

iacob negruzzi



«...Rar scriitor mai dezinteresat, mai în stare a se bucura de geniul altora și de a se eclipsa în fața lor. El iubește „Junimea” cu ardoare discretă ca o bătrână slugă din alte vremuri pe stăpîni.»

G. CĂLINESCU

607



iacob negruzzi
copii de pe natură

iacob negruzzi



ed. minerva

Vol. I-II, Lei 10

Ilustrația copertei : *Anton Perussi*

iacob negruzzi

copii de pe natură

SCRIERI ALESE



**EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI PREFĂȚĂ
DE CORNELIU SIMIONESCU**

1970

E D I T U R A M I N E R V A

BUCUREȘTI

Editura Minerva
Toate drepturile rezervate

PREFAȚA

Istoria literară a asociat numele lui Iacob Negruzzi în așa măsură *Convorbirilor literare*, încît personalitatea sa poate fi reconstituită mai curînd din ce s-a scris despre revistă decît despre el. Această tratare în context și în subsidiar își are explicația în faptul că istoricul „Junimii” și al *Convorbirilor* „se confundă cu însăși viața și acțiunea lui Iacob Negruzzi”¹. Vreme de peste un sfert de secol, omul și revista și-au împletit identitățile într-o originală simbioză, ale cărei efecte pozitive au contribuit substanțial la strălucirea unei întregi perioade din istoria literaturii noastre, perioada marilor clasici.

Pentru cele două existențe complementare, întreruperea echilibrului, în 1895, o dată cu retragerea lui Iacob Negruzzi de la conducerea revistei, avea să fie la fel de fatală ca în procesele naturale. O delimitare vizibilă desparte faza simbiozei de cea a coexistenței. Din acel punct omul și revista nu se mai regăsesc, iar căile lor paralele nu mai păstrează comun decît unghiul de fugă. *Convorbirile* alunecă încet pe clina mediocrității, iar

¹ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, II, p. 176.

scriitorul intră într-o penumbră din care nu-l scoate nici însumarea creației sale de pînă atunci în șase volume complete și compacte, făcute parcă să reziste pentru vecie, nici publicarea, în 1921, a *Amintirilor din Junimea*, scrise cu aproape 30 de ani în urmă.

Dezechilibrul produs este resimțit și înregistrat pe loc de viața literară a timpului. Referindu-se la *Convorbirile* de după 1895, Caragiale le compară cu o babă fără dinți și fără vedere, uitată în fundul unei mahalale, și califică înnoirile din direcția revistei din acel an drept „veleități de o nouă dentițiune”.

Cu o notă de umor negru consemnează aceeași stare de lucruri și un pseudointerviu din *Vieața*. Spectacolul imaginat este grotesc. *Convorbirile*, pe moarte, sînt înconjugate de medici care aleargă disperați în toate părțile, cu ape și pilule inutile, în timp ce Jack, neputincios, cu ochii albaștri-vineți scăldați în lacrimi, tace; căci — ne informează reporterul, vizînd lunga „muțenie” a scriitorului de la Academie și din parlament, — pînă și durerea sa este „o durere mută”¹.

Alți contemporani mergeau și mai departe, anulîndu-i personalitatea și infuzînd-o cercului „Junimii”. Jack Negruzzi, aprecia un articol din *Noua revistă română*, nu-i o individualitate. „Figura lui proprie luată izolat ar avea conture prea vagi pentru a fi fixată... Dar pusă în cercul Junimei ea dobîndește o expresiune, se colorează prin reflexul mediului.”² S-a spus chiar, că fără Junimea și fără *Convorbiri*, Iacob Negruzzi nici n-ar fi existat ca scriitor, deși enunțul poate fi la fel de valabil și răsturnat; căci cine poate spune astăzi ce-ar fi devenit *Convorbirile* dacă Iacob Negruzzi ar fi „existat” ca scriitor?

¹ Aur., *Interviewul d-lui Iacob Negruzzi*, în *Vieața*, I (1894), nr. 10, pp. 6—7.

² *Clio, Figuri contemporane*. Jack Negruzzi, în *Noua revistă română*, vol. I, nr. 1, din 1 ian. 1900, p. 26.

Sigur este că, avînd la dispoziție o revistă și fiind obligat nu o dată să-i umple golurile — din lipsă de apel întrebarea-i proverbială : „Ceva manuscris ?” — Iacob Negruzzi a scris multe și de toate : poezii lirice, epice, satirice, scrisori, schițe, un roman, piese de teatru, amintiri, recenzii, necrologuri, traduceri, cugetări și maxime, răspunsuri la *Poșta redacțiunii*. Dacă din curiozitate am regrupa scrierile sale pe profilul și rubricile *Convorbirilor*, am constata că se pot reconstitui cu ușurință cîteva volume aproape complete de revistă. Dar tot atît de adevărat este că Iacob Negruzzi a început să scrie înaintea înființării „Junimii” și a *Convorbirilor* și nu-i exclus ca, scutit de tribulațiile și „hamalicul” redacției, creația sa să fi luat un alt curs.

Datele problemei însă nu se mai pot schimba și nevoia extragerii individualității sale din context se simte și astăzi, cu tot decupajul efectuat încă de Iorga și Lovinescu¹ pe urmele destul de vagi ale unui portret spiritual, pe care ne străduim și noi să-l reînsuflețim.



Coborîtor dintr-o familie de boiernași moldoveni, Iacob Negruzzi a moștenit din plin trăsăturile de caracter ale înaintașilor săi și a înregistrat adînc influența mediului familial, deși mai bine de un deceniu, între 11 și 21 de ani, a fost departe de țară, la studii în Germania.

Din cîte se cunosc despre Dinu Negruț, bunicul său, se pare că Iacob, sau Jack, cum era numit de cei apropiați, e temperamental mai apropiat de acesta decît de tatăl, Costache, marele scriitor.

Dinu Negruț era un bărbat bine făcut, energic și vesel, întreprinzător, dar puțin chibzuit, trăind o viață

¹ Vezi : N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I—II, și E. Lovinescu : *op. cit.*

agitată între afacerile de cele mai multe ori păguboase la care se întovărășea și plăcerile vieții, pe care nu și le refuza. Avcrea lăsată urmașilor este de aceea grevată de procese, pe care fiul său Costache le va pierde, rămânând cu o mică moșie pe malul Prutului, la Trifeștii-Vechi. Cu această experiență în urmă, Costache Negruzzi se va vedea nevoit să recuze exemplul părintelui său, să-și impună o ordine strictă în viață, și să ocupe diferite funcții publice, consacrându-și timpul liber literaturii și grijiilor familiale destul de numeroase.

Iacob Negruzzi va moșteni temperamentul sanguinic al bunicului său, arătându-se a fi plin de vigoare și energie, deschis și vorbăreț între prieteni, vesel și avîntat în tot ce făcea. În anii petrecuți la studii în străinătate este cunoscut ca un tînăr plin de viață, petrecăreț și netemător, ba chiar ca un mare duelgiu. De pe urma unuia dintre dueluri pierde însă un ochi și se pare că se cumințește, terminîndu-și studiile cu bine. Întors acasă dă din nou tribut pornirilor firești: „Dealtminteri, mărturisește el în *Amintiri din Junimea*, referindu-se la primele luni după înapoierea în țară, balurile și petrecerile de tot felul mă luaseră pe dinainte așa de mult, încît nu mai aveam timp să cuget la ocupații de natură mai serioasă”¹. Dar Iacob Negruzzi avea un suflet bun și cinstit, filotim și sensibil, era îndatoritor și atent cu cei din jur, ager la minte și cu un ascuțit spirit de observație, ca și tatăl său, și, mai ales, datora mediului familial o bună educație și o cultură aleasă.

Se știe că Costache Negruzzi a fost un tată iubitor și blînd, flancat de un pedagog sever și avizat; că el n-a precupețit nimic pentru educația copiilor săi — nici timp, nici bani, nici energie — și a știut să le insufle de mici ceva din căldura, înțelepciunea și îndcosebi din chibzuința și disciplina sa de viață. Pentru Jack, în mod

¹ *Amintiri din Junimea*, ed. Viața românească, Buc. [1921], p. 7.

special, căruia îi predestinase de mic o carieră scriitoricească, avea un motiv în plus de grijă și preocupare. Pe de altă parte, respectul de care se bucura Costache Negruzzi prin înalta sa ținută etică și intelectuală, ca și autoritatea pe care și-o câștigase ca unul dintre cei mai mari și mai prețuiți scriitori ai timpului, au sădit în sufletul copilului și adolescentului un sentiment de mândrie și admirație pentru părinte, care devine cu trecerea anilor un adevărat cult. Toate aceste împrejurări vor lăsa urme adânci în formația lui Iacob Negruzzi și de aceea nu pot fi trecute ușor cu vederea.

Costache Negruzzi făcea parte din acea categorie de boieri pămînteni, de la jumătatea veacului trecut, care, spre deosebire de marea boierime reacționară, erau interesați, prin poziția de clasă, prin tradiții și prin cultură, în progresul societății. Cărturar de rasă, format la izvoarele literaturii clasice universale și înfrățit de la sine „cu școala romantică a căreia șef era Victor Hugo”, cum îl caracterizează încă Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi era un scriitor legat de popor și angajat prin convingeri democratice în direcțiile înnoitoare, naționale, sociale și culturale ale anilor 1840-1848. Și chiar dacă n-a participat direct la mișcarea revoluționară din Moldova, retrăgîndu-se „strategic” la Trifeștii-Vechi, el a fost un sincer simpatizant și sprijinitor al idealurilor vremii. Colaborarea la *Dacia literară* și *Propășirea*, de pe urma căreia a și avut de suferit, legăturile și schimbul de idei cu personalități ca Eliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo și alții, discuțiile purtate în casă și lecturile pe care Costache Negruzzi le făcea cu glas tare în sinul familiei, din creația personală sau din scrierile lui Bolintineanu, Russo, Negri, Bălcescu și mai cu seamă din poeziile lui Vasile Alecsandri, au menținut vii în jurul său preocupările și ideile înaintate ale timpului. Măsura în care acestea s-au răsfrînt și asupra lui Iacob Negruzzi, pe atunci la o vîrstă fra-

gedă, nu poate fi neglijată, pentru că nostalgia idealurilor neîmplinite la 1848 și admirația pentru acei oameni mari care au fost și prietenii tatălui său vor dăinui în sufletul lui Iacob Negruzzi până la sfârșitul vieții¹.

Tot în acești ani în raza de interes a copilului intră și creația populară, aflată la mare cinste în casa tatălui

¹ Orient de vagi și de disparate, impresiile copilăriei sînt adînci și scriitorul va reveni uneori asupra lor. Iată-l brodînd pe tema de mai sus cîteva versuri din *Epistola II. Cătră Alecsandri* scrisă la 1877 :

„Cînd Tu, Bolintineanu și Cel care-a cîntat
(Costache Negruzzi, n.n.)

Războiul ce la Șcheia românii au purtat
Și Negri și Bălcescu și toți acei bătrîni
Ce faptele viteze a vechilor români
Ați scris cu măiestrie — cînd tineri voi erați,
Cu cită nălucaire la viitor priveați,
Crezînd că se îndreaptă în grabă și ușor
Răni vechi în șir de veacuri, primite de-un
popor !

I.
Noi însă ce pe-atuncea eram abia copii
Ne închinam în leagăn cu-a voastre melodii,
Amestecînd trecutul, prezent și viitor
Într-un tablou fantastic, măreț încîntător“.

În *Scrisoarea III*, din același an, optica sa asupra luptătorilor de la 1848 este exprimată și mai explicit : „Lucrarea acestor tineri entuziaști avu urmări și bune și rele pe care le simțim mai mult acum decît atunci și care se vor judeca cu mai mare dreptate și nepărtinire încă de generațiile viitoare“.

Bălcescu este considerat fără echivoc cel mai mare prozator român, în compania lui Costache Negruzzi, iar la moartea lui Eliade Rădulescu, D. Bolintineanu și chiar C. A. Rosetti, în discordanță cu spiritul Junimii, redactorul *Convorbirilor* găsește cu cale să publice în revistă necrologuri, totdeauna străbătute de respectul și prețuirea pe care omul de cultură le-a nutrit față de meritele înaintașilor. De aceea caracterizarea lui I. N. ca „adversar al '48-ului“ (*Proză umoristică română*, E.P.L., Buc., 1965, p. 203) trebuie socotită ca nedreaptă.

său și i se deschide gustul pentru teatru, îndeosebi pentru teatrul satiric național.

„Vezi că mie poezia populară mi-a insuflat totdeauna cel mai mare entuziasm, mărturisește el în 1913. De când eram copil, cu dînsa m-am hrănit. Și adeseori aceste admirabile produceri ale imaginației poporului nostru formau seara obiectul cetirii comune în familia mea, trumos cetitorul fiind însuși tatăl meu, Constantin Negruzzi.

Mai tirziu, cînd, copil încă, am fost trimis în țări străine la învățătură și mă gîndeam la patria depărtată, aducerea aminte a doinelor noastre mă înduioșa și aceea a cinturilor bătrînești mă însuflețea. Păunașul codrilor, Miha Copilu, Șerb sărac, Toma Alimoș, Român Gruc Grozoveanu, toate aceste figuri de voinici care nu cunoșteau nici frică, nici sfială eu le vedeam vii înaintea ochilor și le comparam cu cavalerii rătăcitori despre ale căror fapte vitejești ceteam în cărțile de legende ale Evului Mediu ce ni se îngăduia să luăm în mină.”¹

¹ Academia Română. *Discursuri de recepțiune*, XL. *Din estetica poeziei populare, discurs rostit la 22 mai (4 iunie) 1913, de B. Delavrancea, cu răspuns de I. C. Negruzzi*, Librația Socec et Comp. și C. Sfetea, București, 1913, p. 38.

La înapoierea de la studii, Iacob Negruzzi va întreprinde o călătorie de cîteva luni în munții Moldovei, Bucovinei și Transilvaniei făcînd muncă de culegător de folclor, iar ca redactor și colaborator al *Convorbirilor* va sprijini sub diverse forme creația populară. Il vedem lăudînd pe culegătorii de folclor, semnalîndu-le volumele și sfătuiindu-i în legătură cu activitatea lor, apreciînd vechile picturi bisericești, îngrijorîndu-se de semnele de degradare și dispariție ale muzicii populare. „Ariile cele vechi de danț, cîntecele de lume, instrumentele de muzică întrebuințate pînă odinioară, toate acestea amenință a se pierde”, scrie el adăugînd că „dezvoltarea muzicii la noi nu se va putea adînci decît printr-un studiu serios al muzicii în general și a celei naționale îndeosebi”. Cît despre „literatura populară ce acum se adună” ea „este cel mai puternic sprijin al bunilor scriitori”.

Contactul la sursă cu folclorul i-l oferă de mic mai ales lungile șederi la moșia părintească sau în curtea plină de robi a bunicului după mamă, Aga Dumitrache Gane, unde ascultă viersul cîntat la scripă de Vasile Vătaful. O impresie deosebită face asupra sa și evoluția trupelor ambulante cu *Steaua și Irozii*, sau cu *Păpușele*, care înfățișau, în versuri populare cu un pronunțat caracter satiric, tipuri și evenimente ale zilei. Ele au constituit prima școală, dacă se poate spune așa, a viitorului creator de teatru de revistă.

Din loja „baignoire“ la care era abonat Costache Negruzzi, Jack asistă la spectacole de teatru încă de la vîrsta de cinci ani. Primele amintiri datează însă de pe la șase-șapte ani. Cînticelele comice și scenetele lui Alexandri sau Matei Millo, în care juca alături de autori și tatăl său, făceau deliciul copilului. Și este interesant că primele trei capitole din *Aduceri aminte și impresiuni* sînt legate aproape în exclusivitate de teatru, de plăcerea și emoția cu care savura piesele cu caracter național. „Limba oamenilor din popor, cupletele cîntate românește după muzica populară a lui Flechtenmacher, costumele țărănești... Ce spectacol neobișnuit și încîntător!“ va exclama el, peste ani, la amintirea vremilor de început ale teatrului românesc.

Sub îndrumarea tatălui său, copilul capătă și primele noțiuni de învățătură, fiind dat apoi în seama unor profesori particulari, iar din 1852, trimis la Berlin la un liceu francez. Ideea aparținea lui Costache Negruzzi, om de cultură predilect franceză, dar care socotea Germania conservatoare un mediu mai propice pentru învățatura fiilor săi decît Parisul efervescent de la jumătatea secolului trecut.¹ Dintr-o experiență proprie și din rețineri de ordin personal, Costache Negruzzi, așa cum am

¹ Pentru a fi drepti, trebuie să amintim că însăși orînduirea dirija bursele pentru studii în străinătate spre Germania și nu spre Franța.

văzut, nu se avântase în militantismul politic. El făcea parte din acea categorie de scriitori care, „nerămînînd nici un moment izolați de curentele de idei și inima bătîndu-le la unison în toate momentele cruciale, (...) sînt prin excelență scriitori”¹. Modelul acesta îi va surîde și lui Iacob Negruzzi și el nu va pierde ocazia să afirme că literatura i-a rămas întotdeauna singura pasiune a vieții. Temperamental deosebit însă de tatăl său, Jack e mai mult un tip de militant decît de creator² și va fi o vreme ușor cîștigat de agitația politică³.

Copilul este plasat de mic în cîmpul de absorbiție al culturii. Învăță franceza, germana și latina încă din casa părintească și i se îndrumă gustul pentru lectură spre capodoperele literaturii clasice antice și moderne, spre marii romantici, ca și spre literatura română de pînă atunci. O bibliotecă imensă, din care nu lipsea aproape nici una din valorile recunoscute ale culturii universale și naționale, inclusiv colecțiile unor publicații ca *Albina românească*, *Alăuta*, *Curierul românesc*, *Dacia literară*, *Propășirea* și altele, îi va servi pînă la

¹ G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1969, p. 424.

² Cf. Scarlat Struțeanu, *Convorbiri literare*, 1932, p. 23.

³ Deși activitatea politică a lui I. Negruzzi nu intră în atenția noastră, trebuie totuși să arătăm că acesta se simțea atras mai ales de campaniile electorale, terenul unor acțiuni practice și concrete. Ca elector era neîntrecut și-și făcea datoria cu o pasiune distonantă de a celorlalți junimiști, fiind comparabil doar cu Creangă, pe care l-a și înfilnit prima dată la o adunare electorală, însă ca adversar. I. Dafin ni-l prezintă ca pe omul cel mai îndatoritor, simpatic și gata oricînd să vină în ajutorul cuiva. „De aceea și ajunse o figură populară. De cum începea perioada electorală, dînsul se găsea neîntreput, ziua și noaptea, într-o febrilă agitație. De dimineață și pînă seara căuta să viziteze pe alegători, convingîndu-i pe unii cu vorba și cu făgăduieli, pe alții cu mijlocul banenotelor rupte în două... D-sa era omul practic cu desăvîrșire. Nu se uita

adînci bătrînețe ca loc de refugiu și ca sursă de delectare și informație. Aici face cunoștință de timpuriu cu scrierile unora dintre cei ce vor sta la temelia structurii intelectuale a scriitorului de mai târziu și vor constitui repere constante pentru judecata sa artistică: alături de clasicii latini, putînd fi amintiți Molière și La Fontaine, Boileau și Voltaire, La Bruyère, Hugo, Schiller, Goethe, Heine, Antioh Cantemir — unii dintre aceștia traduși chiar de către tatăl său — apoi cronicarii și, evident, scriitorii români pomeniți mai înainte. Susținut în continuare, interesul pentru lectură, dublat și de o memorie bună, îi va asigura peste ani faima unuia dintre cei mai avizați cunoscători în ale literaturii.

Respectul pentru tradiție, dragostea nedezmințită pentru creația populară și pentru limba vorbită de popor, pentru teatrul și literatura națională, gustul pentru frumos cultivat la școala clasicismului și romantismului, cu acces pînă în zonele de interferență cu realismul critic al epocii, se înscriu, astfel, printre componentele fundamentale ale formației lui Iacob Negruzzi. Împreu-

la ce spuneau ceilalți junimiști, care după ce treceau alegerile nici nu mai vroiau să știe de bieții alegători" (*Iașul cultural și social*, ed. Viața românească, 1928, p. 124).

Om de convingeri ferme și, în același timp, de bună credință, I. N. avea să aibă curînd multe decepții. Neputîndu-se integra spiritului versatil caracteristic politicianismului burghez el se arată tot mai dezorientat și mai dezgustat de activitatea politică. Tăcerea sa din parlament ajunge proverbială, iar omul devine, pînă la încheierea carierei sale politice, ținta „nevinovată” a unor ironii deseori crude, ca aceasta, de pildă, aparținînd lui Delavrancea, dintr-un articol intitulat *D. Theodor Rosetti*: „Se vede că retardivitatea minții este o boală specială la junimiști, al cărui grad din urmă este starea în care se află mintea d-lui Iacob Negruzzi, cînd nu mai răspunzi la nici o întrebare, cînd ceri cuvîntul în Cameră și pleci acasă, negînd că ai cerut cuvîntul, cînd

nă cu convingerile sale conservatoare în domeniul social-politic ele vor determina întreaga activitate a scriitorului, redactorului și omului politic.

Desigur conservatorismul lui Iacob Negruzzi nu poate fi contestat.¹ El își are explicația într-o anumită menta-

impresiile, ideile și problemele nu au nici înțeles, nici timp" (*Voința națională*, VII, nr. 1791, din 20 sept. 1890, p. 1.)

Evident, cauza tăcerii lui I. N. nu era aceasta. Ea trebuie căutată mai curînd în instinctul de conservare al omului care detesta sincer mediul parlamentar corupt și nu voia să-și piardă „calea dreaptă și ideile cuminte“, căci iată ce spune el în această privință, în *Epistola V. Cătră A. Naum* :

„Fățărnicia, ura, minciuna, lăcomia
Ambiția, acolo și-au așezat domnia,
Și-n mijloc de cuvinte deșarte și umflate
A țării trebuințe uitării sînt lăsate.

Vai ! chiar cel bun acolo, pierdut și ameuțit,
De atmosfera-n care trăiește, molipsit,
Își pierde calea dreaptă, ideile cuminte
Și-a patimilor valuri îl mină înainte !“

părerii pe care le întîlnim și în alte scrieri ale lui I. N., inclusiv în corespondența către prieteni. Spațiul nu ne îngăduie însă să dăm decît un singur citat : „Nu știu cît mă simt de nenorocit în București și în Cameră față cu milioanele de intrigi personale care hotărăsc soarta acestei biețe țări nevinovate de aceste cîteva sute de ambițioși și porci de ciini și nebuni“. În legătură cu activitatea politică a lui I. N., vezi și Pompiliu Marcea, *Iacob Negruzzi, în limbă și literatură*, nr. 10, din 1965, pp. 177—198.

¹ Sedimentele primare ale unor asemenea concepții se pot datora în bună parte influenței tatălui său. Al. Piru în monografia consacrată lui Costache Negruzzi pune în lumină tipul particular de conservatorism al acestui adept al unei monarhii temperate și adversar al factorilor de nemulțumire și instabilitate socială, care „nu încuviința răsturnările prin violență, dar avea înțelegeră pentru ele : «În revoluție — zicea el — cei mai

litate boierească, în educația pe care a căpătat-o în familie, cît și în influența concepțiilor social-politice și filozofice conservatoare și idealiste dominante în Germania în perioada studiilor juridice pe care le face acolo.

Ceea ce ne interesează însă cu precădere sînt unele sechele ale acestei educații în factura sa psihică.

Iacob Negruzzi recunoaște singur că era stăpînit de o teamă aproape instinctivă „de orice schimbare mai însemnată a unor stări de lucruri multumitoare“. Această trăsătură, cu efecte nu o dată pozitive în viața „Junimii“ și a *Convorbirilor*, îl va costa foarte mult. Orice abatere de la tradiție — fie că era vorba de ignorarea unor mărunțișuri bine cunoscute din protocolul prelecțiunilor populare, fie de abandonarea unor principii, cum a fost încercarea unor junimiști de a transforma *Convorbirile* într-o revistă politică-literară — îl făcea să sufere. Iar atunci cînd, în fața opiniei majorității sau al cursului firesc al lucrurilor, trebuia să cedeze, își închidea amărăciunea în suflet, rămînînd inflexibil și trist.

De aceea, văzut de contemporani, omul de convingeri profunde, extraordinar de ordonat, meticolos și încăpățînat — altfel vesel și plin de haz — lăsa nu o dată impresia de vîetust și rigid. G. Panu îl numește „conservator ruginit chiar“, pentru anumite opinii pe care le susținea, cum ar fi părerea că superiorul are totdeauna dreptate în fața inferiorului, și-i acuza pe drept ancorarea în idei fixe.

mari vinovați nu sînt acei ce le fac, ci acei ce prin faptele și urmările lor le-au stîrnit și le-au făcut neapărat trebuitoare» (C. Negruzzi, ed. Tineretului, 1966, p. 20). De aici și dezavuarea unor practici pe care le socotea periculoase ca introducerea formelor de civilizație din afară, fără discernămint, sau exaltarea patriotismului de paradă. Nu întîmplător Ibrăileanu îl consideră pe Costache Negruzzi drept *primul junimist*.

N-ar fi exclus de asemenea ca un anumit tip de autoritate și de tutelă din partea tatălui să fi dus, peste o anumită limită, la o plafonare a spiritului întrepid și la nevoia de idoli, ceea ce ar putea explica într-o măsură „lipsa de individualitate” de care era suspectat, sau în orice caz greutatea de a i-o decela.

Să nu uităm că, abia întors de la studii, Iacob Negruzzi vine în contact cu ceilalți fondatori ai „Junimii”, personalități deja afirmate, oameni cu o instrucție temeinică, ocupînd poziții de vîrf în ierarhia socială, față de care el era încă „fiul lui Costache Negruzzi”. Ca vîrstă, apoi, era cel mai tînăr, despărțindu-l de ceilalți o diferență de trei pînă la zece ani. Cu numai doi ani și jumătate mai mare, Maiorescu făcea de pe atunci figură de titan, cucerindu-și o reputație despre care vorbea cu respect chiar și bătrînul Costache Negruzzi.¹ Jack avea astfel toate temeiurile să-l înalte curînd alături de cei pentru care nutrise și pînă atunci un adevărat cult — alături de tatăl său și de Vasile Alecsandri.

Dacă adăugăm și faptul că Iacob Negruzzi nu era un tip de doctrinar, ci de om de acțiune înzestrat cu mari disponibilități, o energie inepuizabilă, care se voia dă-

¹ Ultimii ani au pus în cumpănă dreaptă viața și activitatea corifeului „Junimii”, ca și rolul acestei societăți și a *Convorbirilor* în istoria culturii noastre. Spațiul restrictiv al acestei prefețe nu ne va îngădui de aceea decît foarte sumare referiri la probleme pe care le considerăm la îndemîna cititorului din excelentele studii ale lui Liviu Rusu, *Insemnări despre Titu Maiorescu, în Viața românească*, XVI, nr. 5, mai 1963, pp. 64—88, Z. Ornea, *Junimismul*, E.P.L., 1966 și îndeosebi din prefața lui Paul Georgescu, *Titu Maiorescu, critic literar*, publicată în *Titu Maiorescu, Critice*, I, E.P.L., 1967, pp. V—CIII. Vom lăsa deoparte, de asemenea, multe date privind activitatea lui I. N., pe care cititorul le poate afla din volumul de *Amintiri din Junimea*, cuprins în ediția de față, și regretăm că nu putem decît semnală apariția interesantei cărți a lui Nicolae Manolescu — *Contradicția lui Maiorescu*, în ed. Cartea Românească, București, 1970.

ruită și care-și căuta un cîmp de desfășurare, putem accepta că „Junimea” și *Convorbirile* s-au născut sub o zodie norocoasă, ele fiind beneficiarul nedisputat, timp de peste un sfert de secol, al tuturor calităților și scăderilor omului de care aveau nevoie.¹

Soldatul care se înrola cu atîta dăruire și renunțare în serviciul unei reviste și în umbra unei glorii care se chema Maiorescu, nu avea încă douăzeci și cinci de ani; dar era de pe atunci o personalitate pe deplin formată și mai ales robust constituită. Elementele care concuaseră la această formație aveau, așa cum am văzut, rădăcini adînci și se îmbinau într-o structură sufletească și intelectuală de mare rezistență. Așa se și explică faptul că, ceea ce am numi fondul vechi de educație și cultură avea să rămînă la Iacob Negruzzi nealterat și nedeteriorat de curgerea anilor. Din el vor emana atît vederile sale despre lume cît și opiniile estetice, și la el se vor raporta toate influențele și înnoirile care agitau viața politică și culturală a vremii.

Asimilarea se face numai în consonanță cu acest fond. Restul păstrează un iz de suprapus și de împrumut sau rămîne complet în afară, reprezentînd fie obiecte asupra cărora, din motive personale, nu se pronunță, fie tere-nul pe care scriitorul își va exersa umorul, ironia și „zeflemeaua”.

În virtutea aceleiași structuri sufletești și intelectuale „închise”, din Maiorescu, pentru care avea toată admirația, va reține partea cea mai puțin personală și mai puțin originală, pe care criticul însuși o moștenește de la predecesori sau o asimilase din izvoare comune.² Și cu

¹ „Soarta în adevăr îl predestinase acestui rol de chib-zuită diriguire literară”, spune Goga în *Viața și activitatea lui I. N., Convorbiri literare*, 1932.

² Cu nuanțele care puteau decurge din înzestrarea superioară a lui Maiorescu, din temperamentul lor diferit, din legătura mai strînsă a lui I. N. cu solul și mediul în care s-a născut și a trăit (Iorga, *op. cit.*, pp. 77—79) și

stupoare trebuie să constatăm că, deși integrat spiritului lui Maiorescu și atitudinii sale estetice, Iacob Negruzzi va rămâne complet străin și departe de formulele acestuia. În nici o scriere a sa și în nici una din referirile la probleme de literatură și artă Iacob Negruzzi nu va vorbi despre „condițiunea materială și ideală a poeziei”, despre „idei manifestate în materie sensibilă”, despre „lumea ficțiunii ideale”, despre „înălțarea impersonală prin artă”, despre frumos ca o completă „întrepătrundere a ideii și a aparenței sensibile” și altele, — formule atât de caracteristice ideologului Junimii. Dimpotrivă, ceea ce se poate constata din trecerea în revistă a opiniilor estetice ale lui Iacob Negruzzi este caracterul

din spiritul mai concesiv al lui I. N., care nu îmbrățișa pe de-a-ntregul critica aspră, uneori dură a lui Maiorescu, cei doi se apropiiau în foarte multe privințe. Izvoarele clasice, cu elemente de romantism și realism, ale esteticii maioresciene, admirația pentru tezaurul popular și atitudinea în problemele limbii, teoria specificului național, a raportului dintre viață și realitate, dintre artă și politică, anumite idei datorate studiilor făcute în Germania, nu erau lucruri noi pentru I. N. și nici descoperiri ale lui Maiorescu.

„Toți cercetătorii sînt unanimi în a recunoaște că estetica maioresciană nu e originală decît în măsura în care a reușit să coroboreze și să sudeze importuri masive din filozofia germană” (P. Georgescu, *op. cit.*, p. XI). Iar momentul maiorescian „va consta, nu atît în ineditul elementelor de conținut, cît în determinarea sistematică a unui profil și a unei poziții de principiu, prin care cu forța mării sale personalități, mentorul Junimii va marca o veritabilă cotitură în procesul de promovare a criteriului estetic aplicat valorificării literare” (G. Ivașcu, *op. cit.*, p. 538 ; vezi și Iorga, *op. cit.*, I, p. 66).

Acceptînd această poziție de principiu a lui Maiorescu, I. N. va exprima elementele de conținut, în cea mai mare parte comune, cu posibilități și cu mijloace diferite și în orice caz inferioare celor ale lui Maiorescu.

lor diletant, foarte general și elementar, exprimarea lor în forme nu o dată rudimentare, depășite de estetica și critica literară a timpului, constatare care nu face decât să confirme că, în contextul „momentului maiorescian“, ele erau *derivate nemediate* din propria sa formație sufletească și intelectuală, fixată treptat de la vârsta cea mai fragedă¹.

Faptul acesta a jucat un rol covârșitor în viața *Convorbirilor literare*. Izvorînd din propria sa structură sufletească și intelectuală și fiind în același timp atît de intim apropiate de estetica maioresciană, opiniile estetice ale lui Iacob Negruzzi au jucat rolul de adevărat *substrat ideologic* și de *criteriu* operativ, fără de care continuitatea revistei, mai ales după plecarea din Iași a lui Titu Maiorescu, ar fi avut cel puțin de suferit.

Înapt pentru teorie, deși nu lipsit de veleități, Iacob Negruzzi nu a scris lucrări speciale de ideologie, dar opiniile sale asupra literaturii și artei le putem afla din cele mai diverse scrieri : din rezumatele unor prelecțiuni populare, din unele *Copii de pe natură*, cum ar fi *Scaieți* sau *Tribulațiile unui redactor*, din *Scrisoarea a IV-a*, din recenzii, din corespondență, din răspunsurile

¹ Tudor Vianu avea în vedere tocmai acest fapt atunci cînd observa despre Iacob Negruzzi că „junimismul este pentru el o stare de spirit. Reacțiunile lui spontane prefigurează de la început atitudinile caracteristice ale întregului grup“. (Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, I, ed. Casa Școalelor, 1944, p. 216.) De aceea, părerea lui V. A. Urechia, care-l socotește pe I. N. printre cei intrați din nepricepere în „țarcul filozofului iașian“ și „agent de popularizare a teritoriilor maioresciene“ (cf. I. Verbină, *Iacob Negruzzi și „Revista contemporană“*, în *Studii literare*, III, Sibiu, 1944, pp. 255—256) nu are decât o semnificație polemică.

la rubrica intitulată *Correspondență*, pe care noi o vom numi convențional : *Poșta redacției*.¹

Astfel, în prelecțiunea *Elementul estetic*², ținută în martie 1872, Iacob Negruzzi înglobează frumosul între elementele statornice la individ și la națiuni, alături de religie, școală, familie, naționalitate și constată că în istoria poporului nostru frumosul a jucat un rol mai mic decît religia și familia. Dacă facem abstracție de poezia și muzica populară, argumentează el, se observă că literele și artele, „ca product al frumosului, nu ca îndeplinitor de alte trebuinți, au lipsit cu totul“. O reevaluare a vechii noastre atitudini este de aceea absolut necesară, căci a venit vremea să ne convingem de însemnătatea frumosului, să ne deprindem de timpuriu cu desfătările lui și să-l cultivăm. Altfel, sufletul omului devine închis, străin, iar un popor rămîne egoist, practic, chibzuitor, dar nu devine mare.

O definire a noțiunii lipsește, dar o formulare, din care reiese că frumosul este un balsam menit să estompeze relele și neajunsurile vieții și să domolească agitățile, pledează pentru o înțelegere a lui în sensul seninătății clasice. De aici și nemulțumirea scriitorului față de situația teatrului de la noi în acea vreme, pe

¹ Prea puțin cercetată pînă acum, *Poșta redacției*, redactată de I. N. într-un stil viu, concis, cu o bună doză de ironie, este bogată în sugestii. Ea a fost remarcată de altfel de contemporani și a servit de model altor reviste. Asupra apartenenței — această precizare a lui Maiorescu : „O rectificare mai întîi : eu nu sînt redactor al *Convorbirilor literare*, nici direct, nici indirect ; corespondența redacțiunii a fost și este exclusiv opera d-lui I. Negruzzi“ (Scrisoare din 1891 către Ana Conta, publicată de Panaite Zosin în *Insemnări ieșene*, III. (1938), nr. 8. p. 243).

² Rezumatul prelegerilor populare, în *Convorbiri literare*, VI, nr. 1, p. 33—41 ; nr. 2, p. 77—78 ; nr. 9, p. 126—132.

care-l socotește degradat și decăzut, ocupându-se „numai de intrigi perverse în privirea moralei“, idee care trebuie reținută în același context.

Sinteză de clasicism și realism popular, Iacob Negruzzi va acomoda cu ușurință tiparele clasice la specificul național. Prezintă și în prelecțiunea amintită, ideea căpătă un contur mai precis în cuvântul introductiv pe care-l rostește la ciclul de prelecțiuni pe tema *Elementul național*¹.

Prima parte a acestei prelegeri are mai mult o valoare principială, Iacob Negruzzi urmărind evoluția ideii de naționalitate în înfruntarea ei cu ideile cosmopolite și subliniind viabilitatea și legitimitatea celei dintâi. O dată poziția afirmată, autorul urmărește modul cum se reflectă cele două tendințe în diferite domenii ale vieții noastre social-culturale: organizarea de stat, limba, literatura².

¹ *Conv. lit.*, VIII (1874), nr. 1, pp. 34—40; nr. 3, pp. 129—134.

² Prelegerea servea și ca apărare împotriva acuzațiilor de cosmopolitism aduse *Convorbirilor* de către adversari. I. N., apreciind ideile cosmopolite „contrarii naturii omenești“ susține că firea omenească s-a revoltat întotdeauna împotriva lor și „s-a luptat cu înverșunare pentru menținerea principiului de naționalitate, căutînd nu numai de a-l apăra contra dușmanilor săi, dar a-l stabili și mai bine“. Prilejul de a ataca formele fără fond nu-i scapă, dar I. N. pare mai puțin radical decît Maiorescu și mai sensibil la particularitățile istoriei noastre: „În privința organizării statului, în loc ca românii să se dezvălească din vechile lor tradițiuni, s-au luat o organizare cu totul străină...“, fără să se țină seama că forma de stat a fiecărui popor trebuie să fie un product al propriei sale vieți. „Ar fi fost bine să ne ținem de tradițiunile vechi, însă, aceste din diferite cauze istorice... fiind în mare parte necunoscute, nu ne rămîne decît a tot modifica — poate din zece în zece ani — legile introduse potrivit cu caracterul nostru și astfel cu timpul a le face naționale din străine ce erau“.

Exagerările uneia sau alteia din cele două tendințe i se par reprobabile și de aceea se ridică împotriva lor. În domeniul limbii, de pildă, combate în aceeași măsură pe latinizanți ca și pe franțuziți; orice încercare de schimbare a limbii într-un sens sau în altul o socotește artificială și neîntemeiată „de vreme ce limba rămăsese vie în popor, cu toate revoluțiile sociale prin care a trecut”.

Cu totul alta este situația literaturii culte, care „se ocupă mai mult de materii străine în poezii, în romaniuri și nuvele, așa încît se vorbește de o lume necunoscută numărului celui mare al poporului”. Și chiar dacă scrierile de acest fel vor fi trecătoare și grabnic uitate, pînă atunci ele provoacă o seamă de rele sociale „mai cu seamă în privința depărtării unei clase puțin numeroase de neliniștea și suferința obștească, de mortalitatea cea mare și de multe boli mentale, care desigur stau în oarecare raport cu încurcătura generală a ideilor...” Îndreptarea atenției literaturii spre realitățile naționale i se pare de aceea absolut necesară, iar acolo unde situația era inadmisibil de gravă, ca în teatru, de pildă, nu pregetă să recomande chiar intervenția statului.

Înțeleasă la modul cel mai general și mai cuprinzător, menirea fundamentală a literaturii trebuia să fie, după el, aceea de a urmări „binele și frumosul”. Acestui postulat, redactorul *Convorbirilor* îi va subordona toate criteriile de judecată a unei opere artistice.

Iacob Negruzzi nu avea sentimentul apartenenței la un curent literar și nici nu înțelegea utilitatea acestora în literatură. Pentru el curente erau fenomene pasagere și în bună măsură stricătoare. Ceea ce îl interesa era marea literatură ca factor permanent al culturii, marile capodopere ale tuturor timpurilor, al căror obiect „este interesant astăzi și va fi interesant și mîine, căci se ține

de ceea ce e strîns legat cu însăși natura omenească¹. De aceea, nu-i de mirare că atunci cînd își definește criteriile el le consideră valabile pentru orice revistă literară, indiferent de orientare, singura delimitare propusă fiind față de foile politice :

„La jurnalele politice lucrul este mai ușor, scrie el, în stilul simplu și didactic care-i era propriu. Dacă articolul ce se înfățișează nu este contrar direcțiunii politice statornicite ; dacă d. ex. el laudă guvernul, sau dacă el îl combate, ziarele politice guvernamentale în cazul în-tii, cele de opoziție în cazul al doilea, îl vor primi și publica fără multă greutate...

O revistă literară din contra va fi obicinuit foarte in-diferentă pentru tendența politică ce are scrierea care i se prezintă — presupunînd că s-ar întîmpla să aibă o asemenea tendență. Cel care conduce o astfel de publica-țiune se va uita mai întii dacă studiul propus cuprinde idei bune ; dacă aceste idei se ridică mai presus de ba-nalitățile comune ; dacă — obiectul scrierii fiind știin-țific — autorul ei năzuiește sincer la aflarea adevăru-lui, iar cînd scrierea este de curată imaginație, fie în proză fie în versuri, dacă ea este destul de originală sau de interesantă ca concepție și destul de frumoasă ca for-mă ; dacă în sfîrșit este scrisă într-o limbă destul de co-rectă și într-un stil destul de bun și limpede pentru a fi primită și publicată.“²

Ceea ce surprinde din primul moment la această încercare de sinteză, în afara amatorismului autorului după 20 de ani de critică maioreșciană, este excluderea dintre criterii a tendinței. Literatura poate fi angajată sau nu, poate cuprinde idei politice sau nu, putem chiar să nu fim de acord cu ele, toate aceste chestiuni nu-l interesează pe redactorul unei foi literare.

¹ Răspuns la discursul lui Dim. C. Olănescu, în *Con-vorbiri literare*, XXVIII (1894), nr. 2, p. 108.

² Scaieți, în *Scrieri complete*, I, pp. 308—309.

Această teză, care tulbură imaginea tradițională a lui Iacob Negruzzi ca promotor al principiului „artă pentru artă” și ar putea fi luată ca un divorț între redactorul *Convorbirilor* și *Junimea*, necesită desigur unele precizări.

Se știe, de pildă, că nici Maiorescu nu a fost un campion absolut al autonomiei esteticului, așa cum apărea într-o vreme. Estetica sa nu este un bloc monolitic, ci un sistem de idei, cu neclarități și contradicții care se adâncesc și mai mult în activitatea practică a criticului literar.¹

S-a subliniat, de pildă, că el admite în „certe” condiții elementul social-politic și patriotismul ca sursă de inspirație a unei opere literare și că detestarea politicii în literatură nu l-a împiedicat să admită publicarea unor creații remarcabile ale literaturii noastre. Cu atât mai mult n-ar trebui să ne surprindă anumite contradicții la Iacob Negruzzi, omul prin definiție al practicii literare. Numai că, spre deosebire de Maiorescu, Iacob Negruzzi, fiind mai puțin complex, este în același timp și mai puțin echivoc în formule, mai puțin sofisticat. Spirit sintetic și simplificator, el poate să susțină la fel de clar și de răspicat și o teză și cealaltă, fără să aibă nici un moment sentimentul vinovăției. Faptul ar putea

¹ Paul Georgescu remarcă pe bună dreptate că „posteritatea critică — adversari și discipoli — au văzut în estetica maioresciană un steag al «autonomiei esteticului», al artei pentru artă; și este destul de complicat astăzi de a detașa din text o imagine proprie, nedeterminată de imaginea pe care, vreme de cel puțin jumătate de secol, posteritatea a elaborat-o, fie pentru a o contesta, fie pentru a o invoca drept zeu tutelar... De aici tendința, atât a apologetilor cât și a negatorilor săi, de a ne înfățișa o concepție unitară, fără fisuri sau contradicții...” (*Op. cit.*, pp. V—VI). „Se poate observa, precizează în altă parte autorul, că în analiza sau aprecierea operelor concrete Maiorescu își uită teoriile sale puriste” (p. XCV).

să surprindă la un meticolos depozitar de sertărașe cu idei, cum apare Iacob Negruzzi în *Amintirile* lui Panu, dacă, din analiza textelor n-am constata că sîntem numai aparent în fața unei contradicții și că, puse lucrurile în ordinea dată de autor, ele se integrează într-o schemă rațională foarte simplă și perfect logică.

După părerea sa, în istoria societății noastre, etapa literaturii angajate în slujba unei idei politice, a unui scop politic a trecut, deoarece mobilurile politice, naționale și patriotice, care au născut literatura școlii latine și a mișcării pașoptiste au dispărut sau au devenit anacronice. De aceea o asemenea literatură „n-ar avea de-acum înaintea nici un interes, ar fi cu desăvîrșire stearpă”. A sosit timpul ca literatura să urmărească în același timp și binele, dar și frumosul, pentru că numai astfel ea poate să-și îndeplinească rolul pe care-l are în noile condiții.

Acesta ar fi, ca să spunem așa, primul reper al schemei sale raționale. În funcție de el, Iacob Negruzzi poate la fel de bine fie să înalțe pe înaintași, așa cum procedează cu Alecsandri, căruia îi recunoaște un merit tocmai în faptul că „nu era act politic important în istoria contemporană pe care... să nu-l cînte”¹, fie să condamne școlile moderne „care cred că poezia, precum și artele în general, nu trebuie să aibă drept obiect numai frumosul, ci alte scopuri practice, politice sau sociale”²; el acceptă, deci, sau respinge politicul fără să se contrazică, prin simpla raportare la împrejurări.

Spre deosebire de acest prim reper de natură istorică, deci exterior operei literare, al doilea este intrinsec și, implicit, fundamental: Dacă s-ar întîmpla ca, în acest nou stadiu de dezvoltare a literaturii, o operă oarecare

¹ *Scrisoarea IV*, op. cit., p. 442.

² *Amintiri din Junimea*, p. 114.

³ *Răspuns la discursul lui Dim. C. Olănescu*, loc. cit., p. 107—108.

să aibă totuși o tendință politică sau să abordeze „chestiuni sociale“, atunci ceea ce interesează în ultimă instanță nu este faptul dacă și ce fel de tendință are opera respectivă, ci calitatea ei, valoarea literară care i se atribuie. În felul acesta, tendința se elimină total dintre criteriile de judecată a operei literare, lăsând automat locul unei singure autorități, care este aprecierea critică, sau pur și simplu gustul celui chemat să hotărască. Referindu-se la discuțiile din „Junimea“ pe marginea *Scrisorii III* a lui Eminescu, Iacob Negruzzi va formula tocmai această idee, într-o frază memorabilă, cu rezonanță de verdict : „Eu am declarat, scrie el în *Amintiri*, în legătură cu versurile amintite, că le voi publica în *Convorbiri*, fiind indiferent la o poezie așa de frumoasă, dacă cuprinde aluzii politice sau nu“¹.

Sumara expunere a schemei raționale de mai sus nu îndreptățește concluzia că ea aparținea în exclusivitate lui Iacob Negruzzi, dar trebuie să admitem — și acesta a fost un factor hotărâtor pentru *Convorbiri* — că Iacob Negruzzi a exprimat-o în modul cel mai consecvent și mai tranșant, așa cum îi stătea în fire. În virtutea ei, redactorul de revistă a putut respinge sublitteratură pe teme politice din principiu și a încurajat valorile reale cu toată convingerea. Răspunsurile date la *Poșta redacției* oferă în acest sens toată gama de nuanțe posibile : „Poezii cu tendințe politice actuale nu se publică în *Convorbiri*“ (II, 14), „Poeziile toate respinse, cea politică din principiu“ (V, 3), dar și : „Chestiuni sociale în versuri ? Ați ales un povîrniș prea alunecos !“ (XIV, 6). Lui Eminescu, publicîndu-i poezia *Epigonii*, îi răspunde (vezi inițialele YZ) : „Meritul poetic e incontestabil, chiar dacă nu ne-am uni cu totul în idei“ (IV, 8), iar lui St. Orășanu, (vezi Z.M.), cam în același sens : „Am să public totul... deși am serioase rezerve“ (XXV, 3). În sfîrșit,

¹ *Amintiri din Junimea*, p. 229.

unui alt corespondent îi răspunde și mai categoric, cu un sentiment parcă de totală eliberare de „prejudecată“ : „Cît despre dramă, fie cît de *revoluționară*, numai *bună* să fie“ (XIV, 8), în care sublinierile intenționat semnificative îi aparțin, făcînd demonstrația în continuare inutilă, cu atît mai mult cu cît, așa cum vom vedea, propria sa literatură este în cea mai mare parte o literatură cu tendință.

Dacă „tendența“ ca atare nu poate constitui un criteriu, să vedem, atunci, care sînt criteriile după care, în concepția lui Iacob Negruzzi, trebuie să se conducă redactorul de revistă. Din încercarea de sinteză citată mai sus reiese că prima condiție cerută unei opere literare este să fie „destul de originală“, să cuprindă „idei bune“, care să se ridice peste banalitățile comune. Literatura trebuie să răspundă unei înalte concepții etice și el se grăbește uneori să socotească un volum bun pentru că „novelele toate sînt morale și interesante“. Sensibil la reacția „Duducăi din Vaslui“ el respinge pornografia și are oroare în literatură de ideile vulgare și bădărănești ; „Prea fără perdea... pentru timpurile noastre“ (XX, 3) sau „Realist... bine. Dar trivial?...“ (XVI, 11), sună două răspunsuri la *Poșta redacției*. Naturalismul nu este agreat pentru că pune în relief „părțile cele mai urîte ale omenirii“.

Sentimentul nud și faptele comune sînt respinse, dacă nu sînt „unite“ cu o idee poetică, după cum nu acceptă nici imitația servilă sau lipsa unei simțiri autentice. Conținutul de idei și originalitatea de concepție par să aibă rolul primordial în raport cu frumusețea și originalitatea expresiei : „Am cetit și recitit tot manuscrisul : nu am găsit nici o idee, nici o imagine originală“ (III, 14), „Frumos ca formă, dar prea neînsemnat ca idee“ (IV, 13), „Dacă, pe lângă puritatea limbii și versificarea corectă, ar fi și idei, măcar ceva, ceva mai originale, am fi primit bucuros“ (X, 9), „Versificarea

foarte corectă, ades prea meșteșugită, dar nici o singură adevărată simțire“ (XX, 10), „Formă corectă, cuprinsul banal“ (XX, 1) sînt numai cîteva din răspunsurile la *Poșta redacției* care pun în discuție acuzațiile de sub-apreciere a conținutului și de incurajare a formalismului aduse lui Iacob Negruzzi și *Convorbirilor*.

Desigur, omul format la școala clasicismului nu a neglijat forma operei literare. Dar el cerceta mai întii conținutul. Acesta trebuia să aibă un înțeles, să fie clar, limpede¹. Apoi veghea să fie îmbrăcat în „forma frumoasă corespunzătoare“ și exprimat într-un stil „concis, expresiv, energic“. La această analiză contururile tiparului trebuiau să apară perfect. De aceea prozaismul, ca și ignorarea regulilor prozodice îl irită; dar el nu e receptiv nici la curente noi, mai evoluat ca expresie artistică, la unele rafinamente de formă, iar simbolismul sau impresionismul îl derutează.

Sînt interesante din acest punct de vedere părerile sale despre pictură, și, în speță, despre Grigorescu, căruia îi reproșează „o anumită pripeală“ și o doză de superficialitate, pe motivul închipuit că florile, fructele și portretele „nu sînt isprăvite“: „Marele ban Constantin Năsturel ar fi prea bine, dar și aici șalul nu e isprăvit în detalii“², se pronunță el surprinzător de naiv.

Dacă redactorul *Convorbirilor* face uneori concesii în „privirea formei“, aceasta se explică prin dreptul pe care și-l luase de a îndrepta cu de la sine putere lucrările „în detalii“, eliminînd stîngăciile și erorile de stil, așa cum probabil ar fi „isprăvit“ și șalul banului Năsturel dacă-i slătea la îndemînă. „Redacția își rezervă dreptul de a face pe ici pe colo cîte o mică modificare“

¹ „Ca fond — neînțeles; ca formă — imitație servilă“ (*Convorbiri literare*, XXIV (1890), nr. 12, rubrica *Correspondență*).

² *Expozițiunea artiștilor în viața la București*, în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 12, pp. 192—195.

(XII, 9) sună un răspuns la *Poșta redacției*, în care „mică“ se dovedea totdeauna o unitate de măsură foarte elastică, de unde și supărarea unor colaboratori, printre care și Eminescu. De altfel această practică era atât de obișnuită și se aplica pe o scară atât de întinsă, încât se instituționalizase în acel *Io Spako*, un fel de atelier de reparat poezii, iar Iacob Negruzzi își primise din partea lui Delavrancea porecla de „Jack Spintecătorul de stihuri“¹.

În sfârșit, un ultim criteriu era acela ca opera literară să fie „scrisă într-o limbă destul de corectă“. Nimic poate nu-l întriga mai mult pe Iacob Negruzzi decât necunoașterea limbii, în spatele căreia vedea totdeauna disprețul sau incultura. Reacțiile redactorului sînt categorice: „De astă dată limba strică totul. Trebuie învățată de la popor“ (X, 9), „Novela respinsă. Studiați mai mult limba părintească“ (IX, 2).

Interesul pentru cultivarea limbii literare, prezent într-o seamă de scrieri cum sînt *Scrisorile*, *Gramaticale*, *Vorbe parlamentare* și altele, Iacob Negruzzi îl moștenește din epocă și din familie. El se înseria în continuarea liniei reprezentate de Alecu Russo, Alecsandri, Costache Negruzzi, Maiorescu, și avea ca idee călăuzitoare credința că limba reprezintă elementul de naționalitate cel mai puternic și mai original al poporului nostru, că tot ceea ce primejduiește frumusețea și bogăția ei constituie „o crimă împotriva căreia trebuie să se ridice orice cugetător care-și iubește limba și țara“². Fără ambiții de originalitate, scriitorul combate rătăcirile cele mai periculoase care amenințau să contrafacă legile firești ale dezvoltării limbii — purismul latinizant, influența germană și cea franceză — și denunță filierele prin care pătrundeau în limbă elementele de alterare și

¹ *Mesagiul. Legende junimiste, în Democrația*, nr. 485, din 19 nov. 1889, p. 1.

² *Scrisoarea V, Scrieri complete*, I, p. 489.

de disoluție — filologii, pe de o parte, și „clasele culte“ — de la ministru pînă la primar, inclusiv avocații, jurnaliștii și femeile din societatea așa-zisă bună — pe de altă parte.

Treaba filologilor este aceea de a descoperi legile interne ale limbii și nu de a crea limba, atribut firesc și inalienabil al poporului. Poporul are logica și intuiția lui, sau, după o expresie întîlnită și la Russó, are „urechea“ lui, care va ști să aleagă și să statornicească ceea ce i se arată util și necesar. Limba literară unică se poate constitui și dezvolta numai prin conservarea fondului lexical existent și îmbogățirea lui din sursele pe care le oferă, în ordine : literatura veche, literatura populară, scrierile marilor creatori, cunoscători ai geniului limbii. Bălcescu, Costache Negruzzi, Alecsandri și alții, graiul viu al poporului și neologismele. Ca și înaintașii săi, Iacob Negruzzi consideră că la această din urmă sursă trebuie să se recurgă numai „cînd trebuința unei idei ce nu am avut ne silește“, conform cunoscutului principiu că ideile pot face cuvinte, dar cuvintele nu fac idei.

Pornind de la aceste convingeri, Iacob Negruzzi polemizează cu toți stricătorii de limbă, specialiști sau ne-specialiști, în scrieri care amintesc de intervențiile similare ale tatălui său, de *Dicționarul grotesc* al lui Alecsandri, ca manieră, și de *Cugetările* lui Alecu Russo ca formulări, mai puțin profunzimea și strălucirea de stil a acestuia. El ia în discuție tendințele abuzive, ciudățeniile, pedanteriile și schimonosirile care se instalau în vorbirea unor categorii sociale, sau în publicațiile cele mai serioase, inclusiv dicționarul Academiei.

Spectator conștiincios la dezbaterile din parlament, într-o vreme de înfîrîpărire și rapidă înflorire a parlamentarismului, Iacob Negruzzi înregistrează și trece prin focul ironiei o întreagă suită de expresii, ziceri, locuțiuni, pe cît de prețioase ca formă pe atît de găunoase ca sens, fiind în *Vorbe parlamentare* unul dintre primii

care sesizează și combat plaga automatismului verbal. El surprinde ruptura dintre gândire și exprimare care se produce în mintea unor oameni din cauză că nu gîndesc românește, ci într-o limbă străină, din superficialitate sau din dispreț față de gramatică. Cunoașterea acestora este după el un indicator al culturii, iar clasele „culte” sînt, paradoxal, străine de gramatică.

Fără a fi specialist, dar înzestrat cu simț al măsurii și modestie, Iacob Negruzzi se distinge prin pertinenta opțiunii în cele mai multe dintre cazurile pe care le supune interpretării sale. Erorile posibile au totdeauna o scuză și o acoperire, căci, în problemele limbii nu teoria ci viața are ultimul cuvînt: „Eu, — scrie el cu gîndul la judecata posterității — nu am statornicit regule din care nu ar fi iertat a se abate niciodată, ci am băgat sama cu luare aminte la instinctele poporului pentru a cerceta care înoiri, după toată posibilitatea, se vor păstra și care nu...”¹, „Dacă însă practica poporului nu ar vrea să urmeze propunerea mea..., facă-se voia ei! Mă voi pleca înaintea hotărîrii poporului...”²

Cu tot acest bagaj de idei destul de comune și generale în domeniul artei, limbii și literaturii, dar cu un bun gust incontestabil, întemciat pe o intuiție înnăscută și pe o educație artistică aleasă, Iacob Negruzzi a condus *Convorbirile literare* timp de 28 de ani. La despărțirea de revistă resursele sale erau de-acum epuizate. Semne de oboseală începuseră să apară mai dinainte. În fața cursului nestăvilit al vieții literare, în lupta cu înnoirile care-și făceau loc în mișcarea literelor românești, era greu de făcut față numai cu criteriile sale vagi și elementare, după care literatura trebuia să cuprindă „idei bune”, să fie „destul de originală”, „destul de frumoasă”, iar stilul „destul de bun”, și redactorul *Convorbirilor* se simte tot mai dezarmat. Structura sa sufletească

¹ *Scrisoarea V*, loc. cit., p. 486.

² *Idem*, p. 476.

și formația sa intelectuală, ale căror semne de rigiditate erau vizibile de la început, nu-i mai permit să facă față valului de curente și orientări care pornesc să se agite după 1880. Lipsit și de sprijinul lui Maiorescu, — prins tot mai mult în angrenajul politic al vremii, — Jacob Negruzzi se închistează treptat în propriile idei și, înălțînd steagul clasicismului, privește în jur cu tristețe, cu resemnare și cu un aer de superioritate. Dar cine altul decît el ar fi crezut că omenirea se mai putea întoarce la Horațiu sau la secolul al XVII-lea francez !. Victimă a propriului său imobilism, nu-i mai rămîne decît să lăcrimeze după timpurile de glorie ale Junimii, și să treacă, după multe tergiversări, *Convorbirile* în seama unui tineret, din nefericire incapabil să revitalizeze o revistă care purta prea adînc marca altor timpuri, a fostului ei redactor.

Jacob Negruzzi nu a fost un mare scriitor și istoria literară a reținut destul de puțin din întinsa sa lucrare. El poate fi asimilat mai curînd acelui tip de intelectual care, fără un har deosebit, dar cu o cultură solidă și cu puțină aplicare, poate compune oricînd o scriere frumoasă, iar la nevoie și un roman. Pe acest drum l-au stimulat nu numai îndemnurile părintești și nevoile revistei, dar și o profundă încredere în surîsul muzelor

¹ Vezi N. Iorga, *op. cit.*, I, pp. 321—326 ; II, pp. 14—24 și urm. ; I. N., *Amintiri din Junimea*, pp. 103, 288—298, 304—305 ; *Răspuns la discursul d-lui Dim. C. Olănescu, loc cit.* Pe deplin îndreptățit. *Evenimentul literar* îi atribuie lui I. N. de după 1890 acest caracteristic mod de a gândi : „Lasă lumea cum este, căci tu nu o poți schimba, fă-te că-i urmezi cursul și ține-te în rezervă” (cf. C. Săteanu, *Figuri din Junimea*, Ed. Bucovina, București, p. 50), care de fapt nu e decît parafraza, intenționat ironică, a unei replici din romanul lui I. N., *Mihai Vereanu*, și care în original sună astfel : „Lasă lumea cum este, căci tot nu o poți schimba, fă-te că-i urmezi cursul și ține-ți în rezervă entuziasmul vecinic tînr ce scapă de rele”. (*Opere complete*, III, p. 262. — Subl. ns.)

fără să știe că focul sacru al tatălui ajunsese la ei o
flamă pitpîndă, stinsă curînd și ea de suflul înnoitor la
care ne-am referit.

Profesiile de credință artistice nu lipsesc. În *Epistola
II. Cătră Alecsandri*, de pildă, după ce descrie starea de
decădere a societății românești post-pășoptiste, continuă
în acest spirit activist :

„Atunci eu — căci și mie o Muză mi-a zîmbit —
A lirei mele coarde am strîns și pregătît
Ș-un cîntec fără seamăn la noi am început :
Nu de străbuna slavă și falnicul trecut
Ci-a timpului de astăzi ridicule-nșîmfări
Moravuri ticăloase și goale declamări,
Cu-a satirei ghimpi aspri m-am pus să biciuiesc
Cercînd astfel puhoiul în cale să-l opresc“.

Rolul militant, de armă pusă în slujba unei idei, con-
stituie sensul major al literaturii lui Iacob Negruzzi. Ea
este prin excelență o literatură cu tendință, străină de
propriul îndemn al scriitorului, pe care acesta îl adre-
sează lui A. Naum : „Noi arta ca-nainte s-o facem pen-
tru artă“¹; și G. Panu are dreptate notînd că Iacob Ne-
gruzzi „rar făcea sau scria ceva, fără ca în dos să nu
fie preocupăția de a lovi în adversar“². El avea chiar
ambiciia să vadă în literatura sa un complement al ac-
țiunilor politice desfășurate de junimiști.

Din păcate, puținătatea artei o face friabilă la o soli-
citare critică, iar pusă sub semnul veșniciei, din ea ră-
mîne mai ales „tendența“ și documentul de viață din
care s-a zămislit.

Așa se explică de ce poezia lirică, debitoare pe
de-a-ntregul impulsurilor juvenile, influențelor fruste
ale poeziei germane și cochetării cu un presupus
Weltschmerz, de care face atîta haz Lovinescu, a fost și

¹ *Scrieri complete*, I. p. 87.

² G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, vol. I, 1908,
p. 27.

ramine, alături de balade, prada cea mai ușoară pentru oricine ar vrea să le ia în serios. Dar Iacob Negruzzi se credea mai ales poet și a trăit o adevărată dramă când Maiorescu și Junimea au încercat să-l convingă de contrariul.

Nu mai puțin fragilă se dovedește și creația dramatică, a doua mare pasiune a sa, sub semnul căreia își face acenția literară, traducând masiv și onest din teatrul lui Schiller. Primele piese originale sînt scenete și comedioare de salon, menite fiecare în parte să illustreze o idee etică, pentru că, așa cum am văzut, Iacob Negruzzi prețuia foarte mult misiunea educativă a teatrului.

Din intrigi scornite (*Impăcarea*, *O poveste*, *Nu te juca cu dracul*) sau împrumutate (*Amor și viclenie*) dar în orice caz artificiale și naive, din personaje fără viață și neconvingătoare, unele cu nume căutate și muncite (Zarzavat, Condulici, Berbeceanu, Timur), se încheagă, cu puțină pricepere și cu puțin haz, niște alcătuiți dramatice, încheiate invariabil cu cite o învățătură, care nu se abate de la platitudinea generală a dialogului: „Și să vă învățați că nepedepsit, nimeni nu se poate juca cu dracul”, sau: „Uitînd de-acum că este pe lume viclenie/ În viață călăuzul amorul să vă fie”.

Unor tineri care din mîndrie nu-și declară dragoste li se povestește pe scenă un basm de adormit oameni mari, cu o zîină și doi feți împărătești, Trufășel și Mîndrulica, și pe loc mîinile lor se împreunează de fericire (*O poveste*). *Nu te juca cu dracul*, pe care N. Iorga o apreciază exagerat ca una din cele mai bune comedii ușoare ce s-au scris în românește¹, s-a bucurat, e drept, de oarecare succes, fiind jucată pe mai multe scene.

Cu comedia în patru acte *O alegere la senat* (1878), teatrul lui Iacob Negruzzi se orientează spre problemele

¹ N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 248.

politice ale timpului. *O alegere la senat* este o piesă interesantă și în linii mari bine scrisă. Experiența de elector i-a oferit din belșug autorului toată materia de care avea nevoie : oameni de cele mai diverse tipuri, înfruntări de interese și o gamă bogată de practici adaptate la situație. Mișcându-se într-un mediu care le este familiar și fiind mai bine conturate caracterologic, unele personaje reușesc să rețină atenția. Așa sînt, de pildă, boierul Păltinaș, prezentat ca un om bun, cinstit și corect, împins în vălmășagul luptei politice de intrigile celor din jur și de veninul cocoanei Zoița, mama sa, o boieroaică de modă veche, mîndră și ambițioasă, dușmancă neîmpăcată a „democraților“, care în noile timpuri tind să ia locul boierilor de viță ; apoi Dumescu, tipul avocatului afacerist și al publicistului demagog, Leon, nepotul lui Păltinaș, un declassat și un arivist fără scrupule, Mirtescu, tînăr arendaș, prieten cu Păltinaș, și deci un om luminat, modest și muncitor, și Ilie Rogojină, căre ar părea să fie reprezentant al țărănimii dar care nu este de fapt decît tipul clasic al chiaburului, cu toate păcatele esențiale ale clasei sale în formare.

Piesa nu e lipsită de stîngăcii în conducerea conflictului dramatic și de superficialitate în justificarea unor acțiuni, din care cauză comicul de situație utilizat de scriitor nu are totdeauna efectul scontat. Ea rămîne totuși o ilustrare reușită a unui moment caracteristic din evoluția vieții noastre politice și o treaptă spre capodopera genului, pe care Caragiale o va realiza cu *O scrisoare pierdută* peste numai cîțiva ani.

Spiritul critic ascuțit al autorului, firea veselă și înclinația sa moralizatoare se vor simți mai în larg în teatrul de revistă, pe atunci abia la începuturile lui. Ecoul jocului pe fond muzical al *Păpușelor* din copilărie nu se stinsese în amintirea lui Iacob Negruzzi și el îmbrățișează revista cu pasiune, găsind-o „un gen ușor, în care

poți să pui însă multe lucruri serioase"¹. Trecerea se face prin *Hatmanul Baltag* (1884), operă bufă scrisă în colaborare cu I. L. Caragiale și opera comică *Beizadea Epaminonda* (1885). În ambele, aluziile politice sînt destul de timide și predomină complicațiile sentimentale. Abia în *Nazat* (1886) și *Zeflemele* (1889), reviste politice și umoristice scrise în colaborare cu D. R. Rosetti-Max, cumnatul său, vor fi „puse” multele „lucruri serioase” la care se referea scriitorul. Și chiar dacă privite în ansamblu de la o distanță de peste opt decenii ele nu mai pot supraviețui, paginile în care și-au găsit loc problemele reale ale timpului sînt încă pline de vioiciune și de prospețime. Poantele și aluziile care făceau pe atunci hazul spectatorilor pot fi savurate și astăzi, datorită umorului de bună calitate și stilului alert în care sînt scrise cele mai multe cuplete. Bogăția de fapte este impresionantă. Ai impresia că nimic n-a scăpat observației autorilor : de la loteria organizată pentru construirea Ateneului, cu acel slogan bine cunoscut „Dați un leu, dați un leu/ Pentru Ateneu”, pînă la tarele parlamentarismului în floare, de la cumularzii „Ce suflă greu și gem amar/ Sub șapte funcții cu salariu”, pînă la ultimul nenorocit strivit de impozite și sărăcie. Pentru spiritul în care sînt scrise aceste două reviste este grăitor „testamentul” pe care Anul 1885 îl lasă anului următor, în *Nazat* :

„Las cu limbă de moarte la fiul meu ce vine
Pe lume să se poarte întocmai ca și mine

.

Pe cei cu punga goală, să-i lase-n sărăcie,
Dar la bogați s-adune mai multă avuție!
Pungașii mici să intre grămadă-n închisoră,
Dar hoții mari să aibă putere și onori !”

¹ Cf. T. T. Braniște, *Cu Iacob Negruzzi la nouăzeci de ani*, *Dimineața*, 9 ian. 1932.

În *Zeflemele* lucrurile iau o turnură burlescă. Insula *Zeflemele* e în așteptarea unui voievod. Un tenor ratat se dă drept prinț și ajunge șef de stat, într-o scenă în care parodia secretului și libertății alegerilor este perfect regizată. Urmează apoi critica politicii externe de sprijinire pe marile puteri și ridiculizarea programelor politice ale guvernului. Iată-l pe Edgardo, tenorul, alias prințul, alias șeful de stat, prezentându-și programul de guvernare :

„*Toți : Ura !*

Edgardo : Vă mulțumesc !... cu toate că n-am spus nimic. În scurt, iată programul meu... Actul întâi, serenada din...“ etc., etc., și de aici o adevărată răsturnare de valori și un haos pe care le atenuează doar cupletul final, tipic pentru reacția obișnuită a lui Iacob Negruzzi :

*„Viața cu amărăciune
E țesută nesfirșit ;
Dar un om cu-nțelepciune
Nu stă trist și necăjit,
Ci fără de inimă rea
În viața-n zeflemea !“*

Teatrul însă pretindea ceva mai mult decât cunoașterea vieții, spiritul de observație și umorul înăscut al autorului și chiar dacă unele dintre creațiile sale dramatice s-au bucurat la început de interesul publicului, nici una n-a putut rezista timpului. Lipsa de imaginație și de forță creatoare lasă loc unei impresii uneori penibile de artificios și confectionat, păcat de care suferă în aceeași măsură și romanul *Mihai Vereanu* (1873), singurul de altfel în care și-a încercat puterile romancierul.

Încă de la apariția primelor capitole în *Convorbiri literare*, I. Slavici îi scrie lui Iacob Negruzzi că romanul, deși se anunță a fi interesant, pare „precuțetat iar nu gândit. Sint adunate formele frumoase și grupate cu mină măiastră într-un întreg armonios“, dar „pînă la un anu-

mit grad" lipsit de farmecul vieții; și trebuie să recunoaștem că avea dreptate. Iacob Negruzzi acumulase în *Mihai Vereanu* o mare cantitate de fapte de viață, din care multe autobiografice, și le închegase într-un tot care să exprime propriul său mod de a fi și de a înțelege lumea. Era în epocă, în care mai credea că în el se înfruntă două firi opuse, din care una veselă și plină de energie, iar alta tristă și îndurerată izvor de întrebări și neliniști tulburătoare.

Mihai Vereanu eroul principal al cărții, mimează această stare de spirit, așa cum făcuse și scriitorul în poezia sa lirică, — romanul integrându-se aceluiași univers al nestatorniciei și amăgirilor tinerești.

După zece ani de studii în străinătate, tânărul Mihai Vereanu cunoaște în drum spre țară, la Venetia, într-o întâlnire fugară, pe frumoasa Lucreția. Întâmplarea îi desparte însă și el, întors acasă, o uită curînd. Dar după o dragoste nefericită pentru Adela, o tînără nestatornică și superficială, cînd tocmai credea că viața sa nu mai are nici un rost, tot întîmplarea îi scoate din nou în cale pe Lucreția. Aceasta nu era italiancă, așa cum se părea, ci romîncă și revenise în patrie cu mama ei după mulți ani petrecuți în străinătate. Dragostea le robește din nou inimile și ei hotărăsc să se căsătorească. Lucrurile însă se complică foarte mult și tinerii nu-și pot vedea visul cu ochii, pentru că Lucreția este sora lui Mihai Vereanu, dintr-o aventură de tinerețe a tatălui său cu Sultana Sîrbu, mama fetei, iar cartea se încheie într-o atmosferă sumbră de tragedie antică.

Și aici, aceeași exaltare în dragoste, același pesimism simulat, aceeași înfruntare critică cu o lume prost alcătuită și rea, improprie unui suflet cîstit și plin de visuri, aceleași lamentări și lacrimi juvenile din poezii. În plus, o suită de elemente convenționale, cele mai multe de sugestie romantică: un jurămint de răzbunare, care planează asupra eroului principal pînă la sfîrșitul cărții, o

țigancă bătrână, deținătoare a unor secrete teribile, un conac singuratic, în mijlocul naturii, o fată care înnebunește, o provocare la duel, o încercare de sinucidere, expieri la mănăstiri sau în schimnicie și lungi discuții despre dragoste și despre moarte. Sînt momente, trebuie să recunoaștem, cînd simțirea sinceră a scriitorului ajunge să vibreze și în sufletele cititorilor. Dar farmecul vieții lipsește, pentru că un roman nu trăiește numai prin numărul faptelor de viață, ci prin gradul lor de transfigurare artistică. *Mihai Vereanu* nu depășește însă nivelul unei relatări oneste, cu accente lirice și sentimentale. De aceea o judecată critică obiectivă trebuie să accepte opinia consacrată a istoriciei literare, pe care o reținem în formularea pertinentă a lui Pompiliu Marcea: „În atelierul mare al romanului românesc *Mihai Vereanu* este, ca și romanul lui Pelimon, Granda, Bolintineanu sau Baronzi, o piesă de experiență, nereușită, dar nu inutilă, și ale cărei imperfecțiuni au făcut posibilă evitarea lor în romanele de mai târziu ale lui Duiliu Zamfirescu, din a căror familie ideologică *Mihai Vereanu* face parte”¹.

Singurul domeniu în care Iacob Negruzzi a lăsat opere mai rezistente la curgerea timpului este acela al literaturii de observație și de consemnare, în care imaginația nu poate avea de regulă decît un rol minor sau nul. Din această categorie de scrieri prezintă încă interes unele *Satire* și *Epistole*, cele mai bune dintre *Copiile de pe natură*, însemnările *Din Carpați* și *Din copilărie* și volumul de *Amintiri din Junimea*.

Dacă dintre *Epistole*, mai ales una poate fi considerată reușită, și anume aceea adresată lui Vasile Alecsandri, în care autorul aduce un elogiu generației de vizionari de la 1848 și-și justifică direcțiile propriiei creații literare, *Satirele* se citesc aproape toate cu plăcere și interes.

² P. Marcea, loc. cit., p. 193.

Rezultat al unei porniri firești, de disociere dintre ethosul personal și moravurile alterate ale unei societăți în plin proces de reșezare, ele exprimă mai direct și mai sincer simțămintele autorului. Fără să se abată de la canoanele clasice pe care le-a avut ca model, satirele lui Iacob Negruzzi se disting mai ales prin tonul de confesiune, uneori amară, a omului „cu obiceiurile sănătoase și cu structura sufletească solidă”¹, educat în spiritul muncii conștiincioase și ordonate, iubitor al binelui și frumosului și care „dacă a priceput transformările mari la care a asistat și s-a adaptat la unele, n-a înțeles niciodată cum se poate ca îndrăzneala să ia locul muncii și ca priceperea la învîrteală să ia locul priceperii la treabă”².

Imoralitatea, superficialitatea și ușurința în viață (*Satira I. Luxița, Satira VIII, Aristip*), tendința de căpătuială și carierismul, prin demagogie, minciună și înșelăciune (*Satira IV. Politicale, Satira VI. Advocatul, Satira IX. Fațarnicii*), și toate celelalte tare care se sustrăgeau înțelegerii sale formează obiectul predilect al colocviului scriitorului cu cititorul sau cu eroii-temă pe care și-i alege. Atacul direct, la persoană, nu-l favorizează și de aceea satirele a II-a și a III-a, una adresată *La cîțiva autori contemporani*, iar cealaltă *Domnului B. P. Hasdeu*, deși au avut ecou în epocă, sînt mai puțin convingătoare.

Apreciate în general favorabil de către contemporani, pentru tematica lor, pentru ironia ușoară și pentru versificația lor îngrijită, aproape fără cusur, satirele consolidează bunul renume pe care i-l făcuseră autorului, cu cîțiva ani înainte, *Copiii de pe natură*.

Acestea nu erau o specie nouă. Iacob Negruzzi avusese ca maeștri pe Boileau și La Bruyère și cunoscuse „caracterurile” și „fiziologiile” unui Kogălniceanu, Momuleanu sau Costache Negruzzi; dar prin cultivarea delibe-

¹, ² C. Miclescu, *Moșul Jac*, în *Convorbiri literare*, an. 55 (1923), nr. 1, p. 56.

rată și asiduă, prin varietate și prin nota personală pe care au adus-o în momentul apariției lor, și-au cîștigat pe merit locul de cap de serie și punct de referință pentru toate producțiile ulterioare. Denumirea de *Copii*, în-sinuînd o eventuală intenție naturalistă, nu trebuie să înșele. Iacob Negruzzi nu se depărtează exagerat de mult de școala maestrilor săi, iar *Copiile de pe natură*, așa cum le caracterizează G. Călinescu, nu sînt altceva decît „simple caractere cu model real”¹, avînd la bază formula clasicismului realist.

Modelele reale, mai mult sau mai puțin mascate (în *Electorale* de pildă sînt străvezii, și Creangă a fost identificat în Părintele Smîntînă, Panu, în Pătlăgică, Ioan Ornescu, om politic ieșean, în Urnescu etc.; în *Poeticele* pot fi recunoscuți Hasdeu, Bolintineanu etc., iar *Eroul fără voie* pare să fie însuși autorul) sînt aceleași cu modelele care-au sugerat și pe eroii teatrului sau satirelor, fie că e vorba de tipuri de persoane, de clase sau grupe sociale, după cum aceleași sînt și moravurile pe care le vizează. În proză însă scriitorul reușește să-și valorifice superior spiritul de observație și calitățile indiscutabile de portretist. Inegale din punctul de vedere al realizării artistice, ca și întreaga operă a lui Iacob Negruzzi, *Copiile de pe natură* sînt și ele susceptibile de diferențieri, care le distribuie pe o scară de valori foarte întinsă. Multe sînt simple consemnări de fapte și de exemple despre scris și scriitori sau despre limbă, simple articole cu valoare mai mult documentară (*Poeticele*, *Tribulațiile unui redactor*, *Foi căzute*, *Gramaticale* etc.); altele sînt portrete creionate prin treptată acumulare de situații, atitudini, gesturi, expresii caracteristice, fără nici o preocupare pentru construcția epică (*Părintele Gavriil*, *Cristachi Văicărescu*, *Lei paralei*, *Chilipir*, *Artistul dramatic*), după cum altele, de fapt cele mai valoroase, sînt veritabile

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române (Compendiu)*, E.P.L., Buc., 1963, p. 152.

schite (*Cucoana Nastasiuca*, *Don Juan de la Arhivă*, *Ionuț Cocovei*, *Cuconul Pantazachi*, *Tachi zimbilă om politic*, și mai ales *Un drum la Cahul*, piesă cu adevărat antologică). Dialogul în versuri *Vespasian și Papinian* și articolul *Ștefan și Mihai* trebuie judecate ca replici date demagogiei patriotarde și naționalismului unor indivizi lipsiți de scrupule, care utilizau ideea de patrie și numele de român în scopurile cele mai meschine și mai sinistre.

Ecoul pe care l-au stîrnit *Copiile de pe natură* a fost mare și specia cunoaște o anumită răspîndire. Ana Maiorescu și Nestor Urechie își subintitulează cîte o povestire *Copie de pe natură*, iar în presa timpului apar tot mai multe „Chipuri din lume“, „Portrete“, „Icoane din viață“, „Tipuri zilnice“ datorate unor scriitori ca N. Gane, D. D. Racoviță, N. Volenti, Th. M. Stoenescu. Marele Caragiale, care le prețuia mult, recunoaște *Copiilor de pe natură* meritul de a fi precedat „în chip determinant“ *Momentele* sale. Consemnînd faptul, cercetătorii au făcut încă în trecut¹ asocieri și disocieri între cele două opere, subliniind pe drept prioritatea unor tipuri și caractere ale lui Iacob Negruzzi, apropierea tematică a unor *Momente* de unele *Copii de pe natură* și existența în germene, aici, a unor elemente ale comicului caragialian.

Toate acestea sînt suficiente pentru a înțelege interesul pe care-l prezintă *Copiile de pe natură* pentru istoria literară și locul lui Iacob Negruzzi ca scriitor.

Amintirile din Junimea, apărute peste ani, nu vor adăuga nimic la meritele creatorului de literatură, și Iacob Negruzzi va rămîne și după apariția lor un scriitor modest. Ele vor înălța în schimb, și mai sus, soclul pe care istoria i-l hărăzise de mult lui Iacob Negruzzi în panteonul literelor românești, pentru rolul jucat în viața „Ju-

¹ Vezi, de asemenea, studiul citat al lui Pompiliu Marcea și lucrarea lui St. Cazimir: *Caragiale. Universul comic*, E.P.L., București, 1967.

nimii" și a *Convorbirilor* și pentru meritele sale inegalabile ca organizator și animator al creației literare.

Scrise de-a lungul mai multor ani, începînd de prin 1889, și apărute mai întîi în revistă¹, iar apoi în volum², *Amintirile din Junimea* sînt, împreună cu cele *Din copilărie*, o amplă și interesantă autobiografie literară, care, de la un punct se confundă cu însăși biografia „Junimii” și a *Convorbirilor*.

Volumul adăuga o ultimă podoabă arborelui uriaș, care, după expresia lui Lovinescu, încolțise în 1867, și *Convorbirile literare* ar fi putut, încă în 1895, să-și încheie cu el bilanțul unei misii în cea mai mare parte îndeplinite. Revista însă a continuat să existe. Cît despre Iacob Negruzzi, acesta nu și-a publicat amintirile pînă ce n-a socotit că, prin moartea celor mai mulți dintre junimiști, nimic nu le mai îngrădea apariția. Mărturisirea îi aparține, dar reținerea era inutilă, pentru că volumul nu putea supăra pe nimeni.

Iacob Negruzzi, posesorul unui dezvoltat simț al realității și al unor frumoase calități sufletești, a conferit *Amintirilor* o înaltă ținută etică. În plus, deprins în viață să evalueze măsura și valoarea lucrurilor prin prizma viitorului, el a scris *Amintirile* mai mult cu gîndul la posteritate decît la contemporani. De aici grija pentru adevărul faptelor, pentru document și interpretare, calmul și echilibrul sufleteșc al profesiunii de credință. Nu mai avea nevoie acum de fantezie și imaginație, de compoziție și resurse variate de stil, ci, așa cum arăta Ibrăileanu, „de memorie, de bonomie, de sentiment, de limpezime și de simplitate, adică de puține calități de scriitor și de esențiale calități de om”³. De aceea, *Amintirile din Junimea*, scrise într-un stil sfătos și clasic, chiar dacă

¹ *Convorbiri literare*, 1919—1920.

² Edit. *Viața românească*, Buc., 1921.

³ G. Ibrăileanu, *La jubileul d-lui Iacob Negruzzi*, în *Viața românească*, XV (1923), nr. 2, p. 279.

nu au valoarea literară a *Amintirilor* lui Panu, vor rămâne definitiv în istoria literaturii, ca unul din cele mai prețioase și mai creditate izvoare pentru oricine ar vrea să reconstituie epoca literară al cărei „hamal“, după expresia aceluiași critic, a fost redactorul *Convorbirilor*. Meritul este al autorului și trebuie să recunoaștem că nimeni n-a făcut mai mult pentru a-i pomeni numele decât a făcut-o el însuși printr-o singură carte¹.

Cum e și firesc, modul în care au fost gândite *Amintirile* și-a pus pecetea și asupra unor slăbiciuni. Critica literară a remarcat astfel insistența cu care autorul încearcă să se explice și să se dezvinovățească pentru resentimentele păstrate lui Xenopol și Panu, sau zgîrcenia cu care utilizează vorbele mari, chiar și atunci când n-ar fi fost cazul, ca în părerile despre Eminescu și Creangă. Rezerva și prudența arătate de Iacob Negruzzi în aceste împrejurări au fost din păcate excesive, posteritatea depășindu-l în generozitate și în apreciere.

Aceste erori, ca și altele mai mărunte, inclusiv inadvertențe ușor de sesizat, nu scad însă cu nimic interesul cărții și nici nu umbresc meritele reale ale autorului. În raporturile sale cu scriitorii el a fost și a rămas totdeauna un perfect intelectual, care nu exercita nici o aroganță boierească², un om fin, amabil, discret, ușor ironic, con-

¹ La apariția cărții părerile sînt împărțite. Dacă pentru recenzentul *Gîndirii* „Cartea are nevoie de oarecare bunăvoință din partea lectorului profan pentru a fi terminată“, ea fiind „mai mult un bilanț oficial al activității a 25 de ani a demult dispărutei societăți“, (an. I, nr. 8, p. 153), pentru *Viața românească*, *Amintirile* par să fie o încîntare: „Venite după ale celorlalți, mai cu seamă după ale lui Panu, ele nu aduc multe știri nouă. Dar e atît de interesant să mai ascuți încă o dată povestea minunată a Junimii! Și cu ce bonomie, cu ce simplitate — și cu ce discretă melancolie povestește dl. Iacob Negruzzi!“ (XII, 1, p. 185).

² Cf. Victor Eftimiș, *Portrete și amintiri*, E.P.L., 1965, p. 178.

cesiv la nevoie și îndatoritor, gata oricând să le vină în ajutor. Chiar față de adversari atitudinea sa se caracteriza prin urbanitatea atacului¹, prin respect, abilitate și indulgență, calități cu care a convertit pe mulți dintre vechii antagoniști². Ca om a putut să greșească uneori, ca față de Coșbuc, sau să nu-i placă figura lungăreață și căută-tura stranie a ochilor lui Nicoleanu, de pildă, dar spiritul de dreptate l-a dominat în cele mai multe dintre acțiunile și aprecierile sale. Ca să luăm un singur exemplu, am aminti că Iacob Negruzzi consideră încă din 1891 drept o mare greșeală faptul că Eminescu nu a fost chemat în Academie și regretă că operele lui Caragiale și Dobrogeanu-Gherea n-au fost premiate de această instituție, avertizând asupra judecății neiertătoare a urmașilor.³

Putem spune fără să greșim că datorită tuturor acestor calități Iacob Negruzzi și-a binemeritat aprecierea lui Maiorescu, care-l prețuia ca pe cel mai aprig și mai cald redactor.

Așa cum reiese și din *Amintiri din Junimea*, activitatea lui Iacob Negruzzi era mult mai complexă decât simpla legătură cu scriitorii. Ca „secretar perpetuu“ al „Junimii“ el avea grija tuturor chestiunilor societății. Și dacă Maiorescu era spiritul ei conducător, Iacob Negruzzi a fost spiritul organizator, majordomul⁴ și regizorul⁵ întregii activități, depozitarul tradițiilor și monitorul de drept, el fiind cel mai disciplinat și mai supus intereselor colectivității.

Cît privește *Convorbirile literare*, acestea au fost, așa cum apreciază Iorga, „cu toată partea dominantă, de la

¹ Cf. I. A. Rădulescu Pogoneanu, *I. Negruzzi și generația sa, Convorbiri literare*, an. 55/1923, nr. 1, p. 97.

² Cf. I. Verbina, *loc. cit.*

³ *Academia română*, în *Convorbiri literare*, XXV (1891), nr. 2, pp. 185—190.

⁴ O. Goga, *loc. cit.*

⁵ G. Ibrăileanu, *loc. cit.*

început, a lui Maiorescu, fapta lui Iacob Negruzzi"¹. În Junimea circula și o butadă, potrivit căreia Iacob Negruzzi era singur și autorul, și culegătorul, și corectorul, și directorul, ba chiar și cetitorul *Convorbirilor literare*. Gluma trebuie să-i fi plăcut lui Iacob Negruzzi, căci undeva ea conținea un simbul de adevăr și era o formă de recunoaștere a meritelor sale. Directorul făcea de toate : el stimula pe colaboratori să scrie și se ținea de capul lor, hotărînd uneori cu ce să se ocupe fiecare, colaborînd într-un fel sau altul cu unii din ei, sau scriind pur și simplu, ca să umple golurile din revistă ; el avea în grijă lucrările primite la redacție și le supunea „Junimii“, întreținea corespondența, alerga după abonamente și după hîrtie, războîndu-se cu oricine, în sfîrșit, făcea „și alte o mie de lucruri, care l-au distras, desigur, de la propria-i operă, ca să o facă mai bună pe a celorlalți“², cum avea să afirme Ibrăileanu. Ba uneori, cînd nu ajungeau banii, se vedea nevoit să pună diferența din buzunar, căci se știa răspunzător de totul, dar mai ales de lipsuri, așa cum însuși lăsa în glumă să se înțeleagă. De dragul misiunii sale și a revistei, a știut să treacă însă peste interesele de moment, iar dăruirea sa totală apare și astăzi ca cheia de boltă a viabilității *Convorbirilor*. Mărturisirea pe care o face spre sfîrșitul activității, în *Amintiri din Junimea*, este din acest punct de vedere grăitoare și emoționantă :

„Dacă mă întorc la mine însumi, văd că ocupațiunile literare m-au distras de la multe altele foarte lucrative pe care le-am pus pe al doilea plan ; văd că toată munca mea nu mi-a adus niciodată un profit material ; nu știu chiar de mi-a adus vreun profit moral, căci laudele ce mi s-au făcut au fost puține, dar mustrările foarte multe ; ceea ce știu însă este că *Convorbirile literare* în 23 de ani

¹ N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 71.

² G. Ibrăileanu, *loc. cit.*

nu mi-au dat niciun moment de părere de rău, dar multe momente de mulțumire, și că adesea necazurile și supărările vieții le-am putut îndepărta lesne cu *Convorbirile literare*.

Astăzi de m-ar întreba cineva de vreau să încep a trăi încă odată sfertul de secol ce a trecut, poate multe din cele ce am făcut nu le-aș mai face a doua oară, dar fără nici un moment de stînjenire și cu dragă inimă m-aș declara gata să reîncep a conduce *Convorbirile literare*.¹

Vremurile însă nu s-au mai întors și Iacob Negruzzi și-a urmat nestînjenit calea. Fără *Convorbiri*, el încearcă, în sfîrșit, să se gîndească și la unele ocupațiuni mai „lucrative“, devine chivernisit și econom, motiv de ironii din partea unor publiciști, ca și tăcerea sa din parlament. Își adună opera, face comunicări și referate de premiere la Academie, scrie în continuare necrologuri, completează *Dicționarul Junimii* cu data morții, pe măsură ce vechii prieteni se sting unul după altul, și-și petrece verile în livada sau în biblioteca de la Trifeștii-Vechi înconjurat de amintiri și de o droaie de nepoți și strănepoți.

Intrat în al nouălea deceniu de viață, modest și retras, făcîndu-și cu aceeași conștiinciozitate care l-a caracterizat întotdeauna, munca de secretar al Academiei, Iacob Negruzzi trăia acum aproape uitat de istoria literară și de contemporani. Unii dintre aceștia nu mai știau nimic de existența lui, iar alții îl credeau mort de mult. Cînd aflau că mai trăiește, nu-și ascundeau mirarea și se gîndeau la el „cu respectul și cucernicia cuvenite moaștelor“, sau ca la un insolit personaj de pe altă lume.

Cine l-a cunoscut însă în intimitate nu și-a putut reține surpriza întîlnind un bătrînel împovărat de ani, dar cu o minte ageră, interesată de tot ce se petrecea în lume,

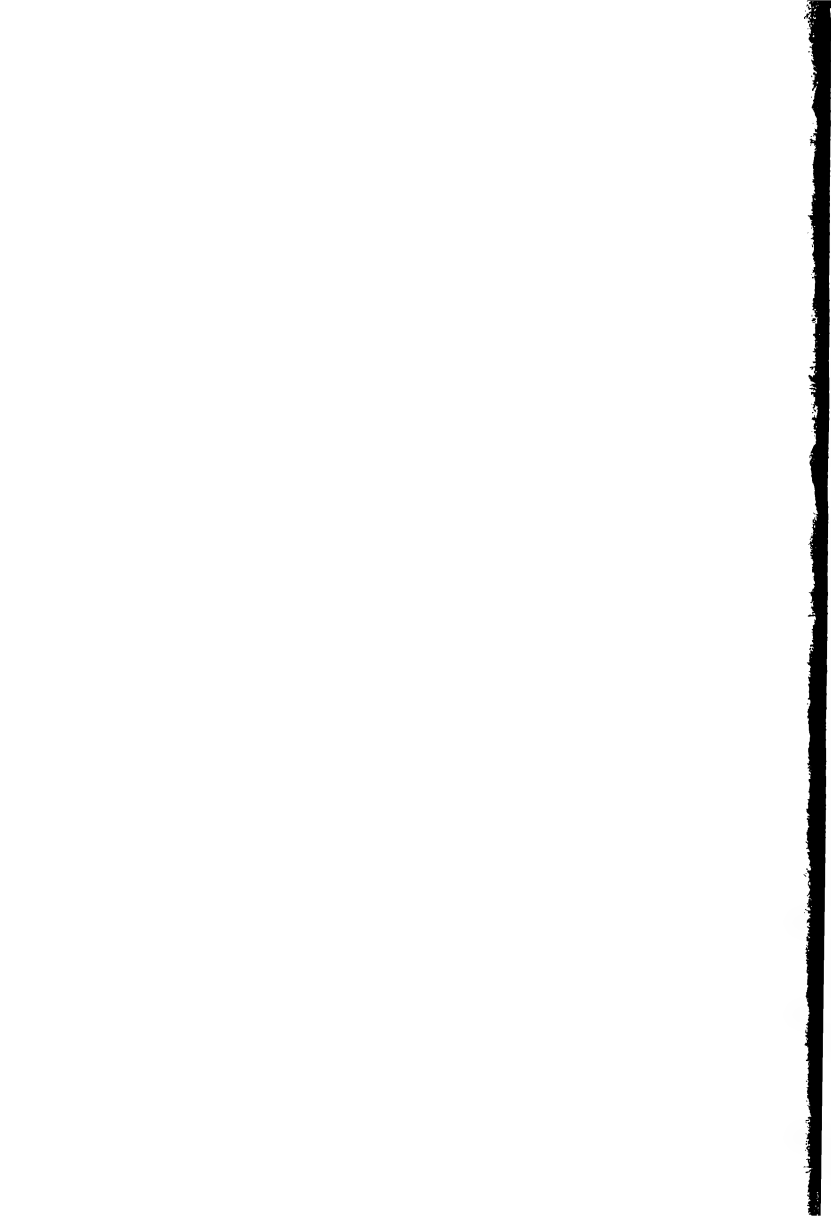
¹ *Amintiri din Junimea*, pp. 103—104.

un suflet împăcat cu sine și animat încă de entuziasmul tinereții, pe care știuse ca nimeni altul să și-l păstreze.

Sfârșitul nu avea de ce să-l sperie ; iar cînd s-a apropiat l-a acceptat ca pe o datorie uitată, căci Iacob Negruzzi, așa cum avea să se exprime Adrian Maniu la moartea scriitorului, „și-a trăit frumos toată viața și chiar o parte din moarte“¹.

CORNELIU SIMIONESCU

¹ Adrian Maniu, *Dimineața*, din 9 ian. 1932.



TABEL CRONOLOGIC

1842 Decembrie, 31. Se naște la Iași Iacob Negruzzi, fiul marelui scriitor clasic român Costache Negruzzi. Familia Negruzeștilor s-ar trage, după o genealogie alcătuită de Costache Negruzzi, dintr-o veche familie boierească, pomenită în hrisoave încă la începutul secolului al XVII-lea. Cercetările ulterioare nu i-au confirmat însă presupunerile și se acceptă ca înaintaș sigur pe Enache (Ianachi) Negruț (1710—1760), căruia nu i se cunoaște vreun rang boieresc. Multe lucruri nu se știu nici despre descendenții acestuia, Grigore și Vasile Negruț. Important este că acesta din urmă, om înstărit, are mai mulți copii, printre care și pe Dinu Negruț, tatăl lui Costache Negruzzi și bunicul lui Iacob Negruzzi, căsătorit cu Sofia Hermeziu. Data nașterii lui Costache Negruzzi continuă și astăzi să fie controversată. Cei mai mulți cercetători acceptă anul 1808, alții înclinând, poate la fel de îndreptățit, spre 1800. Căsătorit cu Maria Gane, Costache Negruzzi va avea, în afară de Nicolae, mort de mic în

timpul holerei de la 1848, patru copii : Leon, Iacob sau Jack (scriitorul nostru), Gheorghe și Eliza. Iacob nu a avut copii. În schimb Leon a avut șapte. Unul dintre aceștia a fost generalul Mihai Negruzzi, tată a trei copii, două fete și un băiat — actualul scriitor de limbă franceză Leon M. Negruzzi. O schiță de arbore genealogic al familiei sale ne lasă și Iacob Negruzzi. Într-o scrisoare din 11 noiembrie 1924, adresată lui Artur Gorovei, el reia, pe linie bărbătească, genealogia tatălui său, fără să aducă nici o lumină în privința înaintașilor. Mai interesantă e însemnarea marginală privitoare la numele de familie : „Familia Negruzzi. Ea se scrie Negruzzi în loc de Negruț, de la începutul secolului trecut, de când tatăl meu a fost îndemnat să facă aceasta de profesorul italian ce avea. Izbucnind eteria în 1821, Dinu, cu singurul său fiu, Costache, fugi la moșia Sărăuții din Basarabia și a luat pe acel italian ca profesor al fiului său“ (Volumul de *Correspondență către Artur Gorovei*, sub îngrijirea Mariei Luiza Ungureanu, în pregătire la Ed. Minerva. În legătură cu genealogia familiei Negruzzi vezi și interesantele informații date de Al. Piru în articolul *Un clasic al prozei : C. Negruzzi, România literară*, II, nr. 1, din 10 oct. 1968, p. 12).

Iacob Negruzzi își petrece copilăria la Iași în casa părintească sau la bunicii dinspre mamă, dar și la moșia familiei de la Trifeștii-Vechi (Hermeziu), pe malul Prutului, de cele mai multe ori împreună cu alți copii de seama lui, dar totdeauna alături de fratele mai mare, Leon, și sub supravegherea jupînesei

Mama Maria. După propriile-i amintiri are ca profesori pe D. Gheorghiu, apoi pe „un german din Bucovina, numit Schüller“ și în sfârșit pe un student în filozofie din Germania, Karl Fieweger, chemat la Iași de Kotzebue, ca pedagog al fiilor săi.

1852 Costache Negruzzi, care nutrea mai demult intenția să-i trimită, pe Leon și pe Iacob, la studii în străinătate, reușește să obțină în acest scop o subvenție din partea Casei Școalelor, cu aprobarea Departamentului instrucțiunii din aprilie 1852. În numele copiilor săi minori, el dă o declarație prin care se obligă să informeze „onor departament, prin atestaturi regulate, după facerea fiecărui examen“, asupra moralei și silinței la învățatură a fiilor săi. Însoțiți de Karl Fieweger, aceștia pleacă spre Germania la 14 octombrie, același an. La Berlin Iacob Negruzzi este înscris la un pension francez, după care face studii superioare juridice.

1863—1864 În anul 1863, o dată cu terminarea studiilor, Iacob Negruzzi își dă doctoratul în drept cu teza „*Commentationes duae ad L. L. Dig. uti possidetis et C. 20 x de decimis quas in Academia Heidelbergensi consensu et auctoritate ad summos in utroque iure honores rite capessendos soripsit, Berolini*“, și se întoarce în țară la 25 octombrie, după o absență de 11 ani.

În ziua de 8 noiembrie, în casa lui Mihail Cerchez, cunoaște pe Vasile Pogor, apoi, prin intermediul lui Petre Carp, va face cunoștință cu Maiorescu. Alături de aceștia, la

care se adaugă și Theodor Rosetti, Iacob Negruzzi participă la organizarea cunoscutelor cicluri de conferințe denumite „Prelecțiuni populare“, care încep să se țină din 9 februarie 1864. Întilnirile celor cinci, prilejuite de comentarea prelecțiunilor și de interesul comun pentru fenomenul literar, căpătînd un caracter regulat, duc la ideea înființării unei societăți literare, căreia, la propunerea lui Th. Rosetti, îi dau numele de „Junimea“.

Din 11 martie, Iacob Negruzzi ocupă prin concurs catedra de drept comercial a Universității din Iași, mai întii ca profesor provizor, iar apoi ca profesor definitiv. La 30 martie, în urma unei petiții este admis ca avocat pledant la baroul din Iași.

Lunile de vacanță și le petrece cu familia la Trifești, unde-și consacră o bună parte din timp elaborării unui sistem ortografic.

1865—1866 În vara anului 1865, Iacob Negruzzi, împreună cu frații Nicolae și Mihail Mandrea, face o călătorie prin munții Moldovei, Bucovinei și Transilvaniei, pe care o va relata în scrierea Din Carpați, din care publică un fragment în primul număr al *Convorbirilor*. După propriile sale mărturisiri, cu ocazia acestei călătorii, face cunoștință la Fălticeni cu N. Gane, viitorul scriitor, rudă de-a sa din partea mamei.

În timpul iernii, pornind de la proiectul lui Iacob Negruzzi, schițat cu un an și jumătate în urmă, „Junimea“ dezbate problema ortografiei. În discuții aprinse, propunerile

sale cad una câte una. În schimb, opiniile lui Maiorescu, formulate în studiul *Despre scrierea limbii române*, sint treptat acceptate și vor sta la baza ortografiei „Junimii”. După apariția *Convorbirilor literare* această ortografie va fi însușită de cele mai multe publicații din întreaga țară.

În lunile decembrie 1865 și ianuarie 1866, Iacob Negruzzi face două drumuri la București, pentru a pleđa la Curtea de casație, întorcându-se de fiecare dată cu impresii foarte puțin favorabile despre viața politică din Capitală.

În martie 1866 este numit decan al facultății de drept a universității ieșene. Frământările politice din primăvara acestui an, legate de căderea domnitorului Alexandru I. Cuza, îi atrag în viltoarea lor și pe junimiști. Aceștia scot jurnalul unionist Vocea națională (8 numere, între 5 aprilie și 11 mai) avînd ca redactor pe N. Culianu și ca principali colaboratori pe Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi.

La 1 mai 1866, publică în *Foaia Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina* (II, nr. 5, pp. 147—161), sub conducerea lui I. G. Sbiera, scrierea *Impăcarea. Proverb în patru scene dedicat domnișoarei Maria Docan*. În cadrul „Prelecțiilor populare”, ține conferința *Legislațiunea română*.

În toamnă se pun bazele Tipografiei Societății „Junimea” și apoi ale Librăriei Societății „Junimea”, a căror existență, așa cum reiese și din *Amintiri*, va fi plină de peripeții.

1867 În una din şedinţele „Junimii“, din ianuarie, Maiorescu propune înfiinţarea unui jurnal literar, care, la sugestia lui Iacob Negruzzi, capătă numele de Convorbiri literare. Primul număr al revistei apare la 1 martie 1867, avînd ca „redactor răspunzător“ pe Iacob Negruzzi; care semnează şi articolul program, scris însă, în cea mai mare parte, de Maiorescu.

În afara articolului program, primul număr al *Convorbirilor literare* mai cuprinde : *Despre poezia română*, de Titu Maiorescu, *Galeria de tablouri din Iaşi*, de I. Negruzzi, *Prelecţiunile populare ținute de membrii Societăţii „Junimea“*, *Apelul Societăţii „Junimea“ către autorii români*, *Anunţuri literare şi ştiinţifice*. În afara celor doi colaboratori, în primul an de apariţie au mai colaborat : V. Alecsandri, Sc. Capşa, M. D. Cornea, G. Creţeanu, Matilda Cugler, V. Gheorghian, P. Grădişteanu, Ion Ianov, Leon Negruzzi, Vasile Pogor, Moisi Pompiliu, N. Pruncu, George Roiu, N. Schelitti, Th. Şerbănescu, Şt. Vârgolici, N. Gane, S. Bodnărescu, D. Morţun, P. P. Carp, N. Quintescu, I. Meşotă.

La 26 martie, în cadrul „Prelecţiunilor populare“ cu tema *Cărţile omenirii*, Iacob Negruzzi vorbeşte despre *Faust* de Goethe.

1868 Moare la Iaşi în ziua de 24 august Costache Negruzzi. Prin testamentul datînd din 3 iulie 1868, el lasă fiilor săi Leon, Iacob şi Gheorghe, ca singură avere, moşia Trifeştii-Vechi, cu dorinţa de a nu fi înstrăinată. Aici

a și fost înmormintat, în curtea bisericii pe care o ctitorise.

1870—1871 În vara anului 1870, plecînd la băi în Austria, Iacob Negruzzi se oprește în mod special la Viena pentru a face cunoștință cu Eminescu. La întoarcere cunoaște pe Slavici și tot în acest an, la Iași, întîlnește pentru prima oară pe Creangă, în timpul unei campanii electorale pentru Cameră. Este ales deputat. De altfel, de acum înainte va fi ales în mai multe legislaturi deputat sau senator conservator-junimist, vreme de peste 20 de ani. Ultima dată, în timpul primului război mondial, este senator.

Iacob Negruzzi este ales membru în comitetul teatral, constituit pentru controlul artistic, împreună cu alți șase intelectuali ieșeni, printre care Pogor, Șendrea, D. Gusti.

Are loc prima farsă pe care o reușește Hasdeu la adresa Convorbirilor literare. Poezia El și ea, prezentată drept traducere dintr-un poet german, Gablitz, de altfel inexistent, și semnată I. M. Elias, nume fictiv inventat de Hasdeu, este luată în serios de redacția revistei și publicată. Toate scuzele pe care le încearcă Iacob Negruzzi se dovedesc de prisos. O serie de greutăți intervin și în administrarea Tipografiei „Junimii“, care, în octombrie 1871, va fi vîndută de către Maiorescu și Pogor. Abia peste un an Iacob Negruzzi va reuși ca împreună cu Costache Rosetti-Solescu, Gane, Naum și alții să înființeze o nouă tipografie — Tipografia națională.

1872 În ziua de 5 martie, în cadrul „Prelecțiunilor populare“ cu tema *Elemente de educație*, Iacob Negruzzi vorbește despre *Elementul estetic*.

Se căsătorește cu Maria Rosetti (soră cu D. Rosetti-Max, ziaristul, cu Zoe, măritată Bengescu și cu Ana, soția lui Maiorescu). Femeie de o rară distincție, Maria Rosetti, datorită înțelegerii și interesului cu care a știut să înconjoare întreaga activitate a soțului ei a fost onorată, în conformitate cu obiceiul „Junimii“, cu porecla de „Consoarta *Convorbirilor*“.

Începînd cu anul VI, revista apare lunar, dar cu un număr sporit de pagini. În numărul din 1 iunie, Iacob Negruzzi publică un articol la moartea lui I. Heliade Rădulescu, iar la 1 septembrie, un altul prilejuit de moartea lui D. Bolintineanu.

Îi apare, tot în acest an, volumul de Poesii

- 1873 La 25 februarie Iacob Negruzzi ține prelecțiunea populară *Plugul*, în cadrul temei *Omul și natura*. Apare romanul Mihai Văreanu

1874 Ține prelecțiunea *Privire teoretică la tema Elemente naționale*, în ziua de 10 februarie. Publică în volum Copii de pe natură.

1875 În cadrul temei *Influențe consecutive asupra poporului român* prezintă la 30 martie prelecțiunea *Francezii*.

La 1 octombrie participă la serbarea comemorativă, organizată la Iași, sub primariatul

lui N. Gane, pentru pomenirea domnitorului Grigore Ghica.

- 1876 Rostește prelecțiunea *Concluziune* la tema *Înriuriri asupra poporului român*, în ziua de 28 martie.

O nouă farsă îi reușește lui Hasdeu la adresa *Convorbirilor*. Poezia *La noi...*, semnată P. A. Calescu, și care începea cu versul „La noi e putred mărul” este acceptată de „Junimea” și publicată în revistă, fără ca nimeni să observe că era vorba de un acrostih cu cheia *La Convorbiri literare* și că autorul se citea ușor Păcălescu. Mai mult, Iacob Negruzzi inserează și un răspuns la *Poșta redacției*: „D-lui P.A.C. — Mulțumiri și noroc bun”. O curiozitate: Cu numai două numere înainte, Iacob Negruzzi răspunde unui corespondent tot la *Poșta redacției* — „Văzut-ați pină acum vreun acrostih publicat de noi? Faceți alte încercări.”

În numărul din 1 octombrie publică necrologul lui Costache Negri.

- 1878 La 12 martie, în cadrul temei *Deșteptarea națională*, ține prelecțiunea *Literatura*.

- 1879 Este ales în Comitetul de lectură al Teatrului Național din Iași împreună cu Pogor, Gane și Gh. Bengescu.

La *Aniversarea* din acest an a „Junimii”, o dată cu Maiorescu, sosește de la București și I. L. Caragiale. Este prima participare a acestuia la o ședință a „Junimii”. El citește cu acest prilej piesa *O noapte furtunoasă*.

1881 În ziua de 26 martie, Iacob Negruzzi este ales membru al Academiei Române. Formalitatea discursului de recepție o va amina însă vreme de 28 de ani. Iacob Negruzzi a fost în mai multe rânduri ales vice-președinte al Academiei, președinte sau secretar general. Această ultimă funcție o va îndeplini ani în șir, până în prețuia morții.

1882 Împreună cu Alecsandri, Gane, Scarlat Pastia și Al. Stamatopol face parte din Comitetul pentru ridicarea statuii lui Ștefan cel Mare la Iași.

La 1 mai publică în *Convorbiri* necrologul lui Vasile Conta.

O serbare în onoarea „Junimii” este organizată la Viena de „România jună”. Președintele societății, C. Popazu, rostește o cuvîntare în care aduce elogii „Junimii” și *Convorbirilor*. Se țin referate despre aportul *Convorbirilor* la dezvoltarea literaturii române, se recită din Alecsandri și Eminescu și se citesc fragmente din *Criticele* lui Maiorescu. Scrisoarea de răspuns trimisă de Iacob Negruzzi și telegramele schimbate între „Junimea” și „România jună”, citite în Adunare, stîrnesc un entuziasm de nedescris în rîndurile celor prezenți.

1883 Are loc dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare la Iași. În cinstea acestui eveniment Eminescu scrie *Doina* pe care o va citi într-o ședință a „Junimii”.

1884 Prin moartea lui Vasile Boerescu, rămîne vacantă catedra de drept comercial și interna-

țional a Universității din București, fiind numit ca titular Iacob Negruzzi. Acceptarea acestui post însemna mutarea lui la București și, o dată cu aceasta, transferarea Convorbirilor în Capitală, ceea ce a stîrnit vîi nemulțumiri printre junimiști. Pînă la urmă chiar și Gane, cel mai dirz oponent, se vede nevoit să accepte situația creată.

1885 Aprilie 14. Un banchet festiv e organizat pentru sărbătorirea lui Iacob Negruzzi, cu prilejul plecării sale și a *Convorbirilor* la București.

1886 Ianuarie 27. Pe scena teatrului „Dacia“ are loc reprezentația în premieră a piesei *Nazat ! Revistă politică și umoristică a anului 1885*, în patru tablouri, scrisă de I. Negruzzi în colaborare cu D. R. Rosetti.

La 21 martie, Iacob Negruzzi citește în sesiunea Academiei Române *Scrisoarea* lui Ion Ghica către V. Alecsandri din 15 ianuarie, în care acesta se ocupă de Grigore Alexandrescu. În aceeași sesiune, cîțiva academicieni, printre care Maiorescu și I. Negruzzi, fac propunerea ca membrii corpului academic să nu poată concura la premiile acestei instituții. Propunerea este însă respinsă.

1888—1890 Din inițiativa lui Iacob Negruzzi, Camera și apoi Senatul aprobă o pensie lui Eminescu, aflat în pragul morții. Formalitățile ducăză din 2 martie 1888 pînă în 23 noiembrie același an. Peste cîteva luni însă Eminescu moare și nu se știe dacă a beneficiat sau nu de această pensie.

În numerele din 1 februarie și 1 martie 1889 ale *Convorbirilor* se publică *Zeflemele*, revistă politică și umoristică în trei acte, de Iacob Negruzzi și D. R. Rosetti. În 1889, mor pe rând Eminescu, Veronica Micle și Creangă. Iacob Negruzzi publică necrologul lui Eminescu în numărul din 1 iulie 1889 al *Convorbirilor*, al Veronicăi Micle la 1 septembrie al aceluiași an, iar al lui Creangă în numărul din 1 februarie 1890.

Iulie-august 1890 : „Acea vară a făcut o întretită și adâncă rană în inima mea“, va scrie Iacob Negruzzi peste ani în *Amintiri din „Junimea“*. Într-adevăr, la 15—16 iulie moare fratele său mai mare Leon, iar la 22 august se sting din viață în aceeași zi Vasile Alecsandri și Gheorghe Negruzzi, fratele mai mic al lui I. Negruzzi ; ultima pagină a *Convorbirilor* din 1 sept. 1890 e îndoliată : „Vasile Alecsandri a murit“, este tot ce se poate citi pe ea. În numărul următor, un necrolog al lui Leon G. Negruzzi e semnat de Titu Maiorescu.

1891 Aprilie, 1. Are loc serbarea aniversară consacrată împlinirii a douăzeci și cinci de ani de existență a Academiei. Cu acest prilej se ia hotărârea ca membrii activi să nu mai poată concura cu lucrările lor la premiile Academiei, reactivându-se astfel o propunere mai veche făcută de Maiorescu, Iacob Negruzzi, V. A. Urechia și alții.

În relatarea asupra lucrărilor sesiunii din acest an, publicată în numărul din 1 mai al *Convorbirilor*, I. Negruzzi își exprimă regretul că Eminescu n-a fost chemat în Academie

și că operele lui Caragiale și Gherea au fost respinse de la premiere. „Chestiunea nu e lipsită de interes și nici de gravitate, și publicul, care în masa cea mare greșește arareori își va da verdictul său nepărtinitor“, conchide I. Negruzzi.

1892 La 1 martie *Convorbirile literare* apar în număr jubiliar, cu prilejul aniversării a 25 de ani de existență. Numărul se deschide cu articolul *Înființarea societății „Junimea“*, subintitulat *Cap. I din volumul inedit „Amintiri din Junimea“* semnat de Iacob Negruzzi și datat *Trifești 1889*. Urmează apoi scrieri ale celorlalți patru fondatori ai revistei și ale celor aproape 60 de colaboratori principali.

1893 Aprilie, 1. Iacob Negruzzi publică în *Convorbiri literare* un cuvînt *Cătră cetitori* în care anunță asocierea la conducerea revistei a unui mare număr de autori din generația tinăra. Tot în acest an apare primul volum din *Scrieri complete*, cuprinzînd *Copii de pe natură* și *Scrisori*.

1894 Rostește cuvîntul de răspuns la discursul de recepție în Academie al lui Dim. C. Olănescu. La 1 iunie semnează în calitate de vicepreședinte, alături de Ion Ghica, președintele de atunci al Academiei, și de alți academicieni *Apelul Academiei Române către toate Academiiile din lume* în apărarea memorandiștilor.

Volumul al II-lea din *Scrieri complete* cuprinde creația în versuri.

1895 În numărul din 1 ianuarie al *Convorbirilor literare*, Iacob Negruzzi, într-un cuvînt *Cătră cetitori* își anunță retragerea de la conducerea revistei : „Cu satisfacția datoriei împlinite, căreia nu-i lipsește un vag sentiment de melancolie — va scrie el în încheierea acestui cuvînt — îmi pare că a venit momentul cînd e bine să las altora ducerea mai departe a unei lucrări începute de generația mea. Tuturor acestor tineri autori, care-și fac drum astăzi le urez să izbutească a ridica nivelul cultural al românilor, iar fiecăruia din ei în parte îi doresc să simtă în lucrarea sa aceeași mulțămire pe care am avut-o eu în această lungă și însemnată parte a vieții mele.“

În fruntea revistei va lua loc un comitet format din Teohari Antonescu, N. Basilescu, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Dragomirescu, Dim. Evolceanu, I. S. Floru, Petre P. Negulescu, I. A. Rădulescu-Pogoneanu și Fr. Robin, comitet care, din 15 ianuarie 1900 se va lărgi mult. Cu aceasta I. Negruzzi își încheia strălucita carieră de redactor răspunzător, redactor responsabil și, în urmă, de director al uneia dintre cele mai strălucite reviste literare românești. Direcția acestei reviste va fi asigurată de S. Mehedinți între 1907 și 1923, iar din 1924 de către Al. Tzigara-Samurçaș.

Apar volumele III și IV din *Scrieri complete*, primul cuprinzînd romanul *Mihai Vreanu* și scrierea *Primblări prin munți*, iar al doilea, creația dramatică originală.

- 1896 În volumul V din *Scrieri complete*, publică lucrările *Pe malul mării* și *Din Carpați*, alături de traduceri din teatrul lui Schiller, care vor continua să apară și în cel de-al VI-lea volum.
- 1897 Cu începere de la 1 aprilie este pensionat din învățământ.
- 1898 Susține alegerea lui Duiliu Zamfirescu ca membru corespondent al Academiei, ales de altfel în această calitate la 1 aprilie 1898.
- 1906 În *Epoca* din 20 mai apare sub semnătura sa un articol prilejuit de moartea lui V. Pogor.
- 1908 Cu prilejul a 45 de ani de la întemeierea „Junimii” și a 41 de ani de la apariția *Convorbirilor literare*, publică în numărul din ianuarie al revistei articolul *Aniversarea*, extras din *Dicționarul „Junimii”*.
- 1909 În ziua de 8 mai vorbește la Academia Română despre *Inceputurile literare ale lui Costache Negruzzi*, iar la 13 mai, în cadrul aceleiași sesiuni pronunță cuvântul de răspuns la discursul de recepție în Academie al lui N. Gane, pe care acesta îl consacrase lui B. P. Hasdeu.
- 1910 Împreună cu P. P. Carp și Th. Rosetti participă la sărbătorirea organizată în luna februarie cu prilejul împlinirii de către F. Maiorescu a 70 de ani. Răspunzând laudelor care i se aduc, acesta va sublinia meritele lui I. Negruzzi în viața *Convorbirilor*.

În necrologul pe care-l publică în *Convorbiri* cu prilejul morții lui Gheorghe Panu, I. Negruzzi va arăta marile calități și talente cu care acesta a fost înzestrat, regretînd însă că le-a irosit în activitatea politică, în loc să le pună în serviciul științei.

În ședința din 11 mai a Academiei Române citește comunicarea *Cîntecul sau „Stihuirea”* lui Grigorie Ghica-vodă, în legătură cu o scriere anonimă despre moartea tragică a acestui domnitor. Străbătută de un fierbinte patriotism expunerea lui Iacob Negruzzi se încheie cu cîteva considerații asupra sarcinilor de moment și cu următorul îndemn semnificativ: „Unire strînsă, disciplină aspră, voință tare, putere de luptă și de jertfire, toate aceste calități unite cu iubirea neamului și trecutului nostru, iată ce urez din suflet generațiilor viitoare”.

^r 1912 Moartea lui Caragiale nu va rămîne neconsemnată de Iacob Negruzzi. În necrologul pe care-l publică cu acest prilej în *Convorbiri* face un scurt istoric al relațiilor lui Caragiale cu „Junimea” și al relațiilor personale dintre el și marele dramaturg.

1913 În ședința din 22 mai a Academiei rostește cuvîntul de răspuns la discursul de recepție al lui B. Delavrancea intitulat *Din estetica poeziei populare*.

1914 Publică în *Convorbiri literare* scrierea *Din copilărie. Aduceri aminte și impresiuni*.

1916 Aprilie, 16. Moare în vîrstă de 78 de ani scriitorul N. Gane, cu care prilej I. Negruzzi publică un necrolog în *Convorbiri*.

1917—1918 În anii primului război mondial și al ocupației germane I. Negruzzi se refugiază în Moldova la Trifești. Trăind într-o desăvîrșită izolare, are timp să recitească „întreaga literatură națională din ultimii 60 de ani”. Impresia generală este în cea mai mare măsură favorabilă, dar în fiecare autor găsește și părți slabe. Maiorescu singur, după părerea sa, face excepție. Maiorescu avea să moară de altfel la 2 iulie 1918.

După terminarea războiului, reîntors la București, constată cu amărăciune că trupele germane, care i-au ocupat casa timp de 23 de luni, i-au devastat și risipit în mare parte biblioteca și arhiva de manuscrise.

1919—1920 La 23 mai 1919 prezintă la Academie comunicarea *Autografe române*, în care prezintă unele manuscrise pe care le deținea de la diverși scriitori și pe care le donează bibliotecii Academiei.

În anii 1919—1920, în mai multe numere din *Convorbiri* publică scrierea *Amintiri din „Junimea”*.

1921 *Amintirile din „Junimea”* apar în volum, în editura „Viața românească”. I. Negruzzi semnează raportul asupra lucrărilor Academiei pe 1921—1922.

1923 Iacob Negruzzi este sărbătorit cu prilejul împlinirii a 80 de ani. *Convorbirile* marchează

evenimentul publicînd cîteva articole, în care se evidențiază meritele sărbătoritului în mișcarea noastră culturală din trecut.

În sesiunea Academiei prezintă comunicarea *Ioan Bogdan, A. Vlahuță, A. Xenopol și manuscrisele lor.*

La 5 iulie moare Theodor Rosetti, în memoria căruia I. Negruzzi publică în *Convorbiri* un necrolog.

1924—1925 Rămas singur dintre fondatorii „Junimii” Iacob Negruzzi publică în *Convorbiri literare, Dicționarul „Junimii”*, scris cu mulți ani înainte.

1927 Martie, 13. Are loc ședința jubiliară pentru sărbătorirea a 60 de ani de la apariția *Convorbirilor literare*, la care I. Negruzzi nu poate participa. Ședința continuă peste o săptămînă, de data aceasta sub președinția sărbătoritului.

Iacob Negruzzi va rosti un cuvînt în care face o succintă caracterizare a rolului *Convorbirilor* și a activității depuse de el vreme de aproape trei decenii în conducerea revistei.

Moartea soției, după 55 de ani de conviețuire, va însemna o grea lovitură pentru Iacob Negruzzi.

1931 Decembrie, 4. La ședința solemnă a Academiei, consacrată sărbătoririi lui C. Șutzu și I. Negruzzi, cu prilejul împlinirii vîrstei de 90 de ani, O. Goga va vorbi despre *Viața și activitatea lui Iacob Negruzzi*. El este sărbătorit de asemenea la Asociația publiciștilor

români și la Ateneul popular din București care-i purta numele.

1932 Ianuarie, 6, orele 19. Moare în București Iacob Negruzzi, fiind înmormântat la cimitirul Bellu. Locul său în Academie este ocupat de George Enescu, care în discursul de recepție *Despre Iacob Negruzzi și despre intrarea muzicii în Academia Română*, rostit la 22 mai 1938, va reînvia în cuvinte pline de căldură memoria vrednicului său înaintaș.

C. S.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față este prima selecție reprezentativă din creația literară a lui Iacob Negruzzi de la ediția sa de *Scrieri complete*, apărută în ultimul deceniu al secolului trecut.

Pornind de la faptul că cele mai valoroase scrieri rămân *Copiile de pe natură* și *Amintirile din „Junimea”*, acestea au fost piesele centrale în jurul cărora s-au încheiat cele două volume ale ediției noastre. Ordinea scrierilor este, în linii mari, cea dată de autor. Astfel, alături de *Copii de pe natură*, în primul volum urmează un număr de *Scrisori*, *Satire*, *Epistole* și câteva *idei și maxime*, iar în volumul al doilea *Amintiri din „Junimea”* și *Din copilărie*, la care am adăugat scrierea memorialistică *Din Carpați*, din volumul al V-lea de *Scrieri complete*. În *Addenda* am inclus *Dicționarul „Junimii”* și o selecție din răspunsurile date de Iacob Negruzzi la *Poșta redacției* și publicate de el în *Convorbiri literare* la rubrica intitulată *Correspondență*.

Ca texte de bază au fost folosite următoarele ediții :

Pentru *Copii de pe natură* și *Scrisori* — Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, volumul I, București, Stabilimentul grafic I. V. Sococ, 1893.

Pentru *Satire, Epistole și Idei și maxime* — Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, volumul II, București, Editura librăriei Socec și Comp., 1894.

Pentru *Amintiri din „Junimea” și Din copilărie* — Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, București, Editura Viața românească [1921]; iar pentru *Din Carpați* — Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, volumul V, București, Editura librăriei Socec și Comp., 1896.

Dicționarul Junimii a fost reprodus din *Convorbiri literare* pe anii 56 (1924) și 57 (1925). Fișa *Aniversarea*, publicată mai întâi în *Convorbiri literare*, XLII, nr. 1, din ian. 1908, a fost colaționată și cu această primă variantă. În operația de transcriere a textelor ne-am călăuzit după normele îndeobște acceptate, cu o atenție specială la particularitățile limbii scriitorului. Om cu o cultură aleasă și un dezvoltat simț al limbii, la care se asocia cunoașterea temeinică a vorbirii poporului, Iacob Negruzzi utilizează multe cuvinte arhaice, populare sau regionale, îmbinându-le armonios cu neologismele, atunci când acestea îl puteau servi, și e preocupat de forma în care transcrie tot acest material lingvistic. O anumă tendință de modernizare avea să ne dezvăluie însă o sumedenie de inconsecvențe, de oscilații, de care n-am putut să nu ținem seama, cu atât mai mult cu cât și le justifică singur: „Pentru a preîntîmpina critica celor care, scoțînd mai multe cuvinte nouă, presurate pe ici pe colo în scrierile mele, mi-ar putea arunca mustrarea că sunt inconsecvent, voi răspunde de pe acum că nu fac parte din cei ce merg cu consecvența lor pînă la extremitate”.

În ediția de față am păstrat de aceea, alături de formele literare și pe cele arhaice, populare, regionale, sau obișnuite în epocă, în situații ca : *înfătoșare / înfățișare, întâi / întii, pînă / pînă, coloare / culoare, deosibește / deosebește, oară/oră, nimăru / nișănu, sara / seara, gal-*

bini / galbeni, dăunăzi / deunăzi, trimes / trimis, nemerit / nimerit, săc / sec, înșală / înșeală, spăriet / speriat, sprincene / sprincene, preumblare / plimbare / primblare, cetitor / cititor, aceste / acestea, pre / pe, pintre / printre. decembrie / dechemurie, spărie, vidă, prietin, ghibaci, tinereță, păreche, urieș, mine, pine și multe altele.

Au fost păstrate prefixele *dis*, *diz* în : *a dispăgubi*, *a disface*, *dizamăgire*, *a dizlega*, *a dizgusta*, ca și formele iotacizate cu caracter regional *să puie*, *fiind*, *rămiind*, *să beie*, *să lese* etc.

Au fost menținute unele nesiguranțe sau grafii de epocă mai ales în consemnarea neologismelor : *otel*, *omeopatic*, *biurou*, *advocat / avocat*, *budget / buget*, *congediu*, *meeting*, *dant*, *sufior*, *provinție*, *aprețiere*, *a esplica / a explica*, *adiectiv*, *favoriț*, *sigară / țigară*.

S-au păstrat oscilațiile constatate la genitiv-dativul substantivelor feminine în *ei / îi*, ca și formele de plural de tipul : *serviciurile / serviciile*, *romanuri*, *volumuri*, *nervele*, *trebi* etc., diferite de limba literară de azi.

S-a conservat peste tot *sunt* și nu s-a intervenit în formele articolului pronominal sau în concordanța timpurilor.

Numele de persoane și locuri, românești și străine, se mențin în forma dată de autor, la fel ca și titlurile de opere. Prescurtările folosite de autor au fost de asemenea păstrate.

O seamă de grafii care se îndepărtează de la realitatea lingvistică au fost coroborate cu normele ortografice în vigoare. Iată câteva exemple :

a a fost transcris *ă*, în silabă neaccentuată, în cuvinte ca : *parinte*, *manince*, *pomaduit*, *rătaciți* etc., care au devenit : *părinte*, *mănince*, *pomădui*, *rătăciți*, dar *a* a fost menținut când era urmat de un *a* accentuat în silaba următoare, fenomen obișnuit în graiul moldovenesc : *dezbara*, *neaparat*, *învațat* ;

ă a fost transcris î în cuvinte ca : *aruncînd*, *briu*, *cûrînd*, *gîndînd*, *lingă*, *cîştig*, *îi* (ex. *ăi lăuda*) etc. ;

e a fost transcris ă în : *ţărm* (*term*), *săptămîină* (*sep-tămîină*), *săbatic* (*selbatic*) etc. ; în prefixele *re* şi *res* : *rămîinea* (*remîinea*), *răsună* (*resună*), *răsuflă* (*resuflă*), *răs-plăti* (*resplăti*) etc. ; în cazul pronumelor : *tău* (*teu*), *său* (*seu*), *vă* (*ve*), *tăi* (*tei*), *săi* (*sei*), *mă* (*me*) etc. ;

e a devenit ie la început de cuvînt ; la început de si-labă precedat de vocală ; după consoană, acolo unde în limba literară se pronunţă ie, în cuvinte ca : *ieri* (*eri*), *trebuie* (*trebue*), *voie* (*voe*), *boier* (*boer*), *pierd* (*perd*), *fier* (*fer*), *piept* (*pept*) etc. ;

ea a fost transcris a la imperfectul verbelor de conju-garea a IV-a (*ocăra*, *hotăra*), şi ia la început de cuvînt : *iar* (*ear*), *iacă* (*eacă*) etc., ca şi în grafiile : *piatră* (*pea-tră*), *piardă* (*peardă*), *croiască* (*croească*) şi altele ;

ia a devenit ea după consoană şi la imperfectul ver-belor de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a, cu excepţia aceloră a căror rădăcină se termină în i. Deci : *ceas* (*cias*), *geamandan* (*giamandan*), *iubea* (*iubia*), *găsea* (*găsia*) etc. ;

i a fost adăugat la sfîrşitul unor pronume şi adverbe de tipul : *acelaşi*, *însuşi*, *totuşi* etc. şi, ca articol, la sub-stantivele masculine terminate la plural în ii : *copiii*, *fiii* ;

Oa, ue au fost transcrise ua, uă, în : *două* (*doue*), *ziua* (*zioa*), *ouăle* (*ouele*) ; de asemenea s-a transcris : *ploua*, *doua*, *doilea*, pentru *ploa*, *doa*, *douilea* din textul auto-rului ;

s intervocalic, final, sau înainte de b, d, g, v, a fost transcris z în toate cazurile cerute de ortografia actuală, dar s-a păstrat în : *poesie*, *filosofie*, *fantasie* şi *apostasie*.

Greşelile de tipar au fost corectate tacit, dar nu am in-tervenit în cazul unor date şi informaţii depăşite, sau inadvertenţe din *Amintiri din Junimea* şi *Dicţionarul Junimii*.

Ediția se încheie cu un glosar, un indice de nume, numai pentru volumul *Amintiri din Junimea*, și un *Tabel bibliografic*, cronologic, al tuturor scrierilor cuprinse în ediția de față.

Notele de subsol care nu aparțin autorului au fost semnalate potrivit uzanțelor.

Mulțumim pe această cale tovarășilor Tiberiu Avramescu, Ion Nistor, Gh. Cardaș și tuturor aceluia care prin bunăvoința lor ne-au ajutat într-un fel sau altul la realizarea ediției de față.

C.S.

12

12

12

COPII DE PE NATURĂ

La nature, féconde en bizarres portraits
Dans chaque âme est marquée à de différents traits
Un geste la découvre, un rien la fait paraître ¹

. Botteau

¹ Natura, fecundă în stranii portrete
În suflute-apare sub mii de fațete...
Un gest o anunță, un fleac ne-o dă pe față (fr.). (n. ed.).

.

PROLOG

De-ți plac în poezie ideile mărețe
Frumoasele tablouri, precum le-nchipuiesc
Acele geniuri mindre ce-n zboruri îndrăznețe
Olimpicele vîrfuri s-atingă năzuiesc —

Atuncea nu cu mine să stai la convorbire
Și astă cărtică deoparte să o pui,
Căci ea jos pe pămînturi reține-a ta gîndire
Și culmile înalte cu ea nu poți să sui.

Eu am privit în juru-mi la-a noastră omenire,
La *număr* fără margini, cu *gîndul* mărginit,
Ce năzuiește numai la bună viață
Și mici măririi vîncează ca scop și țel dorit.

Ca pictorul, ce liber de rele și de bune
Primblîndu-se-ntîlnește un chip așa ciudat,
Încît a scos îndată hîrtie și cărbune
Și marginile sale ușor a desemnat,

Tot astfel, câteodată, cînd singur stam în casă
Și-mi apăreau în minte figuri ce am văzut,
Luam, fără de știre de ceea ce-a să iasă,
Condeiu, și o coală sau două am umplut.

Cetește dar și lasă să-ți treacă înainte
De-a rînd toate aceste figuri ce-am zugrăvit
Și cred, la orice față îți vei aduce-aminte,
De alte chipuri multe ce-n lume-ai întîlnit.

Cucoana Nastasiica o știi cum la primblare
Încet, încet se mișcă în vechiul său rădvan ;
Iar cu hîrtii, jurnale ce des pe trotuare
Ai întîlnit pe *Vespe* — acum *Vespasian* !

De-ai mers la Adunare, știi bine pe *Zîmbilă*
Ce schimbă la principii cum schimbă la figuri,
Apoi la *Văicărescu* nu te-ai uitat cu milă,
Văzînd cu ce suspinuri înghite la fripturi ?

Gavril țîind psaltirea, adoarme cînd cetește
Și lungile lui gene pe micii ochi se plec ;
Artiștii mari pe scenă, cînd publicul privește,
În gesturi desperate și răcnete se-ntrec.

Iar *Paraleul* mindru, în birja ce aleargă,
Stă țeapăn — cînd alături pe *Ghiță Titirez*
Îl vezi cum prin mulțime se strecură să meargă
La *rendez-vous* mai iute — eternul amarez !

Tiberiu Lehăiescu în lupte-electorale

De pe tribună varsă cuvinte, nu idei,
Pe cînd cu lungi ciubote mergînd la tribunale
În toată dimineată zărești pe *Cocovei*.

Alt'dată, cînd acasă citești cu mulțămire,

Tu vezi intrînd la tine un domn necunoscut,
Ce prin cuvinte blinde, rostite cu-umilire,
Voiește să-ți procure soție într-un minut.

Pe lîngă chipuri simple și altele-ngîmfate

Vei mai vedea în cartea-mi : *poefi* ce cu amor,
Cu patrie, frăție, tirani și libertate
Topite împreună în versuri, ne omor ;

Autori care fac parte din secta lăudăcioasă,

Ce publică lungi scrieri în cărți și în jurnal
De *românismu* pline și alte vorbe groase,
Dar fără un grăunte de gînd original.

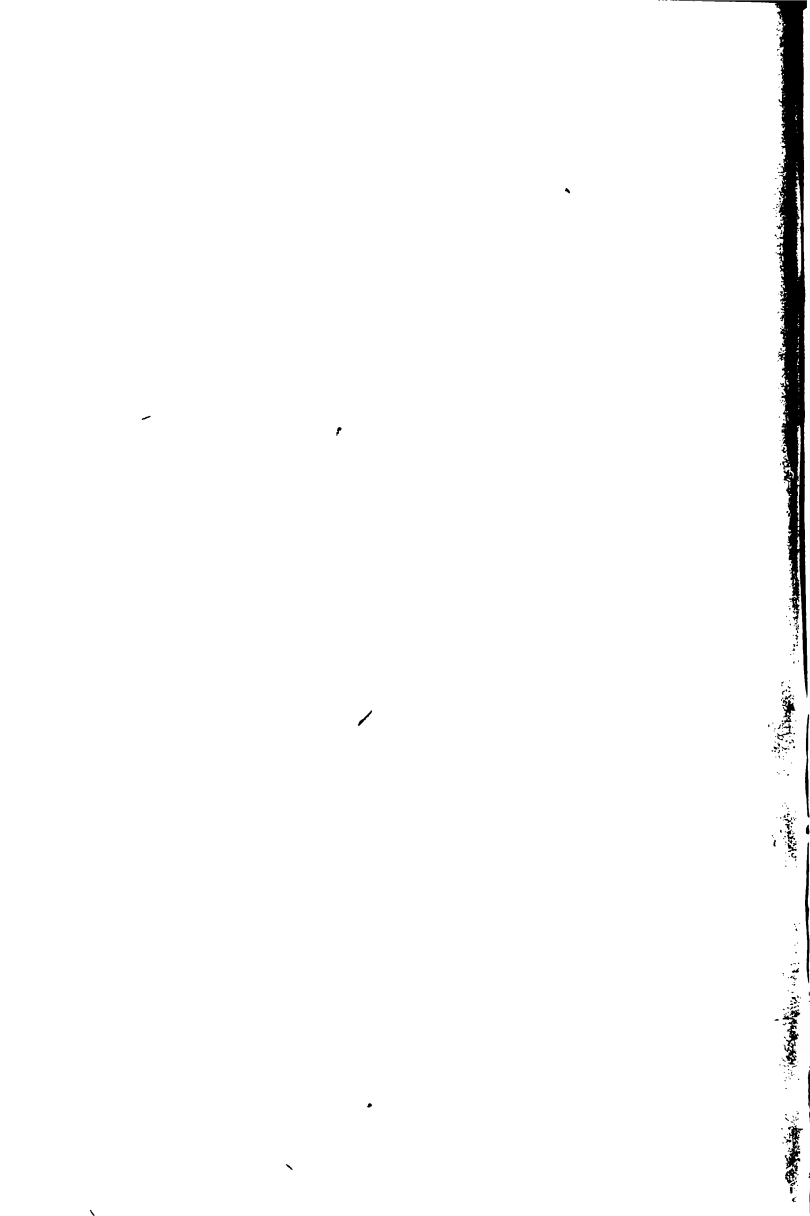
Figurile aceste ca la o panoramă

În gînd încă o dată le trece la sfîrșit
Și poate că-mpreună — dacă-mi dau bine samă —
Se vor lega cu toate într-un întreg unit.

Și vezi dacă în formă ușoară nu se poate

Cuprinde vreodată un fond serios și bun —
Dar, cetitor, tu singur gîndește-aceste toate,
Căci eu a mea idee nu-mi vine să o spun.

Mai 1872



PĂRINTELE GAVRIL

— N-avem nimic, fiilor ; noi suntem sărmani ce ne ținem numai cu Domnul...

— Și cu ce vă hrăniți, părinte ?

— Cu Domnul !

Alecsandri

Văzut-ați vreodată un popă cu barba lungă, albă, cu părul lung, cărunt și cu ochii căprii și mici care abia se zăresc sub lungele sale sprâncene, primblîndu-se încet și maiestos pe stradă ? Acesta este părintele Gavril, preot la biserica Sf. Panteleimon.

Și tatăl său fusese popă, și bunicul său fusese popă.

Părintele Gavril e aproape de 60 ani ; el știe ceti în toate cărțile din biserica lui, știe chiar scrie cu slovă veche.

Casa părintelui din ograda bisericeii, cu cerdacuțul de scînduri boite galben și acoperemîntul său de șindile vechi înnegrite, împestrițat pe ici, pe colea cu șindile albe, nouă, e văruiță, până unde ajunge cerdacul ; iar de-acolo în jos e dată cu lut până la pămînt. Aspectul e curățel, căci preoteasa Nastasia e bună gospodină. La fereastra din dreapta, unde este odaia de primire, se văd mai multe oale cu busuioc, căci Elisavetei, fetei celei mai mari a popei îi plac foarte mult florile ; în fereastra din stînga sunt cîteva cărți legate în piele, printre care se zăresc ici și cole alte cărți

mai mici cu legătură de carton ruptă și cam feștelite. Cele legate în piele sunt cărți bisericești în care cetise odinioară părintele Gavril, cînd era mai tînăr, iar celelalte sunt romanuri traduse, cărți de stihuri și calendare, lectura de predilecție a fetei celei mai mici, Zamfirița, care-i mai oacheșă decît sora ei ; care n-are multă plecare pentru gospodăria casei, ci are plăcere să cetească istorii și stihuri de dragoste unde *El* și *Ea* se iubesc pînă la moarte dar lumea rea îi despărțește și-apoi mor amîndoi, iar pe mormintele lor răsare cîte o floare care suspină în adîncul nopților. Aceste cărți i le-a dat profesorul Iftimie Evdochimovici de la școala primară de alături care și-a pus ochiul pe Zamfirița, mai ales știind că părintele Gavril are două viișoare într-o podgorie apropiată din care sperează că una se va da Zamfiriței de zestre. Zamfirița șede adeseori la fereastră, ascunsă după perdeaua cea de cit verde cu dungi galbene și se uită cînd trec băieții și profesorul la școală. Iftimie Evdochimovici a zărit într-o zi doi ochi negri prin crăpătura perdelei și de atunci nu trece niciodată, fără a părea gînditor și a scoate din piept o duzină de suspinuri dureroase. Zamfirița văzînd așa și aducîndu-și aminte de lumea cea rea și de cele două morminte, suspină și ea cu amar.

Surorile amîndouă nu trăiesc însă bine împreună. Elisaveta, văzînd preferența lui Evdochimovici, se revoltă de nedreptatea bărbaților care nu caută femei vrednice și gospodine, ci fete ce-și pierd vremea cu cetit și suspinat, și nu este zi lăsată de Dumnezeu unde să nu ocărască pe sora ei, fie pentru nerînduiala din casă, fie că a lăsat borșul să se afume la bucătărie, sau că n-a udat florile la vreme. În asemenea cazuri preotcasa dă

dreptate Elisavetei care-i mai gospodină și-i seamănă mai mult, iar sf. sa ia partea Zamfiriței, copilei sale favorite, până cînd cearta se sfîrșește prin aceea că și preoteasă și copile vin de sărută mîna părintelui care dă fiecăreia blagoslovenia sa, urînd „pace tuturor!”. La care blagoslovenie preoteasa și cu fetele răspund cuvios în cor : „și duhului tău, amin !”

Averea părintelui nu se mărginește numai în casa lui și cele două viișoare. De la înmormîntări, nașteri, cununii, spovădanii, praznice, paraclisuri, parastase și alte rugăciuni, sf. sa a strîns și bănișori, care sunt sau dați cu dobîndă de 1½ la sută pe lună, pentru care părintele păstrează sinețele și amaneturi, sau sunt în natură. Este o mică punguliță de piele groasă cu mai multe sute de gălbenăși cu zîmți, împărătești, drepți la cumpănă, fără bortă și bine spălați, și sunt mai mulți călțuni de lînă, umpluți cu irmilici turcești și sorocoveți nemțești. Sinețele, călțunii și punguța, sunt puse într-o lădiță de lemn, încuiată cu două lăcăți și ascunsă în fundul supatului din odaia de primire. Pentru nimic în lume părintele Gavril n-ar lua o para din punga cu galbeni ; acolo se adaugă numai, dar nu se mai scoate niciodată.

Pe patul cel lung din odaia de primire care se întinde de la sobă și până la perețele opus, sunt mai multe saltele, oghialuri și perne curat înfățate în fețe cu horbotă pe la margini ; sunt mai multe lăicere de lînă în sute de colori, și două cațaveice de blană de vulpe ; iar din pod atîrnă în jos peste pat două duzine de ștergare alb-gălbie care toate, împreună cu două lăzi de lemn boite albastru și roș au să compue zestrea fetelor la măritare.

Părintele Gavril are un caracter foarte împăcacios. El ar voi să stea bine cu toată lumea și să nu

supere pe nime. Ca un adevărat creștin, el este supus și umilit cu superiorii săi. Când vorbește cu un arhiereu, el ține capul adânc plecat și vorbește așa de dulce, pare că curge miere de pe buzele sale ; iar cînd se întîmplă să fie înaintea mitropolitului, el pupă de sute de ori marginea cea mai de jos a poalei și nici cîtează a ridica ochii săi păcătoși până la strălucita față a despotului. Odată se întîmplase ca mitropolitul, inspectînd biserica Sf. Panteleimon, să intre și în casa părintelui Gavril, pentru a se odihni de truda liturghiei ce auzise. În mijlocul patului se așăzase toate perinele pe care era să șadă mitropolitul ; pe pardosele erau așăzate pînă afară în cerdacuț, lăicerele de zestre. Părintele Gavril aștepta în cerdac cu preoteasa și cu fetele sale, care erau îmbrăcate în cataveicele cele de zestre, unde sărutînd poalele mitropolitului îl primi cu un „binecuvîntat fie cel care vine întru numele Domnului !“ După care mitropolitul blagoslovi casa, patul și perinele și dulcețile ce-i aducea Elisaveta (smulgînd cu de-a sila în cealaltă odaie chisaua din minile Zamfiritei ce voise să aibă ea onoarea de a aduce dulceți), și pe toți pravoslavnicii cristiani ce locuiesc înlăuntru. Acea zi memorabilă n-o mai uita părintele Gavril ci neîncetat își aducea aminte de fericirea aceea, zicînd cel puțin o dată pe zi : „Cînd înalt pr. sf. sa părintele mitropolitul venea pe la mine...”

În vișoarele sale, părintele Gavril face vin foarte bunișor și-l vinde pe la jidani, păstrînd însă totdeauna pentru sine, cite un polobocel, căci sf. sale îi place să beie cîteva pahare de vin vechi la masă și sara. Dușmanii bisericei pretind că părintele bea de mai multe ori pe zi și cam multișoare pahare — dar aceasta nu este de crezut. Ei mai susțin că Gavril ar fi slujit de cîteva ori fiind

cu chef, că odată s-ar fi închinat cu cadelnița pe la sfeșnice în loc de icoane și că s-ar fi încurcat în cetirea sfintei evanghelii; că altă dată ar fi ieșit cu patrahirul pe dos, cu potcapul pe cap și cu psaltirea în mână, în loc de a ține sfintele daruri; că odată chiar, la Sf. Panteleimon, când era hram la biserică, s-ar fi supărat pe dascălul din strana stîngă care de o jumătate de oră nu mai contenea să cînte „Doamne miluiește“, în loc de a lăsa să zică pe dascălul din strana dreaptă și a-i ține numai isonul după rînduiala slujbei, și că în minia sa, i-ar fi aruncat mai multe evanghelii, psaltiri și ceasloave în cap — dar aceste toate sunt numai zavistuiuri a dușmanilor bisericei și nu se pot crede.

Părintele Gavril e prieten cu multe case boierești și mai ales cu acele case blagoslovite, unde se cetesc încă paraclisuri în fiecare sîmbătă și unde se face aghiazmă cel puțin o dată pe lună. La cetirea paraclisurilor, sf. sa, dacă se întîmplă că stăpînii să-l lese singur în casă, se pune pe scaun, glasul său devine din ce în ce mai slab, pînă ce rugăciunea nici se mai aude, atît e de absorbit în simțiri religioase, robul lui Dumnezeu Gavril. Cînd însă aude pași îndreptîndu-se spre odaia în care se face paraclisul, el se scoală grabnic și intonează îndată cu glas puternic și melodios: „Doamne miluiește! Doamne miluiește!“ Iar sfîrșind rugăciunile, dacă îl invită boierul la dulceți, părintele conversează cu multă veselie; numai cînd vine vorba de biserică, sf. sa arată păreri de rău despre ticăloșia oamenilor de astăzi care și-au pierdut evlavia pînă într-atîta că nu mai dau pentru rugăciuni ca mai înainte; că nu mai aduc atîtea luminări și colaci pe la biserică ca în timpurile cele frumoase; că nu mai plătesc să se aducă

pe acasă icoane făcătoare de minuni, cînd este vreo nenorocire, ba încă merg cu nelegiuirea chiar pînă a nu voi să mărească lefii preoților. Atunci părintele devine cu desăvîrșire melancolic și prevede că urgia lui Dumnezeu are să se arăte în curînd prin vreun cutremur sau potop ca să pedepsească pe oamenii fără de lege. Cu toate aceste, ieșind, întinde mîna sa spre sărutare și zice : „să fie bine !“ Aceste sunt cuvintele sale favorite.

Părintele Gavril poartă așa de mare interes omenirii, încît nu-l lasă cugetul și evlavlia, să scape nici un botez, sau înmormîntare, fără ca să prezente, chiar nerugat, serviciile sale, pravoslavnicilor cristiani. La înmormîntări ia totdeauna lumina și testemul și adeseori, pentru a pune pe creștini în pozițiune de a se arăta și mai devotați lui Dumnezeu, ascunde sub giubea testemul primit și mai apucă vreo cîteva. Dacă vreunu indiscret îl zărește și-i observă că ar trebui să ia numai unul căci ar fi venit mai mulți preoți — „Să fie bine, fiule“, răspunde sf. sa și se depărtează grabnic. Îndată după înmormîntare, părintele Gavril vine și propune cum să se facă grijele și rugăciunile. Doamne ferește, nu iartă vreuna din rugăciunile de trei, de nouă, de douăzeci și șapte sau patruzeci de zile, nici praznicele, colacii, colivile și celelalte neaparate pentru iertarea păcatelor și liniștea sufletului celui mort. Cînd vine să vadă familia acestuia, el nu vorbește decît de *bietul răposatul sărmanul*, și vorbind se înduioșează așa de tare, încît își șterge o lacrimă ; dacă însă și familia e mișcată, „să fie bine“ adaugă el, întinzînd mîna ca să i se dea cele trebuitoare pentru rugăciuni extraordinare.

Ca duhovnic, părintele Gavril e foarte aspru. Cînd se spovăduiește un tînăr cu chipul istet, sf.

sa, după ce citește mai multe rugăciuni, îi pune neaparat următoarele întrebări :

— Postit-ai tot postul mare, fiule ?

— Nu, părinte, o mărturisesc.

— Rău, fiule, rău ! răspunde părintele încrețind fruntea. Dar la biserică fost-ai în toate duminicile și sărbătorile ?

— N-am fost, părinte, zice bietul tânăr cu glas umilit.

— N-ai fost la biserică ? În genunchi, fiule ! Dat-ai pentru rugăciuni ?

— N-am dat, părinte.

Aici, fața sfinției sale ia o expresiune amenințătoare ; el ridică cu solemnitate patrahirul și acoperă capul păcătosului ; apoi îi pune cartea pe cap într-un mod violent și cetește câteva minute. După aceea îl întreabă cu glas sinistru :

— Sărit-ai multe garduri ?

— Ce fel, părinte ?

— Sărit-ai multe garduri, fiule ?

— Când eram copil, părinte, am sărit peste câteva garduri, dar acum...

— Te faci că nu mă înțelegi, fiule. Ești tânăr, muierea e ademenitoare... Sărit-ai multe garduri ?

— Apoi dă, părinte, am cam sărit...

— O, iartă-l, Doamne ! pentru fărădelegile sale ! Multe metanii ai să faci, fiule, și nu știu dacă te voi putea dezlega de păcatele tale, exclamă duhovnicul întinzînd mîna (aci creștinul îi pune un irmilic în palmă). Mare însă și milostiv este Domnul Dumnezeuul nostru, adaugă părintele și te va ierta prin robul său nevrednic !

După spovădanie, părintele e vesel, îi întinde mîna spre sărutare și-i zice, zîbind „să fie bine !“

În mari lupte sufletești a intrat bietul părinte Gavril, de cînd toată lumea face politică și are și el vot la alegere. În întrunirile electorale nu știe cum s-ar împărți ca să fie bine cu toate partidele. Pe de-o parte vede coconași de boieri în casa cărorora face paraclisuri, pe de alta vede pe alții care făgăduiesc de a mări lefile preoților. Dacă s-a da cu aceștia, poate să piardă clientela boierească; dacă s-a da cu ceilalți nu i se mărește leafa. De aceea părintele Gavril a socotit că cel mai nimerit este să nu se strice cu nime și să aprobeze pe toți. La alegere, făgăduiește tuturor candidaților votul său. El are mai multe bilete cu numele candidaților deosebitelor partide și jură fiecăruia că pentru dînsul a votat. Nu se știe însă niciodată pe care din bilete l-a pus în urnă.

O dată se iscălea o hîrtie plină de tînguiri pentru abuzurile unui prefect; protopopa îl îndemna să iscălească și el.

— Dar eu nu știu nimica despre acestea, întîmpina bietul părinte Gavril.

— Să iscălești, părinte !

— Dar am să-mi fac dușmani și sunt un biet om.

— Iscălește, cînd îți spun ; nu știi de unde ne vine îndemnarea să iscălim !...

— Aș vrea să fie bine, suspină sf. sa iscălind.

Peste o oră îl întilni prefectul pe stradă.

— Nădăjduiesc, părinte, că n-ai iscălit în hîrtia ce se dă asupra mea.

— Mă ferească Dumnezeu, cucoane Iancușor, răspunse părintele. Cum poți crede una ca asta despre mine ?

— Nu spun alta decît că mi-ar părea rău.

Cîteva zile se trecură și iar întilni prefectul pe sf. sa.

— D-apoi bine, părinte, te-am văzut iscălit în
jalbă. Ce-mi spuneai mai dăunăzi ?

— Doamne ferește ! Am fost năpăstuit.

— Dar am văzut cu ochii mei, ce mai tăgă-
duiești ?

— Să fie bine, cucoane Iancușor.

— Părinte, ia samă, că-i lucru mare !

— Să fie bine, răspunse sf. sa, depărtându-se în
fugă.

Asemenea întâmplări repetându-se, într-o zi veni
Iftimie Evdochimovici la preoteasa Nastasia și-i
spuse că se teme, că părintele va fi depărtat de la
biserica Sf. Panteleimon. Mare îngrijire în familia
sfinției sale ! Zamfirița prevăzând că politica are
s-o nenorocască plîngea de o parte ; preoteasa
Nastasia de alta ; iar Elisaveta țipa și striga că
Evdochimovici e un intrigant și ocăra pe sora ei.
Sosind părintele acasă :

— Ce-ai făcut părinte, strigă Nastasia, te-ai pus
rău cu toată lumea !

— Să fie bine, răspunse sfinția sa.

— Dar cum are să fie bine, părinte, dacă iscă-
lești cu toți și împotriva tuturor ?

Țipetele și sfada deveneau din ce în ce mai
mari. Văzînd așa, părintele întinse deodată amîn-
două minile și strigă cu glas puternic : „Pace
tuturor !“

La aceste cuvinte fărîmecătoare, se făcu îndată
liniște și pace și toată familia răspunse în cor ple-
cînd capul în jos : „și duhului tău, amin !“

EROUL FĂRĂ VOIE

Fremd kehrt er heim ins Vaterhaus.¹

Schiller

Sfârșind studiile sale în străinătate, Costică își puse diploma de știință într-un toc ; tocul într-un geamandan, și plecă în țară. În orașul de provincie, unde se născuse, îl așteptau cu nerăbdare. Părinții lui Costică, care în familia lor nu număraseră decît medelniceri, spătari și postelnici, erau măguliți că de acum vor avea și un doctor în drept și răspîndiră vorba că *doctorul* Costică o să sosească, și că de-acum patria va avea un om mare mai mult : un doctor cu diplomă !

Lumea începu a vorbi. Într-o societate de vro șapte dame și patru bărbați cari se adunau în toate serile pentru a-și istorisi cele întîmplate în cursul zilei, atît în societate cît și în politică, pentru a interpreta diferitele fapte ale cetățenilor și cetățencelor, a cerceta cauzele acestor fapte și a le combina efectele ; îndată ce se află despre diploma lui Costică, convorbirea căzu asupra lui.

— Ați auzit că Costică Buzdurug și-a făcut examenul de doctor ? Azi a venit cuconul Nastase să mi-o spuie, zise cuconul Ion.

¹ Ca un străin se-ntoarce în casa părintească (germ.).
(n. ed.)

— Dar cum să nu o știi, păcatele mele, răspunse Casandra, cuconul Nastase a făcut cel puțin douăzeci de vizite astăzi ca să vestească această știre la toată lumea.

— Parcă tare își bate capul lumea de Costică al lui, întâmpină cucoana Frăsina. S-o fi fuđulit Nastase acuma, de nu-l vei mai ajunge cu prăjina. Mare lucru să fie cineva doctor ! Ș-apoi cine știe dacă-i adevărat ! Și chiar de-i adevărat, cîte diplome se cumpără !

— Cum ziceți, cucoană Frăsină, întrerupse cuconul Mihalachi : cîte diplome se cumpără ! Nu știi eu pe Costică Buzdurug ! N-am fost de față cînd l-au botezat ? Era ia un băiat ca ceilalți. Nu știi, zău, cum a ieșit doctor. Sau mă-nșăl, sau am ghițit pentru ce cuconul Nastase și-a vîndut 100 de fălci de pădure...

— Bine zici, strigară cucoanele Casandra și Frăsina împreună, și-a vîndut pădurea ! Acum totul se explică ! În acel moment servitorul anunță pe cuconul Nastase Buzdurug.

— Poftim, poftim, cucoane Nastase, îi strigă cucoana Frăsina care era de gazdă. De mult n-am mai avut mulțămirea...

— Sărut mîna, cucoană Frăsină, răspunse Nastase. Mă iertați. Am avut în vremea din urmă o mulțime de trebi... băiatul meu...

— A ! cuconașul d-voastre ! Am auzit că acum e doctor. Mi-a părut foarte bine. Am zis-o totdeauna că are să iasă bun. De mic se putea vedea că-i plin de duh.

— Te hiritisesc, cucoane Nastase, adăogi cucoana Casandra... și la mai mare ! Tare trebui să fii mîndru. Ai un flăcău care are să facă onoare patriei... și familiei sale, adăogi ea cu un zîmbet semnificativ.

— Apoi dă, cuconiță, răspunse cuconul Nastase cu modestie, cum a da Dumnezeu. Eu mi-am făcut datoria de părinte ; l-am crescut cu cheltuială, cu durere, de acum să și-o croiască el singur. Convorbirea urmă toată sara asupra lui Costică și întreaga societate îi lăudă meritele și talentele. Lui Nastase îi zimbea înima. Nu apucă însă bine să iasă pe ușă și cucoanele Casandra și Frăsina strigară a tempo, schimbînd deodată expresiunea fizionomiei „Uf ! ce om nesuferit !“

Tot în acea sară, erau într-o altă adunare trei tineri și două domnișoare care ședeau în jurul unei mese, pe cînd în cealaltă parte a salonului se țineau cîteva dame bătrîne, mumele domnișoarelor. Domnișoarele amîndoue și unul din tineri, făceau scamă, iar ceilalți doi tineri nu făceau nimica.

— Ce zi frumoasă a fost astăzi, zise unul din tineri.

— Dar, era multă lume la primblare, răspunse una din domnișoare.

— Aveți să mergeți mîne sara la teatru ? zise unul din tineri.

— Ba nu, răspunse una din domnișoare.

— Am auzit că Ghiftui are să dea un bal, zise unul din tineri.

— Cînd, cînd ? întrebare amîndouă domnișoarele.

— Nu se știe încă pozitiv, răspunse altul din tineri.

Domnișoarele plecară capul.

— Ați auzit că Adela Cîreșescu se mărită ? șopti unul din tineri către una din domnișoare.

— Adela se mărită ! exclamă domnișoara, ridicînd capul.

— Adela se mărită ! exclamă cealaltă domnișoară. Tot cu...

— Tot, răspunse tinărul zîmbind.

Amîndouă domnişoarele plecară capul şi urmară a face scamă.

— *A propoz*, zise unul din tineri, am auzit că ne vine un cavaler mai mult din străinătate.

— Cine, cine ? exclamară domnişoarele, ridicînd capul.

— Costică Buzdurug. Cică-i doctor, zise unul din tineri cu un zîmbet îndoielnic.

— Doctor în ce ? întrebă una din domnişoare.

— Doctor în... în ştiu eu ce ?... în orişice... răspunse tinărul. Mare lucru să fie cineva doctor ! Ş-apoi cîte diplome se cumpără !

— Tot e mai bine să aibă cineva o diplomă, cînd se întoarce de la studii, decît să nu aibă, răsună un glas de damă bătrînă din celalalt capăt al salonului.

Tinerii tăcură toţi. Domnişoarele zîmbiră amîndouă.

În acel moment intră un servitor şi anunţă pe cuconul Nastase Buzdurug. În salon se făcu o tăcere generală. Cuconul Nastase, după ce dete mina cu toate persoanele, se puse lingă cucoanele cele bătrîne.

— De mult n-am mai avut mulţămirea să vă vedem, cucoane Nastase, îi zise doamna de gazdă.

— Am îmbătrînit, cucoană Ancuţă, şi abia mă pot hotări să ies din casă. Dar cînd mă hotărîsc, totdeauna la d-voastre vin mai întîi.

— Glumiţi, cucoane Nastase ; d-voastră bătrîn ? Sunteţi încă verde şi sănătos.

— Dar *anii* s-au cam înmulţit. Acum am un băiat mare pe care mîni, poimîni, o să trebuiască să-l pun la cale.

După aceste cuvinte, urmă o tăcere de cîteva minute în care toţi se uitară la pămînt.

— Ce mai face *monsieur Costică*, tot își urmează studiile ?

— Le-a sfârșit, cuconiță. Acum și-a luat diploma de doctor și-l aștept să se întoarcă pe mică pe ceas.

— Tare trebuie să fii mîndru, cucoane Nastase.

— Apoi dă, cuconiță, răspunse cuconul Nastase cu modestie, e singurul copil ce mi-a dat Dumnezeu. Eu mi-am făcut cu dînsul datoria de părinte ; l-am crescut cu cheltuială, cu durere ; de-acum să și-o croiască el singur.

Convorbirea urmă încă puțin timp despre neplăcerea părinților care sunt siliți a se despărți de copiii lor, despre bucuria părinților cînd copiii se întorc, despre cariera ce așteaptă la noi pe tinerii doctori și despre *monsieur Costică* ; după care Nastase ieși, căci avea de mers într-o a treia casă, la prefectul județului. Ieșind el, toate persoanele prezente se sculară ; iar cucoana de gazdă îl petrecu până la ușă, îi zîmbi foarte dulce și zicîndu-i sara bună, îi strînse mîna mai mult decît obicinuit.

Ajunghind la prefect, Nastase nu mai găsi nici un loc vacant la mesele de cărți.

— Plecăciune, cucoane Nastase, îi strigă prefectul. Ce minune că te-arăți pe la noi ?

— Am venit să vă mai văd, cucoane Grigoraș, răspunse Nastase. Ei, care pe care ?

— Guvernul stă rău. Boierii din opoziție mă pun platcă, peste platcă, zise prefectul zîbind.

— Bine că stă guvernul rău numai la joc !

După cîtva timp în care Nastase dădea sfaturi prefectului cum să joace, el îi șopti la ureche că are să-i spuie ceva. Prefectul rugă pe altul să-i ție locul la cărți și luînd pe cuconul Nastase de braț, amîndoi se preumblară prin casă, vorbind

încet. Abia se auzea de cînd în cînd cite un cuvînt.

— Cum adică la tribunal ? șoptea glasul lui Nastase.

— Cred ca *supleant*, răspunse prefectul.

— Cel puțin *membru*, zise Nastase.

— Dar vezi că... urmă prefectul, însă cuvintele lui nu se auzeau.

— Fie dar și procuror, ca să nu mai fie vorbă, zise Nastase. Amîndoi se strînseră de mină.

— A *propos*, cucoane Nastase, urmă prefectul, d-ta îplinești pe Fîrfirig pentru datoria ceea... știi... Fă-mi hatîrul, mai păsuiește-l vro cîteva luni... garantez eu că...

— Bucuros, cucoane Grigoraș, bucuros. Mai ales pentru d-voastră...

Amîndoi se strînseră iar de mină și mai șoptiră cîteva cuvinte împreună, după care prefectul se reazăză la joc.

— Plecăciune la boieri, zise Nastase sculîndu-se.

— Plecăciune, sara bună, *bonsoir*, la revedere, răspunseră mai multe glasuri.

— Oare ce voia Nastase, zise un domn bătrînior de la altă masă de cărți, cătră vecinul său care era cam de aceeași vîrstă.

— Trebuie să fi fost vorba de un post pentru băiatul lui care se întoarce din străinătate.

— Iar a să dea pe un vechi funcționar afară ca să puie în loc un firțigău de tînăr.

— Rău, rău ! întîmpină cel întăi și amîndoi păreau îngrijați.

A doua zi Costică sosi. După o scenă de familie foarte duioasă, cuconul Nastase îl întrebă unde îi este diploma și Costică scoase din toc o coală de hîrtie groasă pe care erau tipărite mai multe cu-

vinte latinești cu litere foarte mari. Părinții de o parte, Costică de alta desfășurară hîrtia.

— Ce stă scris aici, Costică ? că eu nu înțeleg nimica, și văd mai multe nume străine.

— Acesta e numele rectorului Universității pe care-l vezi sus ; ici mai jos e numele decanului facultății și-apoi vine al meu.

— Ce fel al tău ?

— Dar, al meu, iaca : *Constantinus Busdurugus Romanus*.

— Aha ! Latinește ! Dar cuvintele *vir ornatissimus et doctissimus* ce însemnează ?

— Însemnează bărbatul cel mai împodobit, cel mai învățat.

— Tu ești acela ? întîmpină muma cu lacrimi în ochi. Vîno, doctisimuțule, să te sărut !

— Dar asta aici ce vra să zică : *absolvit cum laude* ?

— Adecă am trecut examenul cu laudă.

— Cu laudă ! exclamă mama din ce în ce mai minunată. Apoi se-nțelege : omul cel mai împodobit și mai învățat nici nu putea să treacă examenul altfel decît cu laudă. Cred că așa lucru nu s-a mai văzut de cînd sunt universități în Germania !

— Ba s-a mai văzut, răspunse Costică, plecînd ochii și înroșindu-se.

— Să lăsăm asta, zise atunci cuconul Nastase, și să vorbim despre viitorul tău. Ce gîndești să te faci ?

— Apoi dă, știu eu ? întîmpină Costică.

— Eu cred că ai trebui să intri într-o funcție judecătorească.

— Diploma o am eu, zise Costică, dar n-am practică ; ar trebui să fac întăi pe scriitorul într-o cîntălerie ca să văd cum merg lucrurile.

— Tu, scriitor ! strigă muma, și se țină de un scaun ca să nu cază jos, cînd sunt atîți răi care judecă pre oameni ! atîți neînvățați fără diplome ! Costică, ce vorbă ai spus acolo !

— Trebuie să intri cel puțin ca procuror, zise Nastase.

— Ca prezident ! strigă muma.

— Lasă să fie procuror, rugă Nastase.

— Nu vreau ! Nu vreau ! urmă cu violență muma, bătînd din picior. Auzi ! procuror ! Un doctor cu atîta laudă, cel mai împodobit și mai învățat din toți doctorii !

— Dar sunt încă tînăr și am timp destul pentru a înainta la aceste posturi. N-am nici o practică ! n-am să știu face o încheiere.

— Ai să le faci încheieri latinești și grecești, strigă bătrîna, și să-i pui pe toți în cofă !

Costică plecă fruntea în jos.

— Avem destulă vreme să gîndim la aceste, zise acum Nastase, schimbînd convorbirea. Gătește-te, Costică, avem să facem cîteva vizite.

— Nu uita să mergi și la cucoana Ancuța ; știi vorba noastră, zise bătrîna.

— Pst ! Nu spărie pe băiat, îi șopti Nastase încet.

Peste vro oară Nastase și Costică, plecînd în trăsură de acasă, se duseră să facă vizite.

Pe stradă, toată lumea îi saluta și Costică era silit să scoată și să puie pălăria neconținut. Nastase făcea cînd un semn din mină, cînd punea două degete la pălărie, cînd o scotea adînc, adînc, cînd nici nu răspundea la salutări, după însemnătatea persoanei pe care o întîlnea. Lui Costică îi părea aceasta foarte curios.

— Avem să mergem la cucoana Aglaița Mucureanu, una din cucoanele cele mari ; ea ține casă deschisă și de la întâiul efect ce-i produci ei și celei mai mari din fiicele sale Olga, atîrnă adesea reputația unui june. Ia seama Costică și te poartă bine. Cînd vom intra, bătrînei să-i săruți mîna, iar duduței Olga să-i faci un compliment grațios. Nu vorbi prea mult, asta face o rea impresie la întâia vedere, dar nici să taci din cale afară, asta-i și mai rău.

— Bine, răspunse Costică.

Costică era de 23 de ani ; modest de natură, el învățase ceva carte, cît se învăța în școală ; ca student în cei întăi ani umblase mai mult după petreceri, decît după învățătură ; apoi se puse pe studiu, cît trebuie pentru examen. Avînd destul spirit natural, el simțea că toate aceste nu însemnează mult și se mira cum de părinții lui îl credeau învățat. De mulți ani, el nu fusese decît în societate de studenți și simțea o mare emoțiune, cînd era acum să facă cel întăi pas în lume. Cînd ajunse la doamna Mucureanu, simți deodată o mare slăbiciune la picioare, încît abia putu sui scările ; sus în coridor inima i se bătea cu putere, iar cînd ușile salonului se deschiseră, tot sîngele i se sui în cap, el intră amețit și totul părea că se învîrtește împrejurul său.

— Curaj, îi șopti la ureche cuconul Nastase.

Costică, luîndu-și o inimă își înălță pieptul și păși mai hotărît. Din nenorocire în momentul cînd zări două dame în salon, se aruncă asupra lui în cățeluș, hămăind și mușcîndu-l de pantaloni. Lui Costică îi veni amețală, dar cucoana Aglaița, văzînd starea vrednică de jale a tînărului, îi veni înainte, îi zîmbi și-i întinse mîna spre sărutare,

duduca Olga iarăși îi zîmbi cu grație și se puse lîngă dînsul.

După cîteva întrebări și răspunsuri preschimbate între cucoana Aglăița și cuconul Nastase, cucoana Aglăița se adresă către Costică.

— Unde vă place mai bine, în Germania sau acasă ?

— Negreșit, în patrie.

— Aveți să vă săturați foarte degrabă de patrie. La noi merg toate rău și pe dos. Doar dacă tineri cu învățătură ca d-voastră vor mai pune ceva rînduială.

Costică se uită la dînsa cu ochi mari.

— V-am cunoscut copil mic, acum v-ați făcut un tînăr frumos.

Costică se înroși ca para focului.

— Cum trece vremea, cucoane Nastase !

— Așa, cucoană Aglăiță, așa ! răspunse Nastase cu un suspin.

— Din Țara nemțească se întorc tinerii foarte serioși ; cred, cucoane Nastase, că *monsieur* Buzdurug (aici arătă cu capul pe Costică) nu va desprețui și petrecerile, precum fac mulți nemți de vîrsta d-sale.

— Orice lucru la vremea lui, cucoană Aglăiță, și treaba și petrecerile.

Costică era din ce în ce mai neliniștit. I se părea că e pe banca de acuzați. Interogatorul cel adevărat începuse însă abie acum din partea domnișoarei Olga.

— Ați fost vodată la Paris ?

— Niciodată. Prin Germania am călătorit mult, dar în Franța n-am fost încă.

- Vă place danțul ?
- Îmi place destul, deși nu sunt pasionat.
- Trebuie să jucați valsul foarte bine ; acesta e danțul german *par excellence*.

Costică făcu o mișcare de modestie.

- Vă place muzica ?
- O ! foarte mult.
- Sunt sigură că din piano cîntați foarte bine !
- Din piano nu cînt nicidecum ; am învățat violina.

— Violina e un instrument foarte frumos, mai cu seamă cu acompaniament de piano. Ați cetit *Les Misérables* de Victor Hugo ? Cum vă pare ?

— Îmi pare... hm... cam... să vă spun drept... cred că... hm...

— Sunt pasajuri foarte frumoase, dar romanul e prea lung. Se vede că autorul a avut intenția să umple o mulțime de volumuri. Mie îmi face efectul unei piei de tigru ; totul nu este de o culoare unită, dar pe ici pe colea sunt pete care dau întregului un aspect plăcut.

— Eu l-am comparat totdeauna cu un pustiu în care se găsesc ici și colo oaze înfloritoare, dar comparația cu pielea de tigru mi se pare mult mai potrivită, și mai frumoasă.

Domnișoara zîmbi cu mulțămire și cucoana Aglăița privi pe Costică cu interes. Cînd ieșiră, și muma și fata îi întinseră mîna cu amabilitate și-l invitară să vie cît va voi de des, mai ales sara. Costică se miră văzînd că erau mai amabile cu dînsul decît cu tatăl său.

— Bravo, Costică, zise cuconul Nastase, după ce ieșiră, trebile merg bine. Au să te laude în tot orașul. Istoria cu tigru și cu potopul sau pustiul, ai învățat-o bine. Avem să mergem acum la prefect.

Cînd intrară în salonul prefectului, acesta le merse înainte și făcînd lui Costică un salut grațios, îi întinse mîna. Costică era încîntat de o așa de mare amabilitate din partea unei persoane atît de însemnate.

— Îmi pare foarte bine că am onoarea de a face cunoștința d-voastre, domnule Buzdurug. Am auzit că ați făcut studii foarte serioase și sperez că nu veți refuza patriei serviciile d-voastre.

— Visul meu a fost să pot fi folositor patriei pe cît mă vor servi slabele mele mijloace.

— Fiți sigur că aveți să fiți chemat de a realiza aceste nobile dorințe. Dacă-mi dați voie, îmi voi face o plăcere de a stăruî să ocupați un post demn de titlurile ce posedeți.

— Titluri pîn-acuma nu am, domnule prefect, am numai bunavoință de a dobîndi titluri în viitor.

— Sunteți modest și asta-i bine ; dar nu trebuie să vă micșurați meritele. Sunteți doctor și în această calitate sunteți în drept a cere ca guvernul să vă vie înainte. Măria sa vodă sprijină foarte mult pe tinerii cu învățătură, căci ei reprezintă viitorul.

Costică era amețit de atîta amabilitate și nu mai știa ce să răspundă. El văzu cu mulțămire că se schimbă conversația și că prefectul începe a vorbi cu tatăl său de sămănături de toamnă, de prețul grîului și de boală de vite. Cînd ieșiră, el se simți mai mare și credea singur că are merite la recunoștința patriei ; nu înțelese însă cîteva cuvinte ce șoptise prefectul la urechile tatălui său în momentul ieșirii : „Nu uita vorba noastră, cucoane Nastase, și poți fi sigur că treaba se face.“

Tatăl și fiul mai făcură încă o vizită la cucoana Frăsina, iar sara o petrecură la cucoana Ancuța.

Peste tot locul, Costică fu primit cu cea mai mare amabilitate. Toți îl lăudau, și-i înălțau meritele. Cucoanele cele bătrîne îl îndemnau să mai puie cartea la o parte și să se odihnească de atîta învățat. În zadar protesta Costică că nu învățase așa de mult; nime nu voia să-l creadă. Cum nu era să studieze și zi și noapte în șir de ani îndelungați, pentru a dobîndi diploma de doctor?

Împovărat de atîta laudă, Costică găsindu-se sara tîrziu singur în camera lui, se întreabă dacă nu cumva era adevărat tot ce i se spunea și dacă nu avea, fără ca singur să știe, toate meritele ce i se puneau în seamă. Amețit precum era, el ajunsese la concluziunea că este un om însemnat și, legănat în visuri de mărire și de viitor înflorit, el se culcă...

A doua zi, îl vizitară mai mulți tineri cu care fusese împreună la școală în cei întîi ani ai copilăriei. Unul era copist la prefectură, altul era subprefect, altul militar, altul nu era nimic. Toți îl felicitară și lăudară. Unul îl încredință că doamna Mucureanu vorbise mult bine de dînsul, subprefectul îi zise că prefectul îl are bine, și toți împreună că el este acum la ordinea zilei și că de dînsul se ocupă toată lumea. Abia scăpat de aceștia, Costică alergă la un amic de studiu care sfîrșise cu cîțiva ani înaintea lui, se retrăsese la moșie și din întîmplare se afla în oraș. Costică avea pentru acest prieten multă stimă și se mira cum de lumea îl zicea prost. După cea întîi bucurie a revederii, Costică îi istorisi cu entuziasm primirea ce i se făcuse și își arătă mirarea cum de amicul său rămînea serios și părea a nu împărtăși mulțămirea sa.

— Ești amețit Costică de atita succes, dar prin acest prolog am trecut cam toți ; însă laudele societății nu țin multă vreme. Pare că văd cum de mine se spun cu totul altele despre tine.

— Tu ai fost totdeauna pesimist, îi răspunse Costică.

— Ai să fii și tu ca mine prea curînd. Ah ! Dacă ai cunoaște mai bine persoanele ce te laudă astăzi !

— Dar bine, ce interes are lumea să mă înalțe ?

— Nici unul. N-au ce face și se ocupă de alții. Trebuie să vorbească de bine sau de rău. La început se zice de bine, dar mai pe urmă se zice îndeobște numai de rău. Pe tine te laudă mai mult decît pe alții fiindcă aparența e în favoarea ta. Dar n-aibi grijă, laudele, fiind o excepțiune, nu vor ține mult și-i vei vedea în curînd întorcîndu-se la regula comună. Ia bine seama, Costică, de nu lăsa să te orbească laudele, precum și de a fi mai pe urmă cu nepăsare pentru relele ce vor spune despre tine, căci strălucirile grabnice trec grabnic, și-apoi e în natura lucrurilor ca să se calomnieze mai mult, tocmai cei ce s-au lăudat mai mult : aceasta este o reacțiune naturală în o societate neocupată. Pentru ca să te poți susține trebuie să ai merite *adevărate*. Pune-ți mina pe conștiință și întreabă-te dacă ai măcar o umbră de aceste merite ?

Lui Costică îi făcură aceste cuvinte o dureroasă impresiune și le puse pe seama pesimismului amicului său. Nerăspunzînd la aceasta, conversația trecu la suvenir din vremea de student. Cînd însă Costică se întoarse acasă și se află iar sara

tîrziu în camera sa, entuziasmul său scăzuse mult. El își sprijini capul pe mâini și se puse pe gînduri.

De cîte ori, stînd sara tîrziu singur și cufundat în gînduri, Costică avea să aibă părerile cele mai contrare despre meritele sale, despre viitor și despre societatea în care intrase !

VESPASIAN ȘI PAPINIAN

Du mensonge toujours le vrai demeure maître
Pour paraître honnête homme, en un mot, il faut l'être
Et jamais, quoiqu'il fasse un mortel ici-bas
Ne peut aux yeux du monde être ce qu'il n'est pas.¹

Boileau

PEPINESCU

Salutare, nene Vespe !

VESPE

Pepinescu, te salut !

PEPINESCU

Ce-ai pățit amice dragă, de te uiți așa de slut ?

VESPE

A desființat ministrul postul meu de scriitor
Ș-acum trebui s-aștept iarna ca să intru iar actor.

PEPINESCU

Cum văd eu prea strălucită nu e starea pungei
tale.

VESPE

A uitat sărmana pungă că pe lume sunt parale —
Dar a ta cum se găsește ?

¹ Minciunii totdeauna, stăpîn i-e adevărul... / Cinstit de
vrei să pari, încearcă-ntîi să fii, / Știînd că muritorul,
— de-ar face orișice — / Nu poate-n ochii lumii să fie
ce nu e (fr.) (n. ed.).

PEPINESCU

Am un leu și zece bani.
Cam puțin pentru stomahuri demne de străbuni
romani.

VESPE

Nu e de trăit aice. Tară nemulțumitoare
Ce nu știe să plătească dreptul merit și valoare !
Imi vine să fug de dînsa, lăsînd propria sa soarte
Să o piardă fără de mine în uitare și în moarte !

PEPINESCU

Tu găsești încă scăpare iarna cînd teatrul vine,
Spune-mi însă, dragă Vespe, ce e de făcut cu
mine ?

Mii de gânduri geniale am în cap ce clocotesc
Mii de mii eu am talenturi — și-n nimic nu
izbutesc.

Precum știi, advocatura cu care am început
Nicidecum n-a vrut să meargă, clientelă n-am
avut ;

Atunci intrînd în poliție m-am făcut subcomisar,
Scos de-acolo după-o lună, am fost pus bibliotecar,
Pe altul numînd în locu-mi, intraî vîtaf de
moșie,

Unde mi-ar fi mers prea bine, dac-a treia mea
soție

Ca s-o schimb cu altă jună, n-aș fi trebuit s-o las
Și-ncurcat prin tribunale, fără de post n-aș fi
rămas.

De-atunci încercai de toate : perceptor și revizor,
Stenograf la adunare, grefier, silvicultor,
Subprefect ajuns în fine, foarte bine aș fi fost
Dac-alegerea din urmă nu m-ar fi trîntit din
post. —

În zadar ! sunt toate rele, numai prin statornicie
Vor ajunge la putere, la noroc și bogăție.

VESPE

Asta-i țară pentru oameni buni și vrednici,
precum noi ?

Răul se desfată-n aur, binele zace-n noroi.

Teatru este numai iarna : un nenorocit artist

Toată vara stă pe gânduri... O ! e trist, e foarte
trist !

Darea mea din post afară sufletu-mi

înveninează...

O ! De-aș fi pe-acele scînduri care lumea

însemnează

Cum aș declama acumă cătră publicul cel mare

De nedreapta cîrmuire, de sălbaticile fiare

Care pradă ca miniștri pe poporul cel sărman :

Cinci milioane de victime, toți nepoți ai lui

Traian !

PEPINESCU

Vespe, de un timp încoace fierbe-n gîndu-mi un
plan mare

Cum s-ajungem la putere, avuție și onoare

Făr de multă osteneală...

VESPE

Spune, Pepinescu, spune !

Mintea ta iscoditoare naște-adesea idei bune.

De cînd s-a desființat postul de copist a șasea
clasă

S-am rămas până la iarnă făr de casă, făr de
masă,

Eu sunt hotărît la toate... spune, Pepinescu,
spune.

PEPINESCU

Planu-mi mare pe deasupra tuturor ne va pune.
Vespe, să uităm de-acuma cântelerii și copiiști
Și-năltînd a noastră frunte să ne facem —
jurnaliști.

VESPE

Jurnaliști !

PEPINESCU

O foaie nouă la lumină să apară
Cum n-a fost pe lume alta, politică, literară...

VESPE

Bine, dar jurnalul nostru pe guvern va sprijini ?

PEPINESCU

Se-nțelege, de-a vrea numai după merit a plăti.
Iar de nu, luptînd cu dînsul, în serviciu ne vom
pune
La acei bărbați de merit care fac opozițiune.
Cu guvern — război de moarte ! Arăta-vom fără
milă
Cum miniștrii fac tot răul, pe popor cum îl
împilă...

VESPE

Dar poporul oare-a crede tot ce-om scrie în
jurnal ?

PEPINESCU

Ne vom pune pe tărîmul liberalo-național
Monopolizînd de-acuma pentru noi patriotismul
Vom scorni o neștiută vorbă nouă :
„Românismul“.

VESPE

Românismul ? — Ce-i aceea ?

PEPINESCU

În urechi frumos lovește
Ce-nsemnează-e greu a spune, însă sună... *românește.*

Crezi tu c-or îndrăzni încă să deschidă a lor gură
Cînd vom striga „*Românismu*“ în politică-n

pictură,
„Domnilor, literatura *românească* să vă fie ;
Arta fie *românească* ; fiți *români* în poezie.

Industria și comerțul să vă fie *românești* ;
Românești de-acum să fie dogmele bisericești ;
Maniera *românească* ; fiți *români* în îmbrăcare,
Românească să vă fie băutură și mîncare ;
Mîndrul soare sus pe ceruri *românește* să

lucească
Căci *română* e deasupra împărăția cerească.
Românesc Dumnezeu sfîntul !...

VESPE

Pepinescu te oprește,
Prea frumos le spui aceste, însă cam *brașovenește*
Nu ne va mai crede nime...

PEPINESCU

O ! poporul a să creadă
Numai toate-aceste vorbe tipărite să le vadă.
Mulțimea nu vrea idee, se hrănește de cuvinte :
Ea întreabă cum îi sună, nu întreabă de-i cu
minte.

Românismul sună bine. Fiecare cetățean,
Le vom spune, se coboară dintr-un vechi erou
roman —

Asta trebui să le placă. — Le vom arăta apoi
 Cum și tu și eu ne tragem dintr-o viță de eroi.
 Numele ce-avem acum din memorie vom șterge
 Căci cu Pepinesc și Vespe mai departe nu se
 merge.
 Vom schimba a noastre nume precum alții au
 schimbat
 Care-o coadă latinească la sfârșit au aninat.
 Tu-i purta în loc de Vespe numele *Vespasian*
 Eu în loc de Pepinescu m-oi numi *Papinian*.

VESPE

O ! idee minunată : să port nume de-mpărat
 Așa nume pân-acuma nici pe teatru n-am
 purtat !

PEPINESCU

Pentr-un avocat ca mine, Papinian e frumușel
 Căci ca mine Papinianus cic-a fost advocățel.

VESPE

M-ai convins. O ! Papiniane, să începem chiar
 de mine
 Un jurnal cum n-a fost încă la popoarele române,
 Tu politica-i conduce, iar eu partea literară
 Ca împreunînd aceste, mai învățat să apară
 Românesc jurnalul nostru — Spune-mi însă,
 Papinian,
 Cum să botezăm copilul ?

PEPINESCU

Vre un împărat roman
 Răposat de multe veacuri al său nume ne va
 da —
 Asta e ușoară treabă. E mai greu a cugeta
 În întâiul nostru număr, ce-o să zicem drept
 programă ?

VESPE

Mai întâi de la miniștri noi să cerem aspră seamă
De oricare a lor faptă ; să vedem dacă n-a fost
Dat afară cu nedreptul vre un scriitor din post...

PEPINESCU

Toate-aceste sunt detaliuri. Mai întâi le vom
vesti

Că în foaia noastră numai *românește* vom gândi.
Trebuie dovedit în urmă, cu dovezi istoricești
C-orice fapte mari în lume, au fost fapte

românești,
Că de-a pururea românii au fost cel mai demn
popor,

Glorios, sublim, brav, mindru, mare, civilizator ;
Probele cele mai certe ne-au căzut acum în mîni
Că romanii de la Roma n-au fost romani, ci
români ;

Că din miile de populi ce-au fost în antichitate
Am trecut fără de amestec singuri la posteritate.
De greci nici ne batem capul ; este prea știut de
toți

Că-n Atena și în Sparta au trăit fanarioți.
Lăsînd vremile păgîne, la creștini atunci vom
trece

Arătînd că români fură cei apostoli doisprezece :
De-acolo-n țări depărtate vom găsi-ntr-un
țintirim

Că Godfrid de Bulione ce-a mers la Ierusalim
Tot român a fost de sînge ; că-n Asia Tamurlan
N-a fost mongol cum se crede, ci de viță de
roman ;

Revoluțiunea mare cea în Franța izbucnită
De români, de Horia, Cloșca a fost numai
pregătită ;

Chiar Napoleon Bonaparte deși-n Corsica născut
Dup-un unchi de vară-a șaptea, român sînge au
avut.

Iar cînd vor cunoaște bine c-am împlinit numai
noi

Cele mai mărețe fapte și în pace și-n război
Vom hotări viitorul : cum trebuiește lucrat
Ca să renălțăm un nume, de ministeriu pătat.
Toți acei ce planul nostru de îndată nu-l primesc
Sunt periculoși, netrebnici, a lor gînd nu-i
românesc,

Sunt de viță fanariotă, sunt infami austro-
maghiari

Ce vind țara la turci, unguri, nemți, muscali,
greci și tătari !

VESPE

Bravo ! Papiniane, bravo ! Minunat, încîntător !
Elocvența ta desigur va străbate în popor ! —
Acum eu, fără îndoială tot cu-asemenea măsură
Voi croi de altă parte nalta mea literatură.
Productiv voi fi și critic : e ușor a critica
Cînd spui vorbe-ocăritoare, fără mult a discuta. —
Mai ușor e a produce : am să fiu istoric mare
Publicînd la documente deplin demne de crezare
Ce voi spune disgropate din morminte și ruine,
Prin nespusă osteneală, în niscaiva țări străine,
Cerînd de la ministeriu, bani de drum,
emolumente

Să cutrier lumea gratis, după alte documente.
Apoi critice istorici voi așterne prea-nvățate
Despre Persia, Asiria ș-alte țări îndepărtate
Despre India, Kamciatka, Patagoni, Madagascar
Troglodiți, bași-buzuci și pustiul de Sahar.

Peste mări și țări o sută m-oi primbla printre
 Cu mult studiu pe la dînșii, aflînd urme de ^{păgîni}
 Despre clasica vechime, nu trebui prea mult ^{români.}
 A cita cîte un nume cînd se pare potrivit vorbit
 E destul în vremea noastră : pe-Aristot, Homer,
 Platon,
 Plutarc, Pliniu, Herodotu, Hesiod și Ciceron
 Invocînd pe ici, pe cole, pe-a lor nume m-oi baza
 Spuînd că-n cutare scrieri, ei sunt de părerea
 Italianii și spaniolii, Dante, Calderon, sau Tass' ^{mea.}
 Le voi spune că n-au merit, că uitării au rămas ;
 Despre cărțile franceze mult n-a rămănea de spus
 Căci de toți a fi știute trebuiește presupus :
 Asta de belea mă scapă. — Din cei noi într-un
 Voi spune că cel mai mare filosof e *Paul de Kock*. ^{noroc}
 Iar englezii și cu nemții puindu-i pe lîngă noi
 Voi proba cît de netrebnic e întregul acest soi.
 Byron e făr de morală : cîntă pe un Don Juan.
 Shakespeare cu nerușinare pune-n scenă pe-un
 Căci ce e Otello alta ? — Goethe e un grădinar ; ^{țigan,}
 Schiller dascalăș de școală și Hans Sachs un
 Leibnitz un zaraf cu cifre ; Loche un materialist. ^{ciubotar.}
 Și jidanul de Spinozza un netrebnic panteist.
 Iar mai mult decît aceștia e un mare ignorant
 Neamțul cel făr de credință, *Musu Manolachi*
 Kant.

PEPINESCU

Vespasiane, de minune !

VESPE

Cînd pe toți voi nimici,
Plin de-ncredere și mîndru la români voi reveni.
Arătînd cum decît dînșii, noi suntem cu mult
mai mari
Că engleji, germani, francezii sunt pe lîngă noi
barbari.
Voi face filosofie, adevărat românească,
Voi cînta poesii lirici pieptul de român să-ți
crească !
Pe tirani, copile bele, munți, amor și libertate
În aceeași poezie ai să vezi amestecate.
Și voi scrie la balade ca adevărat roman
Numai despre Ștefan-vodă, Mihai Bravul și
Traian !
Iar aceea scriitorime care nu vrea să ne creadă
Ce nu-i place umplutură și nu vrea fanfaronadă
Care scriu a lor produceri, simplu, neted,
natural —
Îi vom rupe-n mii de petici în al nostru demn
jurnal.
De-or îndrăzni să ne-ndemne cărți străine să
cetim
Spuînd că și în aceste vo idee ades găsim,
Le vom spune cu dreptate că sunt răi, nelegiuîți
Că n-au dragoste de țară și că sunt —
cosmopoliți !

PEPINESCU

Va ceti atunci poporul, uimit cu căscata gură
Așa politică naltă, nobilă literatură.
Ne vor crede drepti la cuget, autori mari și
învățați
Ne-om vedea de mii de glasuri înspre ceruri
înălțați !...

Zi pe zi de vrun ministru la mas' om fi invitați,
Unanim alegătorii ne-er alege deputați,
În senat ne va fi locul...

VESPE

(cu entuziasm)

Cînd de sus, de pe tribună
Bubui-va glasul nostru precum cerul care tună
Și cînd mari, temuți și mindri ne vedè-vor
mîna-n mîna
Ne-a deschide a sale brațe Academia Română !

PEPINESCU

Te salut, măreț romane, *Caius Iulius Vespasianus* !

VESPE

De trei ori salute ție *Marcus Tullius Papinianus* !
De mîni dară, chiar de mine, vor renaște doi
romani...

Dar azi ce mîncăm, iubite ?

PEPINESCU

Am un leu și zece bani.

STĂROSTII

LA FLÈCHE : Que viens-tu faire ici ?

FROSINE : Ce que je fais partout ailleurs : m'entremettre d'affaires, me rendre serviable aux gens... J'ai surtout pour les mariages un talent merveilleux. Il n'est point de partis au monde que je ne trouve en peu de temps le moyen d'accoupler.¹

Molière

Într-o dimineată m-am trezit din somn cu următoarea întrebare ce nu-mi făcusem încă până atunci : „Oare n-a venit timpul să mă însor ?“ Din acea dimineată fatală, ideea căsătoriei mă prigonește neconținut, mai ales când sunt singur. Îmi zugrăvesc în închipuirea mea — și am o închipuire destul de bogată — starea conjugală, cu colorile cele mai plăcute. Văd o femeie... ce zic, o femeie ? Un înger, pe care îl iubesc, care mă iubește, cu care împărtășesc toate bucuriile și fericirile vieții, în ochii căreia cetesc cea mai dulce mângăiere, în momentele de durere... în sfârșit îmi fac un tabiou atât de frumos, atât de încântător, încât toate aspirațiunile mele tind spre realizarea lui. Când arunc însă o privire asupra numeroaselor persoane căsătorite, în mijlocul cărora trăiesc, văd că alții nu au atins idealul la care aspir eu. Din contra, dacă compar starea

¹ *La Flèche* : Ce faci pe-aici ?

Frosine : Ce fac și-n alte părți : mijlocesc afaceri, mă fac utilă oamenilor. Cel puțin pentru mariaje am un talent extraordinar. Nu există tineri pe lume pe care să nu-i pot căsători în cel mai scurt timp (fr.) (n. ed.).

mea de libertate și neatîrnare cu starea celor căsătoriți ; mai cu seamă cînd văd... cînd văd !... și cînd, întorcîndu-mă în trecut, îmi aduc aminte de oareșicare întîmplări personale... dar nu trebuie să-mi părăsesc subiectul ; ajungă a spune, că în acele momente gîndurile mele părăsesc ideea căsătoriei și se îndreaptă spre altele.

Cu toate aceste în fiecare zi chestiunea fataiă mi se impune din nou, și din nou mă întreb : Să mă-nSOR, sau să nu mă-nSOR. Văzînd că mintea mea nu este în stare să dizlege o așa însemnată chestiune, m-am hotărît să consult pe alții. M-am adresat întăi la cîțiva burlaci care trecuse peste îndoita vîrstă a majorității. Aceștia mi-au dat sfatul — și vorbeau cu mult foc — să nu mă înSOR ; să rămîn neatîrnat ; să nu mă fac pentru totdeauna sau robul unei ființe capricioase, sau un tiran domestic, neconținut silit a întrebuiința autoritatea cu care natura și legea investește pe capul familiei. Cînd îmi vorbeau aceștia, mă uitam în ochii lor și îmi părea că vorbele lor nu erau rostite cu bună-credință ; îmi părea că acești fericiți sunt departe de a crede aceea ce zic și că ar dori să mai atragă pe vreun nenorocit în societatea lor. M-am adresat atunci cătră junii căsătoriți. Aceștia îmi lăudau și zugrăveau fericirea căsătoriei cu atita entuziasm, încît m-ar fi convins deplin, dacă observîndu-le fizionomia, n-aș fi crezut a vedea un gînd răuvoitor, ascuns în ochiul lor. Nici aceștia nu sunt de bună-credință, mi-am zis, și m-am apucat atunci să cetesc ce zic autorii cei mari asupra acestui punct. Dar nici înțelepciunea acestora nu mi-a putut răspunde într-un chip mulțamitor. Apostolul Pavel zice că e deopotrivă bine a se însura și a nu se însura. Rabelais din contra, că e tot atît de rău

a se căsători și a nu se căsători. După Socrate căsătoria este un rău, dar un rău trebuitor... Dar părerile acestora, sunt ele oare drepte? Ce să zică soțul unei Xantipe? Desperînd de a ajunge la un rezultat cu cercetările mele, mi-am zis că trebuie să las un curs liber evenimentelor ca ele să hotărască. Cînd îmi venea ideea căsătoriei, o înădușam grabnic și mă adînceam în lectură.

Într-o zi — era pe la unul după-amiazi — ce-team într-o carte care apăruse nu de mult și sim-țeam cum pleoapele mele se coboară peste ochi și cum încep a mă pierde în visuri, cînd deodată se furișă un domn necunoscut în odaia mea și-mi făcu un compliment adînc. Fața sa zîmbea așa de blînd și ochii săi se uitau la mine așa de duios, încît toată persoana îmi păru... foarte suspectă.

— Nu mă cunoașteți, cucoane Ioniță?

(Am nenorocirea de a mă numi Ioniță.)

— N-am mulțămirea... Ce împrejurare...?

— Eu vă cunosc prea bine, am cunoscut și pe părintele d-voastre. Pe vremea rușilor am slujit sub d-nealui la postelnicie, pe cînd era...

— Îmi pare bine. Ce împrejurare...?

— Am să vă spun un secret, zise necunoscu-tul, uitîndu-se cu îngrijire în jurul său.

— Un secret, mie! Curios! (Gîndeam că era vorba despre vro conspirație politică și de frica poliției, m-am dus grabnic și am închis toate ușile cu zăvorul.) Vorbiți, i-am zis, ascultînd cu băgare de seamă.

— Voiți să cîștigați șasesprezece mii de gal-beni?

— Șasesprezece mii de galbeni! Să cîștig!

Și mirarea mea creștea din ce în ce.

— Șasesprezece mii de galbeni, zimți, împără-tești, în numărătoare! ce vă spun eu!

— Dar bine, cum, ce feli, de unde și până unde, d-ta... pe care n-am avut onoarea... ?

— Totdeauna m-am interesat mult de familia d-voastre, răspunse el zîmbind. Am să vă fac o propunere, dar... mă rog, cea mai mare discreție... este aci în joc reputația unei domnișoare.

— Unei domnișoare...

— N-ați gîndit niciodată la căsătorie ?

— La căsătorie ? am răspuns, făcîndu-mă roșu ca o patlagică.

— Dar, v-am găsit o bună partidă. Șasesprezece mii de galbeni, în numărătoare, pre legea mea ! Fata e bunicică, de 19 ani, bine crescută, curățică, știe franțuzește, nemțește, rupe și inglezește, cîntă din clavier, e bună gospodină și are șasesprezece mii de galbeni în numărătoare !

— Bine, domnule...

— Știu ce-mi puteți răspunde. N-o cunoașteți încă..., nu știți dacă vă va plăcea... dacă caracterele s-or potrivi : știu toate acestea... Dar vă dau înscris c-aveți să-mi fiți recunoscător. Familia ei e onorabilă, dorește foarte mult să vă aibă ginere, și dacă v-ați hotărî, poate pentru hatîrul d-voastre va mai adăogi vro mie pe lingă cele șasesprezece.

— Dar, domnule, cum se poate...

— Se poate foarte bine ; gîndiți că, fiindcă n-ați văzut-o încă, ea n-are să vă placă ? Am fotografia ei la mine. (Aici necunoscutul scoase un pachet de fotografii și șoptind încet înaintea sa la fiecare portret : asta are șase mii... asta-i văduvă, dar n-are copii... pentru asta îmi trebuie unul mai bătrîn... asta-i în vorbă cu prefectul de la B... etc., se opri la una din fotografii și mi-o întinse.) Priviți... așa-i că-i frumușică ? Nu poate s-o vadă cineva fără a o iubi.

Sunt cam iute de natură și începuse a mi se sui singele la cap.

— Domnule, ești un... această domnișoară n-are desigur nici o idee că oameni ca d-ta îi colportează reputația prin case străine. Fie-ți rușine !

— Nu te supăra, îmi răspunse necunoscutul. Vezi mai întâi portretul, și-ți dau înscris că...

— Domnule, ieși din casa mea, i-am zis, împingându-i și brăț și portret.

— Îți dau trei zile să te gîndești.

— Ieși afară !

— Îți dau trei zile. Gîndește-te bine. După trei zile am să găsesc pe altul mai cuminte și are să-ți pară rău. Nu desprețui norocul ori de unde ar veni !

Drept răspuns la acest sfat, am luat pe necunoscutul meu de guler și l-am aruncat afară. În mijlocul curții l-am văzut scoțîndu-și pălăria, închinîndu-se adînc la mine și strigîndu-mi pentru ultima oară cuvintele :

— Șasesprezece mii de galbeni, poate chiar șaptesprezece pentru d-ta ! Ai trei zile să te gîndești !

Mă plimbam neliniștit prin casă. Mii de idei îmi fulgerau prin gînd. Eram cînd furios, cînd indignat. În sfîrșit, după o lungă primblare, văzînd că nu mă liniștesc, m-am hotărît să mă duc să spun cuiva această întîmplare, extraordinară, căci fiind eu de o natură foarte expansivă, singurul mijloc de a-mi ușura pieptul împovorat este de a comunica altora cauzele neliniștii mele. Mă dusei la un amic.

Tot omul are cel puțin un amic ; eu am mai mulți. Între aceștia este unul nu prea mare de stat, fără barbă și mustețe, dar cu ochi foarte inteligenți : cam filosof de soi, de un caracter tot-

deauna vesel, rîzînd de tot și de toți, neavînd nici-odată bani în pungă, și numîndu-se Stan.

— Amice, i-am strigat intrînd, nu știi ce mi s-a întîmplat ? O ! Ce tristă e lumea aceasta ! Astăzi am pățit ceva foarte esttraordinar !

— Ție îți pare totul esttraordinar, răspunse el și lungîndu-se pe o canapea, își puse minile după cap, ațînti asupra mea privirea sa inteligentă și-mi zise : vorbește !

— Eram acasă, m-am trezit c-un domn necunoscut care cu nepusă masă mi-a făcut propunerea să mă însor cu o fotografie ce avea în buzunar și cu șasesprezece sau șaptesprezece mii de galbeni.

— Îi avea și pe aceștia în buzunar ?

— Ba nu.

— Știe carte ; e frumusică ; cîntă din clavir ; de cîți ani este ; are frați și surori ; ce fel e soacra ; cum se numește ; unde șede ?

— Cine, pentru Dumnezeu ?

— Fotografia.

— Nu știu ; de unde să știu ? nici m-am uitat la dînsa.

— Nici te-ai uitat la dînsa ? O ! Dar ce ai răspuns domnului necunoscut ?

— L-am luat de guler și l-am dat afară.

— Cînd a spus că se întoarce ?

— Peste trei zile.

— Și ce gîndești să faci ?

— Cum, ce gîndesc să fac ? Să nu-l primesc.

— Bah ! Tot în nouri și visuri ai să trăiești ? N-ai început încă a privi lumea cu ochi mai practici ? Nici că am să pot face din tine un om ca toți oamenii. Ce strica dacă te uitai la portret ? Printr-acestea nu luai asupra-ți nici o îndatorire. Ș-apoi, cine știe... Viața e o loterie, poate trăgeai un număr fericit. (

— Lasă-mă, pentru Dumnezeu ! Nu-mi goni ră-mășița iluziunilor.

— Fie, păstrează-le. Dar pentru ce ai primit pe domnul cel necunoscut cu așa de puțină urbanitate ? El are o meserie ca multe altele. Face parte din breasla starostilor.

— Din breasla starostilor ? Ce-i aceea ?

— Starostii sunt persoane care fac căsătorii : la noi în țară, o profesiune destul de răspîdită și lucrativă.

— N-auzisem încă păn acum.

— Ascultă dară cu luare-aminte. Știi că ches-tiunea căsătoriei este destul de delicată. Ea nu se rezolvă între părți de-a dreptul, din două motive : întâi, fiindcă ar putea să urmeze o refuzare din partea unuia sau altuia și înțelegi în ce pozițiune neplăcută s-ar găsi partea care face propunerea ; apoi, fiindcă natura omului e plină de contraziceri și ciudățenii. Lucrul ce dorești mai mult în lume, nu mai face așa mare plăcere cînd îl poți dobîndi fără greutate. De aceea vezi mume cari nu gîndesc decît cum să-și mărite fata, care și-a pus ochiul pe vreun tînăr, deodată cînd acesta vine de la sine, că fac greutăți, că strîng din buze, că fac pe indifferentele etc., etc. Ca și numele așa și fetele, așa și pretendenții. Se pîndesc unii pe alții cine a face cel întăi pas. Vai ! de cel care-l face ! Lumea e prefăcută, n-o poți schimba ! Pentru a înlătura acest rău, s-a instituit o clasă de persoane neutre, cari merg de la unii la alții, fără ca părțile să intre în vorbă directă și pentru un salariu potrivit cu împrejurările, apără pe părți de neajunsul unei propuneri directe. Înțelegi folosul cel mare ce se naște din această instituțiune. Și una și alta din părți, dacă treaba nu se face, este presupusă că n-a știut nimica despre

serviciurile mijlocitorului ; nime nu se înroșește ; nime n-a făcut propuneri respinse. Din contra, dacă s-ar face direct, înțelegi în ce pozițiuni false s-ar găsi câteodată... Pentru acest scop sunt dar starostii. Aceștia se compun atît din bărbați, cît și din femei, dar mai cu samă din femei fiindcă ele sunt mai șirete și știu să conducă treaba cu mult mai multă răbdare și dibăcie. Starostele tău era unu prost : el nu te cunoștea ; gîndea să te sparie cu miile de galbeni ; să-ți trîntească propunerea nitam-nisam ! O femeie ar fi făcut altfel. Ele încep pe departe, se duc pe la mumă sau mătușă și iau vorba încet, încet. Închipuiește-ți, o cucoană bătrînă de 70 ani, fără dinți, cu un tulpănegru în cap care ar vorbi cam așa :

— Doamne, cuconiță, am fost mai dăunăzi la cucoana Catinca Văpsuleasca, să-i duc niște dulceți, că-mi zisese să-i fac vo patru gavanoase. Dar știi, cuconiță, că numai ca să mă ajute îmi zice să-i fac dulceți, că are o duduca foarte gospodină și frumușică. Ați văzut-o vodată ?

— Ba nu.

— Tare-i frumușică și gospodină și bună și cucoana Catinca o iubește amarnic. Închipuiește-ți, cuconiță, că nici nu vrea s-o mărite. D-apoi bine, cuconiță, i-am spus eu, duduca e de 18 ani (c-așa trebuie să fie, că s-a născut cu doi ani înaintea nemților) și trebuie să gîndească să se puie la cale. Carte știe, din clavir cîntă, e frumușică, are zestre bunișoară (că zău e bunișoară), de ce să nu se mărite ? D-apoi cu cine să se mărite ? mi-a zis cucoana Catinca, nu vezi cum sunt tinerii în zilele noastre, numai după zestre umblă ? Aveți dreptate, cuconiță, i-am răspuns eu ; of ! tare-s răi, dar sunt printre dînșii și bunișori ; este de pildă cuconașul lui cuconul Manolachi Pungă, este

al lui Vasilică Gîndac, ei, d-apoi, cuconașul matale, cuconiță, cuconul Victorită..., și așa din vorbă în vorbă merge de la mamă la băiet, care întăi face nazuri, apoi cu încetul stărostia prînde și treaba se face.

Afară de aceste staroste de profesiune, sunt și altele, cucoane din societate care stărostesc fără salariu, numai, după ce se face treaba, obiceiul este să li se deie un prezent. Cucoane de soiul acesta se amestecă în toate casele și în toate împrejurările familiilor străine; rugate, nerugate. A murit un membru al unei familii, iată-le la moment ca să mîngîie și știi cum? Dumnezeule! Vai de văduva nenorocită pe care ele o mîngîie! Dacă se naște un copil, iată-le față ca să găsească că fașele nu sunt cum trebuiesc, că doftorul e rău, că apa în care se botează copilul a fost prea rece și altele; dar de trei ori vai! cînd este vo nuntă care nu e făcută de dinsele! Toată viața mirelui o colportează din casă în casă, scornesc istorii pe trecutul miresei, presupun că însurăteii au să trăiască rău, că nu se iubesc, știu toate defectele caracterului unuia și altuia, într-un cuvînt arată că o să piară lumea, fiindcă se căsătoresc doi tineri, fără ajutorul lor. Dar să le vezi cînd au o nuntă în gînd, cu cîtă dibăcie întorc și învîrtesc, cum laudă pe mire în casa miresei și viceversa, cum conving și pe unul și pe altul că sunt înamorați, fără a se cunoaște, și dacă izbutesc și le-a venit prezentul, cum buciună fericierea creată de dinsele. Toate clasele de stărostii însă, au un ce comun: categoriile în care impart fetele; după cum ar vra să facă măritișul ori să-l împiedice, căci fete de măritat sunt totdeauna mai multe decît băieți de însurat și tot de la buonavoința acestora atîrnă soarta bietelor fete, pînă

în sfârșit. La întrebarea cum e cutare fată, sunt zece specii de răspunsuri, care compun totodată și categoriile în care se împart fetele :

1. Foarte frumoasă.
2. Frumușică.
3. Curățică.
4. Cîntă binișor din clavir.
5. Hm, hm.
6. E nostimă.
7. Nu-i slută.
8. Ia un bunduc.
9. Slutuță.
10. Pogană.

Cînd întrebîi dacă cutare fată e frumușică și-ți răspund „cîntă binișor din clavir“ cată să te depărtezi mai din vreme. Cînd însă fata intră în categoriile care urmează după aceasta, ia-ți pălăria și fugi unde-i apuca. Dar ce te uiți la mine cu ochii holbați ? Nu-ți convine teoria starostiilor ?

— Stane, îți bați joc de mine, i-am răspuns.

— Mă ferească Dumnezeu ! Tu mă poți crede ; așa sunt lucrurile în realitate. Dar tu ești trist. Nefericite amice ! Te încredințez că mijlocul acesta este foarte practic. Dar tu vrei poezie, vrei să suspini, vrei seri încîntătoare la lumina lunii argintii ; vrei bătaie de inimă, îți place să visezi la un ideal care nu este, vrei să ai momente de desperare în care să dorești neagra moarte !... Încetează odată cu aceste visuri ! Pe cît sunt ele de frumoase de cetit în cărți, sau de văzut pe teatru, pe atît sunt de grozave, cînd ni se întîmplă în realitate. Cînd ai ști !... Fă dar și tu, cum au făcut alții cari nu sunt mai nenorociți pentru aceasta. Ți-am spus : căsătoria e o loterie. Lasă romanurile.. Dar ce-ți iei pălăria ?

— Rămii sănătos, Stane !

— Stăi, amice, stăi ! Te duci ? Întoarce-te, că nu ți-am spus încă tot. Poți să visezi până la un oarecare punct. Stărostiile nu mai sunt azi ceea ce erau odată ; bate o suflare occidentală peste țara noastră și cred că peste vo sută de ani... Stăi !...

El tot striga încă după mine, dar eu eram departe și nu-l mai ascultam.

POETICALE

Verse wie sie Bassus schreibt
Werden unvergänglich bleiben —
Weil dergleichen Zeug zu schreiben
Stets ein Stümper übrig bleibt.¹

Lessing

Alecsandri începe introducerea poeziilor sale populare prin cuvintele : *Românul e născut poet*. Mulți au înțeles această frază *ad litteram*, închipuindu-și că, de vreme ce sunt români, trebuie să fie și poeți și au inundat toată cîmpia literară cu versuri. Foi literare, sau politice, cărți mari și mici, călindare, foi zburătoare, toate gem sub povara versurilor cuprinse în ele. Un străin care nu ar cunoaște țara și limba ar crede, judecînd numai aparența, că Țările Române sunt o nouă Arcadie², unde sub un cer etern albastru, trăiesc oamenii cei mai fericiți ; unde alte griji și nevoi nu sunt, decît acele ce-și creează sufletul în durerea amorului, în aspectul naturei și în auzul buciului păstoresc care răsună duios pe întinse văi, luminate de-a lunei blîndă lumină. Dar aruncînd o privire mai pătrunzătoare, vai ! care ar fi dizamăgirea sa ! Care sunt poeții, unde sunt acei, ce as-

¹ Asemenea versuri cum scria Bassus / Sînt în veci nemuritoare / Căci pentru o așa mîzgilitură / Totdeauna se mai află un cîrpaci (germ.). (n. ed.)

² Provincie în Grecia antică, a cărei denumire simbolizează o țară imaginară, ideală (n. ed.).

cultînd inspirația lor, uită lume și oameni, pentru a se afunda în universul închipuirii ? Unde sunt acei care, pierduți în visuri, disprețuiesc realitatea vieții cu toate grijele și chinurile ce aduce ? Unde sunt acești poeți — întrebi tu, naive și nenorocite străin ? O ! de-ai cunoaște limba noastră ca să înțelegi versurile acestor așa-numiți poeți, nu i-ai căuta în inspiratoarea singurătate ; nu i-ai căuta sub umbra misterioasă a luncei sau la malul limpedelui pîrau ; nu i-ai căuta nici chiar în liniștea cabinetului lor de lucru, unde sunt înconjurați de imaginile poetice, create de mintea lor inspirată ; i-ai căuta... gîci unde, — naive străin ? În arhivele unui ministeri, la masa unui tribunal, în cînteleria unui comisar de poliție, dar mai cu samă în biuroul unui jurnalist. Te miri de aceasta, naive străin ? Pentru ce ? Tu nu știi că Arcadia Română este populată de geniuri universale, care cu aceeași ușurință sunt totodată oameni de stat și oameni de lege, istorici și jurnaliști umoristici, autori și actori, copişti și generali, administratori și poeți ? Nu zîmbi cu necrezare, naive străin ! Asemene spirite geniale se găsesc la noi într-un număr așa de însemnat — așa de însemnat ! Un domn numit... dar nu-i voi rosti numele, de frică să nu intru cu el în polemică și să nu fiu spulberat de ascuțita și necruțătoarea sa pană — însă îl poți ceti sub o mulțime de articole — scrie totodată drame și versuri (foarte frumoase) și face tractate istorice (geniale), și scrie articole umoristice (minunate) și hotărăște soarta țării în adunări legislative (foarte bine), scrie articole politice (infocate) și face studii filosofice asupra diferitelor religii (nepărtinitoare) și... cum ? — mă vei întrerupe, naive străin — filosof, om de stat, umorist, istoric și poet totdeodată, dar în care din

aceste specialități se deosebește mai cu seamă !...
O, naive străin !

Altul e om de spadă și om politic. Faima lui se întinde departe spre apus și răsărit, spre miazăzi și miazănoapte. Cel puțin cetățeni din regiuni depărtate îl aleg, ascultînd numai al faimei glas puternic, reprezentant al lor în adunare, pe cînd el în regiuni opuse, face propagandă de unitate națională și dobîndește rezultate *foarte simțitoare*. Tot el, urmînd numai calea înflorită a gloriei, răstoarnă domnitori, ținînd sabia... în teacă, și săvîrșește aceste izbînzii cu foarte mare pripă, căci îi rămîn încă multe ore libere în care, fiindcă *n-are ce face*, se pune pe poetizat. Să-ți citez cîteva din poeziile sale făcute *Cînd n-avea ce face* ? Dar de ce să-ți răpesc un timp prețios, în care tu poate ai ce face, iubite străin ?

Altul — dar acesta este poet de profesiune și abia s-a alunecat în treacăt de-a primi portofoliuri ministeriale — compune pe fiecare săptămînă, sau o dramă în versuri și o lungă poemă sau o lungă poemă și o dramă în versuri. Cum ? — vei esclama, naive străin — cele mai mari geniuri, cu cea mai răpede închipuire, n-au putut niciodată să ajungă cît de aproximativ, o așa grabnică inspirațiune ? Poemele și dramele lui sunt așadar comori de frumusețe poetice, pline de imagini frumoase, zugrăvite în forma cea mai plăcută ; el dar întrece pe geniurile cele mai mari ? Dar, el îi întrece pe toți în iuțeală lucrării ; însă în imagini frumoase, în idei poetice, în formă aleasă : vai ! vai !

Dar dacă este așa, vei urma, naive străin, cum de se înșală un public întreg ?

O ! publicul nu se înșală, căci el nici cetește aceste produceri și cum ar putea?... Ei însă, văzînd aceasta, au încheiat cu mai mulți alții de același calibru un pact de reciprocă laudare. Societatea lăudăcioasă e bine organizată. Cînd vorbește H. de B., îl declară cel mai mare poet și versificator al românilor, un geniu demn de pus alături cu cele mai mari geniuri poetice ale popoarelor ce au condus soarta omenirii ; cînd vorbește C. și B. de H., ei îl declară cel mai mare istoric critic ce s-a arătat pînă acum ; de iese o foaie cu ilustrațiuni, îndată își pun portretul lor în frunțe și-și fac o biografie *poetică*, în care arată fiecare jertfele grozave ce au făcut ceilalți pentru patrie și naționalitate și cum au suferit ură și prigonire pentru idei ; de ajunge unul din ei puternic la guvern, îndată ajută cu bani publici pe acei bărbați de merit, care lucrează pentru înălțarea gloriei naționale, i se fac subvențiuni pentru publicări de interes național, pentru călătorii științifice și pentru altele multe. Partea cea mare din public care nu cetește, văzînd aceste laude, își închipuiește că așa trebuie să fie ; dar mai frumos este, că ei singuri la sfîrșit își închipuiesc că așa trebuie să fie. Văzîndu-se lăudați, ei uită pactul făcut prin care acele laude au fost produse și cu vremea dobîndesc convingerea că sunt oameni mari, căci nimic nu credem mai ușor, decît aceea ce ne măgulește iubirea de sine. Ei nici își mai dau osteneala să studieze pe acei autori mari, ale căror nume au trecut peste lungi secole, ca să vadă nemăsurata prăpastie ce-i desparte de ei, nemăsurata prăpastie ce-i desparte chiar de acele spirite productive mai mici, care au urmat numai linia trasă de acele geniuri mărețe. Amăgiți prin

laude fabricate, ei uită că aceea ce scriu nu numai nu va trece posterității, dar se va acufunda în noapte, în timp cînd autorii lăudați trăiesc încă și trăiesc bine prin ajutorul subvențiilor și a recompenselor.

Cît de amețit trebuie să fie cineva, pentru a crede că va produce un op de artă frumoasă, fără inspirațiuni înalte, fără grijă și durere sufletească ; că nesimțirea comună lor cu aceea a mulțimii neproductive, va avea efecte, care nu sunt decît produsul unui spirit mai deosebit, unei sensibilități mai alese pe care ni le dă numai natura, iar nu neputincioasa noastră voință !

O ! sărmane poet, care lucrezi în ascuns, împins de o putere nerezistibilă ; care, înzestrat cu aspirațiuni nerealizabile, te izbești în fiecare moment de nesimțirea și nepriceperea mulțimii și te întorci apoi amărît în singurătatea sufletului tău, acestui izvor nesecat și totodată acestei răsplătiri eterne a suferințelor tale — cîte au trebuit să te sfișie ; cîte nopți ai petrecut în durere, pentru a produce o adevărată poezie, fie cît de mică — și voi pseudo-poeti vă închipuiți a ajunge la același rezultat, fără ca în sufletul vostru să fie o umbră măcar de aceeași simțire ?

Dar pentru ce nu ? Ce trebuie simțire, ce trebuie suferințe, ce trebuiesc aspirațiuni înalte, cînd ați făcut un pact de reciprocă lăudare, cînd vă declarați unii pe alții oameni de geniu și strigați atita pînă ce mulțimea vă crede ; cînd ades vă folosiți de ideile și producerile altora, dîndu-le drept originale și ajungeți astfel la rezultatul dorit ? Nu este așa mai practic ? Se spune că nimic nu se produce bun fără jertfă sufletească ; voi ați

găsit mijlocul de a nu suferi asemenea jertfe și cu toate acestea a face să creadă lumea că producerile voastre sunt bune. Cînd apare un altul, al cărui superioritate nu o puteți tăgădui, îndată toți vă răpeziți asupra lui, pentru a-l sfișia ; iar cînd vă simțiți neputincioși, atunci aruncați asupra lui un vâl de tăcere. De dînsul nici se pomeneste și strigați mai mult încă unii de alții că aveți merite și astfel pericolul e înlăturat.

Dar nu ! Mă înșăl. Ei sunt poeți adevărați, autori mari, demni de toată lauda contimpuranilor și gloria posterității. N-avem decît să aruncăm o privire în poesiile publicate de dînșii, pentru a ne convinge de puternica lor inspirațiune, de imagini frumoase, de stil, de puritatea limbei. Unul cîntă într-o baladă *Ionașcu-vodă* :

Sîngele roșește cîmpul din *belșug*,

Otomanii fug ;

Iată că-i ajunge oastea românească !

„Zmeilor ucideți !” sună tot mereu

Vai ! amar ! ș-aleu !

D-o așa năvală Domnul te ferească !

„Robi să nu se prinză : *nu voi să mă-ncurc*

Taie tot ce-i turc.”

Astfel Ionașcu-vodă poruncește

Pala *duce horă* ; al săgeței *cînt*

S-acordează-n vînt

Și-ntr-un piept de dușman falnic amuțește !

Nu mai vezi păgînii ; *vreau să zic de-i cați*

Îi privești culcați,

etc., etc.

Tot acesta compune o fabulă *Femeia înecată*, a cărei început este următorul :

Era Bahluiul mare
Pe țărm șezînd
În gînd,
Pe rînd

Treceam neajunsurile vieții solitare.

„De-aș fi căsătorit
— Spusei atunci *destul de tare* —

Ce trai

De rai

Să tot iubești și să tot fii iubit

Neadormit.

Ce dulce armonie !

De-acuma dar, oricum să fie

Imi trebui mie

O soție

Nurlie

Durdulie

Hazlie !

Vie.“

etc., etc.

Intr-o a treia poezie ce inspirase acestui autor
deschiderea unei societăți de cetire din Cernăuți
el zice :

Vreau să cînt *deșteptul* mindrei Bucovine
Unde Dragoș-vodă frățiorii săi,
I-așeză-n *speranță* de-nsuflări străine
D-a-i scăpa-n adîncul codrilor *merei*.

Unde neuitatul Ștefan inecase
În șivoi crusite falnici *megieși*,
Unde *înainte-ți trebuie* ca să iasă
La tot pasul oase de tătari sau leși !

Ris își face soarta, țara cea din veacuri
Înpaimă *p-oricine* nu era român
S-o arunce jertfă prăzilor și jacuri
Supuind-o unui venetic stăpîn.

Șvabii și polonii, *neagra jidovime*
Ținutașul *ista prefăcuse-n han*
Ga să nu *s-urească* dintre oaspeți nime
Da cu foc să ofte badea Moldovan !

„Mult va trece oare *pân ce-al* învierii
Va sosi-ntr-o vreme așteptatul ceas ?
Mult sună-va *încă-n însuși* cuibul țării
Vorba nelatină, tristul *der, die, das ?*“

Poesii tot așa de frumoase ca aceste au publicat și alții ; d.e., eroul care face poesii *cînd n-are ce face alta*, cîntă o sărutare și începe astfel :

Te-am sărutat
Și soarta-mi deodată *a pălit !...*
Gîndeam că al meu suflet uritul l-a-împietrit ;
Dar *focul ce depus-am pe umăru-ți curat*
Mi-arată că am încă putere de iubit.
etc., etc.

Alți poeți se deosebesc nu numai prin această înălțare de simțiri și idei ce am admirat în cei citați, dar încă prin o limbă curată, curată ca și umărul pe care eroul de mai sus *a depus foc*. Domnul G... cîntă *Omagiul Damicelui* precum urmează :

Șarmantă damicelă
Cu ochi ca de gazelă
Ornată precum ești
Pe toate eclipsești.

Cochetă complexantă
Ai *șic*, ești elegantă
În tot al tău aspect
Inspiri oricui respect.

Cu poza-ți maiestoașă
Cu mîna-ți voluptuoasă
Pe toți înnebunești
Pe toți chiar îi răpești,

Permite-mi a-ți mai spune
Că-mi place a dispune
De sînu-ți inocent
Spui fără compliment.

De vrei să-mi fii consoartă
Îmi risc viața toată,
Îți jur, nu te flatez.
Cu viața-mi garantez.

Tu ești a mea febleță
Tu ești a mea tandreță
Pe tine te ador
Ca tine voi să mor.

Cetirea tuturor acestor poezii frumoase, info-
cate, mi-a înălțat sufletul, m-a inspirat și pe
mine și într-o zi am cercat și eu să fac versuri.
După cîteva ore de muncă, am scos și eu o poezie
la lumină pe care încă n-am tipărit-o până acum.
Astăzi însă o voce interioară mă împinge în
arcua publicității și... mă hotărîsc a publica
poezia mea. Pentru ce n-aș înmulți și eu numărul
poetilor? Nu cer alta decît a fi criticat cu in-
dulgență. O! colegi iubiți, lăudați-mi versurile și
vă voi înălța și eu în scrierile mele până la ce-

ruri ! Inima-mi palpită... pana tremură în mîna
mea novice... Dar curaj, curaj ! Iată poesia mea :

INVOCĂȚIUNE LA DESTIN

Vergină cu beleță
De ce de-a mea tandreță,
De ce de-a mea pasiune
Tu n-ai compasiune ?

Au vrei tu a mea moarte
Fiindcă te *am* foarte
Știi bin' c-al meu amor
E fulger tunător.

O ! *cecule* destin
De scelerateți plin,
O ! Zeule putinte
De tine nu-s continte.

Cu doi de ai tăi *moți*
Îți e facil să *poți*
Din ea indiferantă
Să faci a mea amantă. •

De nu ești în *etate*
Prin vo fatalitate
Sau prin vre o minune
Să-mi iai ast pasiune,

O ! iei a sa belime
Ia a sa frăgezime
O ! schimbă a sa față
Răpește-i a sa grață.

Ce zic ? ! ! Nu ! Nu ! Destine,
Nu m-asculta pe mine,

Nu asculta ce spun,
Nu miroși că-s nebun ?

Nu ! Nu ! O ! mult mai bine
Las' să *tombe* pe mine
Cùmplita ta urgie,
Mai bine-așa să fie !

Decît a fi vilană
(Deși é inumană)
Prefer pentru ea *belă*
Să-mi *brul a mea servelă* !

Am scris-o !!!

Nu știu ce vei zice de dînsa, naive străin ; nu știu ce veți zice de dînsa, iubiți colegi mai vechi. Trebuie să vă placă, căci este făcută în spiritul poeziilor voastre. Dacă talentul meu nu atinge tocmai pe al vostru, cu timpul m-oi perfecționa, nu este de desperat. Primiți-mă și pe mine în doctul vostru corp ; dați-mi și mie subvențiuni și laude prin ziare și vă promit a vă face poezii la orice ocaziune. Voi cînta domnitor, miniștri, Cameră legislativă, Senat, Curte de casație, Curte de conturi, budgetul, drumul de fier, redactorii de jurnale, dar mai cu seamă voi cînta, inspirat ca și voi de foc patriotic, mărirea trecută, fericirea prezentă și strălucirea viitoare a națiunii române, pe toate tonurile, cu sau fără rimă, cu ce ritm veți voi, chiar cu acela al *Traianidei*, care seamănă mult cu tropotul unui cal și ar fi potrivit pentru cîntarea unui răpede progres național.

Focul meu patriotic m-ar împinge să compun o poemă națională după asemănarea *Traianidei* pe care aş începe-o, d.e., așa :

ROMÂNIA

TRECUTUL, PREZENTUL ȘI VIITORUL

Poemă epică, istorică, religioasă, patriotică, morală și comercială. În XXIV de Doine.

DOINA I

Doină inspiră-mă, să cînte cîntecu-mi
Țara frumoasă de la Carpați,
Ce strecuratu-s-a cu vitejia sa
Prin al dușmanilor aprigul laț ;
Cu multe secole de barbarismu crud
Mindri românii au suferit
Păn ce-a luminelor raze puternice,
Peste-a lor patrie iar s-au ivit.
Cum se luptară mult, compatrioții demni
Cu polonez, maghiar cu otoman
Arătînd lumilor care habar n-aveau
Ce poate sîngele brav de roman.
Căci în veci n-au pierit național'tățile
Ce-au știut s-apere patria lor.
Care cu coase-n mîni, cu arce p-umere
Decît ca sclavi a fi, prefer să mor !...

Ș-așa mai departe promit a sfîrși într-o singură săptămînă toată poema, care va fi de patru ori cît *Traianida*.

Iubiți colegi, primiți propunerea mea și vă promit cea mai mare discrețiune. Odată pactul încheiat, vom urma toți deopotrivă la înăvuițirea literaturii naționale ca și în trecut și vor încremeni popoarele civilizate văzînd la ce culme am înălțat noi România. Iar tu, naive străin, nu te mira că m-am hotărît așa de grabnic a mă face poet, căci așa își alege cineva cariera la noi în țară. Ș-apoi tot românul nu e născut poet ?

LEI PARALEI

Il rêve la veille par où et comment
il pourra se faire remarquer le jour qui
suit.¹

La Bruyère

Lei paralei se găsesc precum în toate țările, așa și la noi. Mai înaintați decît seculul lor, ei s-au lepădat de legăturile neîndămnate ale patriei, — idei ce le par învechite — și sunt declarați cetățeni ai lumii — cosmopoliți.

Paraleul merge foarte bine gătit, după moda cea din urmă; el are mustețe și barbișă sau mustețe și favorite. Aceste, ca și părul capului sunt totdeauna pomăduite și frizate cu cea mai mare artă. Cînd îl vezi în trăsură, răzemat cu grație, cu picioarele întinse și aruncate unul peste altul, cu pălăria bine netezită, cu capul înțepenit pe umeri, lăsînd să cadă în dreapta și în stînga ochiri disprețuitoare, cele mai multe ori prin o mică sticlă înfiptă într-un ochi, ai crede că el e stăpînul absolut asupra tuturor bieților muritori care aleargă pe jos după trebile și nevoile lor. Paraleul are mulți amici, și mai cu samă pe toate persoanele care însemnează ceva prin talentul, averea, sau pozițiunea lor. Cum a făcut cunoștință

¹ El meditează din ajun pe unde și cum ar putea să se remarce în ziua următoare (fr.). (n. ed.)

cu una din aceste persoane, el devine de îndată intim ; îi întinde mîna, i-o strînge cu foc, îi zice „tu“ la a doua întîlnire ; din „*mon cher*“, „*mon cher ami*“ nu-l mai slăbeşte. Pe alţii îi dispreţuieşte, şi se uită la ei cu mîndrie din înălţimea în care se află plutind asupra tuturor celorlalţi. Dacă, întîlnindu-l, îl întrebi ce mai face, răspunsul său stereotip este „*Je m'embête*“¹. După aerul dizgustat şi tonul sec cu care rosteşte aceste cuvînte, ai zice că bietul om suferă de boala grozavă a urîtului şi că de dimineată pînă seara el nu ştie cum să ucidă ucigătorul timp. Dar nu este aşa : paraleul e foarte ocupat şi nu are nici un moment liber.

Dimineata cînd se deşteaptă din somn — dimineata paraleului începe pe la douăsprezece de amiazi — mai multe persoane cu figuri pline de îngrijire îi aşteaptă scularea, ca la un monarc. Aceste persoane au toate cîte o hîrtiuţă octavă în mînă pe care sunt scrise mai multe cifre. Paraleul îi primeşte obicinuit în pat, dîndu-le o foarte scurtă audienţă. Adeseori vizitatorii ies cu hîrtiuşa tot în mînă şi cu figurele tot pline de îngrijire.

După aceasta urmează timpul consacrat toaletei. Pe masa aşezată înaintea unei oglinzi se văd, precum la paraleoaică, aşa şi la paraleu, o mulţime de şipuşoare, gavanoşele, cutiuţe, măturice, periute, pieptenăşele, bumbacuri şi instrumente de diferite soiuri, fiecare avînd o destinaţie specială. Pe toate le întrebuintează, consultînd în timpul operaţiunii nu numai oglinda cea mare şi alte oglinzi mai mici de diferită formă, ci consultînd şi părerea camerierului său care stă faţă la

¹ Mor de plictiseală (fr.). (n. ed.)

aceste pregătiri și e foarte intim cu stăpînul său — cînd sunt singuri. Viînd timpul dejunului, el se-duce la unul din numeroșii săi amici. Intrînd vesel pe ușă : „*Mon cher*, în fine mă ai la dejun, zice el. De mult îți promisesem c-oi veni, dar n-am mai putut scăpa — o mulțime de trebi — ș-apoi mă rup toți amicii mei care de care, încît nu știu cum să mă mai împart pentru a mulțami pe toți ; mai dăunăzi era mai să mă bat la duel din astă cauză. Așa-i că tu nu te superi de neglijența mea ?” Bietul așa-numit amic, nu se supără nicidecum de această neglijență și își muncește gîndul pentru a-și aduce aminte cînd l-ar fi rugat să-i ție tovarășie la dejun, dar ce să facă ?

În timpul mesei, paraleul istorisește amicului său tot ce s-a petrecut mai nou în societate : ce s-a vorbit în diferite case și despre cine, spune despre căsătoriile sau despărțeniile ce se proiectează ; despre dueluri ce se fac ori au a se face ; amoruri nouă ce se formează, vechi ce se desfac ; despre caii de călărie ce s-au cumpărat de amatori, și echipajuri ce s-au arătat la primblări ; despre sumele pierdute și cîștigate în joc, despre calitățile și defectele nou descoperite la cutare actriță și despre ultimele știri aduse de jurnalul de modă. Cronica ține cît ține dejunul. Sfirșindu-se acesta, paraleul ie ziua bună și se duce, aruncînd o ultimă și pătrunzătoare privire asupra aspectului apartamentului și îmbrăcămintei amicului său.

Cam tot așa face și paraleoaica. Și pe dînsa o supără dimineața vizitatori, țîind în mină hîrtiute în formă octavă. Pe aceștia îi mingăie adesea cu vorbe dulci — chiar foarte dulci.

Cameriera care trăiește cu stăpîna sa în mare intimitate, cînd sunt singure, și care e plină de respect cînd persoană străină e prezentă, cunoaște toate secretele paraleoaicei. Ea asistă la toate operațiunile toaletei și cunoaște cu de-amănuntul destinațiunea tuturor nenumăratelor lucruri soare și instrumente ce se găsesc pe masa grațiilor. Cînd paraleul se întîlnește în societate cu paraleoaica, ei sunt unii cu alții de o politeță așa de rezervată, își vorbesc cu un ton așa de ales, dar cînd sunt în *tête à tête*, treaba se schimbă. Tonul nu mai e ales, rezerva dispăre. Ca și cum ar fi alți oameni, acum sunt de o intimitate extraordinară. Precum actorii cari, cînd sunt pe scenă recităză rolul învățat, potrivit gesturile după situațiune, iar după căderea cortinei, cînd se adună între dinșii, vorbesc cu un ton, și gesticulează într-un mod cu totul contrar chipului ce le impusese scena, astfel și paraleii se simt atunci bucuroși de a se lepăda de formele neplăcute ce le impunea societatea.

După dejun, paraleoaica sfîrșindu-și toaleta face sau primește vizite. Paraleul face numai vizite, el nu primește niciodată. Pe fiecare zi el are o mulțime de vizite de făcut. Aici are să feliciteze de ziua onomastică sau de ziua nașterii, sau de aniversarea cununiei sau a botezului copilului, căci paraleul cunoaște aceste foarte bine : dincolo are să ceară sau să dea o explicațiune unei dame despre aluziunea ascunsă în cutare frază, rostită de cutare cavalier în cutare adunare ; în alt loc se duce cu o listă rugînd ca să se contribuie la un ajutor ce se dă unei persoane sărmane — însărcinare importantă ce a primit de la o damă ; în altul iarăși duce un buchet de flori, sau un bilet de teatru, sau o poezie. Para-

leul e foarte mare amator de poezii, și chiar face singur versuri, cel puțin declară că versurile sunt făcute de dînsul. Adeseori ai cetit poate versuri asemănătoare în o carte, sau în albumul vreunui alt muritor obscur care le compusese pentru dînsul și ți se pare că compunerea paraleului nu e tocmai originală, atunci însă paraleul încredințează că versurile sunt de dînsul ; că acea carte nu a văzut-o niciodată ; că se poate prea ușor ca spirite asemănătoare să se fi întîlnit și la urmă dacă nu are o altă probă că el e autorul, atunci o afirmă pe *parola lui de onoare*. Se știe însă că parola lui de onoare e sfîntă, și contra unei asemenea probe evidente nemaiputîndu-se întîmpina nimic, paraleul rămîne autor. Și paraleoaice-lor le place mult să li s-aducă poezii, mai ales cînd aceste sunt scrise caligrafic și hîrtia e parfumată. Ele laudă fără deosebire orice versuri li s-aduc, dar dacă din întîmplare au să iasă tocmai la vizite, sau la primblare, sau la spectacul, biata poezie care a făcut atît efect e uitată pe o masă oareșicare, de unde apoi cameriera o strînge pentru dînsa, — căci și camerierele paraleoaice-lor sunt mari amatoare de poezii. Poesiile aduse și primite sunt toate de amor. Paraleii le compun inspirați de această puternică simțire, care la dînșii ca și la paraleoaice e o stare sufletească cronică și la care nu renunță niciodată fiindcă este un semn de nevinovăție a inimei.

Paraleii care sunt așa de des în pozițiune de a recurge la serviciile numeroșilor lor amici și prin urmare ar fi siliți a se supune legilor reciprocității, sunt totdeauna dispuși a face, dacă nu altele, cel puțin două specii de servicii deosebite. Ei primesc cu plăcere a fi postilioni de amor și secundanți la duel.

Cînd vreun amic roagă pe un paraleu a fi secundantul său, atunci acesta, înțelegînd toată gravitatea misiunii, dă figurei sale o expresiune cu desăvîrșire solemnă. El intră la secundanții adversarului cu pas grav, dar hotărît, fizionomia sa este politicoasă, dar teribilă. Se cetește în fața sa că el nu va ceda asupra nici unui punct.

El nu uită nimic din cele prescrise de regulele onoarei în această materie ; n-ar lăsa, doamne ferește, să treacă o singură minută peste cele douăzeci și patru de ore, căci altfel onoarea ar fi în veci pătată. Cauza amicului este acum cauza sa proprie și propria sa onoare ar suferi cînd ar îndemna pe amicul său la vreun fapt de care ar putea *zîmbi* numai un neinteresat. Cînd după multe dificultăți a urmat o înțelegere asupra principiului, de exemplu că au a se face scuze, atunci toată greutatea se pune pe încheierea procesului verbal de onoare. Aici se acată de fiecare cuvînt, de fiecare virgulă, căci adesea de la punctuațiune atîrnă onoarea amicului. Dacă însă treaba nu se poate termina în chip pacinic, atunci regulînd modul luptei, nu cedează întru nimic asupra armelor, alegerii locului, numărului pașilor și comandai — și în toate aceste este pentru cea mai mare asprime, căci și onoarea lui este amestecată, deși nu el, ci amicul are să se bată.

Dacă paraleul joacă descori rolul de *secundant*, nu se poate spune că ar figura tot așa de des și ca duelant. Cu toate acestea cînd alt chip nu este și împrejurările îl silesc neapărat să se bată la duel, atunci se supune. După luptă, adică după ce unul din luptători țintise spre ceruri, iar celălalt spre virful unui plop, el vorbește cu cea mai mare nepăsare despre duelul său ca și cum ar fi un lucru ce i s-ar întîmpla în toate zilele.

Iată-l în vizită, în *tête à tête* cu o damă.

— Nu v-aș fi crezut niciodată așa de bătauș, îi zice dama.

— Nu mă cunoașteți, doamna mea. O ! cînd onoarea este în joc, sunt în stare... un bărbat are numai o singură onoare !

— Sunt foarte mulțămîtă că duelul a avut-un sfîrșit fericit. Dar mi se pare că v-ați cam cruțat adversarul...

— Vă înșălați, o ! eu nu cruț niciodată în asemenea afaceri ; dar locul meu era dezavantajos, soarele îmi bătea în ochi și pistoalele erau proaste — mulțumită secundanților adversarului. Norocul a cam favorizat pe adversarul meu și... el merita norocul său, căci era cam... palid. Am fost de părere să reîncepem îndată, dar secundanții nu m-au lăsat.

— Foarte bine au făcut, putea să se întîmple o nenorocire pentru un lucru de nimica.

— Un lucru de nimica ! Un lucru de nimica ! — exclamă paraleul agitat, apoi încrețind sprîncenile șoptește pîntre dinți, așa încît dama să-l poată auzi : dar ce n-a fost astăzi, poate fi mîine...

Acel mîine însă nu mai vine niciodată.

Timpul vizitelor trecînd, paraleii și paraleoaicele se duc la primblare. Din toate persoanele care se preumblă, ele sunt cele mai elegante fie că ies în trăsură, fie că ies călare în costum de cavalier și amazonă.

După ce la preumblare au observat toate împărecherile formate, pe cale de a se forma sau desființate ; după ce au făcut mii de observări asupra tuturor echipajurilor și toaletelor și mai ales după ce au fost țelul observărilor generale, își schimbă grabnic toaleta și se duc la prînz.

Paraleii și paraleoaicele prinzesc pe la case străine, unde petrec apoi și sara. Dacă se joacă cărțile, paraleoaicele iau parte ca și paraleii, căci ele cunosc toate jocurile; cînd însă sara se petrece în convorbiri și vine vorba despre literatură sau arte, paraleii și paraleoaicele au cuvîntul și nu mai tac. Un biet om modest care ar fi față și ar voi să așaze și el un cuvînt, și părerea sa care poate nu este cu totul neîntemeiată, ar fi contrară ideilor paraleilor, toți aceștia sar cu gura înainte și țipă și strigă sau îl iau în rîs pînă ce bietul om de voie, de nevoie trebuie să cedeze, sigur fiind că a doua zi au să trîmbițe pretutindenea că-i un ignorant.

— Ați citit cartea cutare? întrebă cineva pe o paraleoaică.

— Fi donc!

— Cum, nu vă place?

— Quelle horreur!

— Dar bine, ce defect îi găsiți? Eu unul am citit-o cu mulțămire.

— E rea fiindcă... nu-i bună.

— Aceasta nu-mi pare a fi un argument. Ce e rău într-însa? Ar trebui să discutăm.

— Ce mai trebuie discutat, după ce nu-i bună! Și cum poate fi bună, cînd autorul are un nume ce n-am auzit de cînd sunt!

Cînd se vorbește despre muzică, paraleii și paraleoaicele condamnă muzica clasică care n-ar avea nici o noimă. O mulțime de vuiet, fără simțire, care nu vorbește la inimă. Ei iubesc muzica operetelor franceze și muzica de joc. Pe lângă cele mai nouă valsuri de Strauss, ei declară un galop din *Viața pariziană* și un duet din *Ducesa de Geroldstein*, culmea cea mai înaltă ce s-a ajuns în această artă. Cînd se face muzică clasică,

paraleii și paraleoaicele sufăr torture de unît și caută să scape cît mai grabnic. După asemenea serate ei se dispăgubesc de uritul ce au suferit prin un *souper* vesel la una din paraleoaice. Toată compania se adună și cînează la muzica unei tarafe de lăutari ce le cîntă cîntece de dör și de jale.

La teatru paraleoaicele se duc ca să primească vizite în loje, paraleii ca să zboare din lojă în lojă. Aici intră cu un buchet de flori, colo cu un corneț de bomboane ; peste tot locul zîmbesc și con-vorbesc ; ei cunosc toate damele prezente, știu să deie cea mai mică relațiune despre oricine din public paraleoaicelor, care în vremea aceea primblă ocheana lor în toate părțile. Și dacă la sfîrșit îi întrebi de au fost mulțămîți, ei se miră de această întrebare ; cum puteau fi mulțămîți, cînd teatrul nu era plin, sau cînd lipsea cutare persoană sau cutare alta ?

În adevăratul lor element sunt însă la baluri. Paraleoaica în toaleta cea mai bogată și strălucită e atunci așa de amabilă cu toți cavalerii, chiar cu cei mai modești — numai cavaleri de joc să fie —, încît te miri de această schimbare. Din contra paraleul ridică nasul și mai sus.

El joacă numai cu damele aeele care prin obicei sunt considerate ca reginele tuturor balurilor, iar cînd se apropie de o alta, el are aerul de a-i face o mare onoare, întocmai ca un sultan ce ar arunca basmaua unei sclave mai puțin favorite, și gîndește în sine : „Sărmana ! Are să-i bată multe zile inima de bucurie, pentru favoarea ce i-am făcut și la care nici se aștepta !“ Cotilionul, se-nțelege, îl conduce de drept un paraleu, cu o paraleoaică. El știe cel mai bine figurile ; pe cavalerii care se cam încurcă, îi muștră fără crü-

țare prin vorbe destul de aspre și în gura mare, încît sărmanul cavaler care nu știe să facă bine diferitele figuri și nu e tocmai dănuitor bun, se ascunde prin unghiuri rușinat. Paraleul dă chiar ordine doamnei și domnului de gazdă care ascultă fără opunere — căci cine este așa de competent ca paraleul în această materie ?

Afară de baluri, ceea ce le place mai mult paraleilor și paraleoaicelor, sunt călătoriile. Pe la băi îi găsești totdeauna și-i recunoști după costumul lor de fantasmă. Colori de rochie sau straie care bat la ochi, pălăriiuțe mici pe vârful capului, sau puse pe o ureche cu cozi de mai mulți coți de lungi, pe nas un *pince-nez* de aur și cu pietre scumpe, etc., te fac de-i recunoști de departe. Numai cînd cauți numele lor în lista străinilor, te miri de unde au ieșit atîți conți, marchizi și duci în țara noastră ! Vasilică Curcan se numește *Contele Curcano-Mirmilitzki* ; Costachi Gîrlă se numește baronul *Constantin Garla de Afumata* ; *Ducesa Bute*, născută *Lopata* ; *Princesa Bostano Crastavetzki*, născută *Pitringello-Barabulla* etc. Pe cărțile de vizită unde stau scrise aceste nume, vezi și cîte o coroană ducală sau princiară cu o stemă împărțită în patru cîmpuri pe care sunt desemnate flori rare sau păsări năzdrăvne sau alte semne și imagini alegorice, în jurul cărora vezi săbii, steaguri și tunuri. Toate aceste au rămas, se-nțelege, în familiile lor din neam în neam, în șir de multe secole. Cînd aude un biet străin nume ca *Garla de Afumata* sau *Pitringello-Barabulla*, cum să nu creadă că între străbunii actualilor baroni și principii trebuie să fie o mulțime de cavaleri rătăcitori, de cardinali, de mareșali ?

Contesele și princesele le găsești încunjurate de o mulțime de străini tineri care sunt prea onorați de a fi în bunele grații a unor dame așa de frumoase, de nobile și de amabile. În asemenea ocaziune, paraleoaicele se fac că nu te cunosc, iar când nu le dă mîna a te ignora, atunci te îndeamnă să iei un titlu, cel puțin de baron, fiindcă în străinătate n-ai putea trece astfel printre oameni. În zadar protestezi, jurînd că n-ai avut nici un baron pîntre strămoși, că aceștia sărmanii își căutau de moșiile lor, neștiind că sunt asemenea titluri pe lume — ele șoptesc pe la urechile încunjurătorilor lor că ești baron de foarte bună familie, dar că ești un original ce are mania de a călători *incognito*.

Însă anii trec, vine un timp cînd frumusețea dispăre, cînd nervele slăbesc, cînd și paraleii se simțesc cuprinși de îngrijire pentru un viitor necunoscut, cînd, ca la toți ceilalți muritori nepri-vilegiați, problema vieții trece prin minte cu iu-țea fulgerului; cînd în ciuda candelii ce aprînd paraleoaicele la icoana din ietac, și a lumînării ce trimite la biserică, plăcerile cele vechi le au zis rămas bun. O lege fatală și comună îi silește și pe dînșii la supunere; bătrînețele vin — bătrînețele... ce se fac ei atunci?

O tăcere!

CHRISTACHI VĂICĂRESCU

Fă-mi o groapă la răcoare
Că inima rău mă doare.

Cîntec vechi

Christachi Văicărescu fusese camaradul meu de școală. Ca copil simțea o adîncă antipatie pentru carte. El ura limbele clasice mai tot atît de mult cît și pe cele moderne ; nu-i plăceau matematica, geometria și istoria naturală, nu afla nici o mulțumire în studiul geografiei, nu prea avea plecare pentru literatură și din istorie știa numai că grecii se adunau la jocurile olimpice ca să se trîntească și să cînte, că romanii își puneau cîteodată mîna în foc ca să scape Roma, că se îmbrînceau din cînd în cînd de pe stîncă Tarpee și că în veacul de mijloc cavalerii rătăceau prin păduri ca să mîntuiască princesele de tirania urieșilor și a balaurilor. La joc însă și la masă era cel întăi. El alerga mai tare și bătea mingea mai ghibaci decît toți. Iar la mîncare, deși înghițea cantități imense de bucate, acestea nu-i potoleau niciodată apetitul pe deplin. Tatăl său, ca om priceput, tînd seamă de aceste plecări ale sale, îl scoase din școală și-l luă la țară pe lîngă cînsul. De atunci nu l-am mai văzut.

Mai deunăzi, un domn cu fața rotundă și barba plină, mă întîmpină și, lovindu-mă pe umăr, mă

întreabă de-l mai cunosc. Văzînd că stau la în-
doială, îmi zise :

— Eu sunt Christachi Văicărescu.

— Cum se poate ? Niciodată nu te-aş fi recu-
noscut, ai o barbă grozavă şi arăţi voinic şi zdra-
vă...

— Ah ! aparenţa e înşălătoare, suspină el.

— Ce mai faci, unde trăieşti, eşti însurat ?

— Sunt însurat — sunt foarte nenorocit.

— N-ai nemerit-o ? Îmi pare foarte rău.

— Nu sunt nenorocit în căsătorie. Am o femeie
foarte bună, sărmana, însă...

— Interesele poate nu-ţi merg bine.

— Ba, nu mă pot plînge ; merg destul de bine,
însă...

— Ei bine, ce-ţi lipseşte ?

— Ah ! Sunt bolnav, sunt foarte bolnav.

— Glumeşti, tu bolnav ? Arăţi tare şi voinic
ca un urs.

— Asta mă nenoroceşte, strigă el, nimeni nu
vreă să mă creadă. Toţi îşi închipuiesc că glu-
nesc, sau că sunt nebun. O ! Doamne, Doamne !
Rea e lumea asta ! Ce am făcut eu de nu merit
crezare, nici măcar de la tine cu care am fost pri-
etin odată ? Ce am greşit eu oamenilor, de mă
iau în rîs cînd le spun durerile mele ? spune, ex-
plică-mi...

— Nu te burzului, Christachi, nu voiam să te
supăr ; te vedeam rumen şi zdravăn şi gîndeam...
judecînd după aparenţă... dar ce-ţi este, ce boală
ai ?

— Ce *boală* — boală în singular ? — întrea-
bă-mă ce *boale* am, şi lasă mult să mă gîndesc ca
s-adun numărul lor, căci cifra e îngrozitoare. Iar
zîmbeşti ? Mă nenorociţi cu zîmbetul vostru !

Cînd ți-oi spune boalele mele ai să rizi. Dă-mi parola că nu vei rîde și ți le spun.

— N-oi rîde.

— Pățimesc mai întăi — e ridicul a spune — pățimesc de inimă.

— De inimă ? - Vro durere ascunsă, vrun amor nenorocit...

— Ce vorbești copilării ? Gîndesc eu la aceste ; pot eu gîndi la aceste ? Aș vrea să am asemenea suferințe, dar nu. O, nu ! Pățimesc de inima materială, de astă bucată de carne care stă ici la mijloc și-i cam plecată spre stînga. Am bătaie de inimă.

— Bătaie de inimă ? Ai avut vo supărare, vo grijă mare...

— Ba nu : asta-i mai a dracului : n-am avut nici o supărare, mi-a venit dintr-o friptură de curcan.

Ne mai putîndu-mă opri, lăsaî risului meu cursul cel mai liber. Christachi însă, văzînd așa, îmi întoarse spatele și voi să se depărteze fără a mai pierde o vorbă cu mine. Abia îl putui opri, ținîndu-l de braț.

— Nu te supăra, Christachi, mărturisește singur, că pare foarte curios de a suferi de inimă dintr-o friptură de curcan.

— O ! Cei fericiți nu cred niciodată în suferințele altora ! exclamă el. Și nu mi-ar fi ciudă dacă ar spune-o un om special, dar voi mirenii în doctorie, pentru ce vă amestecați unde nu vă pricepeți ? Am să-ți esplic totul ca să înțelegi și tu, pentru ca, dacă vei suferi vodată de ceva, să știi cauza și împrejurările.

— Explică, am răspuns.

Christachi Văicărescu tuși și începu a-mi ține următoarea cuvîntare :

— Vezi, ici în dreapta și în stînga sunt plămîinii (*pulmones*); aceștia sunt ca doi bureți care se string și se întind după cum intră sau iese aerul. La mijloc, între dînșii este inima (*cor*), împărțită în două chilii. Neîncetat sîngele intră și iese și întotdeauna se închide și se deschide un căpăcel, a cărui mișcare o numim bătaia inimei. Această parte superioară a trunchiului este despărțită de partea inferioară printr-o piele groasă (*diaphragma*). În partea aceasta se află ca organe principale stomahul (*ventriculus, stomachus*) și maiul (*hepa, jecur*). Stomahul este un fel de sac elastic. După mîncare se întinde, apoi după mistuire se strînge la loc și intră în starea sa normală. El joacă rolul cel mai important în toată mașina aceasta ce purtăm un șir de ani pe acest pămînt. Căci el îți produce mulțămirea cea mai mare cînd mănînci cu apetit, și cea mai mare nemulțumire cînd suferi de dînsul. De ți-e bolnav stomahul, ești un om pierdut. Capul nu mai este limpede, culoarea feței se pierde, puterile slăbesc, șelele te dor, picioarele nu mai au putere, somnul te părăsește, și veseliea îți zice pentru totdeauna ziua bună.

— Tu mi-ai spus că pătimești de inimă, îl curmai eu.

— Aibi puțină răbdare pentru Dumnezeu! — mă rugă Christachi.

Acum vezi ce mi s-a întîmplat. Friptura cea de curcan a făcut să-și piardă stomahul meu elasticitatea și cînd mănînc ceva, orice-a fi, măcar o lingură de ciorbă, el se umflă grozav, ia așa (aici întinse amîndouă brațele înaintea lui), încît apasă pe diafragma care la rîndul ei apasă pe plămîni și pe inimă. Plămîinii, nemaiavind destul spațiu, nu mai lucrează liber, așa încît sufăr de înă-

dușeală, iar inima apăsată nu mai are loc destul pentru sîngele ce se grămădește în ea și bate și fierbe îngrozitor. De aceea sufăr, din cauza fripturei celei de curcan, de stomah, de piept, de inimă, fără a mai pomeni de celelalte organe care bolesc și ele, se-nțelege, de vreme ce sunt toate în cea mai strînsă legătură. Nervele îmi sunt totdeauna iritate, capul îmi e totdeauna greu, gîtlejul aprins. Îmi e totdeauna foame, și de mîncînc, vai ș-amar ! sunt omul cel mai nenorocit ! De nu mîncînc, cad de osteneală. Ah ! ce viață grozavă și ticăloasă !

— Și n-ai cercat nimica pentru ca să te îndrepți !

— Eu n-am cercat nimica ? Am făcut toate curele cunoscute până astăzi. Am luat doftorii cu oca ; m-am căutat cu alopații, cu omeopații, cu electro-omeopații, cu hidropații și — băbește. Cîteodată mă căutam în același timp cu medici alopați și omeopați, luînd medicamente și de ale unora și de ale altora, fără ca unii să știe de alții. Începînd cu lingure la fiecare oră, picături, hăpuri și prafuri, am ajuns la clondire mari de doftorie pe care toate le-am înghițit ; am luat tot soiul de ape minerale ; am făcut zi și noapte comprese reci sau calde ; am făcut tot felul de băi cunoscute, m-am adăpat cu apă rece până ce n-am mai putut. Am întrebuințat toate mijloacele așa-numite universale : hăpuri de Morizon am înghițit multă vreme, începînd cu cîte trei pe zi și ajungînd *crescendo* pînă la treizeci și nouă ; am băut siropul Pagliano ; am făcut tot ce prescriu Holoway, Raspail, Baumscheidt și contele Mattei. Văzînd că aceste mijloace universale bune pentru toți, mie nu-mi foloseau, m-am întors la curele noastre naționale, m-am supus la salcie și fumuri ; am făcut descîntece cu legătură de ceapă și spuză ;

am ars petică ; am stins cărbune ; am înghițit inimi de porumb și rînză de găină neagră ; în sfîrșit am chemat o babă țigancă, vestită în descîntece, ca să mă caute, și — trebuie s-o mărturisesc — am dat să cetească rugăciuni de cătră un popă dintr-o mănăstire mică de la munte, despre care auzeam că face minuni.

— Christachi, pentru Dumnezeu !

— Nu ride, nu știi ce vra să zică boala : din bărbat verde, ajungi babă bătrînă, căzătură, hodorogă. Am făcut ca bărbații și am făcut ca babele : nu este medic, nu este babă ce n-aș fi consultat, dar vai ! Toate în zadar ! În zadar ! Sunt bolnav prăpădit și singura mea dorință este să sfîrșesc cît mai curînd ; singura mea speranță : sapa și lopata ! (Aici își scoase portsigarul și-mi oferî o sigaretă.) Nu fumezi ? Tutunul meu e foarte bun.

— Christachi, prînzești azi cu mine ?

— Bucuros. Adică vorba vine, căci eu trăiesc acum mai mult din aer, nu știu cum de mă mai țin. La cîte oare ?

— La cinci. La revedere. Caută de fii mai vesel.

— Eu, mai vesel ? Ah ! Îți bați joc de mine ! La revedere !

Ne despărțirăm. Înfățișarea lui Christachi Văicărescu mă preocupa. Întîlnisem mulți oameni extraordinari în viața mea, dar nu dădusem încă de un ipohondru straniu ca acesta. Vorba lui răpede, ochii lui aprinși, înfățișarea sa sănătoasă și fizionomia sa tristă și veselă totodată formau un ciudat contrast. Mă dusei la un amic al meu, un tînăr medic, doctorul Franzolă, și povestindu-i întîlnirea ce avusesem, îl îndemnă să vie și el la mine la prînz. Cînd mă întorsei cu Franzolă acasă, Christachi mă aștepta. Văzînd în bibliotecă

un dicționar de conversațiune, el îl deschisese și cetea la cuvîntul „inima“; figura lui părea foarte îngrijită.

— D. Văicărescu proprietar — doctorul Franzolă, prezentați eu.

— A! D-lui este doctorul Franzolă de care mi s-a spus atîta. Îmi pare foarte bine de cunoștința d-voastre. Sunt un bolnav prăpădit. De mi-ți da voie vă voi consulta și pe d-voastră, deși am început a despera că boala mea ar fi curabilă.

— Cînd veți binevoi, răspunse doctorul; cel mai nimerit mă găsiți dimineața până la ora...

— Dar fiindcă am mulțămirea a vă vedea acum, îl curmă Văicărescu, socotesc că nu v-ar supăra de m-ați supune chiar la moment unei cercetări amănunțite.

Fără a mai aștepta răspuns, Christachi începuse a-și scoate surtucul, lăsînd a se vedea un piept lat și voinic, cînd feciorul ne întrerupse, invitîndu-ne la masă.

— Lasă pe mai tîrziu, Christachi, îi spusesei, ai timp destul.

Văicărescu încreți sprîncenele și se supuse cu nemulțămire.

Doctorul Franzolă era un om vesel, îi plăcea să mănînce și să bea bine și mai ales găsea plăcere într-o convorbire viu întreținută.

Șezînd la masă, Franzolă începu a povesti din vremea studiilor despre nebunii făcute. Văicărescu îl asculta cu melancolie.

— Ah! suspină el — fericiți acei pe-care nenorocirile prezente nu-i preocupă într-atîta, încît să le șteargă din minte amintirile trecutului! Eu nu mai am nici trecut, nici viitor; prezentul e totul pentru mine. Acesta e singurul meu gînd, singura mea preocupare: un chin grozav care mă sfișie

și mă arde. Cît sunteți de fericiți și vrednici de invidie ! Întrerupîndu-se deodată mă apucă de braț și-mi zise cu glas răpede : Nu înghiți ciorba fierbînte, pentru Dumnezeu ! că are să ți se dilateze stomahul. Căldura produce extensiunea tuturor corpurilor. Nu-i așa, doctore ?

Franzolă zîmbi, iar mie îmi căzu lingura din mină, spăriet.

— Precum vă spun, urmă Christachi, eu am numai un singur gînd, acel al boalei, sau mai bine zicînd, al *boalelor* mele, căci nu este organ în tot trupul meu de la creștet și până la talpă de care să nu sufăr. Adeseori mă-ntreb dacă nu sunt nebun. Mă culc cu gîndul meu, mă trezesc cu dînsul, trăiesc cu dînsul ; astîmpăr nu mai am. De-mi trece prin cap a pleca, pun caii la trăsură și mă duc. Ca să am și altă ocupațiune decît agricultura, m-am ales primar cu gînd de a mă interesa și de a face să înflorească comuna mea. În zadar ! N-am ținut două săptămîni și am demisionat cu dezgust. Am început atunci a mă ocupa de cai, auzind că aceasta produce emoțiuni și-ți atrage gîndurile. În zadar ! Puteau să piară toți caii cîți îi aveam, îmi era indiferent ; m-am desfăcut de dîșii. Atunci mi-a venit gîndul să mă arunc în politică și să mă aleg deputat, însă auzind că în capitală trăiești într-o climă bolnăvicioasă, că apa e rea și mai cu seamă spuindu-mi un amic că discuțiile parlamentare produc bătaie de inimă, gîndii la starea sănătății mele, mă apucară fiori, mi se ridică părul de groază și părăsii acea idee.

Aici văzînd că ciorba i se răcise o înghiți cu o grabă cum nu mai văzusem. După aceasta urmă :

— Odată, cum eram la țară, mi se spuse că a venit în sat un medic trimes de administrație ca să vaccineze copiii din sat și că trăsese în gazdă

la primar. Îndată îl invitai la curte, sperînd că acesta îmi va da vreun sfat bun. Dar de unde ? Era un ignorant care avea mai puține cunoștințe medicale decît mine ; un șarlatan care-mi spunea eai verzi pe păreți ; susținea că sunt sănătos și că boala mea ar fi numai ipohondrie ! Auzi dumneata ?

— Un pahar de vin, Christachi, îl întrerupsei.

— De vin, de vin curat, eu ? Vrei să mă nenorocești ? să înghit eu alcool ? exclamă el. Pune-mi două picături în apă.

Christachi înghițea cantități enorme de bucate, tot susținînd că nu are apetit. Franzolă îl observase cîtva timp, după aceea încingîndu-se o convorbire de călătorii, se lăsă cu totul avîntului vorbei și tot povestea, povestea. Înferbîntat de vorbă bea în fiecare moment cîte un pahar tot lăudînd vinul și se făcea din ce în ce mai vesel.

— Mi-a venit o idee, îmi șopti Văicărescu la ureche.

— Care ?

— Am să consult pe Franzolă îndată după masă. A băut cam mult și socotesc că mi-a spune adevărul, știi, *in vino veritas*.

— Bine.

— Și d-voastră veți fi călătorit mult, domnule Văicărescu, urmă Franzolă.

— Dar, ca să mă caut : am fost prin Austria, Germania, Franța, Anglia, Belgia, Italia și Svițera, răspunse Christachi.

— Și unde v-a plăcut mai mult ?

— Mai rămîne îndoială ? În Franța. Acolo zic și eu că oamenii știu trăi. Bucatele sînt ușor de mistuit și reci, pe cînd nemții sînt foarte răi bucătari, iar englezii sînt grozavi : îți dau carne

crudă, plină de sînge, încît te miri de scapi cu viața.

— Dar Italia, frumoasa Italie, patria artelor ?

— Nici acolo nu mi-a prea plăcut. Italienii au un fel de bucătărie cosmopolită, încît nu știi de ce să te ții. Poamele lor sunt bune, însă au neajunsul de a te îndemna să mănînci prea multe și-ți produc colice. Apoi clima fiind foarte caldă, ești silit să tot bei. Poți dar să-ți închipuiești, ce zice stomacul, acest organ însemnat, esențial.

Feciorul ne aduse friptura.

— Friptură de curcan ! țipă Văicărescu înspăimîntat. Vrei să mă ucizi ?

— Nu-i vina mea, îți jur că nu știam.

— Am să iau o bucată de piept, urmă Christachi, imblînzindu-se.

Văicărescu mîncase cît opt. Cînd ne scularăm de la masă el nu mai putea. Doctorul de altă parte băuse un număr bunîșor de păhăruțe și era foarte vesel.

— După masă îmi place s-aud muzică, zise Franzolă, vo melodie jalnico-melancolică sau dacă nu se poate, s-aud cel puțin cetindu-se poesii. Cădența versurilor face asupra mea efectul muzicei, îmi îmbată creierii și mă aduce într-o stare de nesimțire foarte plăcută.

— Ce muzică și poezie ! răspunse Văicărescu, muzica și poezia vieții stă în stomah. Cînd acesta funcționează bine, viața-i poetică, cînd stomahul suferă, viața-i cea mai grozavă proză. Mă rog să nu cetim nimica căci monotonia versurilor mă face nervos și-mi înfățișează boalele mele cu colorile cele mai negre. Mai bine, vino doctore de mă cercetează. Acuma trebuie să-mi spuie adevărul, îmi șopti la ureche.

— N-am putea lăsa cercetarea pe mine ? în-timpină Franzolă.

— Acum sau niciodată ! rugă Văicărescu.

— Deșteaptă-te, Franzolă ! adăusei eu.

Pacientul și medicul trecură într-o altă cameră.

După o pătrime de oră revenind amândoi, vă-zui pe Franzolă zîmbind, iar Christachi arăta foarte trist.

— Ei... ?

Franzolă ridică umerile, iar Văicărescu clătină din cap cu melancolie. Apoi adresîndu-se către mine, îmi zise încet :

— Minte am eu să întreb pe un om cînd aburii vinului îi îneacă creierii ! Mi-a spus cuvinte fără noimă, susținea că toate organele mele sunt în starea cea mai bună, că nu pot să sufăr de nimica și că totul este închipuire, ipohondrie. Am să mă duc să-l văd mîine dimineață cînd va fi deștept și va vedea el singur cum s-a înșălat astăzi.

Cînd mă dusei a doua zi să văd pe Christachi Văicărescu la otelul unde ședea, îl găsii făcîndu-și pachetele și gătîndu-se de plecare.

— Cum Christachi, te și duci, ne lași ?

— Socoti că voi mai sta un singur moment în orașul vostru ? Eram să mor astă noapte.

— Ce fel ?

— Simțeam pe brațul stîng o mîncărime gro-zavă și m-am speriat socotind că sunt bolnav de vărsat (*variolae*).

— Să vedem... te-a pișcat un țîntar.

— Asta mi-a spus și doctorul, dar presupuînd că aveți dreptate, frica nu e de ajuns ? Nu, nu mai stau nici un moment.

— Așadar ai văzut pe Franzolă astăzi dimi-neață ?

— L-am văzut. Nu știe nimica. Închipuiește-ți că astăzi fiind în toate mințile, mi-a repetat tot aceea ce-mi spusese și ieri. Toți medicii nu știu nimica, toți sunt niște ignoranți !

— Nu te mînia pe mine Christachi, dacă țr-o spun, însă tu suferi numai de ipohondrie.

— Ah ! și tu, și tu ! Nimeni nu mă crede. Am să mor într-o zi și atunci numai aveți să vă convingeți că am avut dreptate și veți zice întristați : „Prea tîrziu vedem că avea dreptate bietul om. Sărmanul, noi nu-l credeam și iată că a murit“ și aveți să mă jeliți și să-mi plîngeți de milă !

Văzînd că zîmbesc iară, Christachi Văicărescu zise ziua bună și porni furios.

ȘTEFAN ȘI MIHAI

Schöner Preis für euren Schweiss in
der Feldschlacht dass ihr jetzt in Gym-
nasien lebet !¹

Schiller

Cînd eram copil, învățam în școală faptele glorioase ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Ascultam cu entuziasm despre războaiele și biruințele lor ; despre vitejia ostașilor ce conduceau ; despre spaima ce dădeau în dușmani și despre altarele ce înălțau cătră cer, cînd se întorceau victorioși. Eram indignat de uitarea în care fusese cufundați acești eroi în șir de lungi veacuri și aveam convingerea că acum, memoria lor fiind restatornicită, moștenitorii se vor arăta vrednici de acești falnici străbuni. Și cum nu ar fi vrednici de ei, cînd la orice ocaziune pronunță numele lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul ? — De atunci însă am auzit din nenorocire aceste nume prea des, așa de des, încît și-au pierdut tot prestigiul. De le-ar pronunța măcar generalul cătră soldați înaintea bătăliei ca să le aducă aminte cum străbunii se luptau și biruiau, dar astăzi cînd ne luptăm cu pana și cu cuvîntul la tribună și prin jurnale !...

Un orator impută celuilalt fapte puțin onorabile și-i aruncă în obraz doi Ștefani și trei Mihai,

¹ O bogată răsplată pentru strădaniile voastre în lupta ce-o dați acum pe băncile școlii (germ.) (n. ed.).

celălalt îi răspunde acuzînd la rîndul său pe protivnic de oareşicari erori de calcule ce ar fi făcut, pe cînd ocupa cutare funcţiune, şi-l nimiceşte aducîndu-i aminte de Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare. Un jurnalist spune de altul că este vindut străinului şi-l ameninţă cu memoria lui Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare, iar acesta răspunde că celălalt ar fi un trădător şi ar conspira contra numelui străbunilor noştri: Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul.

Şi nu numai oratorii de pe tribună şi jurnaliştii împodobesc cu aceste nume cuvintele şi articulele lor; astăzi Ştefan şi Mihai au ajuns la noi o întrebuintare zilnică pentru orice ocaziune; ne referim la dîşii pentru a susţinea orice idee fie politică, socială, religioasă, economică sau morală. Profesorul de pe catedră cînd propune istoria, neapărat că trebuie să compare bărbaţii mari ai altor popoare cu Ştefan cel Mare şi cu Mihai Viteazul.

De exemplu:

„Aşa trăia, domnilor, Diogene în polobocul său mai fericit decît un rege. Să nu credem însă, că nu au fost şi domni tot aşa de filosofi ca şi dînsul, şi care domni am putea cita aici mai potrivit decît pe Marele Ştefan şi pe Viteazul Mihai, care dormeau tot aşa de liniştit, învăliţi în mantale pe cîmpul bătăliei, rourat de singele duşmănesc, precum filosoful antichităţii într-un poloboc etc.“

Preotul cînd vorbeşte de pe amvon şi vrea să îndemne pe creştinii de astăzi de a se întoarce la o viaţă morală şi simplă, invoacă umbrele lui Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul.

„Fi-ilo-o-or! Lăsaţi-vă de păca-ate şi fiţi iar buni creştini, postind, umilindu-vă şi zidind tot atîtea mănăstiri, cîte au zidit Ştefan cel Mare şi Mihai Vitea-a-zu-ul!“

Poeții, din cei care caută zadarnic inspirațiuni în propria lor închipuire, le găsesc ușor în citarea lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

„O mîndră Românie, în tine cat în van
Pe un Mihai Viteazul și un Mare Ștefan !
Dar în curînd, desigur, tu iarăși ai să ai
Eroi plini de bravură ca Ștefan și Mihai !“

Un avocat apărînd înaintea juraților pe un făcător de rele, acuzat de omorîrea unei familii de negustori străini, sfîrși în modul următor :

„O, nu ! onorabil juriu, acest nenorocit pe care îl vedeți tîrît pe banca acuzaților, nu numai că nu trebuie condamnat, dar putem zice că el s-a arătat demn de toată lauda publică. Ce a făcut el alta, decît ce făceau cei mai mari eroi ai noștri cu a căror nume ne mîndrim noi astăzi ? Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul omorau mii și iar mii de păgîni care amenințau naționalitatea noastră și numele lor se pomenește cu măriri eterne — și acest martir al naționalității a ucis numai trei dușmani de moarte ai românilor și societatea amăgită cere pedepsirea lui ! O lume ingrată !“

Nu este discuțiune în care să nu se bazeze și o parte și alta pe Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Unirea tuturor românilor, zic unii, este nu numai o necesitate imperios cerută de spiritul seculului, dar este și tradițională, căci spre realizarea ei au țintit Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare și unirea a fost țelul tuturor luptelor lor. Din contra, zic alții, unirea nu a fost niciodată dorită de români, nu numai acum, dar nici în timpurile cele mai glorioase și tocmai pentru a o evita s-au luptat Mihai Viteazul cu moldovenii și Ștefan cel Mare cu muntenii.

Este vorba de centralizare și descentralizare — unii susțin că Mihai și Ștefan aveau guverneri centrale puternice, de unde porneau peste toată țara raze de fericire ; adversarii pretind din contra că pîrcălabii diferitelor ținuturi aveau o putere foarte mare și că ținuturile lor erau mici republice, neatîrnate de centrul politic. — Se propune înarmarea țării după sistemul prusian — trebuie acesta adoptat sau nu ? Desigur, după părerea unora, căci dacă Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul l-ar fi cunoscut, ei l-ar fi primit fără stînjinare. Au n-avea ei un sistem asemănător ? Ei înarmau cu coase și topoare pe toți românii și le ziceau să sară la luptă, cînd vor auzi buciul din deal ; acum armele s-au îmbunătățit : în loc de coase și topoare, întrebuițăm puști cu ac și tunuri ghintuite, dar sistemul e tot acela. Este chiar de presupus cu destulă probabilitate, că prusianii au luat acest sistem de înarmare generală, după Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Se vorbește de drumuri de fer. Drumuri de fer la noi în țară ! Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare s-a opus cu energie la facerea unor asemenea drumuri perfide, prin care ar fi putut năvăli toți străinii în țară în trăsuri legate unele de altele. Și noi trebuie să urmăm exemplul acestor eroi : Fără vagoane și locomotive, Ștefan și Mihai băteau pe toți vecinii, prin urmare și noi trebuie să-i batem, dar nu să facem drumuri de fer ca nemții și franțuzii și toți dușmanii naționalității noastre. [...]

Cum să susținem religiunea părinților noștri ? — Trebuie fiecare familie să trimită cel puțin cîte un fiu la călugărie ; astfel nu numai ne-am reîntoarce spre credința primitivă, dar încă am împiedica risipa mănăstirilor zidite de Ștefan cel Mare

și de Mihai Viteazul, aceste locașuri sfinte, aceste urme vii ale măririi trecute, aceste porturi adăpostitoare ale naționalității noastre, în vremile când străinii căutau să înmormînteze memoria Marelui Ștefan și Viteazului Mihai !

Presa este prea liberă, licența e nemăsurată ! — Pentru ce ? această libertate de presă este la noi o tradițiune încă din timpurile lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Cine va putea oare cita un singur exemplu că sub domnia acestor monarhi s-ar fi dat în judecată și condamnat un singur jurnalist, pentru o licență ce și-ar fi permis ? Și astăzi această libertate nu ar mai fi ?

Într-o societate se vorbea despre nemurirea sufletului. Argumentul principal al celor ce o sprijineau era memoria lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul. Nu ar fi, în adevăr, o insultă adusă memoriei acestor bravi de a nu crede că sufletele lor plutesc asupra capetelor noastre și ne inspiră la toate faptele mărețe ce le facem astăzi, pentru lauda posterității și onoarea lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ?

Într-un consiliu comunal oarecare se propusese a se încunjura o grădiniță din oraș cu ostrețe de fer, în locul unui zaplaz de lemn. Pentru a nu se face părtinire se hotărî ca ostrețele să se dea în întreprindere cu licitație celui ce ar propune condițiuni mai avantagioase. Această propunere fiind primită, o mare și înverșunată discuțiune se stirni pentru a se ști dacă între concurenți se vor putea admite și străini. Discuțiunea luînd din ce în ce proporțiuni mai amenințătoare, unul din cei cari cereau escluderea străinilor de la concurență, luă cuvîntul și conjură pe toți colegii în numele lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul de a nu comite o asemenea crimă contra naționalității noastre.

Cuvintele sale făcură un efect fulgerător și se hotărî ca străinii să fie excluși.

De atunci, în adevăr, ostrețele de fer nu s-a mai făcut în locul zaplazului, dar naționalitatea și memoria străbunilor era scăpată !

La o întrunire publică, în care un vicepreședinte de Cameră făcea laudele partidului său, un ascultător îl întrerupe cu întrebarea : care vă e programul ? Oratorul stă o clipă nedumerit, apoi întinzînd mîna spre portretul lui Mihai Viteazul ce spînzura la un părete, exclamă cu mîndrie : Programul nostru ? Iată-l : Mihai Viteazul ! — Aplauze zgomotoase urmează și cei nedumeriți, cunoscînd acum programul partidului, nu mai cutează să întrerupă.

În Cameră, Senat și consiliuri județene sau comunale ; în pretoriul Tribunalului ; în biserică pe amvon ; în tabăra soldaților ; în teatru și la primblări ; în adunări private și publice ; în articule de jurnale politice sau literare ; în poesie ; în compunerile băieților din școală ; în foi umoristice ; în gura fiecărui orator, fiecărui tirie-brîu — Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ; Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare !

.

Umbră mărețe ! Aceasta este răsplata ce vă așteaptă ! Un singur monument nu vi s-a ridicat ¹ ;

¹ Cînd s-au scris aceste rînduri, consiliul comunal din București nu se învoise încă cu un speculănt din Paris, d. Godillot, ca acesta să-i facă în chip de anexe la halele unde se vinde carne, o grădinuță publică și statua lui Mihai Viteazul. — Iar despre statua lui Ștefan cel Mare din Iași pentru a cărei ridicare a lucrat mulți ani mai ales autorul acestor rînduri, nu se hotărîse încă nimic.

pe mormîntul vostru nici o piatră comemorativă ;
ruinele ce ne-ați lăsat stau în părăsire, nici mă-
car un păzitor bătrîn nu este pus spre îngrijirca
lor și nemulțumiți cu atîta, urmașii nedemni pro-
fanează încă gloriosul vostru nume !

CUCOANA NASTASIICA

Era odată o babă și baba ceea avea o fată și fata ceea era frumoasă...

Inceput de poveste

— Of ! Of ! Răi au mai ajuns oamenii în ziua de astăzi. Nu mai au nimica sfânt pe lume, nu mai au nici sfială în față cu cei bătrâni, nici frica de Dumnezeu !

Așa exclamă cucoana Nastasiica către jupineasa Floarea.

— Dar, cuconiță, dar — răspunde Floarea — tare-s răi oamenii în ziua de astăzi, of ! tare-s răi !

Și amîndouă suspinară lung și adînc.

Cucoana Nastasiica, o băbușcă zbîrcită, îmbrobodită cu un barez negru, șade grămădită în fundul unui divan ce se întinde de la un capăt de odaie la celălalt, avînd picioarele acoperite cu un salup blănit. În stînga ei, pe canapea, sunt două părechi de metanii, iar în dreapta o păreche de cărți. Într-un colț deasupra canapelei este o icoană mare ce înfățișează pe Maica Domnului, înaintea căreia arde o candelă, iar alături în părete mai sunt două alte icoane mici a Sfinților Neculai și Ioan Gură de aur. Jupineasa Floarea e tot atît de bătrînă ca și stăpîna ei, e îmbrăcată cam tot asemenea, numai în haine mai proaste, și cînd intră în odaie își lasă papucii la ușa ca să nu feștească

coverul și umblă numai în colțuni. Aceștia sunt de lină groasă.

Cînd urma convorbirea citată mai sus, cucoana Nastasiica sfîrșise și mai multe *pasiansuri*, se jucase după aceea cîtva timp cu o păreche de metanii, apoi cu cealaltă și acum gusta dintr-o farfurioară niște dulceți de cicoare, calde încă, ce-i adusese jupîneasă Floarea pe o tăbăluță spre cercare.

— Oare n-ar fi bine să le mai fierbi ceva ? zise cucoana Nastasiica mestecînd dulcele.

— Doar sunt destul de legate, cuconiță, răspunse Floarea.

— Dar să nu-ți uiți vorba, ce spuneai de fata lui Niță grădinarul ?

— Spuneam că nu-mi place, cuconiță. Băiatul vizitiului de la cuconul Mihalachi de alături cam umblă după dînsa. Și eu i-am spus : ia seama, copilă hăi, că băiatul e din cei ce sar gardurile. Dar ea nu m-ascultă și primește de la dînsul cînd un tulpă, cînd alte prezenturile ; chiar astăzi i-a adus o păreche de papuci de cei cusuți cu flori. Și i-am spus : nu-i lua că nu-i lucru curat, dă-mi-i mai bine mie să-i strîng în cămară pînă ce-oi spune și cuconiței, dar ea nu m-ascultă. Apoi de unde are flăcăul atîtea parale ca să cumpere lucrurile aceste ? Cuconiță, nu-i lucru curat. Apoi el nici nu pune pe nimeni s-o ceară, și își face de cap. Fetei, o văd după ochi (c-am mai văzut multe), încep a i se aprinde călcăile și are să se facă ograda de batjocoră.

— Tare-s răi, oamenii de astăzi, esclamă iar cucoana Nastasiica, tare-s răi ! Și tocmai acum în postul mare cînd avem să intrăm în săptămîna patimelor ! Vezi Floareo ca părintele Dumitru, duhovnicul meu, să le spoveduiască pe toate și mai

ales pe Zoia lui Niță și i-o plăti eu. Mai vezi ca nu cumva să afle ceva nepoată-mea Catincuța, auzi tu ?

— Saracan de mine și de mine, cuconiță, dar cum gîndești așa ceva de la mine ? Dar pe duduța o păzesc ca ochii din cap. N-am crescut-o eu, n-am purtat-o eu în brațe ! Vai de mine, unde se poate să afle ceva !

— Dar acum ce face Catincuța ?

— Cîntă din Gavril.

— Din *clavir*, Floareo, o îndreptă cucoana Nastasiica.

— Ei fie, că nu-i mai pot zice numele. Și apoi frumos mai cîntă cuconiță, ți se duce inima, nu alta. Și cetește de pe hîrtie și cîntă și-i sar degetele în sus și-n jos ca niște șoareci.

— Bine, bine, răspunde cucoana Nastasiica zîmbind cu mulțumire. Dar, Floareo, ai luat seama precum ți-am spus, ce face seara după ce mă culc eu ?

— Am luat, cuconiță, m-am uitat pe borta cheici. Duduca se pune la masă și scrie. Și apoi ia așa își reazimă capul pe mînă și gîndește și se uită înaintea ei, și-apoi scrie iar într-o carte și după asta încuie cartea în saltar și-apoi cheamă pe Anica s-o pieptene și-apoi se culcă

— Oare ce-o fi scriind ? zise cucoana Nastasiica cam îngrijată.

— Trebuie să fie rugăciuni, cuconiță.

— Hm... curios lucru... dacă n-ar fi rugăciuni, sau dacă ar fi cumva rugăciuni de ale papistașilor ce o fi învățat-o în lăuntru la pansion !

— Nu, cuconiță, că duduca e tare evlavioasă.

— Vezi, Floareo, nu-i vei putea lua odată cartea fără ca să bage de seamă și să mi-o aduci ca să văd și eu ?

— Bine, cuconiță.

— Numai să nu cumva să prindă de veste copila !

— Las' pe mine, cuconiță.

Zicînd aceste vorbe, Floarea se-ndreptă spre ușă să ducă dulcelele. Abia făcuse cîțiva pași, stăpîna ei o chemă înapoi, zicîndu-i :

— Să spui vătafului să cumpere alvaua, icrele, caracatițele și celelalte havaricale de post de la jidanul din colț ; el vinde ocaua cu douăzeci de parale mai ieften. Băcanii creștini s-au scumpit acum de nu te poți apropia.

— Bine, cuconiță. Adevărat, tare s-a mai lăcomit lumea !

Vrînd iarăși să iasă, cucoana îi mai zise :

— Nu uita să spui bucătarului să nu facă sarmalele așa de vîrtoase. I-am mai zis de două ori. De nu m-o asculta nici acum, spune-i că-l vede sfîntul Neculai cel din cui.

— Lasă, cuconiță, că mă duc eu singură la bucătărie să văd cum face și să-l povățuiesc.

Abia ieșise Floarea din casă, cînd auzi iarăși pe stăpîna ei bătînd din palme și intră din nou.

— Floareo, dă-mi metaniile de la picioare că le-am scăpat jos.

Floarea se plecă, luă metaniile de la picioarele cucoanei Nastasiicăi, i le dădu și ieși. Cucoana Nastasiica, rămîind singură, se mai jucă cîtva timp cu metaniile, apoi luă cărțile și le întinse dinaintea ei pe canapea făcînd un *patience*.

În vreme ce petrecea cu cărțile, cucoana Nastasiica gîndea. Întîi gîndi la toate havaricalele de post ce trebuia să mai cumpere pentru săptămîna patimilor ; apoi la cîteva doctorii de casă ce erau pe sfîrșite, după aceasta făcu socoteală în cap cîți bani trebuie să puie la o parte pentru duhovnic

și pentru preotul ce venea la dinsa să facă rugăciuni ; apoi la hainele ce voia să dăruiască citorva văduve bătrîne ce erau de casa ei, asemenea la cheltuielile pentru luminările de Paști ce întrebuinta în oraș, cit și pentru cele ce trimitea la bisericuța ce avea la moșie ; după aceasta la ouăle, untul, drojdiile și celelalte ce-i trebuia la cozonaci, paște și babe pentru care din vreme trebuiau date ordine jupînesei Floarea și la plămădirea cărora trebuia să asiste și nepoată-sa, Catincuța, ca să învețe bine gospodăria. Odată ce imaginea Catincuței îi trecu prin minte, ea se opri pentru un timp mai lung, căci cucoana Nastasiica o iubea foarte mult.

Catincuța îi era nepoată de fiică. La patrusprezece ani, ea fusese trimisă în străinătate într-un pensionat. Însă după doi ani de absență din țară, părinții ei murise unul după altul în interval de cîteva luni și acum cînd la nouăsprezece ani se întorsese Catincuța înapoi, ea nu găsise alte rude decît pe bunică-sa care o aștepta cu nerăbdare ca pe singura mîngîiere a bătrînețelor sale. Afară de cîteva legături ce cucoana Nastasiica voia să lase pe la spitaluri și biserice, toată averea ei era să o moștenească Catincuța, din care bătrîna voia să facă o femeie superioară. O lăsase atîta timp în străinătate ca să aibă învățătură destulă, căci simțea că lumea s-a schimbat și că se cer acum și alte calități de la femei ; apoi se îngrija să cunoască bine gospodăria casnică și mai cu seamă să fie evlavioasă. Văzînd-o atît de perfectă, ea căuta în gîndul ei un mire ca s-o și mărite și nu găsea nici pe unul potrivit. Ar fi vrut pe un tînăr de familie aleasă, cu avere, liniștit, învățat, considerat, care să șază la dinsa în casă, și totodată să joace și un rol însemnat în țară.

Tocmai la aceasta gîndea și Catincuța dincolo în odaia ei. Numai calitățile ce trebuia să aibă mirele erau altele decît acele ce le dorea bunica ei.

Idealul de bărbat al Catincuței era un om mare, cu musteți și barbă plină, blond, cu ochii albaștri, viteaz ca un leu, mîndru ca un rege și totodată bun și simțitor ca un copil. Trebuia să fie cam poet ca să-i compue versuri, să poată visa nopți întregi la piciorul unui zid înalt și s-o iubească cu un amor fără margini. Cînd gîndea la acest Făt-Frumos, Catincuța își răzâma capul pe mînă și se uita dinaintea ei adîncită în tabloul frumos, deși cam vag, ce-și zugrăvea închipuirea ei; inima ei bătea mai tare și se simțea fericită. Serile, după ce se culca bătrîna, ea scria regulat într-un jurnal toate impresiile și cugetările sale. Despre acest jurnal nimeni decît dînsa nu trebuia să aibă cunoștință; numai *lui*, celui ales care va veni odată, voia să i-l arate și amîndoi, gîndea ea, îl vor ceti împreună în grădină, cînd vor cînta păsărele pe crengi și apoi se vor uita unul la altul cu blîndețe și o lacrimă va curge încet pe fața lor. Așa gîndea Catincuța că au să vie lucrurile.

Făt-Frumosul însă nu mai venea. Zilele, săptămînele, lunile, treceau și Catincuța aștepta în zadar. Într-o zi însă, cum sta la fereastră, ea văzu un ofițer trecînd călare pe sub ferestrele ei lîngă zid. El avea mustețe lungi și ochi vii pe care îi ridicase din întîmplare uitîndu-se în sus, și văzuse pe Catincuța. Copila simți atunci că i se strînge inima, deși nu știa pentru ce, căci bărbatul la care visase nu și-l închipuise așa. Mai întîi acela trebuia să fie blond și acest era brun, apoi trebuia să aibă barbă plină și acesta avea numai mustețe. În sfîrșit trebuia să fie poet și acesta era militar. Deși își spunea nesfîrșit că nu-i acesta acel

care îi va face fericirea, totuși fără voie gândurile ei se întorceau la dînsul. Ofițerul luînd de atunci obiceiul de a trece în toate zilele pe sub ferestrele ei, Catincuța introduse chipul militarului în romanul ce-și compunea pentru viață și cu încetul, ofițerul, devenind eroul principal al romanului, înlocui figura Făt-Frumosului celui blond.

O însemnată schimbare se făcu de atunci în sufletul Catincuței și jurnalul ce scria devenise mult mai prețios pentru dînsa. Cînd se apropia ora la care ofițerul avea obiceiul de a trece, copila era neliniștită. Ori sta la fereastră și se făcea că citește într-o carte fără a ridica ochii ca să nu cumva să gîndească ofițerul că el o interesează, și se uita la dînsul numai pe sub gene ; ori închidea fereastra și sta la pîndă după perdea ; ori se ascundea după un jilț să nu creadă el că pentru dînsul închide fereastra ; ori în sfîrșit lăsa să o vadă dînd însă feței sale espresiunea celei mai mari nepăsări... După ce trecea, ea da însă un liber curs emoțiunilor sale și apoi gîndea toată ziua la dînsul, întrebîndu-se dacă nu cumva o iubește ; și cînd se simțea obosită de această vecinică întrebare fără răspuns, atunci îi rămînea numai chipul lui în minte fără a uni cu dînsul vreo idee hotărîtă.

Așa era starea lucrurilor, cînd într-o zi mama Floarea, în vreme ce copila nu era acasă, cercă toate cheile de la briu la saltarul mesei până ce găsi una care umbla, fură manuscriptul și-l duse cucoanei Nastasiicăi. De atunci bătrîna cetea regulat jurnalul ce scrisese nepoata ei în ajun, după care Floarea îl punea binișor la loc, așa încît Catincuța nu avea nici o idee despre această grozavă trădare.

Cucoana Nastasiica nu înțelesese la început mai nimic din cele scrise în jurnal. Erau niște cugetări pe care le credea copiate de prin cărți. Filele de pe urmă însă o puseră pe gânduri. Cu ochelarii pe nas ținea ea caietul în mână și cetea tare pe cit îi era cu putință să dezlege scrisoarea cu litere latine, pe cînd mama Floarea sta în picioare lîngă sobă cu mîna dreaptă la bărbie și tot clătina din cap, arătînd prin această mișcare că jurnalul Că-tincuței îi părea foarte curios și că se teme ca să nu fie ceva smintit în capul tinerei sale stă-pîne. Iată cîteva pasajuri din jurnalul copilei :

10 martie — 12 ore noaptea.

„Miezul nopții ! Oara spectrelor și a fantomelor — să fie oare fantome ori sunt ele numai închipuiri ? Dacă ar intra *El* deodată îmbrăcat în alb și ar veni spre mine și mi-ar întinde mîna... O ! Mi-e frică ! Dar el nu e fantomă, el trăiește, îl văd, îl simt aici. O, Clara !... Dacă ai ști tu din Germania ce se petrece în mine. Oh ! iubită Clara, cîte aș avea a-ți spune ! Dar cine știe ce te-ai făcut tu acum... Poate că în acest moment gîndești la mine — dar el oare gîndește la mine ? Ah !...”

— Oare Clara asta să nu fie o sfîntă de-a pa-pistașilor ? întrebă aici cucoana Nastasiica pe Floarea.

— Poate să fie cuconită, poate, răspunse Floa-rea clătînînd din cap.

Bătrîna urmă a ceti : -

11 martie, miercuri.

„Astăzi am făcut cozonaci toată ziua. Aluatul dospește bine. Cred că vor ieși buni. A început a ploua de pe la amiază. De aceea n-a trecut... O ! Durmezeule, pentru ce ai făcut și zile ploioase ? ele sunt lungi, lungi... dar dacă n-ar fi ploaie, se spune că n-ar fi recolte bune... Bine ai

făcut, o, Dumnezeuule și cu înțelepciune, mai bine să sufăr eu și să fie fericiți toți ceilalți... Sunt ostentă... O ! Clara... dar el...”

— Tot e bună creștină Catincuța, zise aici bătrîna, numai Clara asta mă cam îngrijește.

— Și pe mine cuconiță și pe mine, răspunse Floarea.

Cucoana Nastasiica urmă.

12 martie. Unul fără șaptesprezece minute.

„Azi era vesel. S-a uitat în sus zîmbind. Pentru ce a zîmbit ? Gîndește el oare că triumfează ? O ! el nu gîndește aceasta căci e bun, ah ! înima mi-o zice. Oare cum îl cheamă ? *Grigorie* ? nu ! *Neculai* ? Și mai urît ! *Ioan* sau *Iancu* ? nu-mi place. *Vasile* ? O ! Îmi aduce aminte de vîtaful de la țară. *Gheorghie* ? Sfîntul *Gheorghie* e călăreț ca și dînsul, însă calul lui este alb și acesta e roib, și-apoi *Gheorghie* îl chema și pe frate-mio care a murit... sărmanul meu frate așa de tînăr și a murit ! Pentru ce trăiește cineva ? *Alexandru* ? *Alexandru* cel Mare umbla călare pe Bucefal... dar, nu, numele său trebuie să fie mai poetic ! *Leon* ? Nu. *Edgar* ? nici *Edgar*. *Octaviu* ? nu, nu ! *Alfred* ? dar, *Alfred* sau mai bine *Arthur*. Ah ! *Arthur* — *Ecaterina* și *Arthur* ! — *Arthur* și *Ecaterina*. O ! Clara cînd ai ști !...”

— Oare un pomelnic să fie, cuconiță ? zise aici Floarea tot clătînînd din cap.

— Hm, hm, hm, șopti bătrîna, nu-mi place, nu-mi place...

— Nici mie, cuconiță, nici mie, răspunse Floarea, țîind mîna dreaptă tot la bărbie.

13 martie, joi.

„Bunica a tușit astăzi foarte mult. Cozonacii au ieșit buni, așa cum gîndeam. Toată ziua am citit în *Walter*

Scott. O ! ce frumos ! Când ea era să ardă și el o scapă. Ah ! Dacă s-ar aprinde casa, el oare ar fi acolo să mă scape ? Inima i-ar zice oare că sunt eu în pericol ? O, da ! I-ar zice, inima i-ar zice, căci inima zice totdeauna. Oare îi plac lui romanurile și mai ales poesia ? Trebuie să-i placă, căci îi place tot ce e frumos. Poesia ! Când cineva iubește trebuie să facă poesii. Mai știi iubită Clară, cum făceam versuri împreună la pensionat și cum le ascundeam ? Dar acum de ce n-aș face versuri ?

Pe un cal care aleargă
Pe o câmpie largă
El e încălecat —
Și focul la palat
Tot zidul îl cuprinde
Și casa se aprinde,
Copila se bocește.
Atuncea el sosește
Și o cuprinde-n brațe
Dezmiardă a ei față
O ia cu el călare
Și fuge-n goană mare !

Trebuie să fie poetic de a fugi așa călare printre munți și prin pustiuri și prin păduri fioroase. O ! singură nici-odată, dar cu dînsul... Clara, dacă ai ceti tu aceste versuri... Îmi vine un frig... mai pun un lemn în sobă... mă uit în foc și-mi pare că văd palatul care arde... iată-l, vine... mă apucă... O !...“

— Oare ce-o apucă, cuconiță ? zise aici jupîneasa Floarea.

— Hm, hm, hm, tot șoptea cucoana Nastasiica cu îngrijire.

Din toată cetirea jurnalului atît înțelesese bătrîna că este una *Clara* și unul *El* care cam încurcau mintea copilei, deși nu știa cine sunt. Ră-

măind singură și gîndind la îndreptarea răului, ajunse la rezultatul că trebuie numaidecît s-o mărite după ce vor trece postul și sărbătorile. De aceea chemă la dînsa pe două rude ale ei, două văduve bătrîne : cucoana Gahița și cucoana Săftița, le vorbi despre nepoata ei și le rugă să caute în toate părțile vreo partidă pentru Catincuța. Aceste două bătrîne, bisericoase ca și cucoana Nastasiica, se întruneau adeseori la aceasta și puneau la cale între dînsese lumea de astăzi. Ele ajunseseră la convingerea că lumea o să piară în curînd, căci oamenii se ticăloșesc cu totul, alergînd numai după petreceri și uitînd de datoriile creștinești. Apoi luau la cercetare toate casele cunoscute una după alta, negăsind nici pe una în regulă, după aceea viind a vorbi despre biserică, se plîngeau împreună despre căderea ei. Obiectul cel mai însemnat al tînguirilor lor era însă mai cu seamă părintele Mitropolitul care nu impunea lumii destul respect și destulă credință. Aceasta însă nu le împiedica de a-i face cîte o vizită pe fiecare săptămîină, de a fi față cu dînsul umilite și supuse și de-a denunța despotului fiecare în parte, cîvintele rele ce spusese celălalt de înalt preasfinția sa. De aceea Mitropolitul, cînd venea vorba despre adunările bătrînelor, spunea în glumă că se întrunește *soborul*.

În urma îndemnărilor verișoarei Nastasiicai, ele făgăduiră că se vor pune pe căutat un mire, odată ce săptămîina patimelor va trece, săptămîina în care nu este iertat de a gîndi la altele decît la suflet și la rugăciuni, iar din ale lumii numai la pregătiri de ouă roșii, cozonaci, paște, babe și alte mincări pentru sărbători.

Viind timpul slujbelor de sară la biserică, cucoana Nastasiica începu a le frecventa regulat îm-

preună cu nepoțica ei. Din toate persoanele ce erau în biserică, cucoana Nastasiica care de mulți ani avea locul ei hotărît lângă strana dreaptă, unde cîntau trei, pe cînd în cea stîngă cîntau numai doi dascăli, se închina cu evlaviază cea mai văzută : semnul crucii pe care îl făcea la fiecare moment, îl începea din creștetul capului, cobora apoi mîna cit de jos, de acolo o ducea în cercuri mari în unghiurile cele mai depărtate ale umărului drept și stîng. Cînd ieșea preotul din altar ea sta totdeauna plecată și cobora brațele în jos așa încît virfurile degetelor atingeau pămîntul ; în vremea aceasta gema încet cu rugăciunile ei să producă mai mult efect asupra celor în drept. Astfel cufundată în ale sufletului, ea nu lua seama că nepoțica ei Catincuța, mai puțin evlavioasă decît dînsa, își îndrepta ochii mai des înapoi decît spre icoane și că în acea parte se găsea prin mulțime și un ofițer de cavalerie care venea regulat la biserică — desigur fiindcă era mai bun creștin decît ceilalți camarazi ai lui.

Într-o seară însă, cum era singură cu jupîneasa Floarea, aceasta luă vorba deniilor cu stăpîna ei și-i dădu a înțelege că a făcut la biserică oarecare descoperiri. Cînd auzi cucoana Nastasiica că nepoata ei se uită la un bărbat și că acela era încă militar, ea se mîhni așa de mult, încît se îmbolnăvi și nu se sculă din pat două zile, căci militarii îi păreau oamenii cei mai uricioși din lume. În urmă, nemaivoidînd a merge la biserică, ea chemă la dînsa pe preotul de casă — acela care obicinuit făcea agheazmă în întîia zi a fiecărei luni, în fiecare sîmbătă paraclisuri, afară de celelalte rugăciuni ordinare și extraordinare — și îi zise să slujească serile la dînsa acasă. O masă cu o față albă așezată în mijlocul odăii, pe care se puseră crucea, icoa-

nele coborite din cui, evanghelia și toate celelalte trebuincioase, servea de altar, și toți servitorii casei aveau dreptul să asiste la serviciul divin. Aici nesupărată fiind, cucoana Nastasiica se închina cu cea mai adâncă evlavie; făcea metanii nenumărate, lovindu-se cît mai tare cu capul de pămînt, sta în genunchi, acoperită de patrahîrul preotului în vreme ce acesta cetea, și chiar cînta de pe scaunul său din dreapta, făcînd astfel serviciul dascălului. Catincuța trebuia să facă cum făcea bătrîna deși suspinele sale nu porneau atît din evlavie cît mai mult din părere de rău că nu se poate duce la biserică să se închine. În Joia Mare, cînd se citesc cele douăsprezece *Evanghelii*, ambele verișoare, cucoanele Gahița și Săftița, temîndu-se că se vor obosi prea tare la biserică, veniră în capela improvizată a cucoanei Nastasiicai. Tustrele stăteau pe brînci în vreme ce preotul le cetea cum Petru s-a lepădat de trei ori de Cristos și gemeau încet înaintea lor, iar cînd veni pasajul unde cîntă cocoșul și Petru plînge cu amar, bătrînele începură a se boci așa de tare încît răsuna casa. Ajungînd apoi cu citirea la Iuda vinzătorul, bătrîna Nastasiica în porniri de furie se lovea cu pumnul în piept și blăstema cu cruzime pe Iuda cum de a putut vinde pe Cristos și tot auditorul era infuriat pe acel om fără de lege care n-a vrut să înțeleagă și prin blăstemuri rostite tare își manifestă indignarea sa.

Așa urmară slujbele divine pînă în sîmbăta Paștelor cînd cucoana Nastasiica pentru nimic în lume n-ar fi rămas acasă. La biserică, în focul multelor luminări de ceară ce ardeau, văzu și ea, înștiințată fiind de jupînceasa Floarea, figura militarului și privirile lui ațintite asupra Catincuței, încît o apucă o ură fără margini contra acestui

cutezător și se hotărî să-și păzească nepoata mai mult încă până va veni doritul moment de-a o mărita, cu atîta mai virtos că nepoțica, văzînd o smintire la broasca saltarului ei și combinînd aceasta cu oarecare aluzii ale bunicei sale, prinsese prepus și ascundea acum jurnalul așa de bine, încît mama Floarea, cu toate cercetările sale, nu-i mai putea da de urmă.

În zile calde și frumoase cucoana Nastasiica ieșea la primblare în butca ei, pe care o avea încă de cînd se măritase. Era o trăsură mare, grea, așă-zată pe niște răzoare monstruoase, înăuntru cu postav cafeniu ros de mult. Caii erau murgi, mari, dar așa de bătrîni și de slabi încît li se vedeau toate coastele și abia puteau urni butca din loc. Pe capra cea-naltă ședeau vizitiul și feciorul, amîndoi bătrîni, de neam țigănesc necorcit, odinioară dintre robii cucoanei Nastasiicai, îmbrăcați, drept livrea, cu două mantale verzi închise cu gu-ler mare și avînd pe cap niște șepci de același postav fără cozoroc.

Armonia între toate părțile ce compuneau acest tablou ar fi fost perfectă, dacă frumoasa Catincuța, silită de-a ședeă lîngă bunica ei, nu ar fi format cu tot restul un prea ciudat contrast. Tre-cătorii văzînd pe biata copilă cum ședeă într-un colț de rădvan și privind apoi tot echipajul, nu se puteau opri de-a nu zîmbi. Biata Catincuța sta așa de tristă și cucoana Nastasiica așa de indife-rentă, încît mulți tineri, cunoscînd imposibilitatea de-a avea intrare în casa bătrînei, văzînd pe fată așa de frumușică și știind pe lîngă aceasta că-i rămăsese avere destul de mare de la părinți, avere ce se va înmulți în mod însemnat după moarlea bătrînei, priveau cu multă părere de rău la răd-vanul ce se mișca cu o liniște așa de măreată și

nepăsătoare pe lingă dinșii. La primblare cînd se întîmpla să treacă vreun militar călare, inima Catincuței se bătea cu putere, dar simțind ochii bătrînei ațintiți asupra ei, copila nu îndrăznea să ridice pe ai săi și numai roșata feței făcea pe cucoana Nastasiica să-și încrețească fruntea și să dea ordin feciorului ca să se întoarcă grabnic acasă înapoi.

Mai mult timp se trecuse până ce cucoana Gahița găsi un mire și totodată cucoana Săftița altul. Fiecare lăudînd pe al său, și vorbind rău de celălalt, cucoana Nastasiica se hotări să-i vadă pe amîndoi pentru a judeca singură de calitățile și meritele lor. Catincuța, deși aceasta i se ascundea, căci nu trebuia să afle nimica pînă ce toate cele pregătitoare nu vor fi puse la cale, simțind instinctiv că se petrec lucruri serioase ce privesc viitorul ei, se hotări a lăsa și mai puțin ca pînă acum să-i pătrundă cineva simțirile, și arăta mai veselă și mai supusă cătră bunică-sa decît oricînd.

Pretendenții se prezentară cucoanei Nastasiicăi. Amîndoi erau proprietari de moșie, trecuse de mai mult timp înția tinereță și voiau să se însoare, parte fiindcă se săturase de a mai trăi singuri la țară, parte pentru a-și mai înmulți averea cu zestrea femeiei. Asemenea gineri nu fusese dorința cucoanei Nastasiicăi, însă ea simțindu-se slabă și temîndu-se să nu moară pînă a nu-și mărita nepoata, pe de altă parte izolarea casei sale oprind pe orice altul de a se prezenta și mai cu seamă fiind și primejdie în o mai lungă așteptare, ea văzu cu părere de rău că nu-i rămîne altă alegere.

După mai multă chibzuire, ea se hotări pentru candidatul adus de cucoana Săftița care, deși ceva mai în vîrstă decît rivalul său, așa că pe ici pe

colea îi răsărca chiar cîte un păr alb, era mai respectuos și se pleca mai adînc cînd îi săruta mîna. Pentru cucoana Nastasiica această însușire era cea de căpetenie întru apreențierea meritelor unui om. Cînd trebile fură destul de înaintate, cucoana Nastasiica se hotărî să înștiințeze și pe Catincuța, și se puse a o pregăti pe departe, ca să nu cumva să o sparie și să refuze copila. Nepoțica însă nu se spăriie și declară că se va supune la orice i-ar zice bunica ei. În urma acestei declarări a doua zi era să vie mirele să se prezente.

Înspre seară, cum sta cucoana Nastasiica singură și făcea un *patience*, mama Floarea intră în odaie și înștiință pe stăpîna ei că Zoîța lui Niță a fugit din ogradă și că bucătarul ar fi văzut-o ieșind cu băiatul vizitiului de la cuconul Mihalachi de alăturea.

— Răi au mai ajuns oamenii, răi ! zise cucoana Nastasiica.

— Tare răi, cuconiță, răspunse mama Floarea.

— Vezi Floareo să nu afle cumva Catincuța despre aceasta.

— Ferească sfîntul, cuconiță !

— Cheamă pe copilă încoace. Ea are să se mărite și nici trebuie să-i treacă prin gînd că se pot face asemenea necuviințe pe lume. Mă tem ca Anica să nu-i spuie.

Jupîneasa Floarea ieși s-o cheme, dar nu se mai întoarse. După citva timp de așteptare, cucoana Nastasiica se neliniști și bătu în palme, dar nu veni nimeni. Văzînd așa, ea se hotărî să meargă singură să vadă ce este. Ajunsă în odaia Catincuței, ea găsi numai pe mama Floarea palidă și prăpădită care căuta pe Catincuța în toate părțile, prin dulapuri și pe supaturi și n-o putea găsi ni-

căiri. Amîndouă bătrînele schimbară o privire grozavă și se înțeleseră.

— Nu-i ? ! întrebă cucoana Nastasiica.

— Nu-i ! răspunse Floarea.

O tăcere spăimîntătoare de cîteva secunde urmă, după care bătrînele amîndouă începură deodată a se boci și a striga. Cucoana Nastasiica își rupea părul din cap și alerga țipînd din odaie în odaie până în sfîrșit căzu obosită pe divanul ei. Mama Floarea plîngea tare, stînd în picioare lângă sobă.

— Of-fiț-țer-rul ! suspina bătrîna — valeu ! a făcut ca Zo-i-ța — aleu !

— Of ! of ! of ! of ! răspundea Floarea.

Țipetele lor strînsese toată casa în odaia de a-lătura : bucătarul, vizitiul cu femeile lor, feciorul, rindașul, Anica și încă două alte fete, stînd la ușa odăicii cucoanei Nastasiicai și ascultînd din coridor ce se petrece înlăuntru, auziră prin vuietul bocirilor cum striga bătrîna :

— De-acum... pot să mor... nu-mi mai trebuie viață... sărmana copilă... s-a ticăloșit !

— Dar, cuconiță, răspundea mama Floarea, lumea s-a ticăloșit toată în ziua de astăzi !

Și amîndouă bătrînele urmau a se boci, a striga și a se văita.

ELECTORALE

Peace ho ! Hear Antony, most noble Antony !¹

Shakespeare

Spre o altă lume Febus cu-al său car se coborîse
Și-n loc noaptea sprîncenată a sa mantă azvîrlise
Pe orașul mic și pacinic. Stradele sunt deșertate ;
Cîteodată-n depărtare s-aud pasuri izolate
Ce se pierd în întuneric. Ici și colo în zadar
Se încearcă raze slabe să arunce-un biet fănar,
Pe sub ziduri și zaplazuri stînd uitat și umilit
Veteran ades de ploaie, vînt și grindină rănit.
Numai piața-i animată : oameni mulți înspre o
casă

Care-n mijloc e zidită-naintează și se-ndeară
Și-n grămadă înspre scara cea îngustă dau năvală,
Vrînd să intre fiecare cît mai grabnic sus în sală.
Lungă, jos în pod, îngustă, cu ferestrele crăpate
Cu trei, patru bănci ciuntite de părete răzemate
Într-un unghi c-o sobă neagră care, fără de căl-
dură,
Numai fum în loc de pară varsă din bătrîna-i gură,
Cu un lustru unde-s patru lumînări de sperman-
țetă,

De la care o lumină galbenă e-mprăștiată,

¹ Pace ! Ascultă, Antoniu, tu, cel mai nobil om. Anto-
niu ! (Engl.) (*n. ed.*).

Astfel sala ; iar în capăt pe un loc mai înălțat,
Unde pe o masă două sfeșnice s-au așezat,
Stă pe jilț un om cu barbă și păr alb și gravă mină
Ca un sfânt bărbos și țepăn dup-a candeliei lu-
mină.

Împrejur e vuiet mare, toți vorbesc și discutează
Și se mișcă și se-ndeașă și se ceartă și fumează
Și din toate se cunoaște că această adunare
Are scopul să decidă de a țării cauză mare.
Căci, alegători cu toții, acolo s-au adunat
Ca să vadă ori pe cine au s-alegă deputat.
Acum sala este plină, prezidentul s-a sculat
Și mișcându-și clopoțelul acest fel a cuvîntat :
„Domnilor, vă rog tăcere, domnilor, mă ascultați !
Noi alegători ai țării suntem astăzi adunați
Să ne sfătuim pe cine deputat trebui ales.
Vedeți, întrunirea noastră e de mare interes,
Vă rog dar păziți tăcere !“ — „Ei, pe cine să
alegem ?“

Strig-un glas din ceacă parte. — „Tocmai ca să
ne-nțelegem,
Ne-am strîns, zice prezidentul și din clopoțel tot
sună,
Cine vrea să ia cuvîntul să poftască la tribună !“
— „Iaca eu !“ din dreapta strigă unul îndesat și
mic.

— „Cine ?“ -ntreabă prezidentul. — „Eu, Pande
Andronic,
Pensionar“. — „Poftiți !“ El vine și tușind de
multe ori

Astfel a vorbi începe : „Domnilor alegători !
Treaba noastră nu-i ușoară, noi aici ne-am adunat
Să ne sfătuim pe cine o s-alegem deputat.
Pripa nu e nimerită, trebui să ne gîndim bine :
Deputat în adunare nu poate fi orișicine.
Eu socot, și dumneavoastră tot ca mine veți gîndi

Că-ntre noi cu mintea coaptă trebui a ne sfătui.
Aşadar şi prin urmare eu cred unul, domnii mei,
C-ar fi bine să alegem dintre oamenii cei *grei*,
Cu durere pentru *ţară*, pentru *tîrg* şi pentru noi
Să mai scadă cele biruri, să ne scape de nevoi...
Cum v-am spus, eu cred de-aceea că încet şi fără
grabă

Trebuie să cătăm pe unul care-a şti să facă treabă“.
— „Bravo ! bravo ! strigă unii, prea cu minte a vorbit.

Asta nu-i uşoară treabă, trebuie bine chibzuit !“
— „Rău prea rău i-a fost cuvîntul, ce-a spus el o ştim şi noi

Că plătim prea multe biruri şi ne-apasă mari nevoi,

Se răspunde-n altă parte, că în *ţară* nu e bine
Asta o simţim cu toţii, poate spune orişicine.
Un profesor să vorbească !“ — „Un profesor ? Nu voim,

Răspund alţii cu minie, pe-un bătrîn vrem s-auzim.

Voi sunteţi într-o ureche !“ — „Partea voastră e nebună“,

Strigă-n stînga glasuri multe, însă prezidentul sună

Clopoţelul, şi-i îndeamnă toţi tăcere să păzească
Căci *părintele Smîntîină* acum vrea să le vorbească.

— „Fraţilor ! începe-acesta, minecele suflecînd
Şi potcapul ce-l apasă mai pe ceafă aşăzînd,
Fraţi iubiţi, eu ştiu desigur că voi toţi gîndiţi ca mine

Că-n iubita noastră *ţară* n-ar fi rău să fie bine.
Pentru asta, fără ură şi cu gînd împăcăcios
Cum stă scris în evanghelii c-a zis chiar Domnul
Cristos

Să fim toți cu înfrățire și ca frați să ne-nțelegem,
Dintre noi pe cel mai vrednic, deputat ca să-l
alegem.

Însă pentru a-l cunoaște, nu voim a cerceta
Vîrsta lui și meseria, ci de-și ține legea sa
Cum stă scris, dacă postește și de s-a spovăduit,
Dacă dă de paraclisuri și se-nchină umilit,
Căci trăim ca-n vremi păgîne, oamenii nu mai
sunt buni,

Nu mai au credința veche ca odată la străbuni.
Preoții prea mică leafă au, bisericile toate
Chiar în zi de sărbătoare rămîn astăzi deșertate
Discul gol e pîn în funduri.“ — „Ai vorbit destul,
părinte.

Unul curmă din mulțime, părintește-ți cuvinte
Sus de pe amvon le spune, aici nu se potrivesc...“
— „Taci, creștin fără credință și mă lasă să sfir-
șesc,

Strigă popa cu minie, pe un om vrem a alege
Care-ntrînd în Adunare va propune-o nouă lege
După care toți românii să se-ntoarcă la credință
Cum era odinioară, cu plecare, umilință,
Însă nu cum este astăzi...“ — „Dă-te jos de la
tribună,
E destul“, mai multe glasuri, iarăși prezidentul
sună

Clopoțelul și-i invită ca să tacă și s-asculte.
Însă dintr-o parte-a salei se ridică glasuri multe
Care strigă tot mai tare : „Jos, destul, sfîntia ta !“
Altă parte îl susține : „Sus, părinte, nu te da,
Ei voiesc gîlceavă numai“. Popa cearcă să vor-
bească

Însă vuietu-i prea mare și-i silit să părăsească
Locul său de la tribună ; iar strigarca nu-nce-
tează ;

Două tabere : în stînga și în dreapta se formează,
Întrecîndu-se în vuiet. — „Dar, să știi că nu mi-e
frică

De profesori, țipă unul, sunt Năstase Pătlăgică
Negustor, aici nu-i școală.“ — „Mergi la chiupul
cu măsline,

Îi răspunde-un glas din stînga, și nu te lega de
mine“.

• Schimbînd astfel de cuvinte adunarea se sfădește
Păn-a face iar tăcere prezidentul izbutește.

„Domnilor, fiți buni, le zice, clopoțelul său
mișcînd,

De-ascultați, domnul *Sugilă* vrea să ție un cuvînt“.

Iar *Sugilă*, spîn la față, cu trup gingaș și uscat

Cu nas mare, roș ca focul și cu păr nepieptănat,

La tribună-acum se urcă și cu glasul amortit

Ce-abia până-n fund străbate, în acest chip a
vorbit :

„Domnilor, eu zic s-alegem un om foarte priceput

Ca să-ntrebe pe miniștri cîtă treabă au făcut

De cînd sunt la cîrma țării, de trei ani eu stăruiesc

Să mă puie într-o slujbă și ei tot se-mpotrivesc.

Apoi oare pentru asta sunt român din neam în
neam

Ca din toți nici cea mai mică lefușoară să nu am ?

Cu ce oare să-mi țin viața ?“ — „Tot aceasta cer
și eu,

Altul din mulțime strigă, și în seamă nu mă ieu !“

Multe rîsuri și aplauzuri întrerup pe orator,

Încît cu încurajare el urmează : „Domnilor,

Ce vă spun nu este glumă, este lucru serios,

Au nu e păcat, românul să rămîie-așa pe jos,

Slujbă-n țara lui să n-aibă ? Doar nu cer vrun
lucru mare,

Nu voiesc o prefectură, nici un loc în adunare,

Nu voiesc casieria, nici vreau a fi procuror ;
 Ia vrun post prin căntelarii sau vrun loc de pro-
 fesor
 La vreo școală mai deoparte... — „Taci, om fără
 de rușine,
 Strig-un glas atunci din stînga, profesură, pentru
 tine !
 Dar nu știe lumea toată că prin crîșme afundat,
 Tu ești vecinic nici de-o treabă : o zi treaz și
 patru beat ?“
 Auzind aceste vorbe, multe glasuri cu minie
 Strigă : „Dați-l jos !“ Sugilă le răspunde : „Ca-
 lomnie,
 Calomnii profesionale ! Însă chiar de-ar fi așa,
 Cîți profesori nu-s în țară ce le place a gusta
 Din cea ploscă.“ — „Jos, Sugilă, jos !“ — „Dom-
 nule președinte,
 Vă rog să chemați la ordin pe acest impertinente !“
 Strigă unul din profesori. — „Ce, cum zici că să
 mă cheme ?
 Taci, de limba dumitale eu în veci nu mă voi teme
 Meseria-ți este numai vorbe goale să rostești,
 Azi cunoaște toată lumea ce frumoasă poamă
 ești...“
 — „Jos, Sugilă, jos ! îi strigă, dați-l de urechi
 afară !...“
 — „Domnilor, această vorbă nu a fost parlamen-
 tară,
 Îi mustrează președintele, vorbiți, domnule,
 urmați !“
 — „Cum vă spun, prin cafenele dac-ați vrea să
 cercetați
 Cîți profesori plini de carte...“ — „Spune, spune
 fără frică,
 Eu te-ndemn să faci aceasta, eu, Năstase Pătlăgică“,
 Zice de la loc bacalul. — „Cer cuvîntul !“ deodată,

Un glas tare se aude prin mulțimea îndesată.
— „Cine a cerut cuvântul ?“ zice prezidentul. — „Eu,

Eu *Tiberiu Lehăescu*, profesor de la liceu.“
Totul tace, clopoțelul amuțit nu mai răsună.
Lehăescu prin mulțime trece, vine la tribună,
Ochelarii își îndreaptă, mîna stîngă-nțepenește,
Cu cea dreaptă ia paharul ce pe masă se găsește,
Bea, apoi cu glas puternic el începe-al său discurs :
„Civi români, jalnice lacrimi ah ! din ochii mei
s-au scurs

Auzind de la tribună în această adunare
Liberă, independentă, că s-arunc-o imputare
Așa gravă și nedreaptă, corpului de profesori,
Corpului celui mai liber ce muncește în sudori
Să vă-nvețe de mici încă copilașii fără dinți
Cetățeni a fi odată, liberi și independenți.
Libertate și dreptate, patrie și românismu,
Legi egale și frăție și constituționalismu,
A poporului durere, a plugarului amar
Toate-aceste le învață la al nostru sfînt altar.
Și pe noi, ai școalei preoți, poate oare să-ndrăz-
nească

Te miri cine la tribună astfel să ne clevetească !
Nedreptate fără seamăn !“ Dintr-o parte-nfuriată
Strigă mulți : „Să dăm afară pe Sugilă de îndată !“
— „Mai încet ! Sugilă spune, mai încot, că nu-mi
e frică

De profesori“, zicînd asta se dă după Pătălăgică,
Care tot întinde pumnul. Lehăescu se oprește
Și cu față mulțămită adunarea o privește,
Apoi astfel reîncepe : „Cetățeni alegători !
Sunt un om modest, nu caut înălțare și onori.
L-a poporului putere m-adresez cu umilință
Și abia cutez a-mi face profesiunea de credință.
Căci în cărți și manuscripte zi și noapte tot cetind

L-a poporului durere și mărire meditînd,
Neștiut de nîme-n lume, ascuns, plin de modestie,
Cu greu îmi iau cîtezarea s-aspir la deputăție.
Se cer calități prea multe pentr-un post așa de greu.“

— „Te-om alege“-l întrerupe un coleg de la liceu
Ce prin unghiuri se ascunde. — „Dumnezeu ne va feri,

Pătlăgică ripostează, asta ne-ar mai trebui !“
Țipete răspund din stînga, iar Tiberiu Lehăesc,
Neascultînd pe Pătlăgică : „Civi români, vă mulțămesc !

Fiind dar că fără voie mă siliți, atuncea eu
Am să spun ce-n adunare a lucra gîndesc și vreau.
Căci așa respectul cere ca oricare cetățean
Să-și aștearnă profesiunea la poporul suveran.
Civi români, politici două se urmează într-o țară :
Politica din lăuntru și politica de-afară.
Cît privește cea din urmă am să țin neutralitate
Cu ruși, unguri și cu toate neamurile-nvecinate.
Am să țin Înalta Poartă totdeauna în onoare,
Cum ne zice testamentul al lui Ștefan, domnul mare.

Dar, de-ar îndrăzni vodată un vecin, sau alt popor
Să arunce asupra noastră vrun cuvînt insultător
Atunci !... vai !... atunci eu singur, cu-acest glas
ce ascultați

Am să vă ridic în gloate ca români să vă luptați.
O ! atunci de Dragoș-vodă, de Vlad Țepeș, de

Răzvan,
De Mihai și Radu-Negru, Lăpușneanu și Bogdan
Eu am să v-aduc aminte : părul vi s-a ridicat
Și pe toți ai țării dușmani într-o clipă-ți spulbera !
Fie dușmanul oricare, turc, american, păgîn
Toți au să se scalde-n singe sub lovirea de

român !“

— „Să trăiască Lehăescu ! toți profesorii în cor,
Să trăiască, să ridice iar al nostru brav popor !“
— „Să nu-l credeți, să nu-l credeți, e un om bun
de nimică

Lasă c-am să-l dau pe față“, intrerupe Pătlăgică.
Oratorul la tribună a nu-l auzi se face

Și după o scurtă vreme de repaos, unde tăce,
El urmează : „în lăuntru mai întâi voi pregăti
Legi că toți pensionarii au pe loc a se plăti !...“

— „Bravo ! bravo ! de minune !“ zice un alegător,
Bravo ! Votul meu îl are, ia aceasta-i orator !“

— „Dacă-l crezi, răspunde altul, eu îți spun că ești
un prost

De când este țara noastră plăți la vreme n-au mai
fost.“

Iar Tiberiu urmează : „Cu-alte legi am să opresc
De-a mai viețui un singur din tot neamul jidovesc
Pe pământul nostru sacru, eu de toți vă voi scăpa
Și românul ca-nainte liber se va răsufila...“

Aici toți îl aplaudează — „Însă cum vei izbuti ?“
Zice unul cu-ngrijire. — „Asta treaba mea va fi !
Îi răspunde oratorul, de-acolo în Adunare

Am să fac o lege nouă pentru discentralizare“.
— „Ce-i aceea ?“ îl întreabă unul cu curiozitate.

„Discentralizare este libertate și dreptate ;
Când nu totul e în centru, ci a statului povară
Și putere și ciștiguri se-mpart în întreaga țară,
Când poporul e fericit, când poporul este mare,
În sfârșit când tot e bine : asta-i *discentralizare*.

Apoi am să fac finanțe : împrumut și datorie
Prin o lege ce voi face n-or mai fi în visterie,
Numai pungi de aur pline ; biruri n-o să mai
plătim.

Ci din contra recompense de la stat o să primim
Cite-o sută lei pe lună fiecare cetățean :

Căci așa a fost odată la poporul atenian.

Am să fac mai multe încă decît astăzi vă pot
spune..."

Dar din centru unul zice : „Toate-aceste sunt prea
bune,

Însă *cum* vei putea face așa lucruri minunate ?"

— „Prin o lege foarte simplă, lege despre
libertate.

Libertatea este lucrul cel mai mîndru și frumos

Dacă este libertate, celelalte-s de prisos.

Libertatea este popul, patrie, patriotismu,

Cameră, egalitate, legi, constituționalismu,

Glorie republicană, inimă, inteligență

Vitejie, merit, școală, biserică și credință,

Viitor, trecut, virtute, întruniri și bogăție

Suveranitate, presă, și dreptate și frăție !"

— „Bravo ! bravo ! să trăiască, să trăiască

profesorii,
Numai ei iubesc poporul", aplaudeaz-alegătorii

Cei din stînga ; iar Sugilă : „Sunt palavre, mofturi,
feste,

Geaba, domnule profesor, cu cuvinte de-alde-aceste

De-acum n-o să ne mai prindeți !" Iar Năstase

Pătlăgică,

Inspirat de un gînd subit, glasul său de bas ridică :

— „Cer cuvîntul ! zice dînsul, am și eu ceva de
spus".

— „Cine ?"-ntreabă prezidentul. — „Eu, Năs-
tase..." — „Poftim sus

La tribună !" Pătlăgică-naintează cu minie

Și începe cătră public : „Vorbă multă sărăcie,

Eu nu știu să fac cuvinte, am venit ici la tribună

(Cum îi ziceți dumneavoastră), să vă spun una și
bună :

Domnul Lehăescu zice că prin chipurile sale

O să facă visteria să se-ndoape cu parale.

Apoi, dacă are-atîtea sumi de bani, de ce n-a zis

Cum va răfui condeiul care-n catastih e scris
De-atîți ani și nu-mi plătește...“ — „Nu vorbește
serios“,

Strig-atuncea Lehăescu cu minie. — „Dați-l jos !
Urlă stînga, jos de-acolo ! pe români vra
să-njosească !“

— „Lăsați, strigă cei din dreapta, lăsați omul să
vorbească !“

— „Ba nu, jos de la tribună !“ — „Nu strigați că
nu mi-e frică,

Le răspunde oratorul, sunt Năstase Pătlăgică,
Om detreabă, cu avere, cu dugheană, om de soi
Iară nu tirie-brîie, calcă-n strachini, precum voi.
Eu sunt om cu greutate, toți boierii vin la mine,
De băcălii prospețele îmi sunt putinele pline.
Însă voi cei tufă-n pungă, răi de plată...“ — „Jos,
afară !“

Strigă mulți și spre tribună minioși voiesc să sară.
— „Să vorbească, să vorbească !“ alții spun din
ceea parte,

— „Jos brînzarul ! țipă stînga, cîrnătarul fără
carte !“

Lehăescu de pe-un scaun strigă : „Dați în mitocan
Nu-l lăsați, căci el insultă pe poporul suveran !

Jos ! împingeți-l de umeri, altfel nu e libertate !“
— „Tăceți, măi, ți-om arăta noi libertăți cu pum-
nu-n spate

Că suntem și noi pe-aice, lăsați omul să vorbească !“
— „Jos bacalul ! strigă stînga, Lehăescu să
trăiască !“

Cei alți : „Piară cenușerul ! Patlagică e om mare !“
Nimeni nu se mai aude : printre vuiet și strigare
Prezidentul clopoțelul mișcă, spune în zadar
C-acest chip de discutare nu ar fi parlamentar
Ș-amenință adunarea că ședința o ridică :
Nu s-ascultă-a lui cuvinte : Lehăescu, Pătlăgică,

Amindoi s-au prins de piepturi ; alții vin în ajutor,
Parte pentru Pătlăgică, parte pentru profesor.

Pumni și ghionturi se preschimbă, se văd bețe
ridicate,

Părți din scaune și mese zbor prin aer aruncate,
Iar când vuietul din sală a sa culme o atinge

Unul plin de perfidie luminările le stinge.

Intunericul se-ntinde, nu se mai cunoaște nime

Lehăescu dă-n profesori, Pătlăgică-n băcălime :

„Dați de tot, copii, pe dinșii !“ — „Aleu ! Valeu !,
unul plînge,

Mi-a scos dinții !“ însă altul : „Vai ș-amar ! Imi
curge sînge,

Mi-au spart capul profesorii !“ — „Mi-a rupt
șoldul băcălimea !“

Incleștată strigă, geme și se vaită mulțimea.

Așa-n luptă sîngeroasă ajung toți până la scară

Și împinși unii de alții se rostogolesc afară.

Acum sala e deșartă : peste locul de bătaie,

Dintr-un nor ce-o ascunsese, ieșind luna cea bălaie

Ea arată printre geamuri a sa față argintie

Luminînd cu blinde raze cîmpul luptei teiei vie :

Ochelari, caloși, căciule, mese, scaune zdrobite,

Clopoțel și bețe rupte zac pe scinduri răspindite !...

TRIBULAȚIILE UNUI REDACTOR

Verum

Nil securius est malo poeta.¹

Martial

Cine nu a fost redactor de jurnal, nu poate cunoaște cîte părți umbroase are această meserie. Dacă nici am gîndi la toate neplăcerile ce au adesea autorii cu lipsa de punctualitate și cu capriciile lor, zețarii cu milioanele de erori ce fac; dacă nu ne-ar părea rău de timpul prețios ce se pierde cu corecturile, pentru a regăsi în foaia apărută mai toate greșalele îndreptate; dacă am privi cu nepăsare criticele ce fac adesea foi străine binevoitoare sau răspunsurile lor amărîte la nevinovatele noastre critici, ar fi destul de a arăta corespondența întinsă ce trebuie să întreție un biet redactor cu toți cei nemulțumiți de expedițiunea poștei, cu toți cei cari cer lămuriri despre diverse lucruri, cu autorii ce nu vor să sufere întîrzierea publicării articulelor lor, sau se supără de greșalele ce se fac etc., etc., pentru a opri pe oricine de a lua asupra-i o sarcină atît de ingrată. Dar mai este încă una: sunt persoane cari pe lîngă scrisori anonime, pseudonime sau subsemnate numai cu

¹ Nimeni nu este mai sigur de el ca poetul prost (lat.).
(n. ed.).

inițiale trimit întiile lor încercări literare spre publicare. Vai de sârmanul redactor, dacă nu le publică ! I se scriu epistolele cele mai puțin lingușitoare și el este silit să înghită cu răbdare toate plingerile și ocările anonimilor nemulțumiți. Pentru a da un singur exemplu, vom publica mai jos o scrisoare din 4 iunie 1869 ce ne adresează d. G. poet din Iași. Acest d. G. ne trimisese o poezie intitulată : *Oftări* și care începe în modul următor :

OFTARI

Precum roua dimineții prin cîmpie strălucește,
Și de-a soarelui lucire, printre iarbă se topește,

Precum apa ce se scurge dintr-un limpede izvor,
Și se-mprăstie pe cîmpie, ca o ploaie dintr-un nor,

Precum omul cel departe, de-a lui țarm înstrăinat,
Din a lui piept scoate-adesea, fără voie un oftat,

Precum cînele ce latră, pe o piatră de mormînt,
Și oftează, lăcrămează, pe stăpînul său plîngînd,

Precum sufletul ce iese dintr-un om ce-i simțitor,
Și se duce și se pierde și s-amestecă în nor,

Și plîngînd el cu durere, și din pieptu-i vestejit,
Scoate-ncet o răsufflare, ș-a lui viață și-au finit.

Precum dulcea primăvară, cînd s-arată cu iubire,
Și cu moartea împreună, ea cosește-n omenire

Și-n amar, și-n suferință, omul viața-și prelungește
Pîn ce moartea de oftare, de durere-l despărțește,

Precum toate-aceste-n lume, tot revin și se usuc,
Anii mei cei tineri, astfel în oftări numai se duc, etc.

Cu cît ceteam aceste versuri, cu atît mă întristam mai mult, pînă cînd sfîrşind am suspinat adînc. Am răspuns dar autorului anonim în corespondenţa din no. 7 a *Conv. lit.* din 1 iunie 1869. „Oftări?... Am oftat după ce am cetit”, adecă adevărul simplu.

Acest răspuns trebuie să fi supărat pe autor, căci el ne trimite următoarea scrisoare ce o publicăm *in extenso*, neuitînd interesantul *post scriptum* :

D-le Redactor !

4 iunie 1869, Iaşi.

„Vă mai trimit şi acuma încă două mici poesii pentru ca să mai aveţi ceva materii de corespondenţă, căci altfel jurnalul d-voastre ar pierde tare mult cînd n-ar avea acea mică parte umoristică de care sunteţi înzestraţi de la natură, c-un talent foarte osebit numai asupra acestui punct de vedere. Cu această ocaziune primeşte domnul meu observaţiunea ce vă fac.

În corespondenţa no. 6 :

D-lui G. : «Oftări ? Am oftat după ce am citit»... D-ta scrii, d-ta înţelegi, însă n-am ce zice, v-aţi pus pe un tărîm umoristic cu mult spirit — cum văd, aveţi să întreceţi în această privinţă chiar pe Iacovachi Stoianovici, redactorul *Clopotelor* —, urmaţi înainte această cale, căci este foarte uşor de a vă căpăta mulţi abonaţi — veţi câştiga multe parale, vă veţi face bancher, din jurnalist comic, vă veţi face în fine om mare şi bogat...

Vă rog din tot sufletul şi vă sfătuiesc amical ca să părăsiţi şi d-voastre scrierile cele faimoase ca *Copii de pe natură*, căci mergeţi foarte rău, într-aceasta ca şi în celelalte... Însă nu face nimica, este societatea d-voastră literară, care se va găsi vrînd un domn ca să-ţi laude scrierile.

Ascultaţi un mic sfat ce vă dau :

Părăsiți grabnic calea ce ați apucat de jurnalist (încă literar), mult mai bine erați ca să vă ocupați de altele... căci atunci, pot zice, erați mult mai bine decît ca în actualele scrieri ce mereu tot publicați în *Convorbiri literare*.

Primește, d-nul meu, respectul ce vi se cuvine."

G...

„P.S. Vă alăturerez la aceasta două poesii mici, ca să vedeți de pot fi inserate în ziarul d-voastre."

G...

Ce să facă bietul redactor ? Înțelegînd durerea autorului care s-a simțit atins în amorul său propriu și mai cu seamă măgulit de politeța scrisorii din 4 iunie, aș fi dorit să pot publica cele două poesii nouă ce mi s-a trimis, dar fost-a cu puțință ? Una din aceste poesii intitulată *Sonet* nu este decît *Sonetul* prelucrat fără succes a tînărului poet Sihleanu care a murit în floarea junetei sale. Iată-le amîndouă spre comparare :

SONET

de Sihleanu

Peste țărături depărtate
Vezi tu riul călător
Cum în valuri turburate
Se azvîrle în izvor ?

P-a lui maluri singurate
Vezi cum vîntul mugitor
Mișcă trestia ș-o bate
Șuierînd îngrozitor ?

Rîu-i viața-mi zbuciumată
Ș-acea trestie mișcată
Al meu suflet dureros ;

SONET

de G...

Vezi tu colo deoparte,
Cum un vînt îngrozitor ;
Cum aruncă și străbate
Țărna unui muritor ?

Și cum duce-n depărtare
Peste țărături, acel vînt,
Țărna ce în spulberare,
Dezvelește un mormînt.

Vîntu-i viața-mi rătăcită,
Ș-acea țărna înnegrită
E-al meu suflet amărit,

Viitorul ce m-așteaptă
E pustia cea deșartă
De pe malul nisipos.

Ceasul ce mereu tot trece
E mormîntul trist și rece,
Ce ne-așteaptă la sfîrșit.

Dacă d. G. s-ar fi mulțumit numai de a imita ;
însă, vai ! Comparația făcută de Sihleanu între
viitorul său cu o pustie deșartă s-a schimbat la
d. G. în comparația dintre ceasul care trece și
mormîntul său, — care iar trece !

În a doua poezie *Plăcerea* se zice în cea întâi
strofă :

Auzi tu în vale, cum cîntă un cîntec
Fetița cea dulce, cu zîmbet frumos,
Cum plînge părăul ce trece *sălbatic*
Mugește prin frunze cu vuiet *duios*.

Un rîu plînge *sălbatic* și *mugește duios* !
Amabile domnule G. ! Nu te supăra de cores-
pondența de astăzi și tu, iubite cititor, plîngi soarta
unui biet redactor !

cu figura zimbitoare și ochii căpriei. O barbă neagră îi acopere întreaga bărbie, părul său e totdeauna pomăduț, îmbrăcămintea sa e curată și se deosebește prin pantalonii săi care sunt atît de pestriți încît nu li se poate recunoaște fața. Basmaua ce poartă în buzunarul exterior de la pieptul surtucului, o lasă totdeauna să atîrne pe jumătate afară ca să se vadă marginea ei roșie sau albastră și să răspîndească parfumul ce cuprinde.

Ghiță Titirez cunoaște foarte bine arhiva lui ; el știe numărul ce poartă fiecare dosar și mai toate hîrțile care se găsesc în ele. Cînd un avocat ori împricinat vrea să consulte vreun asemenea dosar din arhivă, nu are decît a-i spune cu cine se judecă ori s-a judecat odinioară și de îndată Ghiță își aduce aminte de numărul dosarului fără a consulta condica și știe în ce dulap și pe care poliță îl va găsi. Cu advocații cei de rîndul întăi, Ghiță e foarte amabil. Cum vine vreunul în arhivă, Titirez se scoală și-i dă scaunul său, scoate o cutie de chibrituri din saltarul cel stricat al mesei, îi dă foc ca să-și aprindă țigareta și îl întreabă cu ce îl poate servi. El știe foarte bine că cu acest soi de oameni e totdeauna mai nimerit de a fi amic, căci azi sunt advocați, mîne deputați, și poimîne vreunul se face chiar ministru. Cu advocații de clasa a doua, deși amabil, el se pune pe un picior de egalitate : le dă mîna, glumește cu dînsii, își face țigară din tutunul lor și împrumută cîteodată de la unul sau de la altul mici sume de bani, uitînd însă a le da înapoi. Însă cu advocații cei mici de tot și cu împricinații el e mult mai rezervat. Adesa cînd intră vreo persoană în arhivă, cu îmbrăcămintea mai simplă, el se face că e foarte ocupat și tot scrie în vreo condică, fără a băga de seamă că a venit cineva care are treabă cu dînsul.

— Domnule arhivar, se adresează acesta către Titirez cu timiditate, văzîndu-l atît de ocupat. Domnul arhivar însă tot urmează a scrie fără a ridica ochii.

— Cucoane Ghiță..., începe iar după cîteva momente împricinatul cu ton mai măgulitor.

— Ce este ? răspunde Titirez aruncîndu-i o privire scurtă și nepăsătoare, după care începe iar a scrie.

— Am să văd într-un dosar vechi, un act de pe care mi-ar trebui o copie. Este o împărțeață în viață, făcută de răposatul tată al socru-meu cu fratele său Maței. Ș-apoi am nevoie fiindcă un văr al doilea al femeii mele pornește pricină de la o fîntină aflătoare lîngă locul unde era pe atunci gardul viei, care mai pe urmă s-a strămutat în partea pogoanelor rămase tatălui femeii mele, care prin învoială sfîrșind gilceava...

— Astăzi n-am vreme, veniți mine.

— Mine e duminică, cucoane Ghiță, și tare mare nevoie am.

— Atunci luni. Nu pot să-mi las trebile pentru toți oamenii care or veni. Trebuie să răsfoiesc toată arhiva ca să-ți găsesc dosarul dumițale.

— Tare vă rog, cucoane Ghiță. Nu sunt un om nemulțumitor.

Cum aude cuvintele : „nu sunt un om nemulțumitor“, Titirez se scoală, întreabă încă o dată de numele împricinaților, merge drept la dulap, pune piciorul peste cîteva dosare de la pămînt, se acață de vro scîndură, se trage în sus și luînd un pachet de hîrtii, desface sfoara cu care sunt legate și scoate dosarul cerut. Țiînd cu o mînă pe acesta, iar cu alta scoțînd din saltarul mesei o coală de hîrtie, el zice împricinatului : știu că sunteți vî-nător ; am pus la loterie o pușcă inglezească mi-

nunată, nu luați vro două, trei numere? — numai trei lei numărul! Dacă împtricinatul se apără sub cuvînt că nu e vînător, sau că are puști destule, Ghiță încrețește fruntea, pune hîrtia înapoi în saltăr, se uită pe dosar, și zicînd cu un ton sec: „Nu-i acesta dosarul dumatăle, nu-l pot găsi acumă“, pune pachetul înapoi și închide dulapul. Iar dacă împtricinatul subscrie cîteva numere și plătește, Ghiță îi dă dosarul zîmbind, îi aduce încă un scăunaș ce este după sobă ca rezervă și urmează a fi foarte amabil.

Loteria nu e singurul mijloc întrebuițat de Titirez pentru a dobîndi de la împtricinați răsplată serviciilor ce le face. Alteori este o colectă pentru o văduvă rămasă fără mijloace de viață prin moartea subită a soțului ei; ori pentru înmormîntarea vreunui bătrîn, bogat odată și mort în mizerie; ori pentru repararea mobilelor grefei pe calea inițiativei private; ori pentru un sat întreg inundat sau ars; ori în sfîrșit pentru alte scopuri filantropice prin care dovedește bunătatea inimei sale.

Pentru ce însă, cînd se află singur în arhivă, Ghiță e gînditor și se uită așa de distras pe deasupra condicilor deschise, ori în focul sobei, ori ridică ochii visători spre podele? Pentru ce acum o zîmbire îi zboară pe deasupra buzelor? Ce hîrtiuță scoate din buzunar și citește cu aer de mulțumire? Ca să pătrundă cineva în gîndurile lui Titirez, ar trebui să cunoască și cealaltă parte a vieții sale, cînd și-a închis dulapurile și, părăsind canceleria, se amestecă în curentul celorlalți muritori.

Lepădîndu-și caracterul de arhivar și redevenind persoană privată, Ghiță Titirez nu se mai ocupă decît cu o singură idee — *amorul*. Amorul,

sau, mai bine, *amorul* sunt viața lui, răsplata ostencilor din arhivă. El nu are niciodată numai un singur amor ce-l preocupă, ci conduce în aceeași vreme până la șase și chiar mai mult, fără ca una din iubitele lui să știe despre celelalte. A mina toate acestea cu dibăcie, a mulțami pe toate, fără a pierde pe nici una, nu e treabă ușoară și numai meșteșugurile și vicleniile minții sale iscoditoare sunt în stare de a duce la capăt uneltiri atât de grele.

Ghiță Titirez nu fusese totdeauna atât de șiret. Din contra era o vreme când se crezuse născut pentru o viață casnică liniștită. Ajuns la vârsta de douăzeci de ani el suspina după căsătorie și își făcea tot soiul de visuri din fericirea ce va simți când va găsi pe femeia dorită și în așteptare cea mereu la versuri de dor și de dragoste. Fata unui bătrîn pensionar, cu care făcuse odată cunoștință; îi păru că are toate însușirile ce dorea să aibă aleasa vieții lui și se hotărî să o ieie. Cît ținu numai amorul treaba lui mergea de minune. Fata îi zicea că-l iubește; el îi ducea fișicuri de bomboane, ca îi lucra pungi în secret — în sfîrșit cîteva sărutări ascunse îl încredințară că nu are decît să facă propunerea pentru ca totul să fie isprăvit. Când însă veni la viitorul său socru, acesta se indignă de o asemenea cutezare din partea unui scriitor de poliție (căci pe atunci încă nu intrase în arhivă) și — ceea ce supără mai mult pe Titirez — copila era cu totul de părerea tatălui ei. Respingerea propunerii sale umplu pe Titirez de amărăciune și mai multe săptămîni, se simți foarte necăjit. După aceasta însă, fie ca să-și răzbune asupra femeilor, fie ca să-și uite supărările, el se puse a face curte în dreapta și în stînga și văzu cu plăcere că femeile, departe de a-l desprețui, îl

privesc cu ochi favorabili și că avea izbînzi neașteptate. De atunci încredințându-se că e băiat frumos și cu noroc, el s-a pus pe amoruri. Aceasta se făcu întâi un obicei, apoi cu vremea o trebuință la care ținea mai mult chiar decît la postul ce ocupa. În zadar îl muștra maică-sa, o băbuță bătrînă cu care locuia împreună în o casă din mahala, și totdeauna cînd venea la vreme la masă îi zicea că are s-o pățească într-o zi, căci ar fi pe lume mulți bărbați răi ce-și tem femeile ; în zadar căuta să-l oprească serile acasă, în zadar îl încredința că ar voi mai degrabă să renunțe la jumătatea salariului pe care Ghiță în bunătatea sa îl împărțea cu dînsa, decît a-l vedea urmînd această cale, Ghiță nu se putea lăsa de obiceiurile sale. Din contra, din zi în zi dobîndea mai multă iscusință și dibăcie. Își făcuse teorii despre modul cum trebuie făcut curte : în care caz ai nevoie de prezenturi ; în care altul trebuie să vii cu stihuri sau, cu lăutari ; cînd trebui să fii supus și măgulitor, sau dîrz și mîndru. Un mijloc comun avea însă pentru toate : de a ținea una și bună dacă o începuse o dată. „Partea adversă — așa numea el pe femei — nu trebuie cruțată. Ca să nu pierzi judecata prin părăsire sau paragrafie, trebuie totdeauna ca să ai vreo hîrtie gata, să pui s-o înregistreze și să cauți ca termenul să fie cît de scurt.“

Astfel trăind, Titirez ajunse a nu mai afla nici o plăcere în societatea bărbaților ; cu dîșii nu mai găsea nimic de vorbit, îi erau urîți și chiar se ferea de ei, căci devenise prudent și avea de principiu că în trebi de amor trebuie să taci și să faci.

Acum el avea numai patru iubite ; căci din cele șase ce avusese — numărul legal, cum îl numea Titirez — două fusese silite a părăsi orașul și cu pornirea lor se stînsese și amorul lui Ghiță.

Aceste patru erau : 1. Femeia grefierului său *Natalița* ; 2. *Anastasia*, fata iconomului Procopie protopopă ; 3. *Luțica*, cusutoiță la o modistă și 4. *Cleopița*, cucoana tinerică a unui boier bătrîior.

Cunoștința Nataliței o făcuse cu ocaziunea mergerii lui cu dosare și cu hîrtii la casa superiorului său ; pe *Anastasia* o cunoștea de mult, fiindcă făcea adeseori vizite la părintele Procopie și petrecea acolo chiar serile ; pe *Luțica* o întîlnise într-o seară stînd la ușa casei, uitîndu-se la cei care treceau și se oprise să-i vorbească, iar pe cucoana *Cleopița* o văzuse întîi la primblare într-un echipaj frumos și după aceea la fereastră. Ghiță trecuse adeseori pe dinaintea casei sale încoace și încolo, încît tînăra cucoană îl luă în seamă, apoi se deprinse a-l vedea trecînd ; după aceea s-a întîmplat să-i și vorbească cîteva vorbe în treacăt ; în sfîrșit, cu vremea făcuse cu dînsa cunoștință mai intimă.

Pe toate aceste el știa să le economisească bine. Cu *Luțica* se întîlnea seara cînd modista își închidea prăvălia ; o plimba în zile de sărbători, însă totdeauna la locuri în care nici una din celelalte nu venea vreodată. La *Anastasia* se ducea în vizită și profita de momentele cînd rămîneau singuri pentru a-i spune cîteva cuvinte de amor, a-i da o scrisorică, ori a primi de la dînsa ; o vedea încă la biserică unde se ducea cu părinții ei, cîteodată la petreceri și acum pune la cale cum să se vadă mai nesupărați ; pe *Natalița* o vedea la dînsa acasă cînd bărbatul era dus — despre care îl înștiința o oală cu flori ce apărea totdeauna în fereastră cînd pleca bărbatul —, și la cucoana *Cleopița* intra în momente oportune pe o porțiță din dos care da în grădină. Acum visa la o a cincea iubită la o căpităneasă pe care o văzuse în

grădină, plimbîndu-se la brațul bărbatului ei și care se cam uitase la dinsul cu coada ochiului și de cîtva timp răspundea totdeauna la zîmbetul său. Preferința lui era totdeauna pentru cea prezentă. Cînd era singur le lăsa să defileze pe toate în gîndul său, zîmbea la fiecare din ele și împărțea inima lui în părți egale pentru toate. Ceva — ceva pare că tot ținea mai mult la Anastasia, cu care gîndea chiar cîteodată că are să se însoare, idee însă ce gonia îndată ce-și închipuia că trebuie să părăsească pe celelalte. Uneori își zicea că ar putea-o lua, fără a curma relațiile cu celelalte, dar cu toate acestea nu se putea hotărî la un asemenea pas. Mai puțin dragă îi era grefierița, căci aceasta, pe lîngă că avea un bărbat gelos, apoi se și înamorase din cale afară de Titirez, plîngea prea mult, slăbea, se uita la el ca la un Dumnezeu, încît se cam săturase de dînsa.

Într-o zi — era tocmai o sîmbătă — Ghiță Titirez se afla singur în arhiva lui și arăta preocupat, ținînd în mînă vreo patru hîrtiuțe. Aceste erau toate scrisori de dragoste ce primise și care-l cam puneau în nedumerire. Cea întîi zicea așa :

Ghițică, dragă,

Mîine e tocmai duminica mea, cînd Madama îmi dă drumul toată ziua. Să vii des-dimineată să mă iei ca să mergem la vie. Seara ne-om întoarce în oraș și-om merge să ascultăm muzica. Adă-mi și o păreche de mănuși de la magazinul din colț, știi, numărul 6½. Să nu cumva să întîrzii, c-o pățești cu mine. Îți sărut ochișorii.

Luțica

A doua scrisoare era de la Anastasia :

Preiubitul meu !

La biserică este mîine slujbă mare. Tata și mama merg amîndoi. Eu m-am făcut bolnavă și voi rămîne acasă.

Vino, preiubitul meu ! Până mine îmi pare un an. Toată noaptea am să visez de tine. Te sărut de o mie de ori.

A ta iubită

Anastasia

A treia scrisoare era foarte scurtă :

Titirejel,

Dumnealui s-a dus la țară și se întoarce poimîne. Fii mine la unul după-ameazi la locul știut. Doar n-ai pierdut cheia ?

C...

Cea de pe urmă și mai sentimentală era de la grefierită :

Iubitul inimei mele, scumpul, dragul, drăguțul meu !

Vino mine după-ameazi. El are treabă la prezidentul lui toată vremea. Vino, scumpul meu. Of ! Tu nu mă iubești cum te iubesc eu. Of ! Ghiță ! Ghiță ! Nu știi cât te iubesc de mult. Numai la tine gîndesc ziua și noaptea. El îmi e tot mai nesuferit. Of ! Ghiță ! Iubește-mă și tu cum te iubesc eu ! Îmi pare că te tot văd cu ochii tăi cei frumoși și mă topesc... Of ! iubește-mă Ghiță și nu fi așa de posomorît ca mai deunăzi ; am plîns toată noaptea. Te sărut de o mie de mii de mii de ori. A ta iubitoare pentru vecii vecilor, te sărut și iar te sărut de o mie de mii de ori.

Natalița

Titirez ceti scrisorile de mai multe ori, apoi se scărpină în cap, își făcu o țigaretă, mai gîndi cîtva timp, apoi iar ceti scrisorile și în fața lui se vedea că nu știe ce să facă. Ca să mai uite, luă condeiul și numerotă toate scrisorile, după obicei

— obicei transportat din arhiva curții în arhiva lui privată —, dar tot nu-i venea nici o idee cum să scape din 'acest impas, mai cu seamă fiindcă în duminica aceea era să fie paradă și astfel, căpitanul nefiind acasă, Titirez se hotărîse să facă cel întâi pas serios spre căpităneasa cea frumușică. În sfîrșit își făcu programul următor : Des-dimineață în vremea bisericii va merge la Anastasia ; după aceea se va duce la Cleopița să-i spuie că are treabă la grefierul său și totodată va scrie Nataliței că-i cam bolnav. În vremea aceasta se va răpezi la căpităneasă, ș-apoi va sfîrși ziua cu Lulița. Așa și făcu. A doua zi după ce se îmbracă frumos, neuitînd pantalonii cei cu roșu, albastru și alb, făcu o vizită lungă celei mai preferite din iubitele lui, se răpezi la Cleopița și descuie porțița din dos, în vreme ce trimese următoarea scrisoare Nataliței :

Drăguță !

Tare sunt bolnav ; mă doare capul și șelele și mama mi-a pus un muștar și nu-mi dă voie să ies din casă. So-cot că mine îmi va fi bine și însănătoșindu-mă oi veni să te văd căci am să mă cer să mă duc de la cîntelerie pentru boală ș-apoi atunci vom fi singuri. Tare sunt mîh-nit pentru șele.

A matala iubitor și te sărut dulce.

G...ă T.....z

P.S. Arde scrisoarea ca să nu cumva...

Cleopița auzind că Ghiță are treabă, se necăji întâi, apoi avînd oarecare practică a acestor lucruri, îi veni ideea că Titirez îi este necredincios și nu-l opri mai mult. Însă întorcîndu-se în casă, își schimbă grabnic hainele, îl urmări de departe

și-l văzu intrind în casa căpitanului. În vreme ce ea sta la pîndă după un zaplaz, Ghiță intră la căpităneasă.

— Vă rog să mă iertați, cuconiță, zise el, dar am auzit că vă mutați la sf. Dumitru și am vrut să văd casa dacă nu vă supără. Eu sînt arhivarul curții : Ghiță Titirez.

— Căpitanul nu mi-a spus că se mută, răspunse ea, dar are obicei de-a nu mă înștiința despre nimica.

— Așa sunt bărbații, răspunse Titirez zîmbind. Cum se insoară, apoi se fac tirani asupra femeilor lor.

Căpităneasa dădu din cap și suspină.

— V-am văzut de multe ori la grădină, cuconiță, urmă Titirez. Întăia dată în ziua sfinților apostoli Petru și Pavel. Aveați o rochie cafenie care vă ședea foarte bine.

— Dar cum de țineți minte așa de bine ?

Titirez suspină, apoi se uită pătrunzător la dînsa, apoi plecă ochii la pămînt. Căpităneasa se înroși.

După ce mai schimbară cîteva vorbe, căpităneasa îi propuse să-i arăte casa. Ghiță îi oferî brațul și cercă a strînge mai tărișor pe al ei. Frumoasa căpităneasă neîmpotrivindu-se, ei merseară așa din odaie în odaie tot vorbind și zîmbind și devenind tot mai intimi. La odaia cea din urmă căpităneasa se opri zicînd :

— Aici este... n-ar trebui...

— Pentru ce să nu intrăm ? șopti Titirez, uitîndu-se drept în ochii ei.

— Apoi... și căpităneasa se înroșea tot mai mult.

Nu apucase a închide bine ușa după dînșii, cînd se auzi în coridor un zureit de sabie și de pînteni.

— Săracan de mine, căpitanul ! Ce-o să gindească ! strigă ea.

— Pe fereastră ! răspunse Titirez.

— În cada de sub streșină ! adăogi ea.

— Când să mai vin ? zice încă Titirez pășind peste fereastră.

— Joi seară la opt, răspunse căpităneasa, închizind fereastra în pripă și mergînd zîmbitoare să întîmpine pe soțul ei.

Ghiță ajungînd la pămînt se tupilase în cadă. Din nenorocire în fundul cadei era încă apă de ploaie, așa încît bietul arhivar stătu mai multă vreme cu picioarele în apă pînă la glezne și-l apucă un gutunar tătăresc. Cînd observă împrejurimile, văzu alătura un zaplaz în dosul căruia s-ar fi putut da un moment, pînă a nu fugi.

Abia ieși din cadă și se ascunse după zaplaz, cînd îl apucă cineva de braț. Titirez îngălbeni, gîndind că-i ofițerul și-i slăbiră toate puterile. Era însă Cleopița care-l pîndise.

— Ha ! Vînzătorule, te-am prins în sfîrșit ! strigă ea, ridicînd vâlul de pe față. Ha ! Netrebnicele și fățarnicule ! Cum văzu Titirez că nu-i căpitanul, îndată prinse la inimă, își prefăcu fața și zise zîmbind :

— Am sfîrșit treaba cu grefierul meu ; bine că te-am găsit ; tocmai era să vin la mata, drăguță.

— Așa, cuconașule ? Dar pe fereastră de ce ai sărit, dar în cadă ce-ai căutat, dar de ce tot strănuți și îți sunt picioarele ude ?

— Te încredințez... să n-am parte de mătăluță ; îți jur pe tinerețele mele, pe dragostea mea... drăguță !...

— Piei și să nu te mai văd în ochi, Satane ! că te ucid ! Iau un par și te ucid !

Zicînd așa, Cleopița se depărtă furioasă. Titi-rez rămase o secundă pe loc, strănută de cîteva ori, se mai scărpină în cap, apoi se puse într-o brișcă cu un cal, ridică coșul și merse acasă, făcînd pe drum socoteală că tot mai are vreme să se schimbe și să meargă la Luțița.

Care fu însă spaima lui, cînd, intrînd acasă, văzu la dînsul în odaie o femeie care ședea pe un scaun și-l aștepta.

— Mata ești, Nataliță ?

— Tu mă înșăli și mă vinzi, o, Ghiță ! îi răspunse aceasta galbenă ca ceara și cu ochii rătăciți. Nu ți-e milă de mine și de dragostea mea ? Tu nu ești bolnav, tu nu mă iubești. Of ! Ghiță, ai să dai seamă !

— Mai încet, pentru Dumnezeu ! șopti el, poate să te audă mama care-i în odaia din fund lîngă bucătărie.

— Nu-mi pasă, strigă grefierița, de-acum nu-mi pasă de nimica. Ce-a fi, a fi, sunt hotărîtă la toate !

— Dar liniștește-te, pentru Dumnezeu ! o rugă Ghiță. Îți jur că am fost bolnav, nu vezi cum sunt de răgușit și de răcit. Numai pe mata te iubesc, iți jur pe ochii din cap, numai la mata gîndesc.

— Dacă-i așa, hai să fugim ! Pe *dînsul* nu-l mai pot suferi ; viața mi-e un blăstem. Hai să fugim chiar acum, ori nu mă iubești și mă omor !

— Săracul de mine și de mine, strigă Ghiță desperat. Să nu cumva să te omori și să faci așa o poznă ! Dar vino-ți în fire, scumpo, cum să fugim ? unde și cu ce ? Vrei să mă dea afară de la arhivă ?

— De nu fugi cu mine, mă omor ! tot striga grefieruța și ochii îi ardeau cumplit.

— Ei bine, vom fugi — dar nu acum. N-am nimic pus la cale. Poimine seară oi veni să te iau, gătește tot.

Cum o mîngîia astfel, tot strănutînd și tușînd de răcit ce era, deodată se deschise ușa mare și se răpezi în casă Luțica care nu avusese răbdare să-l mai aștepte. Cînd văzu o altă femeie, rămase încremenită, apoi deodată se răsufală adînc și-i aruncă o ploaie de injurii :

— Ha ! Marțafoiule, de aceștia îmi ești ? Pre-puneam eu de mult că ești bun numai de stîrnit femeile, ei lasă, mangositure !

Strigînd așa, Luțica se aruncă cu unghiile asupra lui ca să-l zgîrie și să-i scoată ochii. Natalița însă deveni deodată palidă ca o moartă și căzu leșinată pe canape.

— Aleu ! Valeu ! Ce-i pe capul meu, ce-i pe capul meu ! se văita Titirez, trăgîndu-se de păr.

— Cine-i femeia asta, răule și blăstematul ? tot striga Luțica amenințîndu-l cu unghiile.

Strigătul și vuietul spăriară pe mama lui Titirez care era în odaia din fund lîngă cuptor și băbuța sări să vadă ce se petrece. Însă abia apucase a intra în odaia unde se petrecea această scenă, cînd se și auzi afară glasul grefierului care întreba pe femeia de la bucătărie : „Acasă-i Ghiță ?“

Auzînd acest glas, Titirez apucă pe Natalița în brațe, strigînd către bătrîna : „Scapă-mă mamă !“ Băbuța împinse pe Luțica în odaia de alături după Ghiță care ducea tot acolo pe Natalița.

— Sărut mîna, cucoane Pavlachi, zise bătrîna întîmpinînd pe grefierul ce intra. Ghiță e cam bolnav și-i culcat — i-am pus un muștar.

— Îmi pare rău, răspunse grefierul. Tocmai veneam și eu o dată să-l văd. A fost de atâtea ori la mine și-mi tot ziceam că trebuie să vin și eu o dată. E dincolo în pat ? Am să merg să-l văd.

— Nu vă osteniți, cucoane Pavlachi, iaca vine singur. Intrînd Ghiță, bătrîna ieși să aducă dulceți.

— Tare ești galben la față, Ghițișor, zise grefierul către Titirez ce intrase și părea că acum s-a sculat de pe o lungoare de patruzeci de zile.

— Nu-mi e bine, domnule grefier, am să vă rog chiar să-mi dați un concediu de cîteva zile.

— Bucuros, Ghițișor, bucuros, răspunse grefierul, luînd dulceța, am să stărui de prezident, știi că el mă ascultă. Numai vezi de te îndreaptă. Știe femeia mea o doftorie pe care am să ți-o dau, o doftorie care face minuni. Numai femeia mea are să te îndrepte.

După ce mai vorbîră cîteva momente, grefierul ieși și sărută pe Titirez pe frunte, căci din toți funcționarii săi subalterni arhivarul era favoritul său.

.

Cîteva zile după duminica cea plină de întîmplări din care scăpase cu bine ca prin minune, Ghiță Titirez se îndreptă de gutunarul, tusa și frigurile ce-l scuturase. Însă băbuța, muma lui, nu voi să-l ierte pînă ce nu se spovădui și împărtăși ca să se spele mai întăi de păcatele sale, și pîn-a nu-i lua făgăduința solemnă că în viitor va fi cuminte. Săvîrșind aceasta, Ghiță văzu cu pă-

rere de rău că rămăsese aproape fără amoruri. Pierduse pe Cleopița, pe Luțița și pe Natalița și nu-i mai rămânea decît Anastasia și căpităneasa și încă această din urmă mai mult ca speranță pentru viitor.

De aceea, fiind nesfîrșit îndemnat de maică-sa, avînd și în memorie întîmplările din duminica cea fatală, amintiri cari îl urmăreau până și-n vis, el luă hotărîrea să se însoare — se înțelege cu Anastasia care totdeauna fusese cea preferită. Într-o zi dar, el merse pe neașteptate la dînsa. Însă care fu indignarea lui, cînd, intrînd în casă, găsi pe un diaconăș frumușel singur cu Anastasia ? Acesta îi tot vorbea încet și o dezmierda cu mîna, tocmai cînd părinții nu erau acasă. Fără a pierde un cuvînt, Ghiță ieși furios, convins că femeile sunt perfide și că e prost acela care are încredere în ele, și-și zise că deacum nu va mai fi credincios ca înainte. De aceea alungă din gîndul său ideea căsătoriei și urmă cu amorurile.

Pe la primblări, pe la teatru, prin adunări la curte, Ghiță căută mai multă vreme până ce își adună iarăși cîteva iubite. Pe lîngă căpităneasa cu care acum era mai intim, mai găsisese o văduviță foarte frumușică, într-o mahala, dar care umbla după căsătorie, deși avea doi copilași. Mai făcu cunoștință și cu o profesoriță de la o școală de fete, *Polyxenia Găină*, căreia îi plăcea foarte mult poesia și la care vedea că fără versuri nu izbuteste. De aceea în arhivă, cînd era singur, el împingea adesea condicele într-o parte și făcea poezii, lucru ce la început îi venea mai greu, dar în urmă, mai cu ajutorul și a cîtorva calendare și jurnale îi era mai îndemînă. Într-o zi compuse mai multe poezii pe care cra să le prezente pro-

fesoriței împreună c-un buchețel. Cea întâi o numise „La P...”

Tu ești ca o roză, ca un crin
Pe cînd eu suspin.
Ah ! primește acest buchet
De la un băiet,
Care atîta te iubește
Încît se topește
Și te uită la mine cu amor
Căci altmintrelea mor.

Alta era o aluziune la o convorbire ce avuse cu dînsa în grădină :

Mi-ai spus că mă vei iubi
Cînd vei fi încredințată
Că după alta nu alerg
Și că ai inima mea toată.
Apoi cum am să iubesc
Pe alta decît pe mata
Cînd, dacă nu ești acolo,
Eu plîng ziua și noaptea.

A treia era un acrostih asupra numelui ei :

Gîndești că voi mai trăi
Atunci cînd nu mă vei iubi ?
I ! mai degrabă aș muri
Nimic nu m-ar putea opri
Această viață a sfîrși !

Asemenea versuri compunea el pentru profesorița Polyxenia, în vreme ce strîngea și mai tare relațiile sale cu căpităneasa, ce frecventa pe văduviță, depărtînd totdeauna vorba căsătoriei și totdeauna căuta și alte amoruri nouă pentru a putea împlini cel puțin numărul legal.

FOI CĂZUTE

Lumea stă pe o schimbare ; toate trec
și mor și pier
Conachi

În tot anul cînd natura se despoaie de podoabele sale și piciorul nostru calcă pe movile de foi uscate și căzute, o simțire de tristeță ne cuprinde și ne gîndim cu melancolie la anotimpurile frumoase prin care am trecut. Însă de astă dată m-am gîndit fără voie și la un alt fel de foi, la cele literare și științifice ce într-o zi apăruse pe neașteptate în România, înverzise cîtva timp și apoi s-au pierdut pentru totdeauna fără a mai învia în primăvara următoare.

Nemaivorbînd de cele anterioare *Convorbirilor literare*, din care multe s-au bucurat de un succes binemeritat, cîte mai nouă nu am salutat la aparițiunea și am plîns la stingerea lor !

În ianuarie 1868 am vestit cititorilor noștri că a apărut în Iași *Jurnalul pentru toți*, un jurnal în format mare, ilustrat (cuprinzînd în frunte chiar portrețul redactorului) care zicea că are de scop să dezvolteze literatura națională. Începutul pîrîndu-ne cam slăbuț, pentru un scop așa de măreț, nu ne-am sfiit a arăta părerea noastră foarte lămurit. Redactorul *Jurnalului pentru toți* se cam su-părase pe noi, ne răspunse cu îndestulă animozi-

tate, iar după două sau trei luni — închise jurnalul.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, ne-a venit cu poșta o foaie literară hebdomadară din Botoșani *Steluța* sub redacțiunea d-lui *I. V. Adrian*. Această foaie ne păru ceva mai binișor redactată și urarăm succes confratelui nostru ; dar ce folos ! Steaua căzu îndată și Botoșanii rămaseră iarăși în întuneric. Pe la sfîrșitul anului trecut am aflat moartea subită a însuși redactorului *Steluței*, deși se afla în toată puterea vîrstei. *I. V. Adrian* a avut o viață destul de ciudată, căci a cercat și gustat din toate. Luarea aminte a publicului a fost atrasă asupra lui prin *Bondarul*, întîiul jurnal umoristic din Moldova, ale cărui glume destul de ghimpoase îi făcu oarecare nume. După aceea a fost succesiv tipograf, primar, subprefect, librar, polițai, poet, deputat, redactor, profesor de filosofie, inspector al regiei monopolurilor tutunurilor și cîte altele ce nu mai știm. De bine, de rău el o scotea la capăt în toate aceste trebi, căci cu inteligență îl înzestraseră natura îndeajuns ; îi lipsea însă o învățătură solidă și mai cu seamă... dar : *de mortuis nil nisi bene*¹, să ne aducem aminte numai de figura sa plăcută și simpatică și să uităm celelalte. Dacă literatura nu-l va cunoaște, cel puțin lăutarii îl vor pomeni, căci mulți din ei vor fi cîștigat laude și bani de la înamorați nefericiți cărora le cîntau refrenul cunoscutei poezii ce *Adrian* a tradus din italienește :

O tu crudelo ! Inimă n-ai,
Inimă n-ai !

¹ Despre morți nu se vorbește decît de bine (lat.).
(n. ed.)

Un an mai târziu, în februarie 1868, ne trezirăm cu un jurnal literar în Roman, jurnal ce-și zicea *nepolitic* și se intitula *Femeia*. Această foaie cuprindea deșănțate lucruri. În darea noastră de seamă, cităram câteva pasajuri din diferitele articole ale *Femeiei* și îndemnăm pe d. Gheorghiu (*Budu*) al cărui nume figura ca redactor, care era unicul colaborator și poate, afară de noi, unicul cetitor, să înceteze cu această publicare, cu atât mai mult că pe atunci în Roman nici nu exista o tipografie și redactorul era silit să tipărească la Iași jurnalul ce apărea în Roman. Întâi d. Gheorghiu (*Budu*) se minie și ne făcu lungi răspunsuri în proză și în versuri ; mai pe urmă, însă, după câteva luni, văzînd că nu mai merge, el ascultă sfaturile noastre și chiar ne scrisese o scrisoare foarte amabilă. Nu ne puturăm opri de a-i trimite felicitările noastre pentru moartea *Femeiei* sale.

Trecură încă doi ani și se deșteptă în sfîrșit și capitala României din letargia intelectuală în care zăcea de timp îndelungat. Văzînd că înaintea ei Botoșanii și Romanul — nemaivorbind de Iași — încercaseră să publice foi literare, ea își zise că i-a venit și ei momentul și deodată începu a ne trimite broșure peste broșure cu tot soiul de nume. Între aceste însemnăm întâi *Ateneul*, apoi jurnalul numit : *Societatea pentru învățătura poporului român*. Arătînd cuprinsul întăiului număr în *Convorbiri*, nu voirăm a ne pronunța asupra meritului jurnalelor, decît mai pe urmă cînd vom avea mai multe broșuri înaintea ochilor.

Într-un târziu ne veni în adevăr încă un al doilea număr ; și cînd eram să începem tocmai a ne lămuri despre meritul foilor, ele răposară de moarte subită. De ce au apărut, de ce au dispă-

rut — nimeni nu știe ! Odată cu dînsele se ivise și *Foaia societății „Românismul“* arătînd în frunte numele a o mulțime de colaboratori, printre care și d. B. P. Hasdeu — căci pe atunci *Columna lui Traian* nu se transformase încă din jurnal politic în jurnal literar și științific. *Foaia societății „Românismul“* era foarte curioasă : ea avea scopul de a lăuda tot ce este românesc, constituind pentru aceasta o societate anume, cu o mulțime de preșidenți, vicepreșidenți, casieri, secretari etc., și avînd lungi statute a căror publicare ocupa cea mai mare parte a broșurei no. 1. Prețul abonamentului era 20 fr. pe an, iar cancelaria comisiunii de redacțiune (cum se numea) se găsea pe Podul Mogoșoaiei no. 81 — în fund. Nu mai știm în care fund, căci după două — trei numere se înfundară așa de bine statutele, preșidenții, cancelaria și comisiunea de redacțiune, încît nimeni n-a fost în stare să-i disfunde. Dacă cel puțin abonații, amăgiți în așteptările lor, au putut să descopere în ce fund din Podul Mogoșoaiei se aflau casierii, sau de nu, ne este peste putință a cunoaște.

Cîteva luni înaintea acestor din urmă două foi literare, apăruse în București și *Revista științifică* a d-lui P. S. Aurelian. Aceasta, deși aproape șapte ani au trecut de atunci, trăiește încă și dacă o menționăm aici, unde vorbim numai de foi căzute, facem aceasta numai pentru a ne îndeplini o datorie de conștiință. Judecînd-o la început cu asprime după întăiul ei număr, nu ne sfiim a declara acum că urma ne-a înfătoșat-o în parte sub o altă lumină. Studiile d-lui Aurelian despre economie națională, agricultură și altele, bine scrise și îndreptate în mod practic spre îmbunătățirea materială a țării au început a produce întrucîtva fructele lor. Cunoștințele redactorului, energia ce

arată și neoboseala ce pune întru a ne învăța cum să ne ocupăm de interesul nostru propriu — marele mobil al oamenilor și popoarelor — merită o laudă obștească.

În anul 1872, după ce toate scrierile literare, ce apăruse în București mai nainte, încetase de mult, o societate de tineri veniți abia din străinătate, se înființă ca să scoată la lumină o foaie nouă numită *Tranzacțiuni literare și științifice*. Această publicațiune se înfățișă publicului cu articule așa de puțin potrivite pentru țara noastră și scrise într-o limbă așa de neînțeleasă încît, după cîteva numere, o condamnărăm cu desăvîrșire, cu atît mai mult că prevedeam grabnica ei moarte. Cu materii științifice învățate prin școală și scrise cu un aer de autoritate ce șade rău unor tineri cari acum ies în lume, nu înaintează literatura națională ! Le-am spus-o și nu am fost crezuți. În cîrînd însă cînd văzură înșii că este peste putință de a duce mai departe lucrul lor, chiar așa de ușor cum și-l făcuseră, ei închiseră *Tranzacțiunile* și luară hotărîrea de a aduna toate puterile pentru a crea o revistă durabilă în București. Profesori vechi ca d. V. A. Urechia, scriitori cunoscuți mai de mult ca d. G. Sion, jurnaliști politici ca d. Pantazi Ghica, toți tinerii de la *Tranzacțiuni* și cîteva alții ce rătăceau răzleți încoace și încolo și făcuseră încercări literare anterioare prin foi umoristice și politice, se întruniră și, sub auspiciile d-lui avocat Petru Grădișteanu, care și el în tinerețe se încercase în facere de versuri, înființară *Revista contemporană*.

Cînd numim *Revista contemporană*, vorbim de însăși viața *Convorbirilor* în timp de aproape doi ani, căci vor fi fost puține jurnale literare care să fi întreținut o polemică așa de aprinsă ca foaia

noastră cu acea revistă din București. Critica d-lui Maiorescu contra *Revistei*, intitulată *Beția de cuvinte* — nume ce a intrat de atunci în întrebuințarea comună — deschise lupta. Revista răspunse prin d-nii Grădișteanu, V. A. Urechia și P. Ghica lung și larg; d. Maiorescu replică prin un articol și mai lung încă, iar apoi, după obiceiul românilor, lupta trecu pe tărîmul satiric. În vreme ce *Convorbirile* tipăreau o satiră asupra colaboratorilor *Revistei* (*Satira III* de Iacob Negruzzi), aceasta trimitea abonaților săi, pe lingă broșura literară și o umorescă teatrală numită *Muza de la Borta-rece*, urmînd acest joc citva timp. Prin București, prin Iași, prin provincii se auzeau pretutindenea discuțiuni asupra luptei literare ce se încinsese; pentru întâia dată în România publicul cel mare luă interes la lucruri literare. Dar ce e mai curios, cîteva persoane din București veniră în Iași anume ca să vadă „Borta-rece” în care se îmbătau colaboratorii *Convorbirilor*. Care fu însă dizamăgirea lor cînd, după multă greutate, abia găsiră în sfîrșit, într-o mahala depărtată, o cîrciumă ticăloasă, fără bănci, fără scaune și — fără nici un membru din „Junimea”. Bucureștenii nici nu voriră a crede că aceasta ar fi vestita „Borta-rece”, căci unii luaseră lucrul la serios și își închipuiau în adevăr că așa s-ar fi chemînd localul întrunirii celor de la *Noua direcțiune*. Împăcare sau, cum ar fi zis redactorii *Contîmporanei*, *tranzacțiune* științifică între *Revistă* și *Convorbiri* nu a urmat niciodată.

Un anunți din iunie 1875 ne arată că d. P. Grădișteanu s-a retras de la redacțiunea acelei foi și că aparițiunea ei va fi întreruptă pînă în septembrie. Întreruperea ei însă a ținut pînă la octombrie, cînd foaia a ieșit din nou sub alți redactori decît cei cu care începuse. De atunci lupta crin-

cenă între *Convorbiri* și *Revista contemporană* încetă și ambele foi priviră una la alta, dacă nu cu simpatie, cel puțin cu indiferență.

Însă pe lângă *Revista contemporană* se ivi la București un luceafăr nou, cu o aparență foarte strălucitoare. Aceasta era *Revista literară și științifică* născută la 15 febr. 1876, avînd în frunte doi directori și în coadă un comitet de redacțiune compus din douăzeci și trei de nume, dintre care acela al unui profesor francez, a cîtorva bărbați politici români, a mai multor medici și avocați și în sfîrșit a cîtorva persoane necunoscute în nici o ramură de activitate intelectuală. În privința formei exterioare, noua revistă nu lăsa nimic de dorit : hîrtie bună, format îndemănatic și plăcut, tipar frumos. În fruntea numărului întăi, drept profesiune de credință, se tipări o glumă a d-lui Hașdău îndreptată contra noastră cu deplin succes — o mărturisim cu bună inimă. Dar cît ținu această publicațiune ? Patru luni în cap ! În curînd unul din directori se supără și se lepădă ; puțin după aceea o părăsi și d. Hașdeu, al doilea director ; numeroșii colaboratori se luară la ceartă, direcția pe care d. Hașdeu o numise *sănătoasă*, se îmbolnăvi așa de rău, încît închise ochii pentru totdeauna. Pentru a scăpa aparențele, de vreme ce se buciurase aparițiunea acestei foi cu un zgomot nemaipomenit, se publică că ea se unește din nou cu *Revista contemporană*. Sub acest nume ea urmă încă pînă în toamna anului 1876, cînd abonații încetară de-a o mai primi. Dacă foștii colaboratori ai *Revistei contemporane* sunt în adevăr destinați pentru literatură, precum credeau, ei vor reapărea desigur cîndva și cumva ; iar dacă activitatea literară a fost numai pretextul pentru a se arăta în public, lucrările lor se vor mărgini în

aceea ce a cuprins trupul *Revistei*, cu dînsa vor cădea, iar alte jurnale ce vor mai apărea și dispărea vor mări movilița foilor căzute printre care vă zace pierdută și *Revista contemporană*. Ziua bună vrednică adversară ! Noi îți întindem mîna în această oară supremă, și dacă am fi malițioși, ceea ce nu suntem, ne-am ruga de d. Bodnărescu ale cărui epigrame ați luat atît de mult în rîs, să facă pentru mormîntul tău o *epitafă în forma unei epigrame antice*.

În anul trecut, au mai răsărit în sfîrșit două nouă jurnale literare în București : *Revista „Junimei“* și *Acera română*, sub redacțiunea unor tineri nu încă destul de copti pentru a pricepe seriozitatea unei asemenea întreprinderi, iar în Iași alte două : *Foaia familiei* și *Buciumul român*. Presupunem că cele două dentăi au încetat de mult, căci nu ne-a mai venit din ele nici un număr de timp îndelungat. *Foaia familiei* iarăși a apus iar *Buciumul român* duce încă — pe cît aflăm — o viață prăpădită care dă puțină speranță pentru viitor. Mai practic ne pare a fi d. Gr. H. Grădăraș cu *Albina Pindului*. D-nialui scoate cîteva numere în București, apoi încetează ani întregi. Pe urmă pleacă la Craiova și mai scoate și acolo un număr sau două și apoi iar încetează. Pe broșurele cari apar vedem însă totdeauna însemnat : anul I, anul II, anul III, anul IV și așa mai departe, nevrînd redactorul a ține seamă că în acești ani *Albina Pindului* a fost numai o arătare sporadică. Închipuirea îndrăzneată a d-lui Grădăraș confundă ceea ce a fost cu ceea ce ar fi trebuit să fie în cursul vremilor ; și publicul, dacă vrea, împărtășească poetica nălucire a redactorului, iar de nu — sănătate !

Iată starea literaturii și științei în România în lungul răstimp de zece ani ! Am văzut legi făcute, prefăcute și abrogate ; partizi politice luptându-se cu înverșunare ; libertăți proclamate și înscrise în legi ; am văzut academii ce discutau bugete și diurne, și, drept activitate, tipărend cu multă cheltuială un dicționar de cuvinte fantastice, pe care le declara cuvinte românești spre mirarea tuturor românilor care nu le pricepeau ; am auzit pe tribună cuvinte pompoase de școală și biserică, de românism, de cultură și civilizațiune dar cum bărbații politici își închipuiesc o stare de libertate și de cultură într-o țară lipsită de orice mișcare intelectuală, aceasta n-am priceput-o !

Nu putem sfârși acest catalog, sau mai bine zis necrolog, fără a pomeni și de o foaie română din Austria, pe care *Convorbirile* au găsit-o în viață și care s-a stins acum spre marea noastră mîhnire. Aceasta este *Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*. E drept că nu ne uneam în totul cu limba în care se scria și că ortografia acelei foi ne părea cam hieroglifică nouă din România liberă, dar oricum, *Foaia Bucovinei* era o manifestare de viață a compatrioților noștri de peste Molna ; era simburele sădit ce putea să crească și să se dezvelească în curgerea timpurilor. Din nenorocire însă tînăra plantă s-a uscat și a pierit. Ce vedem în locul ei ? O universitate germană și germanizatoare se întemeiază în Bucovina. Guvernul Austriei adună profesori din toate părțile împărăției și chiar de prin depărtata Germanie, pentru toate facultățile și descopere în fața lor statua Austriei, voind prin aceasta a le arăta scopul ce trebuie să urmărească. Peste un an ne-a și vestit din Cernăuți începutul unui frumos tractat de drept civil francez, cu pri-

vire specială la dreptul român, tractat ce pare mult mai serios decât începuturile analoage făcute la noi și părăsite apoi în grabă. În curînd însă vom vedea fără îndoială răsărind reviste literare, juridice, medicale, scrise în limba germană. Aceste scrieri ni se vor trimite și noi le vom deschide cu curiozitate pentru a vedea ce se petrece în sora noastră vecină, trup din trupul nostru. Știință vom găsi în ele desigur, dar vom căuta în zadar limbă românească sau măcar idei inspirate de simțire națională. Vrînd, nevrînd vom compara atunci starea literaturii și gradul de cultură din țărișoara vecină cu acele de la noi, și care va fi rezultatul ? Dacă judecăm viitorul după ultimii zece ani și după starea prezentă, vom vedea dincolo, la nemți, plante ce înverzesc, dincoace, *foi căzute !*

IONIȚA COCOVEI

Es muss auch solche Käutze geben.¹
Goethe

Cînd trebile te silesc să mergi pe la curți și tribunale, nu lipsești niciodată de a întîlni un bărbat lung și serios care se plimbă gînditor prin încăperile tribunalelor, sau stă de ascultă cu luare aminte cercetarea vreunui proces. Fie vreme bună sau ploaie sau ninsoare, el merge regulat în toată dimineata la tribunal. El poartă o cușmă lungă și țuguiată și, cînd e glod, încalță ciubote lungi până peste genunchi. Ioniță Cocovei nu mai este tînăr, căci prin părul capului și a barbei se văd multe vițe albe răsărind. Desei arată sănătos și voinic, el se sprijine pe un baston gros și vînjos cu vîrful de fier. Ioniță Cocovei nu e însurat și nu are rude nici prieteni; el șade într-o mahala depărtată și toată plăcerea și fericirea vieții lui consistă în ascultarea pledărilor la tribunale și curți.

Ioniță Cocovei era singurul fiu la părinți. Ajuns la doisprezece ani, el rămase orfan și stăpîn peste o mică avere pe care de-atunci a mai mărit-o în șirul anilor. Prin stăruințele tutorului său, el fu

¹ Trebuie să existe și astfel de oameni ciudați (germ.).
(n. ed.)

numit mai tirziu scriitor în cancelaria prefecturei, însă lucrările administrative nu l-au interesat niciodată și dorința lui era să treacă la un tribunal pentru a putea asculta cercetarea proceselor. Oarecare prefaceri de instituțiuni aducînd cu sine și depărtarea a mai mulți funcționari subalterni, s-a întîmplat ca Ioniță Cocovei să rămîie fără de post și fiindcă nu se bucura de protecția nici unei persoane cu influență, nimeni nu s-a mai gîndit să stăruie pentru numirea lui din nou în vreo funcțiune. Nici el nu a stăruit, căci nu prea iubește oamenii, nici pe cei mari, nici pe cei mici.

Se mai întîmplase pe atunci să-i treacă prin cap ideea căsătoriei și se găsisse chiar fiica unui bacal bogat care-i cam plăcea. Cocovei însă are un caracter foarte nehotărît și cu cît ideea să ceară pe fiica bacalului prindea mai mult rădăcină în gîndul său, cu atîta pierdea mai mult curajul de a se duce să-și facă propunerea. De mai multe ori intrase în băcălie cu ideea de a face pasul, dar acolo întîlnind figura serioasă a bacalului care ședea cu ciubucul în mină învălit într-un nor de fum, curajul îl părăsea și în loc de a vorbi despre căsătorie, cum-păra vrun mezelic oarecare, îl învălea în hîrtie, și puindu-l în buzunar, îl ducea acasă. Însă fata bacalului îl vedea adesea trecînd pe dinaintea ferestrei sale și se uita după dînsul. Cît era de mare și de voinic, Ioniță pleca atunci ochii în jos și se înroșea, temîndu-se ca nu cumva copila să ghicească gîndurile sale. Se vede însă că ghicise copila, poate i-a fi spus-o un vis, căci ea se uita din ce în ce mai lung după dînsul, și după ce trecea el, copila pleca ochii la pămînt și sta multă vreme pe gînduri. După cîteva luni, Cocovei se hotărî în sfîrșit să-și facă propunerea. În gîndul său chibzui încoace și încolo cum să vorbească cu viitorul socru. Însă

fiindcă gîndind se încurca tot mai tare, el se hotărî să scrie pe hîrtie cum să-i vorbească. După ce luă o coală albă și își ascuți pana, el începu a scrie :

Domnule Enachi !

După aceasta nemaiviindu-i nici o idee el șterse penița, o mai ascuți iar și părăindu-i cerneala prea groasă, vărsă cîteva picături de oțet în călămare. Apoi iar începu a scrie:

„Anul una mie opt sute..., luna aprilie în patrusprezece zile“.

Subscrisul *Ioniță Cocovei*,

Considerînd că se zice chiar în *Evangelie* că nu e bine ca omul să fie singur ;

Considerînd că sunt acum de treizeci și trei de ani ;

Considerînd că am o mică avere din care pot hrăni o familie ;

Considerînd că dumneata ai o fată care-i frumușică...

Cînd ajunse la acest considerant, tot singele i se sui în cap și nu putu scrie mai departe. Se trecură mai multe zile, în care văzuse iar pe copila bacalului la fereastră, uitîndu-se după dînsul lung și serios. Într-o duminică, după ce fusese la biserică ca să se îmbărbătească, luînd cu dînsul două bucăți de anafură acasă, el se puse iar pe scris și inspirat fiind, sfîrși dintr-un condei toată foaia propunerii. Atunci luînd-o cu dînsul, păși hotărît la băcălia lui Enachi; însă fiind duminică, dugheana era închisă. Ca să vorbească cu viitorul socru, ar fi trebuit să se suie la dînsul în casă. Aceasta însă n-o putu face: să dea ochi cu copila! Ce ar fi gîndit de dînsul? Ioniță se întoarse acasă și de atunci tot curajul îl părăsi. Săptămîină trecu după săptămîină și lună

după lună, până ce într-o zi îi veni vestea că fata s-a logodit cu un neguțitoras din vecinătate care avusese curajul să o ceară. Această veste îl pătrunse de melancolie și de atunci părăsi pentru totdeauna ideea căsătoriei. Cînd vedea o femeie tînără, el fugea în altă parte și devenea tot mai mizantrop. Singura lui distracție erau procesele la care asista și numai duminica și în zilele de sărbători, îi era urît după biserică cînd nu avea ce face. Atunci însă cetea în condica civilă sau penală și sta multă vreme pe gînduri ca să înțeleagă vreun paragraf, și cele mai multe ori, cu cît mai mult gîndea, cu atît mai puțin înțelegea. Cel mai mare respect îl avea de avocați, mai cu seamă de acei ce vorbesc mult cătră judecători și cu ton hotărit și cînd întîlnea pe unul din aceștia pe stradă, el saluta totdeauna cu respect. Cînd vedea pe vreunul prin coridoarele curților sau tribunalelor, el se uita lung după dînsul și clătînînd din cap șoptea printre dinți : „*Acesta-i bun !*“ După vreun proces mai lung, cînd judecătorii se retrăgeau și publicul începea a discuta care din cele două părți are dreptate, pronunțîndu-se unii pentru o parte, alții pentru cealaltă, Ioniță asculta cu luare-aminte pe toți dar nu da niciodată părerea sa. Dacă însă îl apucau și pe dînsul să spuie cum crede, cine are dreptate, Cocovei era foarte încurcat, și cele mai multe ori ar fi dorit să se depărteze. Însă apucat să se pronunțe numaidecît, el începea așa:

— Considerînd — după aceasta ridică tufoasele sale sprincene — considerînd dovezile și a unei părți și a celeilalte ;

Considerînd toate cele spuse de domnii avocați — *c-aceia-s buni* — aici își mușca buza inferioară ;

Considerînd și toate legile citate, apoi — n-ai auzit ce-a spus procurorul ?

— Ei bine, procurorul poate să greșească dar dumneata cum gîndești ?

— Apoi dă, domnul procuror se pricepe mai bine decît mine.

— Dar în sfîrșit cum socotești ?

— Apoi socotesc — socotesc — acum se scărpină cu mîna dreaptă după ureche — că tribunalul va hotărî în favoarea... Oprindu-se aici.

— Ei, în favoarea cui ? îl întrebau toți cu curiozitate.

— A celui ce are dreptate, urma Cocovei.

Cînd după deliberare, judecătorii ieșeau să pronunțe hotărîrea, Ioniță Cocovei simțea o emoțiune tot atît de mare ca și părțile interesate și înghițea fiecare cuvînt ce se rostea ; iar după espunerea motivelor, cînd acum prezidentul era să pronunțe dispozitivul, Cocovei devenea palid și se ținea cu mînele de bancă. Oricari din părți ar fi cîștigat, el era mulțămît și singura sa părere de rău era că emoțiunea ținuse atît de puțin timp. De mulți ani de zile visa să aibă și el odată un proces, un proces frumos unde să vorbească advocații oare întregi, apoi procurorul să ceară să se amîne pe a doua zi pronunțarea concluziunilor sale, după aceea judecătorii să hotărască că procesul fiind greu, vor da sentința peste opt zile și în sfîrșit să cîștige, condamnînd tribunalul pe adversarul său la cheltuieli de judecată și plată de avocat și apoi să vadă că se vorbește de judecata lui chiar în gazetă.

Lucrul la care visase atîta, se întîmplă într-o zi : un văr al lui pe care nu-l văzuse din copilărie, muri fără copii și fără testament. Alte rude însă ziceau că moștenirea li se cuvine lor. Acum era să vie treaba la judecată. Realitatea însă era cu totul altfel decît și-o închipuise el ; în locul mulță-

mirii ce aşteptase, grijile începură a se grămădi în mintea lui şi el se simţea omul cel mai nenorocit. Numai ideea că acum el singur are să fie împricinat ; că el va fi acel pe care publicul îl va privi ; că despre dreptăţile lui va vorbi procurorul şi se va pronunţa tribunalul, îl umplea de fiori. În toate nopţile visa că se tratează procesul lui şi se scula cu capul greu şi ameţit iar peste zi, când asista la alte procesuri la tribunal, i se părea că se vede cu documentele în mână şi cu avocatul lângă dînsul, judecîndu-se. Cînd se chema vreun împricinat, Cocovei credea că tot aude numele său şi tresărea. Acasă cetea şi recetea necontenit paragrafele ce se rapoartă la moştenire şi acum, cînd le ştia pe toate pe dinafară, drepturile sale i se păreau mult mai îndoielnice decît la început. În sfîrşit, se duse la un avocat din cei mai cunoscuţi ca să-l tocmească apărător în procesul său. Abia începuse a espune avocatului cauza sa, întrerupîndu-se prin suspinuri, avocatul îi răspunse că nu se poate însărcina cu această apărare, fiindcă se alcătuisese mai înainte cu adversarii săi. .

Auzind aceasta Cocovei se crezu pierdut.

— N-am dreptate ? şopti el înspăimîntat.

— Nu spun aceasta şi nu ştiu, pînă ce n-om vedea dovezile amînduror părţilor, îi răspunse avocatul. Judecata va alege.

Cocovei ieşi desperat. Termenul judecăţii însă se apropia şi el nu avea apărător. După multă chibzuire ce avocat să ieie, el tocmi doi din cei ce auzea mai mult vorbind. Aceştia îl încredinţară că nu se poate pierde procesul său, fiindcă după dovezile sale avea toată dreptatea. Bucuria ce simţi auzind aceasta nu ţinu mult şi-i veni ideea că advocaţii umblau numai să-l mîngîie.

Cu cît ziua fatală se apropia, cu atît Cocovei se simţea mai nenorocit. În noaptea ce precedă înfăţişarea, ideea sinuciderii îi trecu de mai multe ori prin gînd şi dimineata se sculă cu friguri. Ajuns la tribunal, cele întăi persoane ce întîlni erau adversarii cu avocatul lor; un fior rece îi trecu prin vine şi fugi în alt unghi al salei. Sosind şi advocaţii săi, el îi conjură să facă toate chipurile ca să amîne pe altă dată cercetarea. În acel moment însă i se strigă tocmai numele — lumina i se stinse dinaintea ochilor şi şovăind se duse la locul său unde căzu pe scaun în cea mai mare desperare, lăsînd să-i spînzure buza inferioară adînc în jos. Grefierul cetea, dar el nu mai auzea nimic. După aceasta vorbiră advocaţii, dar toate se-nvîrteau împrejurul său şi el nu înţelegea nimic. În fine se făcu tăcere şi prezidentul rosti cîteva cuvinte, după care advocaţii se duseră. Adunîndu-şi toate puterile, el se sculă şi întrebă pe cineva cum s-a hotărît? I se răspunse că procesul s-a aminat pe altă dată. Cocovei merse acasă şi căzu bolnav. După ce se îndreptă nu mai voi să ştie nimic despre pröces; cu orice preţ voi să se împace şi deşi îl asigurară advocaţii lui că are toată dreptatea, el împărţi moştenirea în jumătate cu adversarii săi, plăti advocaţilor onorariul şi nu se linişti pînă ce nu se efectuă împărţirea şi se întări învoiala de tribunal. Cîteva săptămîni de zile el nu mai vizită curţile şi tribunalele.

În vremea aceea, se trezi într-o dimineată cu un copil frumuşel la dînsul acasă care-i aduse o scrisoare de la o vară a lui ce trăia într-un oraş depărtat. În scrisoare verişoara îi spunea că, fiind văduvă şi sărmană, nu are nici un mijloc să-şi crească copilul şi-l ruga să se îngrijească el de creşterea lui. Ioniţă privi copilul ca pe un duşman,

dar bun la suflet cum era, nu putu să refuze. Copilul însă învățînd bine la școală, lui Cocovei îi veni într-o zi ideea că nepotul său Iorgu ar putea să învețe legile și din momentul ce acel gînd îi trecu prin minte, el îndrăgi pe băiat și sfîrși prin a-l iubi mai mult decît pe un copil al său propriu. Sara îl punea să-i cetească din condica civilă și penală și ziua, cînd ieșea de la școală, îl lua cu dînsul la curtea cu jurați.

— Vezi, Iorgule, colo sus șede prezidentul și cu judecătorii; dincolo pe scaunele cele șed jurații și pe banca cea de lemn șede acuzatul. Vezi lîngă dînsul pe domnii cei cu legătore albă? Aceia sunt advocații care vorbesc — *acea-s buni!*

— Dar ce trebă fac jurații, moșule?

— Ei judecă, Iorgule, pe acuzat.

— D-apoi judecătorii ce treabă fac?

— Și ei judecă pe acuzat.

— D-apoi dacă judecă jurații, pentru ce judecă și judecătorii?

— Vezi tu... considerînd... că justiția... judecătorii mai pe urmă... ș-apoi avînd în vedere legea... Asta n-o poți pricepe, Iorgule, dar cînd vei fi și tu avocat, atunci vei înțelege.

Judecățile îi plăceau mai mult lui Iorgu decît să cetească sara paragrafele din condica civilă și penală și toate zilele ruga pe moșul său să-l ieie la curtea cu jurați.

Într-o zi se trezi Ioniță cu o adresă că a căzut la sorți să fie și el jurat. Emoțiunea sa era mare. Îmbrăcîndu-se cu hainele de duminică, el se duse la curte mai dimineată decît toți pe cînd ușele nu erau încă deschise. Cînd află Cocovei că era să se judece un proces de omor, îl apucă frica. Ar fi dorit să fie jurat și ar fi dorit să-l recuze procu-

rorul sau apărătorul. Inima lui se despică în două și nu știa singur ce ar fi voit mai mult : să judece sau să fie recuzat. Numele lui însă ieși din urnă ; se făcu un moment de tăcere — îl vor recuza — nu-l vor recuza?... Acum procurorul și apărătorul îl examină amândoi cu ochii... inima lui Ioniță se strînse ca un ghem — toți însă tăcură și prezidentul îl invită să-și ocupe scaunul lângă ceilalți jurați. Când depuse jurământul, Cocovei pronunță cuvîntul „Jur !“ cu așa solemnitate că acuzatul tresări.

Procesul începu. Procurorul învinovăți pe acuzat și convinse pe Cocovei ; după aceasta avocatul îl apără și convinse și el pe Cocovei ; la replică împărtăși părerea procurorului, și la cuvîntul din urmă se hotărî pentru avocat care sfîrșind spusese că jurații, în îndoială, trebuie să dezvinovățească, fiindcă se zice chiar în *Evanghelie* că e mai bine să scape o mie de vinovați, decît să se osîndească un singur nevinovat. Prezidentul rezumă argumentele procurorului și ale avocatului așa încît bietul Cocovei își pierdu capul cu desăvîrșire și nu mai știa ce să creadă și cum să hotărască. Retrăgîndu-se jurații, toți începură a se pronunța pentru învinovățirea acuzatului. Întrebat fiind care-i părerea sa, Cocovei nu știa ce să zică. În sfîrșit, luîndu-și o inimă, zise că el e pentru achitare. Dar pentru ce ? îl întrebă ceilalți.

— Considerînd că în *Evanghelie* se zice că e mai bine să scape o mie de vinovați, decît să se osîndească un singur nevinovat ;

Mai considerînd ceea ce a spus apărătorul — *c-acela-i bun...* apoi pentru aceste considerente...

— Aceasta e bine cînd se îndoiește cineva, dar cînd nu încapе îndoială, îi observă un jurat.

— Eu mă îndoiesc, răspunse Cocovei.

— Dar n-ai auzit ce-au spus martorii și n-ai văzut toate dovezile care vorbeau contra lui ?

— Apoi dacă mă îndoiesc !

Aflînd procurorul despre votul lui Cocovei, îl recuză de atunci totdeauna.

Iorgu care acum crescuse mare și cu vremea învățase o sumă de paragrafe pe dinafară, zise într-o zi moșului său, cum ieșea de la curtea cu jurați :

— Moșule, fiindcă sunt nepotul dumitale și alți copii nu ai, apoi am crezut că ar fi bine să mă adoptezi.

— Dar pentru ce, Iorgule ?

— Considerînd că ești cu optsprezece ani mai mare decît mine ;

Considerînd că maică-mea a murit ;

Considerînd că întrunești toate calitățile cerute de paragrafele 309 și următoarele din *Codicele civil* ;

Apoi de aceea am crezut că ar fi bine să devin fiul dumitale ca să te iubesc mai mult.

— Dar de unde știi toate aceste, Iorgule ?

— Apoi le-am cetit în lege și mi-au rămas în minte. Știu mai tot *Codicele civil* pe dinafară.

— *Are să fie bun !* șopti Cocovei printre dinți. D-apoi Iorgule, sunt o mulțime de forme de împlinit, pe care eu nu le știu bine...

— Le știu eu, moșule, răspunse Iorgu.

„*Are să fie tare bun !*“ gîndi Cocovei.

Iorgu se grăbi să facă toate hirtiile spre marea mulțămire a lui Cocovei care vedea cu bucurie

cum Iorgu ştia trebile tribunalelor de pe acum. În sfîrşit toate formalităţile se îndeplinesc şi Iorgu deveni fiul adoptiv al lui Cocovei. Din acel moment însă el începu a lipsi nopţile de acasă, a nu se mai îngriji nicidecum de moşul său şi cu cît îmbătrînea acesta mai mult, cu atît Iorgu se arăta mai nepăsător cu dînsul. Dacă Ioniţă îl mustră, el răspundea că se duce să lucreze pe la advocaţi ca să înveţe legile mai bine. Căzînd Cocovei greu bolnav, Iorgu îl părăsi cu desăvîrşire şi nu venea decît din cînd în cînd ca să vadă dacă moşul său mai trăieşte şi dacă nu cumva are de gînd să facă un testament.

Prea tîrziu se convinse Cocovei că Iorgu se făcuse un berbant, că era plin de datorii, că creditorii aşteptau cu nerăbdare moartea părintelui său adoptiv şi că Iorgu stăruise a fi adoptat numai în vederea moştenirii. Aceasta înmulţi suferinţele bătrînului şi în curînd se află în cele de pe urmă momente. Iorgu era atunci la patul lui.

— Ai ieşit un rău şi un netrebnic, îi zise Cocovei cu glas stins.

— Am să fiu bun, răspunse Iorgu.

— Blăstămatule, am să te dizmoştenesc ! Scrie acolo ! Iorgu însă făcîndu-se că nu aude, Cocovei îşi adună toate puterile şi luînd un condei începu a scrie pe o coală de hîrtie :

„Anul una mie opt sute..., luna septembrie în una zi. Subscrisul Ioniţă Cocovei,

Considerînd că Iorgu a ieşit un rău ;

Considerînd toate paragrafele din condica civilă şi toate paragrafele din condica penală...”

Aici însă puterile îl lăsară şi capul său căzu îndărăt pe perină.

— Considerînd... Considerînd, mai gîngăvi Ioniță, că Iorgu... e un nemulțumitor...

— Lasă, moșule, că am să fiu bun, zise Iorgu. Nu degeaba m-ai luat cu d-ta la curți și tribunale și m-ai făcut să învăț pe din afară tot *Codicele civil*. Lasă c-am să fiu bun !

Zicînd aceste, Iorgu se plecă spre trupul bătrînului și-i închise ochii.

ARTISTUL DRAMATIC

Nu sunt *creatori*, ci *croitori* și *croitori* răi.

Const. Negruzzi

În două categorii foarte deosebite una de alta se împart artiștii dramatici români. Întăia se compune din acei ce se cred oameni superiori, cu talente artistice extraordinare, a doua din oameni simpli care nu se cred nimica, ci joacă pe teatru fiindcă sunt plătiți pentru această treabă. Acești din urmă sunt îndeobște funcționarași subalterni în vreo cântelerie oarecare, prin urmare așa de rău și de neregulat plătiți, încît se văd siliți să mai caute și alte căi prin care să cîștige mijloacele trebuincioase pentru existență. Peste vară, viața fiind mai puțin costisitoare, lefușoara lor tot le cam ajunge, dar iarna, cînd nevoile cresc și se înmulțesc, atunci în lipsă de alte chipuri de cîștig, ei se urcă pe scenă, devin artiști dramatici și se înfățișează publicului celui mare cu această nobilă profesiune care, pe cît se știe, contribuie atît de mult la înălțarea simțirii și cugețării unui popor. Cu toate aceste ei sunt modești și nici exteriorul, nici vorba lor nu sunt pretențioase : ei sunt supuși și ascultători cătră directorul și regizorul trupei și chiar cătră artiștii din categoria întăia. Învățătura și creșterea lor nu sunt

tocmai bogate. Ei știu ceti : orice manuscript, eŃt de rău ar fi scris și cu ortografia cea mai fantastică, ei îl dezleagă cu ușurință ; ei știu scrie în mod caligrafic și răpede și cunosc destul de bineșor cele patru regule ale aritmeticei ; pe lângă aceste au mai învățat și catehismul, deși l-au uitat acuma, de cînd au părăsit școala primară, și în sfîrșit au mai citit în momente neocupate novele, anecdote și poesioare prin cărticele rătăcite, călindare și foiletoane de jurnaluri. Aceste învățături le sunt îndestulătoare pentru cariera nobilă ce și-au ales, iar cunoștințele ce poate le mai lipsesc, ei le culeg din sfaturile ce le dau directorul și regizorul și din observarea jocului minunat al artiștilor naționali celor mari. Pe directorul trupei îl venerează cu deosebire, căci el le plătește leafa și din această cauză, drept recunoștință, ei mai fac adeseori trebi cari nu sunt ale lor, de exemplu : cînd în cîntelerie superiorul lor nu-i observează, ei pun condicele și hîrțile la o parte și copiază roluri pentru teatru ; apoi în caz de lipsă, fac pe suflor sau pe mașinist mișcînd căruța ce însemnează tunetul, ori aprinzînd fitilul, ce reprezintă fulgerul ș.c.l. La nevoie mare, ei ajută chiar pe artiștii cei însemnați să se îmbrace în pompoasele lor costumuri de eroi. Orice rol cu care i-ar însărcina directorul-ei îl învață destul de bineșor pe dinafară. Fie acel rol de amoretz fericit, de stăpîn ori servitor, de bătrîn ori tînăr, de om crud ori blînd, ei îl recitează conștiincios cu același glas și ton, cu aceeași ridicare de mîină, cu aceeași imobilitate a feței. Îndeobște acest artist nici nu cunoaște piesa în care joacă, nici se interesează de întregul ei, el își știe rolul și aceasta îi e de ajuns. Ce are el să se încurce în lungi cîtări și meditări ? nici timpul nici plecarea nu-l

iartă. Abia scăpat din căntălerie, el se pune acasă pe un scaun și-și învață rolul păn ce crede a-l cunoaște apoi îl recitează sara pe scenă ș-apoi se culcă, fără a mai gândi sau visa despre teatru. A doua zi el reîncepe aceeași activitate și o îndeplinește cu aceeași conștiință.

Cu totul altfel e artistul dramatic cel mare. Acesta poartă plete lungi, e ras la față și umblă îndeobște cu haine negre și legătoare albă; pe umere el aruncă în mod pitoresc o manta largă, iar capul și-l acopere cu o pălărie de pîslă cu margini late. Mersul său e legănat și privirea i se pierde în nouri. Rareori el coboară ochii săi asupra muritorilor ce întilnește pe stradă. Pentru ce ar face aceasta? Ce are el comun cu dinșii? Nu-i el (de cîteva ori pe săptămînă, timp de cîteva oare) erou, căpitan de bandiți, ori în cazul cel mai nefavorabil, duce și marchiz? În rolurile ce joacă el e totdeauna viteaz, mărinimos, totdeauna gata de a se jertfi pentru idei mărețe și pentru persoane scumpe lui, prin urmare cît este el (de cîteva ori pe săptămînă, timp de cîteva oare) mai presus de ceilalți oameni, în care domnește mai mult egoismul și interesul!

El se crede născut artist dramatic știind că toate geniile cele mari au primit talentul lor ca dar de la natură. De aceea el nici nu își învață rolul, ci se încrede în geniul său care îl va inspira în sara reprezentației. La repetiții el vine neregulat și cînd se duce, el *cetește* numai rolul său, căci are convingerea că e o pierdere zadarnică de a juca în toate formele, fără să fie public față care să-l admire și să-l aplaudeze. Cunoștințele sale nu sunt mult mai întinse decît cele ce are actorul-funcționăraș, numai că el a fost o dată în viața lui timp de cîteva săptămîni la Paris și

atunci s-a deșteptat, atunci a văzut că și el are merite artistice înalte. Mergînd acolo la un teatru însemnat, asistînd la reprezentarea unei frumoase drame ori comedii și văzînd cît e de bun jocul actorilor și cu cît interes ascultă publicul, el și-a zis în sine că nu e mai rău actor decît cei vestiți din Paris și că, dacă publicul român nu are o luare-aminte atît de religioasă, e vina publicului, nu e vina sa. Astfel, de cînd a fost în străinătate, artistul nostru e încă mult mai mulțămît de sine decît înainte, deși tocmai această călătorie i-a înădușit poate puțina plecare pentru arta dramatică ce avea, căci de atunci el nu mai are nici o mișcare naturală pe scenă. De atunci, închipuindu-și că a atins cea mai înaltă culme a artei dramatice, el nu mai poate vorbi cu glasul ce i-a dat firea, ci, sau șoptește printre dinți, încît nimeni nu-l aude, sau strigă și țipă de țiue urechile ascultătorilor, mai virtos în momente în care ar trebui să fie pasionat, pentru a face efect mai adînc.

Mișcărțile sale corespund vorbirii; el ține indeobște mîna pe spadă și figura sa e amenințătoare, căci așa crede el că trebuie să fie figura unui erou. De aceea adeseori în scene de amor cînd rostește cuvintele: *Te iubesc, doamnă*, el are aerul de a voi să ucidă pe femeia ce iubește: mîna stingă se razimă pe spadă, mîna dreaptă e întinsă ca și cum ar voi să zică: *Ieși afară!* și sprîncenele sale sunt încrețite. Altă dată cînd amenință pe cineva cu moarte, el ridică amîndouă mînele și ochii în sus, încît pare că vrea să se închine cătră cer. Se va întîmpla să rostescă cuvintele: *sunt obosit, dă-mi un pahar de vin ori să-mi tragă trăsura*, răcnind așa de tare, încît răsună teatrul. Cînd nu știe rolul său, lucru

ce i se întâmplă mai totdeauna, în timpul ce-i trebuie pentru a asculta pe suflor, el bojbăiește tonuri neînțelese, închipuindu-și că cu această manoperă va amăgi publicul.

Numai tragediile îi plac, comedia îi pare un lucru prea neînsemnat pentru a lua vreun rol în ea. Chiar în tragedii, el disprețuiește pe cele clasice, dacă se întâmplă ca vreuna să fie tradusă în limba noastră, lui îi convin numai acele unde sunt lupte, ucideri, dueluri, peșteri, codri și pustii, fiindcă în aceste are roluri de efect. Aci el poate răcni, gesticula, scoate sabia sau pistolul, poate umbla cu minele prin păr, poate răsturna mese și scaune, poate leșina, muri și ucide pe timp de tunet și trăsnet. Chiar limba în care acest soi de tragedii sunt traduse îi place. Atunci când nici publicul, nici el, nici chiar cel ce a tradus piesa nu înțelege nimic, atunci el e mare, atunci e impozant. Cu ce putere și energie declamă el fraze cum e următoarea :

„O, Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu putinte ! Pentru ce nu străfingi cu fulgerul tău atotputinte, anima de corupțiune a acestei fii a perdițiunii care imortală ca și tine perpetuează crimele fără pietate divină și le acumulează în sinul său umplut cu abisuri infernale !“

La aceste fraze care-i plac așa de mult, el mai adaugă, când nu-i par destul de puternice, și alte calificative tari, având o deosebită predilecție pentru adiectivele *teribil* și *grozav*. După dînsul fraza de mai sus ar suna mai bine astfel :

„O ! Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu putinte și grozav, pentru ce nu străfingi cu fulgerul tău teribil și atotputinte, anima de grozavă corupțiune a acestei fii a teribilei perdițiuni, care imortală ca și tine perpetuează grozav crimele fără pie-

tate divină, teribilă, și le acumulează în sînul său umplut grozav cu abisuri teribile, infernale !“

La frazele cele simple, el mai adaugă cîte un „*pentru*“, spre a le face mai dramatice și a le da mai mult efect. El zice totdeauna cu ton declamator : „Trebuie *pentru* ca să mergem !“ ; „Aș voi *pentru* ca să mă-nțelegi“ ; „Voi *pentru* ca să-l omor !“ — toate aceste cu gesticulări furioase. „*Haidem pentru ca să plecăm !*“ strigă el și, necunoscîndu-și ieșirea, de vreme ce n-a făcut repetiții, trece cu pași gigantici prin mijlocul unui părete.

Raportul între acest mare artist cu directorul și regizorul nu este așa de armonios ca acel al actorilor celor mici. Pe regizor nu-l ascultă nici odată, nici vrea să i se explice cum va fi scena întocmită, nici pe unde va trebui să intre ori să iasă, căci toate aceste el își închipuiește a le ști de la sine. O privire de dispreț e singurul său răspuns cătră nenorocitul director de scenă care ar cuteza să-i dea vreo explicare sau povățuire. Pe urmă însă, cînd caută în stînga fereastra pe care o să se arunce și aceasta e în dreapta, sau voind a fugi de cineva, iese tocmai prin ușa prin care persoana evitată intră și el se lovește cu aceasta piept în piept, sau ia zidul drept ușă și de aceste încurcături publicul rîde, atunci vina e a regizorului care nu și-a făcut datoria și artistul umple culisele cu muștrările și tînguirile sale. Directorul iarăși nu e pentru dînsul decît o persoană de care e în drept a se plînge totdeauna. O dată nu-i convine rolul :

— Cum, domnule director, un asemenea rol vo-iți a mi-l încredința mie ? Dar drept cine mă luați ? Să-mi compromit eu talentul ? Ce va zice publicul care mă adorează, cînd va vedea că eu,

care am jucat pe regele sau contele... cutare, mă voi înjosi până a reprezenta pe un simplu căpitan, sau pe un om din popor? Niciodată nu voi primi acest rol!

Altă dată nu-i place costumul:

— Cum, domnule director, asemenea manta discusută și recusută de trei ori îmi dați mie și credeți că voi juca? Ori dați-mi costume nouă potrivite cu rolul și jocul meu, ori nu mă urc pe scenă!

— Cum, domnule, va zice în alt caz, d-voastră nu voiți a-mi da salariul meu pe două luni înainte? Ce? Gindiți că voi fugi? dar caracterele eroice ce am reprezentat nu vă sunt o destulă garanție că sunt om onest și demn de încredere?

Altă dată arată pe la amiazi că s-a îmbolnăvit și că nu va juca în acea zi — facă directorul ce-i va plăcea! Acest din urmă umblă desperat ca să-l poată îndupleca să se însănătoșeze, cel puțin pentru câteva oare, ori cearcă să înlocuiască piesa cu alta și se chinuiește astfel fără sfârșit.

Interesantă este și epoca în care directorul își tocmește actorii; atunci pretențiunile marelui nostru artist sunt minunate.

— Cît îmi propuneți pe lună, domnule director, patruzeci de galbeni? Ha! ha! ha! Mie care am înființat rolurile cele mai însemnate, mie care am strălucit în marchiza de Seneterre, care am creat pe Don Cesar de Basan, care...

— Rolurile aceste sunt franceze, nu le-ați creat d-voastră!

— Prea bine, dar cercetați dacă vreun actor francez a înțeles vreodată aceste caractere precum le-am înțeles eu! Eu i-am văzut jucând la Paris, și cu toată modestia, pot zice că mi-ar fi rușine dacă vreodată eu...

— Poate, dar nu-mi dă mîna a vă plăti mai mult.

— Prea bine, voi scrie prin jurnale, voi face apel la public, la acest public ce am încîntat așa de des și vom vedea de nu va protesta unanim contra acestor patruzeci de galbeni...

Bietul director nu știe cum să-l mai împace.

Momentele cele mai grele ale directorului sunt însă cînd mai mulți din artiștii dramatici cei mari s-au încăierat la gilceavă. Se vede că natura nu iartă ca oamenii geniali să poată trăi în armonie ; individualități așa de puternice și de extraordinare sunt totdeauna exclusive și prin urmare despotice. De aceea nicăiri nu se văd atîte certe și intrigi ca între actori — singur directorul știe cît e de greu de a-i împăca toți. Cînd doi artiști mari se iau la harță, tabloul e frumos : amîndoi iau poze eroice sprijinindu-și trupul pe piciorul stîng și întinzînd pe celălalt înainte ; capul, în jurul căruia flutură undoasele plete, îl țin în sus, brațele lor gesticulează și din gură amîndoi lasă a curge riuri de injurii mîndru declamate. Directorul stă în mijloc vrînd a-i împăca, iar la o distanță potrivită îi înconjoară artiști dramatici de categoria a doua drepti și nemișcați cu brațele sau încrucișate sau spînzurate în jos și fără altă expresiune în fizionomie decît o zîmbire ironică care zboară tainic peste buzele lor.

Care este însă viața privată a artistului dramatic ? Cînd se însoară, el ia întotdeauna o artistă însemnată ca și dînsul și amîndoi au piesele și rolurile lor din care nu ies cu nici un preț. Cînd rămîne liber, artistul trăiește în locande publice cu paharul de vin dinainte. Această băutură are, după aplauzele publicului, cea mai mare atragere pentru dînsul, căci ea îl mănține în naltele regiuni

nălucitoare la care îl ridicase și triumfurile scenei. De aceea el împreunează ambele plăceri : cu lumea închipuită din cap, el se urcă în lumea închipuită a scîndurilor teatrale și îndreptează astfel prozaica noastră viață. Dacă i se observă că ar trebui să părăsească acest obicei care ~~nu~~ ar fi nobil, el susține cu puternice argumente că atunci joacă mai bine cînd mintea îi e cam neguroasă, fiindcă atunci afectele pasionale se dezvălesc în toată puterea lor. Atunci glasul — zice el — e mai bărbătesc, ochii mai cu foc, trupul mai mlădios, figura mai mobilă. Adeseori publicul îi dă dreptate, întărindu-l în această convingere prin aprobările sale și de aceea marele artist nu se mișcă decît de la locul veseliei la acel al gloriei și de la acest din urmă la cel dintăi, făcînd astfel viața umană mai poetică.

În ideile sale politice și sociale, artistul e democrat înverșunat. Meritul singur trebuie apretuit, recunoscut și răsplătit — zice el — acele calități superioare ce dă natura, nu acele ce au înființat oamenii. Clasele sociale care sunt considerate ca superioare sunt obiectul disprețului său, căci aceste nu frecventează decît puțin teatrul național și se rotesc în mod discuviințator asupra lui. Această societate, după artistul nostru, nu are gust, ea disprețuiește tot ce este național pentru a lăuda tot ce este străin și prin urmare nu se poate asemăna în merit și simțire cu acea nobilă și generoasă parte a publicului care umple galeria și parterul, public care nu-și permite niciodată a critica și știe a-și manifesta entuziasmul său.

Ca tot pămînteanul din zilele noastre și artistul dramatic are dorința și ambițiunea de a figura cu o cifră oarecare în bugetul statului. Dar cum ? Sfătuindu-se cu mai mulți reprezentanți însemnați ai

politiceii celei înalte democratico-naționale care a făcut gloria poporului român în timpurile mai nouă, s-a găsit chipul cu ușurință : Tineritul trebuie să învețe a declama și a avea gesturi frumoase ; pentru acest scop trebuie să se creeze pe lângă cutare școală catedre de mimică și declamațiune, care apoi să se încredințeze marelui artist ce va deveni acum și profesor. Acolo domnul profesor-actor va espune teoria mimicei ilustrînd-o cu exemple practice și va declama și învăța să declame pe școlari. În acest chip copiii învață arta cea mare și și-o apropiază. Deși băieții nu se fac toți actori, totuși declamarea cea mîndră și producătoare de efect o păstrează. Ea este bună pentru orice profesiune, pentru advocați la barou, pentru oratori politici la tribună, pentru învățători pe catedră, chiar pentru jurnaliști care, dacă nu vorbesc, cîl puțin scriu în tonul cîl declamator și în acest chip limba română devine mai plină, mai rătundă, mai sonoră, mai mîndră. Aceia din tineri însă care se dedau artei dramatice urmează exemplul învățătorului lor și astfel viitorul teatrului național nu are teamă de a cădea din înălțimea în care se găsește.

Fericită țară ! ca prin minune ai ajuns cu mijlocul budgetului a avea oamenii cei mai însemnați în toate științele și în toate artele, dar culmea cea mai înaltă ai atins-o în arta dramatică !

GRAMATICALE

Limbă nouă în țară veche.
Vorbă bătrânească

A ști, sau a nu ști gramatica, aceasta-i întrebarea ; dacă e mai bine a consacra un timp îndelungat pentru a învăța cum trebuie scris, cetit și vorbit în limba nașterii, sau a nu-și pierde timpul cu asemenea nimicuri, ci a-l întrebuința la înălțarea gloriei națiunii prin celelalte chipuri cunoscutе, d.e. ținând discursuri patriotice, sau scriind în jurnale politice spre luminarea poporului. Cu alte cuvinte, pentru a fi om de stat, magistrat, artist, profesor, om de litere, avocat, jurnalist, e necesar să știi mai întâi gramatica, sau nu e necesar ?

La noi părerea din urmă e admisă : se crede că studiul gramaticеi și al limbei este de prisos. În adevăr ! Pentru ce ți-ai bate capul cu declinări și conjugări, cu nominative și dative, cu deosebiri de genuri, timpuri și cazuri, cu sintaxă, ortografie, punctuație și alte asemenea cuvinte iscodite de cei vechi, cuvinte care s-au strecurat în șirul secolelor, împreună cu alte rele de care încă n-au izbutit a se dizbара timpurile moderne ? Tineritul nostru mai cu seamă a înțeles înalta sa chemare. El nu pierde prețioșii săi ani, vîrîndu-și

capul în carte și ucigîndu-și spiritul cu studiul sterp al gramaticii și limbei. El frecventează adunări populare — ca să învețe relele ce bîntuie poporul și mijloacele de a le îndrepta; el scrie în jurnale politice — ca să lumineze pe sărmanul popor asupra drepturilor și trebuințelor sale și să-i denunțe abuzurile ce se comit zilnic de către cei de la putere; el vorbește de suveranitatea poporului, de libertate, de constituționalism, de drepturi eterne, neprescriptibile și inerente naturii omenești, de fraternitate, de mandate imperative și condiționale — dar cum se declină aceste cuvinte lungi și cum se scriu, ce este un subiect și un predicat, cînd trebuie pus un punct și o virgulă, aceste nu le știe și nici nu e nevoie să le învețe, căci din suveranitatea poporului și din constituționalism se folosește, de nu un popor întreg, cel puțin o bună părticică de patrioți, pe cînd din acuzative și imperative nu ai nici un profit.

Și pentru ce ar face ei altfel decît cei bătrîni? Ei văd cum vorbesc și scriu capii națiunii, oamenii politici și de litere cei mai însemnați, femeile, advocații, văd că nici aceștia nu au găsit de cuviință a ști scrie și vorbi, pentru ce ar învăța ei? Mai mult, chiar învățătorii lor nu și-au prea pierdut timpul cu aceste amănunțimi, pentru ce l-ar pierde ei?

Sunt, în adevăr, cîțiva oameni obscuri care cutează să susție că pentru a putea pretinde că ai ceva învățătură, ar fi neapărat să știi mai întîi scrie și vorbi, căci altfel ai putea ușor fi taxat de ignorant — dar aceste idei sunt greșite: cîți învățați sunt la noi care vorbesc și scriu într-un chip... și cîți patrioți... cîți!

Oamenii obscuri care învață limba lor și pretind că și aceasta are regulile sale, sunt străinofili, austro-maghiari : ei voiesc să aplice și la noi regulile gramaticelor străine, poate chiar unele ce au asemănare cu limba nemțească (*horribile dictu !*)¹, dar învățații și patrioții noștri nu voiesc aceasta. Ei voiesc constituționalism și libertate precum în toate, așa și în limbă și ortografie : omul este liber, prin urmare poate scrie și vorbe cum îi place. Că aceasta este convingerea lor, dovedesc discursurile, circulările, notele, legile, pledoriile și orice scrieri. Pentru a compune o operă, fie literară, fie științifică, metoda adoptată e foarte simplă și recomandabilă. Mai întâi autorul trebuie să nu gindească nimic. Rezultatul acestui repaos interitual îl învălește în multe vorbe și-l așterne pe hîrtie cum dă Dumnezeu. Dacă nu ai cuvinte la îndemînă, iei altele potrivite sau nepotrivite din limbi străine, numai pompoase să fie. În aceste scrieri adaugi ceva la început, la mijloc și la sfîrșit despre gloria trecută a patriei și despre viitorul frumos ce dumniilor pregătesc, împreună cu cîteva aluziuni la nenorocitul prezent cînd alții dispun de puterea statului și opul genial e gata. Dar dacă în toată scrierea nu e nici o singură idee, dacă limba nu e românească, dacă s-a confundat singularul cu pluralul, femeninul cu masculinul, s-au pus cuvinte fără înțeles ori cu înțeles contrar — aceste sunt indiferente, tot ești un om însemnat !

Dar aceste oare să nu fie calomnii, insinuații perfide ? Să vedem. O privire scurtă asupra modului actual de a vorbi și scrie ne va convinge despre starea lucrurilor. Deși nu vom intra în amănunțimi, totuși trebuie să procedem în mod

¹ E îngrozitor de spus ! (Lat.). (n. ed.)

sistematic ca să avem cel puțin un tablou despre întreg :

I. *Miniștrii*. Aceștia fac politică, iar nu gramatică, prin urmare regulile acesteia le sunt indiferente căci ținta lor e fericirea poporului. Cîteva exemple :

Într-o circulară către toți prefecții un ministru scrie așa : (*Monit.*, 30 iul. 67.) „Cît despre patroane și capsule am *luat înțelegere* cu d. ministru de răzbel ca să mă *pună în pozițiune* de a vi le *înainta* îndată“. La ce gîndea ministrul, voind „a *lua înțelegere pentru a fi pus în pozițiune de a înainta capsule*“ ? Desigur trebile statului îi ocupau toată inteligența.

În *Monitorul* din 18 iunie 1867 începe o circulară ministerială cu următoarele cuvinte : „*Republicăm* circulara d-lui...“ Se vede că ministrul era republican.

În această circulară, interesantă din multe puncte de vedere, cetim între altele următorul pasaj : „Să căutăm dar, domnule prefect, atît eu ca ministru, cît și d-voastră, să nu *impietăm* (?) asupra drepturilor autorităților comunale și județene, ci să *ne mărginim acțiunea noastră* (de *nous limiter notre action*) în a-i iniția la viața nouă comunală, a-i anima și a-i obliga chiar“. Unul care ar avea noțiuni elementare de gramatică ar fi zis : a *mărgini acțiunea noastră*, sau a *ne mărgini acțiunea*, apoi a le iniția (autoritățile), a le anima etc. Dar ministrul pentru a da mai multă putere autorităților comunale le-a schimbat sexul și le-a făcut bărbătești. Apoi în față cu capsulele, gramatica era un lucru prea indiferent pentru români.

II. *Femeile*. Pe aceste Balzac le împarte în două clase : femeile propriu-zise și bimanele cu

treizeci și două de vertebre. Păstrînd clasificarea aceasta, vom constata că *femeile* nu știu românește, însă fiindcă trebuie să vorbească și chiar le place aceasta foarte mult, apoi întrebuițează de regulă în conversări limba ce se vorbește în țara franceză, împestrițată cu cuvinte românești. Din contra bimaneele feminine întrebuițează limba română împestrițată cu cuvinte luate de la poporul francez. Așa în vorbă cu cele dentăi se întîmplă să auzi fraze ca următoarele :

Les doultschezze ne sont pas liées (dulcețile nu sunt legate).

Il fera froid tant que le vent battera d'en haut (cît va bate vîntul din sus).

Je me suis fait mal au pied gauche en jouant la valse (dansant).

A-t-il appris à chanter de la bouche ? (a cînta din gură).

A la promenade j' allais tomber cît pe ce, cît pe ce, mais je me suis tenue (m-am ținut).

Si je serais (sic) plus riche, je voyagerais ne-
contentit.

— *Est-ce que votre domestique est comme les hommes* (ca oamenii).

— *Non, ma chère, il répond* (răspunde). *Dernièrement je lui dis* să grijească prin casă *et lui commence à crier chez moi* (începe a striga la mine).

Adresîndu-se cătră copilă : *Pourquoi tu te* tot fiții de colo în colo ? *Dur en haut, dur en bas et ton travail bzzz !...*

Iar celelalte rostesc fraze ca aceste :

— Ai voiajat (călătorit) în vara trecută ?

— Cît ai dat coaferului ca să-ți peigneze (pieptene) cocul ?

- Trei galbeni mașar (dragă).
- Era supeu (cină) la sarată (adunare) ?
- Nu era sarat.
- Bonjour, Catincuță.
- Bonjurică, Vasilaș. — Nu vrei o bucățică de brinză ?
- Mersi, sunt rasaziată. (Mulțămesc, sunt sătulă.)
- Unde mergi, madamă Ioană ?
- Ia, mă mă duc și eu ca cel care zicea : la primblare cu cofa la apă.
- Iar trîntești la *bonmouri* ? (bon mots).

III. *Legislatorii*. Asupra acestora s-ar putea scrie volumuri întregi. Terminologia juridică actuală cu drept cuvînt poate înspăimînta pe români, căci ei nu o pot și nici vor pute-o înțelege vreodată. Dacă nu ar fi *circstanțe atenuanți din cauza celerității travaliului* (împrejurări ușurătoare din cauza grăbirii lucrului) legislatorii noștri ar merita muncă silnică pe viață ca pedeapsă pentru lipsa deplină de munca voluntară în timpul prea mărginit al traducerii legilor franceze. Dar în afară de terminologie, să deschidem oricare codice și să vedem dacă legislatorii au măcar o idee de gramatică. Din întîmplare întîlnim art. 614 din *Codicele civil*. Acolo se zice : „și de *va* fi balcoane și *alte* asemenea“. În clasele primare se învață că dacă subiectul e în plural și verbul corespunzător trebuie să fie tot în plural. Școlarul acelor clase ar fi zis prin urmare : și de *vor* fi balcoane și *alte* asemenea. În art. 168 a *Codice-lui civil* găsim dispozițiuni asupra *lapinilor* (ic-puri de casă sau mose). În art. 309 *ibid* se zice că : *nu pot adopta decît persoane de ambe sexele*. Pe românește aceasta însemnează că nu pot adopta decît persoanele care sunt totodată și de un sex

treizeci și două de vertebre. Păstrînd clasificarea aceasta, vom constata că *femeile* nu știu românește, însă fiindcă trebuie să vorbească și chiar le place aceasta foarte mult, apoi întrebuițează de regulă în conversări limba ce se vorbește în țara franceză, împestrițată cu cuvinte românești. Din contra bimaneele feminine întrebuițează limba română împestrițată cu cuvinte luate de la poporul francez. Așa în vorbă cu cele dentăi se întîmplă să auzi fraze ca următoarele :

Les doultschezze ne sont pas liées (dulcețile nu sunt legate).

Il fera froid tant que le vent battera d'en haut (cît va bate vîntul din sus).

Je me suis fait mal au pied gauche en jouant la valse (dansant).

A-t-il appris à chanter de la bouche ? (a cînta din gură).

A la promenade j' allais tomber cît pe ce, cît pe ce, mais je me suis tenue (m-am ținut).

Si je serais (sic) plus riche, je voyagerais ne-
contentit.

— *Est-ce que votre domestique est comme les hommes* (ca oamenii).

— *Non, ma chère, il répond* (răspunde). *Dernièrement je lui dis* să grijească prin casă *et lui commence à crier chez moi* (începe a striga la mine).

Adresîndu-se cătră copilă : *Pourquoi tu te* tot fiții de colo în colo ? *Dur en haut, dur en bas et ton travail bzzz !...*

Iar celelalte rostesc fraze ca aceste :

— Ai voiajat (călătorit) în vara trecută ?

— Cît ai dat coaferului ca să-ți peigneze (pieptene) cocul ?

- Trei galbeni mașar (dragă).
- Era supeu (cină) la sarată (adunare) ?
- Nu era sarat.
- Bonjour, Catincuță.
- Bonjurică, Vasilaș. — Nu vrei o bucățică de brinză ?
- Mersi, sunt rasaziată. (Mulțămesc, sunt sătulă.)
- Unde mergi, madamă Ioană ?
- Ia, mă mă duc și eu ca cel care zicea : la primblare cu cofa la apă.
- Iar trîntești la *bonmouri* ? (bon mots).

III. *Legislatorii*. Asupra acestora s-ar putea scrie volumuri întregi. Terminologia juridică actuală cu drept cuvînt poate înspăimînta pe români, căci ei nu o pot și nici vor pute-o înțelege vreodată. Dacă nu ar fi *circstanțe atenuanți din cauza celerității travaliului* (împrejurări ușurătoare din cauza grăbirii lucrului) legislatorii noștri ar merita muncă silnică pe viață ca pedeapsă pentru lipsa deplină de munca voluntară în timpul prea mărginit al traducerii legilor franceze. Dar în afară de terminologie, să deschidem oricare codice și să vedem dacă legislatorii au măcar o idee de gramatică. Din întîmplare întîlnim art. 614 din *Codicele civil*. Acolo se zice : „și de *va* fi balcoane și *alte* asemenea“. În clasele primare se învață că dacă subiectul e în plural și verbul corespunzător trebuie să fie tot în plural. Școlarul acelor clase ar fi zis prin urmare : și de *vor* fi balcoane și *alte* asemenea. În art. 168 a *Codice-lui civil* găsim dispozițiuni asupra *lapinilor* (ic-puri de casă sau mose). În art. 309 *ibid* se zice că : *nu pot adopta decît persoane de ambe sexele*. Pe românește aceasta însemnează că nu pot adopta decît persoanele care sunt totodată și de un sex

VII. *Jurnaliștii*. Aceștia sunt cei mai învățați din toți românii. Ei înfățișază, îndreaptă și formează opiniunea publică și sunt bărbați vrednici din toate punctele de vedere. Să nu se creadă cumva că jurnalele reprezintă la noi clici de câțiva oameni care ar avea de scop interese personale. Nu ! Ele reprezintă adevărate partide politice care au rădăcina lor în opinia publică, partide de *idei* pe care le cred cele mai nimerite pentru guvernarea țării și pe care le susțin cu orice preț. Cea mai bună probă contra celor care ar îndrăzni să presupună contrariul sunt faptele acestor bărbați când vin la putere. Nici una din ideile expuse de dinșii prin jurnale nu rămâne neaplicată cu cea mai deplină bună credință. Zadarnic calomnia se va încerca de a găsi la dinșii o umbră măcar de ambiție personală, de interese sau de pasiune care ar fi vreodată mobilul scrierilor sau faptelor lor. Niciodată ! Patrie, naționalitate, libertate, religie, umanitate, ordine, legalitate, dreptate sunt unica lor țință, unica lor aspirare ; spre aceasta și numai spre aceasta sunt întinse toate coardele dezinteresatului și nobilului lor suflet. Când scriu, ei scriu din convingere ; de aceea articulele lor au un parfum de bună credință care te încântă și te face să te entuziasmezi pentru acești bărbați măreți. De aceea când apar foile lor, cetățenii și le rup care de care cu aviditate ca să cetească și să învețe, și află o mulțămire nedescrisă sorbind din acest izvor pur și limpede. Ah ! de ce tot poporul, pe care jurnaliștii îl iubesc atîta, nu se compune numai din bărbați ca dinșii. Ce spectacul măreț ar fi ! Un popor întreg de Bruți !

Și cit de extraordinar ! Nivelul intelectual e la dinșii tot atît de ridicat ca și cel moral. Fiecare din ei posedă toate cunoștințele umane. Nu este

știință pe care să nu o cunoască pe deplin, fără chiar a o învăța. Prin inspirație au adunat ei toată suma adevărilor la care a ajuns omenirea în secolul nostru și chipul de a le aplica potrivit ! Mai îți vine să te revoltezi văzînd cu ce pîrtinire natura i-a deosebit de ceilalți muritori. Alții merg la școală și învață, ies din școală și tot învață și învață încă neconținut și neobosit și la urmă se conving că știu foarte puțin ; ei însă n-au fost nici la școală, nici învață, și cu toate acestea le știu toate. O ! Eternă nedreptate a lumii !

Și în ce formă frumoasă și corectă își exprim minunatele lor idei. Limba lor curge duios ca murmurul unei cascade, numai nenorociții cei de lucrători ai tipografiei le fac o mulțime de feste. În ignoranța lor, aceștia schimbă totdeauna înțelesul frazei, așa încît ideea se smintește și se pierde. Lucrătorii mai fac și altele, pun subiectul în plural și verbul în singular d.e. mai mulți oameni „merge...” ; „Aceste teorii face...” ; „Prin aceste perioade trece popoarele...” ; apoi persoana a treia plur. a prezentului conj. a treia îl transpoartă totdeauna la întâia, făcînd o regulă din o rară licență ce-și permit citeodată unii din poeții noștri, d.e. : „oamenii mînînc (mînîncă)...” ; „Statele Unite gust (gustă) pace...” Mai scornesc și timpuri de verburi foarte deșanțate ca *fuseră* (fură sau fuseseră ?), și multe, multe altele.

După aceasta lucrătorii nu iau nicidecum samă la ortografie. Ne s-a întîmplat, cetînd jurnalul nostru politic cel mai vechi, să vedem cuvîntul *țară* scris în aceeași columnă în cinci rînduri consecutive în șase diferite moduri : *țeară, térră, tiarî, țîérră, terra, țarră*. Desigur că numai lucrătorii sunt de vină că se întîmplă asemenea neorînduieli, căci dacă singuri autorii-jurnaliști ar fi

scris așa, ce s-ar presupune de oamenii care nu au așa de puține cunoștințe gramaticale, limbistice și ortografice? În entuziasmul nostru, avem speranță că toți jurnaliștii vor ajunge a fi miniștri odată; ei bine, un secretar de stat care ar scrie așa, ar fi oare cu puțință? Ce s-ar zice în Franța cînd un ministru ar scrie cuvîntul *pays*, fără deosebire, în modul următor: *péis, payie, péi, païy, péit peiz*?

VIII. Funcționarii subalterni. Cîteva exemple:

Un grefier de tribunal încheind un proces-verbal scrie:

„Anul una mie opt sute..., subscrisul mergînd să *contesteze* (constateze) chestia, auzi deodată *manifestîndu-se* o palmă pe obrazul domnului X“.

Un primar aplică mai multe paragrafe din legea *verbală* (rurală).

Altul intrunindu-se cu ceilalți *conțoleri* comunali... (consilieri).

Un comisar de poliție constată că *metreza* și *metrizoiul* erau împreună (amoreza și amarezul).

Un judecător de pace din județul C... dînd în judecată pe un primar, întemeiază aceasta pe mai multe considerente, însă cunoscînd bogăția limbii noastre, el urăște uniformitatea și de aceea scrie:

„Considerînd că primarul comunei...

Considerînd că numitul primar...

Considerînd că menționatul primar...

Considerînd că sus-vorbitul primar...

Considerînd că zisul primar...

Considerînd că sus-pomenitul primar...

Considerînd că relatatul primar...

Considerînd că emisul primar...”

Un subprefect cere de la un primar un raport. Acesta îi răspunde în câteva cuvinte. Subprefectul nemulțămît pretinde ca primarul să-i trimită toate argumentele sale. Drept răspuns vine un dorobanț cu o adresă în care stă scris : „N-am putut să trimet pe ceilalți *argumenti* (dorobanți) fiind la lucrul cîmpului, trimit dar pe acesta numai“.

Sfîrșind, cităm următorul proces-verbal, încheiat de un subcomisar de poliție din orașul Iași :

„Noi... subcomisarul de poliție, avînd în vedere rezoluția camirei și femeia Marghioala lui Vasile Chetrarul recomandată nouă dimpreună cu o blană de hulpe care furînd în calitate de servă, spre a constata modul furării imisa fimeie fiind în calitate de servă la d. Gheorghiu de profesiune blănar, intrînd în dughiană și furînd o blană în calitate de hulpe vechie cam roasă fugind, vîlnîndu-se de sergentul din pont, prinzîndu-se în ograda bisericei Sf. Neculai însă fără blană, imisa blană găsindu-se zvîrlită la cîțiva pași despre care apucîndu-se a întrebuițat forță majoră din care se cunoaște că imisa este fură cu infracțiune smulgînd-o dintr-un cui. Drept care încheindu-se acest proces-verbal se va supune camirii dimpreună cu imisa fimeie și blană sub pază sigură spre a nu scăpa prin forță sau viclenie.“

• • • • •

Aceste sunt cunoștințele limbistice și gramaticale în toate clasele culte ale României de la ministru și pînă la primarul sătesc. Din aceste cunoștințe gramaticale se poate judeca ușor gradul celorlalte cunoștințe la care am ajuns. În față cu aceste efecte ale civilizației și ale progresului, cale pe care mergem cu pași răpezi, susținuți încă

de cel mai aspru simțimint de moralitate, cine ar
cuteza să se îndoiască că generația noastră e che-
mată de a înălța gloria națională și de a ridica
stindardul civilizației în Orient ? Nime ! Eu sin-
gur, retrograd în suflet, suspin ca șatraru Napo-
ilă al lui Alecsandri și mă întreb înspăimîntat :

Unde mergem, unde mergem ?

TACHI ZÎMBILĂ OM POLITIC

Dans leur caprice vain tristement affemis,
Toujours du nouveau maître ils sont les ennemis.¹

V o l t a i r e

Un nou ministeri se formase și Adunarea deputaților fusese dizolvată. Tachi Zîmbilă, de profesiune avocat și jurnalist, care ca deputat în Adunare lucrase din toate puterile la căderea cabinetului precedent, cu speranță de a intra și el în combinarea nouă, era furios că la formarea ministeriului nime nu se gîndise la dînsul și că pentru a *cincea oară*, de cînd dădea ajutorul său statornic la răsturnarea fiecărui guvern, el rămăsese la o parte. Trei zile fusese atît de supărat, încît figura lui altfel veselă, avea un aer serios neobicinuit. A patra zi însă el reîncepu a zîmbi. A cincea ieși la primblare în trăsură cu soția sa Zinca, iar a șasea se duse des-dimineață la ministeriul de interne, dorind a avea cu ministrul o convorbire intimă.

Cînd acesta veni, Tachi îl întîmpină zîbind și strînse cu căldură mîna ce-i întindea ministrul.

— N-am știut, îi zise acesta cu politeță, că mă așteptați, căci m-aș fi grăbit să vin mai devreme.

— Nu face nimica, domnule ministru. Am dorit...

¹ În toana lor deșartă, închistați ca-ntr-un ou,
Ei sînt mereu dușmanii stăpînului cel nou (fr.). (n. ed.)

dacă aveți câteva momente libere... însă numai două, căci știu cât sunteți de ocupat... mai virtos avînd a se face alegerile... v-aș ruga să-mi permiteți... voiesc să vă dau o mică esplanadă...

— Vă rog, sunt la ordinul d-voastre. Pentru d-voastre, domnule Zîmbilă, am totdeauna timp destul.

— Sunteți prea amabil, domnule ministru. Apoi după o mică pauză urmă tușind din cînd în cînd, pentru a se pregăti la cele ce avea a zice : d-voastre... hm, hm... cunoașteți ce ajutor sincer și constant... hm... hm... v-am dat în adunarea trecută... hm...

— Nu fumați ?

— Vă mulțumesc, domnule ministru, înainte de dejun, nu — pentru a răsturna... hm... guvernul trecut care era pe cale de a ne duce țara la pieire. Împreună cu d-voastre, de a cărei patriotism toți cetățenii... hm... binecuvîntați sunt convinși, și asupra capacității căruia țara de mult își are părerea formată, am lucrat... hm... cu sinceritate la restabilirea unei stări de lucruri bune și sănătoase. Cunoașteți asemenea, domnule ministru, că eu niciodată n-am fost ambițios ori interesat. De cînd fac politică — și vă încredințez că-mi pare rău... hm... de a fi intrat pe această cale spinoasă și nemulțumitoare — unica mea dorință a fost să văd patria noastră mergînd pe calea binelui, a progresului și... hm... a libertății.

— Cine nu știe ? îl întrerupse ministrul cu mină serioasă și fără cea mai mică mișcare a figurii sale să lezeze a presupune că ar putea avea asupra acestui punct o părere contrară sau o îndoială.

— Acuma, urmă Zîmbilă, de vreme ce în curînd au a se face alegeri nouă, cred de datoria mea de a vă da oarecare lămuriri asupra unora din foștii

noștri colegi care în aparență erau amici politici, însă pe din dos....

— Îi cunosc, răspunse ministrul. e de prisos să vă mai dați osteneala.

— Aș dori să faceți bine distincțiunea între cei în adevăr sinceri și cei care au numai aparența...

— E de prisos, d-voastre, domnule Zîmbilă, știu că sunteți dintre cei sinceri și sperez că ne veți da sprijinul d-voastre în prețuita foaie ce redactați, foaie care cu drept cuvînt se bucură de un renume atît de bun și de o răspîndire atît de întinsă.

— Neapărat, neapărat. Însă pentru ca acest sprijin să fie și mai eficace, ar trebui... hm... să m-aleg iarăși deputat; înțelegeți că atunci autoritatea jurnalului meu ar fi mai mare. Puteți fi încredințat că vă voi susține în Adunare în modul cel mai leal. Pentru aceasta, fiindcă a venit vorba... hm... hm... voiam să vă rog — în însuși interesul guvernului, căci vă asigur că pentru mine deputăția este numai o sarcină neplăcută și chiar costisitoare — să-mi dați o mică mînă de ajutor în alegeri. Văzînd că aici ministrul încrețea sprîncenele. O! adoase el, n-aș voi niciodată să fiu ales prin influență guvernamentală, însă... hm... o vorbă bună cătră prefect și cătră doi-trei din cei mai întăi proprietari ai județului este un lucru foarte inocent. În județul unde m-aleg, sunt cîțiva proprietari mari care îmi sunt dușmani personali...

— S-a luat în consiliu hotărîrea ca guvernul să fie cu totul pasiv în alegeri, și țara să aleagă în deplină libertate pe reprezentanții săi.

— Prea bine, neapărat... și eu sunt totdeauna pentru libertate, însă... hm... hm... pe sub mînă un sfat... ș-apoi nu ca ministru, ferească Dumnezeu! ci ca *amic*... m-ați îndatori... v-aș ruga prea

mult... și puteți avea încredere în sprijinul meu cel mai sincer.

După o scurtă gândire ministrul răspunse :

— Prea bine, chiar astăzi voi scrie.

— O scrisoare, întâmpină Zîmbilă, merge mult timp și e bine ca din vreme să se știe... Trimiteți o depeșă. Scrieți-o acum — iată, o duc chiar eu la telegraf... hm... nu pentru alta, dar fiindcă trec tocmai pe acolo ca să merg acasă. Două rînduri... spre aducere aminte.

Ministrul scrisese o depeșă și i-o dădu în mînă. După ce Zîmbilă ieși cu figura veselă și făcînd multe complimente, ministrul sună și zise unui aprod care intrase :

— Du îndată această circulară la telegraf și o dă în chiar mîinele d-lui director — confidențial.

Această a doua depeșă avea cuprinsul următor :

„Domnului prefect de...”

Tutor depeșelor și scrisorilor privitoare la deputații de ales în viitoarea cameră, nu dați nici o crezare până nu va veni un al doilea ordin al meu. Înștiințați-mă care din amicii noștri au șansă de a fi aleși în județul d-voastre și care membri ai opozițiunii sunt mai periculoși, pentru a ne înțelege asupra combinațiunii definitive.“

În vreme ce aprodul intra pe din dos în camera directorului, ducînd depeșa confidențială, Zîmbilă ieșea de la telegraf pe altă ușă cu figura mulțămîtită, ținînd recepisa depeșei întîi în mînă.

Tachi Zîmbilă era mic de stat, își rădea mustățele, avea favorite negre și ascuțite, părul scurt și creț. Ochii săi mici și de o culoare nehotărîtă erau acufundați în cap, încît abia se vedeau, și fruntea îi era îngustă și cam zbîrcită. Gestul său favorit de a-și îndrepta și dezmierda cu trei degete favo-

rițul drept, mai încet cînd era mulțămît, mai răpede, cîteodată smulgîndu-și chiar cîtiva peri, cînd avea vre un necaz. Fie iarnă, fie vară, Zîmbilă se lega totdeauna la gît cu o cravată albă și se îmbrăca cu haină neagră așa de lungă, încît îi ajungea până la genunchi. Tot timpul până ce ajunsese acasă, Zîmbilă își dizmierdase încet favorițul cu mulțămire.

Zinca Zîmbilă aștepta pe soțul ei cu dejunul.

— Unde ai mai zăbovit atîta, îi strigă ea, nu mi-ai zis să fie dejunul gata mai devreme fiindcă ai treabă la tribunal? Mi-ar părè bine să pierzi procesele tale în neființă.

— Lasă, lasă, Zincuțo, nu te supăra. Voi fi la vreme la tribunal și chiar dacă m-or judeca în neființă, nu face nimica, e treaba unui client cu anul și nu strică să se prelungească procesele. Am fost... mă rugase ministrul să-l înștiințez cînd mă poate găsi acasă pentru a se sfătui cu mine asupra alegerilor, fiindcă au nevoie de ajutorul meu, ș-așa, din politeță, am trecut eu pe la minișteri. Au nevoie de mine!

— Nu știi ce nevoie au de tine, dar văd că ministru nu te mai fac. Cinci guverne au fost răsturnate și ai tot rămas la o parte și eu tot nu m-am făcut ministroaică.

— Va veni vremea, răspunse Tachi trăgîndu-și favorițul, poate mai curînd decît gîndești. Nae Ciocaluș n-a fost pe la mine?

— Nu.

— Caută de fii amabilă cu dînsul, Zinco. El are influență în județul unde m-aleg și în rîndul trecut mi-a dat mult ajutor. Apoi, deși totdeauna iese deputat, el nu face politică, ci votează după simpatii personale. Asemenea oameni sunt prețioși și amicia lor trebuie cultivată. I-am zis să consi-

dere casa mea ca pe a sa și să vină la dejun și la masă la mine cînd va voi.

— Vrea să zică dispui cum îți place fără a mă consulta și pe mine ? Dar dacă mie mi-ar fi-cumva antipatic și nesuferit ?

— N-are pentru ce să fie, e un băiat plăcut și simplu care vine în capitală ca să petreacă. Cine știe dacă și ajutorul lui nu va contribui... și cînd vei fi soția d-lui ministru de finanțe care va aplica cu succes planul său pentru îndreptarea finanțelor țării...

— Aș vrea să cunosc și eu acest faimos plan de care vorbești și pe care nu-l dai niciodată la lumină.

— Va veni vremea, va veni vremea să descoper fructul cugetărilor mele. Atunci țara va vedea și se va minuna : am să arăt... cum se întrerupsesse aici ca să-și tragă favorițul, se sună afară clopoțelul și d-nul Nae Ciocaluș intră. Acesta, un om între treizeci și patruzeci de ani, sprîncenat, mustețos, bărbos, bine făcut de stat și cu ochi albaștri închiși, sărută cu politeță mîna d-nei Zîmbilă și strînse pe acea a amicului său. Servindu-se în acel moment și dejunul, Ciocaluș dădu brațul doamnei de gazdă și Zîmbilă îi urmă. După ce mica societate se așăzase la masă, Ciocaluș deschise convorbirea în modul următor :

— Așadar iată-ne iarăși în ajunul alegerilor ! Iar lupte electorale și fierbere în toată țara ! Iar avem să auzim că *acum e acum* că de la *aceste* alegeri atîrnă totul, că *acest* vot al alegătorilor va avea de consecvență fericirea sau nefericirea definitivă a țării, precum auzim de atîți ani neconținut, ș-apoi iar a să fie dizolvare. Eu drept să-ți spun fac mult haz de aceste lupte fără sfîrșit și fără efect.

— Ție îți vine ușor de vorbit, răspunse Tachi. În colegiul unde te alegi ai ca alegători doi frați, doi cumnați, un văr, un unchi și, afară de doi-trei alții, ceilalți îți sunt datori cu bani, și prin urmare votul lor îți e asigurat și ieși totdeauna în unanimitate, dar eu care în rîndul trecut am ieșit prin tragere la sorti, din cauză că *Sulimănescu* avea tot atîtea voturi ca și mine și mai an cu majoritate de *un singur* vot, sunt în tot dreptul de a fi îngrijit.

— Însă tu ai amici devotați care te susțin cu credință.

— Dacă arfi toți ca amicul meu Ciocăluș ar fi bine de mine, răspunse Tachi, lovind pe amicul său pe umăr cu familiaritate.

— Se vor găsi ei mai mulți, răspunse Nae cu o zîmbire care însemna mult. Însă pentru a fi mai sigur încă trebuie să lucrez în persoană. E neapărat să mergi la fața locului să vorbești, să stăruiești, să dregi, să faci, să cheltuiești. O vorbă bună cătră prefect din partea ministrului nu strică nici-cum ; dacă te ai pune bine cu guvernul...

— În astă privință sunt asigurat, zise Tachi zîmbind, miniștrii se tem de mine și se primblă în jurul meu ca pisica în jurul mîncării. Jurnalul meu le poate da mare ajutor, precum le poate face mult rău. Tu, Ciocăluș, ai trebui să-mi pregătești tărîmul. Ai multă influență asupra cîtorva proprietari, de la votul cărora atîrnă totul.

— Chiar am să plec. Oarecare interese mă cheamă la moșie. Cînd mă voi întoarce eu, trebuie să pornești tu și nu uita că e bine s-o apuci din vreme. Dar să vedem, odată ales, cum gîndești că trebuie să fie purtarea noastră față cu ministeriul ?

La cuvintele : *purtarea noastră*, Tachi Zîmbilă atinse pe sub masă cu vârful piciorului său picioarul soției sale, arătîndu-i prin aceasta cît de mult îl ține prins pe bietul Nae Ciocăluș. După două secunde răspunse :

— Hm... ar trebui... să vedem întâi actele sale... dacă vor lăsa alegerile libere, căci libertatea alegerilor este principiul suprem de la care nu se poate depărta nime fără a se zdrobi pe sine însuși... ș-apoi nu se știe încă cum se vor forma grupele în noua adunare... poate că primenindu-se în parte...

— Adică ieșind unii din ei și intrînd alții în loc, explică Ciocăluș.

— Vezi... hm... finanțele țării se încurcă din ce în ce mai mult. Ar trebui să vie cineva cu o idee nouă, cu un plan original... actualul ministru de finanțe, nu zic, poate să fie onest, deși... dar drept să spun pare a fi un om cam simplu.

— Tu ai gîndit mult asupra acestei materii, mi se pare că mi-ai vorbit într-o zi de un plan de reorganizare. Sunt curios să-l aflu și eu.

— Va veni vremea, răspunse Tachi, trebuie luate lucrurile cu totul altfel. Cînd voi pune în lucrare proiectul meu la care am cugetat atît de mult... dar mă iartă, trebuie să mă duc la tribunal, mă tem să nu ajung prea tîrziu, am un proces...

Zicînd aceste cuvinte, Zîmbilă își luă cărțile și hîrțile și lăsînd pe Ciocăluș în societatea soției sale, se porni, nevoind nici într-un chip a intra în explicări mai întinse asupra proiectului său de îndreptarea finanțelor. Ieșind, el aruncă o privire Zîncăi care însemna că trebuie să fie cît se poate de amabilă cu prețiosul său amic Nae Ciocăluș.

Mai multe săptămîni trecură. Nae Ciocăluș, întorcîndu-se, îndemnă pe Zîmbilă să plece de-ndată pentru a nu cădea în lupta electorală, căci veciul său dușman politic Sulimănescu își pusese iarăși candidatura și era mai periculos decît ori-cînd.

În ajunul plecării sale, Tachi se afla în cabinetul său de lucru avînd mai multe trebi de regulat pentru timpul absenței. După ce puse la cale procesele, încredințîndu-le unui tînăr avocat ce lucra pe lîngă dînsul, pe care îl prezentă mai multor clienți ce venise să-l viziteze, toți aceștia ieșiră și mai rămaseră în casă doi juri, unul îmbrăcat cît se poate de elegant, bine pieptenat, pomăduit și curățel ca scos din cutie, altul cu părul zburlit, tuala puțin îngrijită și figura întreprinzătoare. Aceștia erau amîndoi colaboratori la jurnalul lui Tachi care, apărînd de trei ori pe săptămînă, se numea : *Mîndria națională*, organ politic, literar, științific, comercial și industrial.

— Să nu ne lași în îndoială, domnule director, zise cel elegant. Trebuie, înainte de a te porni să spui pozitiv care este pozițiunea noastră față cu ministerul : să-l luădăm, să-l muștrăm cîte ceva pentru oarecare acte, ori...

— Ori, întrerupse cel zburlit lovînd cu pumnul în masă, să stigmatizăm cu desăvîrșire toate actele acestui guvern venit pe ușa cea mică și fără concursul națiunii ?

— Hm... șopti Tachi dezmiertîndu-și favoritul... Deocamdată socot că e mai nimerit să-i *cam* lăudăm... până la alegeri, până ce voi fi deputat... însă cu prudență. Vasilică, urmă el adresîndu-se cătră cel elegant, d-ta știi să lauzi și să nu lauzi totodată. Întrebuințează cuvinte combinate astfel,

încît mai tîrziu să le putem interpreta în sens contrar.

— De exemplu cam așa, îl întrerupse Vasilică : *Ministeriul, pe cît auzim, voiește să se abtîie de la orice amestec în alegeri. Nu putem decît să aprobăm aceste acte, sau mai bine în mod general, acte de această natură. Acei cari se îndoiesc că actualul ministeri va îndeplini acest angajament uită cu totul patriotismul și mîndria națională ce caracterizează pe români care de la glorioșii lor străbuni au moștenit și virtutea și sfințenia cuvîntului. Mai tîrziu am puté zice referindu-ne la acest articol : Cu drept cuvînt ne-am cam îndoit de la început (vezi Foaia noastră no... din...) că actualul ministeri va avea virtutea ce caracterizează pe români, sfințenia cuvîntului moștenită de la glorioși străbuni ; acum se vede clar că ei nu sunt decît...*

— Decît, întrerupse aici cel zburlit, primblîndu-și mîna prin păr și privind furios în jurul lui, *niște tirani care calcă în picioare drepturile cele mai sacre ale națiunii, drepturi neprescriptibile, nemodificabile, asigurate prin pactul nostru fundamental, răscumpărat cu sîngele poporului asuprit.*

— Prea bine, Lupușor, îl curmă Tachi, dar aceasta mai tîrziu, deocamdată numai articule în sensul lui Vasilică.

În privința corespondențelor străine tot Petrachi, de care îmi pare rău că n-a venit astăzi, să urmeze a compune pe cele din Constantinopoli, Paris și Viena, însă nu prea des pentru ca publicul să nu aibă prepus că ele sunt fabricate pe loc. Sub rubrica „Voci din provincii“ vă voi trimite eu cîteva scrisori, puînd data din diferite orașe, după cum voi afla ceva interesant pe drum.

Lupușor, să urmezi cu știrile locale și cu foiletonul.

— S-a sfârșit romanul ce ziceam tradus din englezește.

— Se poate lua, întâmpină Vasilică, unul francez mai vechi. Vom arăta că-i tradus din spaniolește fiindcă face mai mult efect.

— Minunat, Vasilică, răspunse Zîmbilă. Cît despre rubrica exterioară afară de corespondențele noastre, ia totul ca mai nainte din *Journal des débats*; însă extractele ce face jurnalul francez din alte foi, arată-le ca făcute de noi, d. ex.: Cetim în *Times* sau *Allgemeine Zeitung* sau *Perseveranza*...

— Deși nu le-am văzut niciodată, întâmpină Lupușor trecînd mîna prin păr și privind triumfător în jurul său.

— Nu face nimic, Lupușor, răspunse Tachi. Nu uitați cîteodată și articule serioase de fond. De exemplu: *Inamovibilitatea magistraților*, aceasta ca avocat trebuie s-o susțin totdeauna, ca să fiu bine privit de judecători, ori *Studii economice*, ori *Disciplina în armată*, ori *Studii asupra instrucției publice*, *puterea cea mai mare a unei națiuni* ori *Discentralizarea*, ori *Studii financiare* etc. Iată cheia bibliotecii mele, alege un capitol din vreun autor și fă-i o parafrază, adică spune tot aceea cu alte cuvinte. Adaugă cîteodată note ca aceasta: „De părerea noastră e și cutare scriitor însemnat pe autoritatea căruia ne-am putè baza, dacă argumentarea noastră atît de logică ar mai putè da loc la vreo îndoială“ etc. De va mai rămînè pe ici, pe colo loc liber, umpleți-l cu știri diverse: Spuneți că este holera în Turkestan care omoară atîția pe zi și fixați chiar cifra; vorbiți de cei doi frați de Siam uniți la

umăr împreună, spuneți că au fost despărțiți făcându-li-se operația și apoi în numărul următor dezmințiți știrea, arătând că a fost o eroare răspîdită de un jurnal din New York ; vorbiți despre oasele unui animal uriaș descoperit undeva, apoi ceva interesant din Madagascar, Patagonia, Kamciatka, Niagara, Himalaya și alte nume ce sună ciudat.

— Lasă, că pentru aceste am inspirații destule, răspunse Lupușor, tot cu figura triumfătoare, în vreme ce Vasilică asculta cu luare-aminte și modestie, ținînd ochii plecați în jos.

— Dar cu celelalte jurnale ? întrebă încet Vasilică.

— Țineți-vă în mărginile vechei polemice pînă la instrucțiuni nouă, răspunse Tachi și sfîrșind astfel lămuririle ce cereau colaboratorii săi, le zise ziua bună. Ieșind aceștia, el intră în salon la soția lui.

Zinca ședea pe canapea posomorită, făcîndu-se a nu-l băga în seamă.

Tachi simțind că se pregătește o furtună, se tot primbla prin casă trăgîndu-și favorițul. După mai mult timp, Zinca îl întrebă în sfîrșit fără a ridica ochii spre dînsul :

— Iar ai să te duci pe mai mult de o lună ca și în rîndul trecut ?

— Bine nu știu drăguță, răspunse el blind, dar socot că păn aproape de vremea alegerilor.

— Și numai cu cîți bani mi-ai dat vrei să mă lași și socotești că-mi vor ajunge ?

— Vezi că și eu sunt acum cam strimtorat ; trebuie să iau toți banii cu mine, alegerile costă mult. Însă cînd m-oi face ministru ți-oi da îndoit de mult pe lună. Aceasta se va întîmpla în curînd

căci finanțele țării numai fiul tată-mio le poate îndrepta. Fii și tu ceva mai econoamă !

— Mai econoamă ! strigă Zinca deodată cu pornire, mai econoamă ! Dar de cînd sunt risipitoare și din banii cui să economisesc ? Vrei să mă mîngii cu *ministroaica* și te faci a nu ști că zestrea mea te-a pus pe picioare ? Uiți că de nu mă luai pe mine trăiai ca înainte din advocatură ! Cine te-a făcut să ai moșii de veci și vii și case ? Cine ți-a dat o poziție și te-a făcut să ai vreme pentru politică, să ți se suie muștarul ambiției la nas, ba încă să te crezi reformator de finanțe ? Ha ? Răspunde !

Tachi văzu că treaba-i serioasă și zise cu glas blind :

— Nu te supăra, Zineuță, că-ți mai dau, iaca...

— Cît ? răspunse ea și ridică ochii spre dînsul cu răceală.

— Iaca o jumătate de fișic.

— Ce vorbă ! strigă ea. Unul și jumătate să-mi dai și nici un ban mai puțin.

— Iaca îți aduc; numai nu te supăra.

După ce Tachi aduse banii, Zinca se potoli și ei începură a vorbi despre altele. Cu cît se prelungea convorbirea, cu atît se arăta mai bună și mai iubită și la urmă, plină de grijă, îl opri, alintîndu-se, de a se uita prea mult la femeia vreunui alegător.

Dulcile lor convorbiri conjugale ținură pînă noaptea tîrziu.

A doua zi la șase dimineața Zîmbilă plecă.

Deși calea pînă la județul unde își pusese candidatura era numai de două zile, el lungi drumul oprindu-se în fiecare oraș sau orașel, vizitînd persoanele cele mai influente, arătînd la fiecare că împărtășește în totul ideile sale politice, aruncînd

pe ici, pe coló cite o vorbă despre o oarecare persoană care singură ar putea îndrepta finanțele țării după un plan nou și lăsându-le la plecare cite o listă de abonament pentru jurnalul *Mîndria națională*. Sosind în capitala județului său, cea întâi vizită o făcu prefectului; zicînd că-i aduce multe complimente din partea ministrului de interne, și oferind prefectoriței un mic prezent ca din partea soției sale Zinca care ar fi fost cu dînsa în pension, deși soția prefectului nu-și mai aducea aminte de aceasta. Impunîndu-se în cîteva zile în intimitatea capului administrației locale, el nu-l mai părăsea și mai cu deosebire îi plăcea a ieși cu dînsul la primblare și a-i da brațul în locuri publice unde era multă lume adunată. Asemenea făcea vizita sa prezidentului tribunalului; primarului, polițaiului; căpitanului ce avea comanda de dorobanți; proto-popei, directorului școlii primare și celor mai întăi proprietari și alegători. Astăzi da un dejun întrecînd în aceasta pe adversarul său d. Sulimănescu care era proprietar acolo și nu se prea întindea în cheltuieli; altă dată făcea să cînte muzica în public pe socoteala sa, ici promitea la ureche un post; colo că va face să reguleze o pensiune sau că va sprijini un proces la curtea supremă din capitală. Apoi răspîndi o profesiune de credință în care promitea că se va ocupa în special de interesele județului, de drumuri și de poduri, de șosele nouă, de școli, de spitale și că va stărui ca să fie casieria totdeauna plină cu bani. În privința politicii mari el declară că este pentru libertate și egalitate, pentru independența, mărirea și gloria națiunii. Cînd putea, ținea cuvînte, adunînd alegători, și se obosea în toate chipurile de dimineată până seara, în vreme ce *Mîndria națională* ploua gratis la toate persoanele influente. Ziua decisivă

sosind, lupta fu grozavă. Bietul Tachi stătu tot timpul la ușa localului unde se făcea alegerea, căci lui, ca unul ce nu era alegător în localitate, nu-i era iertat să intre în lăuntru, în vreme ce Sulimănescu ieșea și intra neconținut abia aruncînd asupra lui Tachi vreo privire. Momentul deschiderii urnei sosi în sfîrșit. Tachi aștepta rezultatul galben la față și abia putînd a se ține pe picioare. Până la sfîrșit Sulimănescu îl întrecea cu trei voturi. Zîmbilă tremura din cap pînă în picioare și-și rupea toți perii din favorițul drept pe cînd lui Sulimănescu îi străluceau ochii. Însă, o minune ! Cele patru voturi ce se aflau încă în urnă erau toate pentru Zîmbilă și astfel fu proclamat deputat cu majoritate iarăși de un singur vot. Deodată figura sa redeveni senină, puterile îi reveniră și în urările generale ale alegătorilor lui și chiar a multor din cei ce votase pentru Sulimănescu el fu întovărașit acasă, fiind cortejul precedat de o tarafă de lăutari care cînta un cîntec de jale. După ce mulțami tuturor prin un cuvînt, el trimise două depeșe : una Zîncăi în care zicea :

„Suntem aleși, pornesc pe loc, vin zi și noapte, sărută copilul. Aici entuziasm mare !“

A doua telegramă era adresată lui Vasilică Fuior, principalului său colaborator, cu următoarea cuprindere :

„Adevărul și libertatea au învins, sunt ales cu majoritate enormă, deși guvernul ostil, adversarii demoralizați. Ține *Mîndria* rece. Lung articol de fond : Simțul just al populațiunii neîndus eroarei.“

Ține Mîndria rece însemna că de acum foaia *Mîndria națională* trebuia să înceteze de a mai

lăuda guvernul și că avea a se depărta încet-încet de politica de până acum.

Acasă la dînsul găsi pe Zinca ce-l aștepta împreună cu Nae Ciocăluș. Acesta, ales deputat în colegiul său obicinuit, venise înaintea lui Tachi în capitală și acum îl felicită din inimă pentru succesul ce avusese.

Alegerile nu ieșise tocmai după dorința guvernului și în scurt timp ministeriul întîmpină greutăți. Aceste devenind mai mari din săptămînă în săptămînă, la urmă situațiunea se întinse așa, încît o criză părea inevitabilă. Tachi Zîmbilă, deși cînd trecea pe lîngă banca ministerială surîdea cu amabilitate și în convorbirile sale particulare încredința pe fiecare ministru că îi este bun amic, pe din dos intriga contra lor pe cît îi iertau puterile. El urmă cu luare-aminte formarea deosebitelor grupuri și nefăcînd parte din nici unul, se arăta în întrunirile particulare ale tuturor, voind a părè peste tot locul ca aliat politic, vorbind totdeauna de el și de *ai săi* (deși pe acești *ai săi* nu-i cunoaște nime), și de necesitatea îndreptării finanțelor după un plan nou.

Nici Nae Ciocăluș nu era din vreo partidă, însă cele mai multe ori, el venea la Adunare numai dimineța pentru a fi prezent la apelul nominal și a nu-și pierde diurna, apoi, fără interes pentru cele ce se petreceau în cameră pe față și în ascuns, se ducea și nu se mai arăta. Seara mergea în vreo casă particulară sau în vreun club unde se jucau cărțile, dar în ce loc își petrecea ziua era un mister.

În acest interval, deși *Mîndria națională* se declarase în opoziție cu guvernul, Zîmbilă nu luă încă parte la discursurile violente din Adunare

care întrețineau fierberea, ci se rezervase pentru momentul suprem.

În adevăr în ziua când era să se dea un vot care avea să hotărască încrederea sau neîncrederea, Zîmbilă se urcă la tribună și contra așteptărilor tuturor începu a combate ministeriul cu o violență cum nu o făcuse adversarii cei mai declarați.

În cuvîntul său, Zîmbilă acuză ministeriul de nepricepere și rea-credință, de călcarea legilor, de favoritism ; Justiția, administrația, armata, școala, biserica, relațiile cu puterile străine, toate erau în cea mai deplorabilă stare, cum nu mai fusese sub nici un alt guvern, însă mai cu seamă finanțele erau cu totul ruinate și „dacă bunul geniu al țării n-ar aduce acum pe un om de finanțe cu idei originale pentru îndreptarea răului, țara ar merge spre o sigură pieire. Acel om trebuie să se găsească, se va găsi !“ După aceasta se întoarse a măguli toate grupurile Adunării, arătînd cum ele fără excepțiune sunt inspirate de adevărat patriotism ; aduse omagieile sale Senatului, acestui corp matur și chibzuit, și laudele cele mai înalte tronului — de care acum mai mult decît oricînd avea interes a fi bine văzut.

Ședința Adunării se prelungi până tîrziu cînd votul se dădu în disfavoearea ministeriului, care se și retrase. Unul din șefii opoziției fiind chemat a forma noul cabinet sub președința sa, urmă o săptămînă de îndoială în care se răsplineau vutetele cele mai contrazicătoare. În momentul în care Tachi Zîmbilă aflase despre persoana ce era să conducă guvernul nou, el cel întăi se duse să-i facă vizită. El căută să convingă pe noul preșident al consiliului că finanțele țării trebuie reorganizate după un plan nou, că numai unul în

țară ar avea un proiect, ce l-ar fi ținut secret până atunci, și, silit de a da pe față cine este acela, la sfârșit declară că acel bărbat este el. Noul ministru îi dădu speranță și Zîmbilă se retrase. Cu toate acestea, după trecere de mai multe zile, deodată ministeriul se prezintă format gata în Adunare și Zîmbilă nu făcea parte din el. Văzîndu-se din nou amăgit acum cînd era în sfârșit să puie mîna pe visul său, Tachi se lăsă desperării, se aruncă în trăsură și se duse într-o pădurice singuratică, afară de oraș unde petrecu până noaptea, primblîndu-se furios și gesticulînd singur. Cînd se întoarse acasă el găsi pe biuroul său de lucru o scrisoare care avea următoarea cuprindere :

Domnul meu !

Dacă ai fi avut mințea și la altele afară de politica dumitale, ai fi băgat samă că viața cu d-ta îmi este de mult nesuferită. Te rog să nu mă mai consideri soția d-tale de astăzi înainte. Îți las copilul spre creștere. La această cheltuială voi contribui și eu, dacă nu ai destul amor propriu să-l crești cu ale d-tale mijloace. În curînd te voi înștiința unde locuiesc ; pînă atunci nu căuta să afli nimica.

Zinca Gemăndăneanu

Cine ar putea descrie starea sufletească a lui Zîmbilă după cetirea scrisorii ? El își puse amîndouă mințile în cap și stătu așa multă vreme ; apoi începu a se primbla prin casă, smulgîndu-și mulțime de firi de păr din favorițul drept. „Disparțenie și prin urmare restituirea zestrei“, cea întâi idee care-i trecu prin cap, îi frămînta creierii grozav. În sfârșit sună așa de tare, încît deodată apărură și vătaful și ambii feciori din casă. Supuși unui strict interogatoriu, ei mărturisiră că

d. Nae Ciocăluș venea în toate zilele în vizită la cucoana Zinca în timpul ședințelor Adunării și că în acea zi Ciocăluș fusese aici până cu o oră înaintea plecării cucoanei. Nu mai rămânea îndoială despre locul unde se afla Zinca.

După trei zile, în care Zîmbilă combinase tot felul de proiecte, el trimise ca parlamentar la soția sa pe Vasilică Fuior, colaboratorul *Mîndriei naționale*, ca să cerceteze cum s-ar putea aduce trebile la o împăcaciune. Vasilică era tăcut și modest, el urmă exemplul lui Ciocăluș și pîndea momentul cînd acesta nu era acasă pentru a vorbi cu Zinca. La început propunerile fură respinse cu indignare, dar Vasilică era răbdător, știa să se plece, să cedeze la timp, să amenințe cu procese, în tonul cel mai blînd, și să revie cu politeță chiar cînd era dat afară. Așa trecură patru luni de zile, în care Zîmbilă, căruia de mult îi revenise veselia, frecventase regulat Adunarea și căuta să sape pe din dos noul minister. Pentru aceasta, el făcu propuneri foștilor miniștri de a face cauză comună cu dînșii. *Mîndria națională* combătea pe noul guvern prin articule fulgerătoare scrise de Lupușor și începea a judeca în mod favorabil pe fostul guvern; întăi arătase că el, Zîmbilă, nu avusese niciodată nimic contra *persoanelor* fostului guvern, cî numai actele lor le combătuse, apoi în alt număr că *persoanele* îi erau chiar simpatice și că numai unele acte meritase dezaprobarea sa, în sfîrșit din număr în număr și din nuanță în nuanță ajunsese a declara că face cauză comună cu dînșii — că a avut pururea aceleași păreri și principii și că numai ei vor scăpa țara de la marginea pieirii unde o adusese guvernul actual.

În acest interval, Zinca se convinsese că dragostea lui Ciocăluș era îndreptată către venitul său

total, cel puțin tot atît de mult cît și cătră persoana ei, și acum primea ades în secret pe Vasilică Fuior ca parlamentar din partea soțului ei.

Intr-o seară de primăvară pe la opt oare, Zinca Zîmbilă se afla în salonul casei soțului ei, unde se întorsese cu o zi înainte și ședea pe canapea, știind în mînă ultimul număr din *Mîndria națională* în care cetea cu mulțămire că o nouă criză ministerială se pregătește și că totul va atîrna de la un vot ce avea a da în curînd Adunarea. Iar Tachi, ca și cum nimica nu s-ar fi întîmplat între ei, se primbla ca înainte prin casă, cu figura veselă și dezmierdîndu-și încet favorițul drept.

CURIOZITĂȚI CONTIMPORANE

D-lui redactor al jurnalului „Epoca“

Je prends mon bien où je le trouve.¹

Molière

Mi-ați făcut onoarea de a-mi cere și mie câteva rînduri pentru numărul ilustrat al *Epocei*.

V-am rugat să mă scuzați din cauza multelor și deosebitelor mele ocupații. V-am arătat între altele că cumulez — pînă la votarea legii ce este la ordinea zilei în Senat, cumulul este iertat — v-am arătat că cumulez funcțiunea de *director* cu aceea de *corector* al *Convorbirilor literare* și că, în-
dată ce am isprăvit zilnica mea corespondență cu *gîntea irascibilă* a autorilor, sunt silit să încep o luptă tot așa de grea cu neamul deznădejduitor al culegătorilor tipografii. Dar apărarea mea a fost zadarnică ; d-voastră n-ați primit nici o scuză : mi-ați zis că-mi cereți două pagine scrise, *nu mai mult* și că ar fi peste putință să nu găsească prin saltarele biuroului meu ceva netipărit încă pînă acum.

Ideea de a căuta printre teancuri de hîrtii care dorm de mult, mi s-a părut luminoasă și v-am făgăduit să vă trimit ceva.

¹ Imi iau ce-mi trebuie de unde găsesc (fr.). (n. ed.)

De îndată mi-am deschis biuroul şi, fără multă căutare, întâlnind un plic mare de carton, l-am scos triumfător la lumină.

Intr-însul aveam să gădesc ceea ce-mi trebuia.

Ce cuprindea plicul de carton ?

Silit şi d-voastră ca şi mine de a ceti jurnalele noastre, adesa vă veţi fi oprit la oarecari publicaţii scrise cu intenţie serioasă, dar ieşite aşa de comice, încît veţi fi ris cu bună inimă. De mulţi ani eu am pus la o parte extracte de acestea, însemnînd numele jurnalului şi epoca cînd au fost tipărite.

Plicul meu e ticsit cu asemenea compilări şi până la publicarea integrală a unui volum de *Curiozităţi contimporane* ce vor contribui desigur la desfătarea posterităţii, vă comunic astăzi cîteva specimene de probă :

Intr-un număr din *Curierul de Iaşi* (Balassan) citesc în rubrica „Inserţii şi reclame“ următoarea scrisoare adresată redacţiei :

Domnule redactor !

Subsemnatul Altăr Avram Smilovici domiciliat disp. IV, de profesiune comersant.

Duminică în 5 iulie ora 5 p.m. aflîndu-mă den ocaziune în *localul locantei* pronomit Caragea, d. subcontrolor comunei Iaşi Ion Dumbravă *dresat cu pasiunea de a lovi* în onorabilitatea celor care se găseşte faţă şi din interes poate că nu reuşise faţă cu mine de a se folosi de fructul ostenelelor sale ca subcontrolor, *adica afacere de impus la dare sau se fie scutit cineva, m-am trezit maltratat.*

.
Altăr Avram Smilovici

Ce ziceți, d-le redactor, de claritatea cu care d. Șmilovici își exprimă ideile sale ?

★

În jurnalul *Steaua României* din același an am găsit următoarele rînduri :

Monitorul din 24 noiembrie publică decretul prin care d. Emanoil Filipescu este numit în postul de membru al Inaltei Gurți de Compturi, devenit vacant prin *punerea în retragere a decedatului G. Văleanu*.

Sărmanul G. Văleanu ! După ce moare apoi mai vine și nedreptul guvern, și-l silește să se retragă din funcțiunea ce ocupa.

★

Estras din *Curierul român*, no. 112 :

ROMANIA

PROTOIEREUL URBEI IASI

1871 octom. 11
no. 265

Onorabile părinte !

Din motivul Inaltei ordonanțe no. 1.651 subsemnatul protoieru are onoare a vă face cunoscut că sunteți oprit de lucrarea diaconiei *pentru totdeauna pînă cînd veți da probe de îndreptare...*

p. protoieru
A. Gavrilescu Iconomu

Ac'est curios protoieru auzise desigur că Napoleon III fiind condamnat sub Ludovic Filip la re-

cluziune vecinică, întrebase pe directorul închisorii : cît timp țin în Franța asemenea eternități ?...

★

O telegramă adresată ziarului *Românul* :

Severin 1 iunie

Ziarul Românul

Din ordinele ministrului de interne sunt arestat fără mandat. Rugai pe d. ministru telegrafic să ordone emiterea mandatului spre a nu se călca procedura.

Ghiclescu

Observați ce exemplu de respect pentru lege ne dă d. Ghiclescu ! În momentul arestării sale nu-i pare rău de pierderea libertății, ci se îngrijește grozav ca nu cumva funcționarii să uite de a îndeplini vreo formă prescrisă de Codul de procedură.

★

Imparțialul, anul I, no. 11, joi 17 mai 1883, publică cu litere mari în fruntea jurnalului :

Din cauza de maladie jurnalul nostru n-a putut să apară până în momentul de față ; cerem scuze... etc...

Noroc că a scăpat de boală bietul *Imparțialul* ! „Era așa de tînăr“ : trăise abia 11 numere în în-
tăiul an al existenței ei.

★

Pe foi volante se împărțea următorul anuci
venit din Botoșani :

Mîne marți, ziua de 30 septembrie, avînd a se trata la trib. din Botoșani apelul făcut de subscrisul Ion Cristy contra hotărîrii dată de judele de pace, în *cazul rumperei mai în tot corpul* ce am suferit de *cîinii* d-lui Sofian și *carile* au a fi *aparați* cel *dintîi* de d-nul Anastase Botez și cel de al *doile* de d. Alecu Enacovici — se invită onor. public a asista etc...

I. Cristy

Fără îndoială *cîinii* d-lui Sofian au avut o avere însemnată *dacă* fiecare din ei au fost în stare să-și tocmească un avocat special !

★

Un necrolog din *Curierul de Iași* (Balassan) :

Săftica Vranceanu născută Pleșescu soție iubită *nu numai de soțul ei...* s-a săvîrșit din viață...

Iubită *nu numai de soțul ei?! Jurnalul* are, ce-i drept, grija de a adăogi mai jos : *Dumnezeu s-o ierte și să-i fie țerina ușoară !*

★

În același jurnal cetesc următoarea :

Mulțumire

Subsemnata Maria Vasiliu *suferind de boală de facere timp de cinci ani* și căutîndu-mă cu toți medicii etc., etc.

Închipuiți-vă ce sănătate de fier a avut d-na Maria Vasiliu *dacă a putut rezista la dureri de facere timp de cinci ani de zile !*



Dintr-un ziar din București copiez următorul
anunci :

Fotografia Rudnicky

*Calea Mogoșoaiei, alături cu
prefectura poliției Capitalei*

Subscrisa face cunoscut onor. public că deși soțul meu
a repauzat în urma unei boale grele... atelierul nostru
fotografic continuă a funcționa tot sub conducerea artis-
tică a vechiului său dirigent *d. Alexandru Ihalski care
ținea locul repauzatului meu soț de mai mult timp.*

Carolina Rudnicky

Aici îmi veți permite a nu adăoga nici un co-
mentar.



Sfîrșesc cu un epitaf în versuri copiat de pe o
piatră de mormînt la Sinaia :

Sub această piatră de mormînt
Locuiesc în acest pămînt
În sînul maicii mele
Până la a doua înviere.
La 1805, Pîrvulescu născut
Estate de 67 ani am avut,
Arhimandritu Ghenadie mă numeam
În viață cînd mă aflu
Aici scăpat de viață cu amar
De cronic reumatism și catar
Voi toți ce citiți aceste cuvinte
Ziceți : d-zeu să te ierte arhimandrite !

Aș fi putut prelungi această scrisoare citînd es-
tracte din discursuri parlamentare, orațiuni fune-

bre, versuri de felicitare, articule de jurnale, circulări ministeriale, anunciuri, reclame, poesii, inserțiuni etc., etc., dar mă opresc, căci mi-e frică să abuzez de răbdarea dv. Dacă am fost prea lung chiar așa, rog pe cititori să mă scuzeze :

Voi toți ce citiți aceste cuvinte

Ziceți : Dumnezeu să te ierte, arhimandrite !

CHILIPIR

Silvan iubește numai știința aceea care
Venitul înmulțește și scade cheltuiala.

Antioh Cantemir

Fericit e omul care trăiește în bună înțelegere cu toată lumea și nu are nici un dușman să-l prigonească, să-i voiască răul, sau măcar să-i pizmuiească binele ! Puțini sunt de acest soi, dar dintre acești puțini face parte amicul meu Griguță. Zic amicul *meu*, fiindcă totdeauna relațiunile noastre au fost plăcute și niciodată nu s-a arătat cel mai mic nouraș care să le întunece seninul, dar aş pute zice tot așa de bine amicul lumii întregi, căci cu toată lumea Griguță e intim, de toată lumea Griguță e iubit. Și cum s-ar putea să nu fie, cînd el este deopotrivă amabil cu oricine, fie bărbat sau femeie, mare sau mic, tînăr sau bătrîn, prost sau cu spirit ? Mi s-a părut, ce-i drept, a vedea că între bogați și săraci Griguță face o mică deosebire, plăcîndu-i ceva mai mult să fie în societatea celor dintăi, dar poate aceasta este numai o părere a mea.

Vîrsta lui Griguță e greu de știut, căci despre aceasta el nu vorbește niciodată și chiar cînd vine vorba de ani, el o schimbă cu mult meșteșug. Presupun însă că trebuie să fie între douăzeci și doi și patruzeci și cinci de ani. De douăzeci și doi

îl apropie ținerea sa dreaptă, colorile vii ale feței, musteața sa mică și zîmbirea vecinică de pe buzele sale. Spre patruzeci și cinci însă îl împing oarecare mici creșuri ce i se ivesc ici, coala pe obraz în apropierea ochilor și lipsa mai, mai de-săvîrșită de păr la mijlocul capului, cu începere de la frunte și până dincolo de creștet. Cu cei tineri îl unește veselia sa necurmată și iubirea sa de petreceri, de cei mai în vîrstă îl apropie convorbirea sa serioasă, sfaturile sale bune cînd e vorba de trebi și împrejurarea că ține minte cam de mult.

Îmbrăcămintea sa deși nu nouă, dar bine conservată și totdeauna curată, este un amestec de eleganța tinereții și de paza bătrîneții. Hainele îi sunt totdeauna croite cu meșteșug și bine potrivite pe trup, dar o legătoare cam lată îi păzește gîtul și pieptul de răceală și flanela o poartă vara și iarna. Bățul său nu e nici vîrguța ușurică a tinerilor eleganți nici bastonul zdravăn a bătrînilor slăbiți, ci un ce mijlociu care la nevoie ar putea sluji și unora și altora. Ghicească dar cine poate anii exacti ai lui Griguță!

În toate casele familiilor înstărite și mai cu seamă în acele unde poți șede la masă și petrece seara cînd vrei, făcînd prin aceasta chiar o mulțămire persoanelor de gazdă, îl vezi desigur și pe Griguță. Pretutindenea el e privit oarecum ca făcînd parte din familie. Stăpînul casei îl însărcinează cu mici comisiuni, copiii toți îi sar în cap și se joacă cu el fără cea mai mică sfilă, cucoana îl primește în *néglijé* și glumește cu el. El împlinește comisiunile cu cea mai mare amabilitate, cerînd numai cîteodată trăsura ca să meargă prin oraș, ceea ce i se încuviințează cu plăcere; cu

copiii se joacă cît de mult timp fără să i se urască, dar nu le aduce niciodată jucării sau bomboane; iar cît despre cuconiță, chiar cînd e frumușică, oricît de intimă sau cochetă s-ar arăta cu dînsul, el totuși nu se alunecă niciodată până a-i spune cuvinte mai îndrăznețe, ci se stăpînește totdeauna chiar cu rizicul de a fi crezut cam prostuț, căci bunul său simț și practica vieței l-au învățat cît de des asemenea cuvinte se prîschimbă în propuneri... sentimentale, ș-aceste iarăși se prefac... în sfîrșit el respectează liniștea familiilor și are groază de tot ce ia o înfătoșare dramatică. Suspinuri, lacrimi, certe și împăcări, scrisorele sau întîlniri ascunse, cu toate plăcerile și cu toate grijele și spaimile ce aduc cu sine, toată mulțimea de scene poetico-romantice care turbură pacea prozaică a vieței nu sunt treaba lui Griguță. El vrea mîncare bună, somn odihnitor, liniște de suflet. Numai o dată în viața lui... dar despre aceasta vom vorbi mai la vale.

Ceea însă ce caracterizează mai cu seamă pe amicul meu Griguță este neplăcerea ce are de a cheltui bani pe lucruri nefolositoare. Pentru dînsul una din mișcările cele mai nesuferite ale minilor este cea prin care se dizleagă baierele pungii. El urăște aceasta pînă într-atîta, că de mulți ani s-a hotărît nici să mai poarte pungă în buzunar. Banii săi, presupuind că are cu dînsul — ceea ce foarte rar s-a constatat — îi poartă în buzunare și, pe cît se crede, în vreun buzunar tainic, căci ca să încredințeze la trebuință pe orișicine că a uitat să ia bani de acasă, el întoarce adeseori buzunarele jiletcei sale și arată o goliciune deplină a căptușelei. Nici un cerșitor nu se poate lăuda că a primit vreodată un gologan de la Griguță. Cînd vede pe vreunul din acești oameni supără-

cioși, totdeauna se dă pe partea cealaltă a uliții ; nu-i place, precît zice însuși, să aibă a face cu acești trîndavi ce trăiesc din munca altora. Dar de cerșitori nu se scapă cu ușurință ; sunt unii ce se acață de trecători și-i roagă, și-i urmează până tot scot cîte ceva de la dinșii.

— Dă la ologul, la săracul ! îi strigă fără încetare unul sprijinit în cîrje ce-l urmărește de o jumătate de ceas.

— Du-te de lucrează, netrebnicule, îi răspunde Griguță.

— Că nu pot, păcătosul de mine, dă la sărmanul... n-am mîncat de zece zile !

— N-am parale schimbate. Hai, fugi, că te cunosc cine ești ! Fugi îți zic că chem sergentul de poliție !

Dacă cerșitorul tot îl urmărește, și Griguță vede că nu poate scăpa altmintrelea, el îi zice în sfîrșit :

— Ei bine, bine, vîno la mine acasă și ți-oi da ciestul, acum n-am parale.

— Bogdaprosti ! Să trăiești cuconașule, Dumnezeu să-ți deie... Cînd însă vrea să-l întrebă unde șade, Griguță e departe, și cerșitorul cu cîrjele lui nu-l mai poate ajunge. De aceea, în locul tonului rugător și umilit se aude adeseori o înjurătură rostită cu energie în gura cerșitorului, care privește cu furie după Griguță.

Dar mai mult decît pomenele, Griguță urăște bacșișurile pe care le declară unul din cele mai mari rele sociale. Niciodată nu a dat un bacșiș la un servitor ce i-a adus vreun pachet, la un birjar ori la băieți de prin cafenele, oteluri sau locande. Pentru ce li-ar da ? Nu sunt ei plătiți de stăpînul lor ca să slujească publicul ? De aceea Griguță, înainte de a veni momentul plății, face

în cap socoteala exactă a sumei ce datorește și o pune pe masă întreagă, fără ca să întreacă sau să lipsească un ban măcar. El nu se încurcă nicio dată cu monedă de aur ce are să i se schimbe, căci știe prea bine cât de des se întâmplă ca să nu ajungă întocmai și cum puterea împrejurărilor pune astfel pe plătitor în neplăcută poziție de a lăsa băiatului cusurul ce lipsește. El plătește în cel de pe urmă moment, când are pălăria și bățul în mână pentru ca, fără zăbavă, îndată ce a dat banii, să și poată ieși cu pași răpezi. Privirile servitorilor pline de ironie sau de părere de rău sau de minie ce-l urmăresc, sau cuvintele de necaz ori luare în ris ce se șoptesc la spatele lui, el nu le bagă în seamă căci este presupus a nu le fi auzit. Dar băieții din cafenele sunt o ciudată breaslă de oameni ; ei își închipuiesc că au *un drept* la bacșișuri, și câteodată unul din ei cu figura mai isteată aduce aminte oaspei prea uităcios de acest drept al lor, bazat de nu pe legi pozitive, cel puțin pe dreptul consuetudinal.

Asemenea aduceri-aminte s-au întâmplat să se facă și lui Griguță care întâia oară s-a supărat grozav.

— Ați uitat bacșișul, cuconășule, îi zise o dată unul din băieții restaurației la care Griguță mergea adeseori.

— Ești cam obrăznicuț, dragul meu, îi răspunse Griguță. Tocmai eram să-ți dau, dar fiindcă îmi aduci aminte, apoi vei mai răbda, ca să înveți a te purta cu oamenii.

Repetându-se asemenea răspunsuri, băieții se sfătuiră să-și răsbune dându-i o poreclă de ris și-i scorniră numele *Chilipir*. Când intra Griguță în locandă, cuvântul chilipir se auzea în toate părțile.

— Grăbește Ioniță, striga un servitor de departe către altul, adă lista, azi sunt mulți, avem *chilipir*.

— Ce friptură îmi dai, Tudorachi ? întreabă un oaspe.

— Avem prepelițe la frigare, cuconașule, foarte grase, *chilipir*.

— Ia șterge masa, Nae, că am răsturnat paharul.

— Iaca vin, asta-i noroc, *chilipir*. Și când băieții rosteau cuvîntul *chilipir*, totdeauna aruncau o ochire furișată asupra lui Griguță și zîbeau pe sub buze cu ironie. În curînd toți vizitatorii știau ce însemnează acest *vecinic chilipir*. Zîmbirile la rostirea acestui cuvînt deveneau generale ; cîțiva mai răutăcioși îl întrebuintară și ei din vreme în vreme. În sfîrșit tot orașul adoptă pentru Griguță porecla *Chilipir* și astfel amicul meu fu botezat a doua oară. Deși la început Griguță se înroșea și se cam supăra cînd cunoscuții lui îi dădeau acest nume, cu vremea se deprinse cu el și nu-și mai bătu capul.

Nevăzut cu desăvîrșire este Chilipir la Sfîntul Grigorie, care e ziua lui, la Sfîntul Vasile, cînd toți zdrențăroșii se cred în drept de a cere bacșișuri, și la Sfîntul Gheorghie, cînd tot felul de oameni vin cu un miel în brațe să-l aducă plocon. În acele zile neplăcute Griguță închide poarta casei sale, toate ușele le încuie cu zăvorul și mai trage și perdelele ca să se încredințeze toți că nu e nimeni acasă. Cîteodată, cînd doritorii de bacșișuri se îndărătnicesc, el ascultă ceasuri întregi cu liniște și cu o răbdare în adevăr stoică plesnirile din biciuri, vuietul buhaiului și țipetele tuturor băieților ce stau sub fereastra sa, fără ca să facă cea mai mică mișcare, pentru ca în nici

un chip să nu se presupună că el ar fi acasă. Ziua lui însă îi este supărătoare, nu numai din cauza bacșișurilor, dar și fiindcă o mulțime de cunoscuți viind să-l feliciteze și lăsând rîndașului ce stă la poartă cărțile lor de vizită, e silit să meargă și el pe la dînșii, cheltuind pentru birje și pentru cărți de vizită. Dar ca om practic, îndeobște nu se încurcă cu asemenea cheltuieli. Mai întâi în loc de cărți de vizită, care sunt numai un lux zădărnice, el taie din hîrtie albă țidule în formă de cărți și scrie caligrafic (căci are o scrisoare foarte frumoasă) numele lui pe fiecare hîrtiuță. Vizitele cele mai apropiate le începe pe jos. Apoi întîlnește pe vreun amic cu trăsura care și el aleargă pe la vizite, se informează pe unde acesta are să se mai ducă și dacă se potrivesc cîteva persoane, se suie în trăsura lui și face vizite cu el împreună. Cînd în asemenea împrejurări întîlnește în vreo casă pe alt amic, el cercetează și lista acestuia, la trebuință părăsește pe cel întîi și întovărășește pe acesta și așa din amic în amic el își împlinește scopul, scăpînd cele mai deseori de cheltuiala trăsuri.

În acele zile de sărbători el mănîncă acasă. O bătrînă ce-l slujește îi face o ciorbă și un fel de bucate și rîndașul — alte slugi decît pe acești doi nu are — îi păzește poarta. Căci el știe prea bine că oriunde s-ar duce, servitorii au să-i ureze mulți ani și că ar fi silit să le deie bacșișuri.

La dînsul în casă e foarte curățel. Toate trele odăițele sale, deși simplu mobilate, sunt atît de bine ținute, încît este o plăcere să-i vezi locuința.

În salonașul său are și o mică bibliotecă compusă din cărți, parte dăruită de amici, parte cumpărate odată de la un mezat. În acea zi Chilipir purtase un mare război cu sine însuși. De mult

umblase cu gîndul să-și completeze biblioteca, cum zicea el, adică să umple vreo trei polițe ce stăteau deșerte și jigneau astfel iubirea sa de orînduială. El umblase pe la toate mezaturile silnice pe unde se vindeau și cărți, arsesse de dor să cumpere cîte îi trebuiau pentru bibliotecă, dar totdeauna în momentul hotărîtor pierduse curajul și se retrăsese. Într-o zi însă se simți plin de vitejie și abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, o ameteală îl cuprinse și se puse să atirdisească. Cu cît îl suiau cîțiva evrei, neguțitori de lucruri vechi ce concurau cu dînsul, cu atît îi urca și el în pripă, simțind în sine că de-și va da un singur moment de cugetare, frica a să-l apuce și totul va fi pierdut. Cu vremea două dorințe opuse îi sfîșiau pieptul : de o parte voia ca concurenții săi, pe care îi privea ca dușmani personali, să se discurajeze, să nu-l mai suie la mezat și el să rămîie cu cărțile ; pe de altă parte spera în taină că-l vor urca așa, încît el să nu poată da mai mult și va scăpa de această grea ispită. Cînd lupta aceasta ajunsese la culme și frica cheltuielii era să fie biruitoare, evreii tăcură deodată ; se strigă *arici de trei*, se bătutoba și cărțile rămaseră asupra lui. Atunci toate simțirile sale deosebite se prefăcură într-o grozavă căință ; el îngălbeni la față, scoase cu mîna tremurîndă banii din buzunar, plăti, puse cărțile într-o trăsorică cu un cal și se duse acasă oftînd din greu. În ziua aceea, cuprins de o violentă migrenă, el nu mîncă nimic, ci se culcă de cu ziuă cu durere de cap și desperare în suflet.

În zadar a doua zi și cele următoare, el căuta să se mîngîie cu ideea că scopul său e împlinit acum și că a scăpat de o dorință și prin urmare de o grijă, săptămîni întregi au trebuit să treacă

pentru a-i șterge ou încetul din gând aceea schin-juitoare amintire.

A doua mobilă interesantă ce are Griguță este o casă de fier zdravănă, așezată în ietac, lângă pat. Pe aceasta n-a dat nici un ban, căci o are moștenire de la un unchi al său, lăsată lui anume prin testament, împreună cu niște argintării și un ornec de aur. Argintăria tot este încă în ladă, căci niciodată nu a întrebuințat-o, deși de trei-patru ori pe an, slujnica o freacă și curăță în față cu dînsul, iar ornecul îl poartă de zece ani, îngrijindu-l și păzindu-l așa de bine că niciodată n-a făcut încă vizită la ceasornicar. Dar și această mobilă iubită, în care Griguță ține închise documentele căsuței sale și hîrțiile de valoare ce formează puțina lui avere — avere ce se înmulțește pe fiecare an prin economiile ce face — deveni odată pe neașteptate un subiect de grijă și frică pentru dînsul. Într-o dimineață veni să-l vadă un vechi amic al său, un om bogat care-l primea în casă și la masă ca pe un frate, și puse dinaintea lui o mie de galbeni în aur.

— Chilipir dragă, îi zise amicul, am să te rog să-mi faci un bine.

— Ce pot să-ți fac? răspunse Griguță, uitîndu-se cu ochi plini de mirare la aurul ce era înaintea lui.

— Trebuie să plec mîine la băi cu nevasta și copilul. În lipsa mea am pus să-mi repareze casa...

— N-aibi nici o grijă, am să merg în toate zilele să fac inspecție.

— Nu mi-e de asta, dar nu am unde ține acești bani. Nu vreau să-i las la mine, căci are să fie nerînduială grozavă în casă, în timpul absenței

noastre. Păstrează-mi-i tu vre-o trei luni până m-oi întoarce.

Lui Griguță i se strînse inima.

— Să țin eu atîți bani la mine ? Dar gîndește că sunt un om singur, mă slujește numai o femeie bătrînă... dacă, Doamne ferește...

— Lasă, că ai o ladă de fier bună, nu mi-e frică.

— Dar poate să ardă casa — nu fie zis într-un ceas rău ! — poate să... mai știi ce se poate întâmpla...

— De-ți arde casa ta, pot să-mi ardă și banii mei. Hai, ține-i la tine și nu mai fă vorbă !

Griguță devenea tot mai palid, căci toată răspunderea ce are un depozitar după lege i se înfățișă în minte, însă recunoștința ce avea pentru amicul său, nu-l iertă să refuze. .

— Să-ți dau dar o adiverință ! șopti atunci Griguță cu un suspin adînc, luînd o filă de hîrtie și un condei. Mîna sa tremură grozav, căci nicio dată încă nu iscălise un act prin care se îndatora la ceva.

— Nu-i nevoie, Griguță, lasă tîrfăloagele la o parte. Între oameni cinstiți nu trebuie să înscrîmuri.

— Dar pot... să mor, răspunse Griguță, din ce în ce mai turburat.

— Nu-i mai muri. Hai ! lasă istoriile acestea, că mă supăr.

— Cel puțin am să învălesc pachetul într-o hîrtie mare și am să scriu deasupra că mi l-ai dat tu în păstrare. Ia așa... Vino de vezi ; pun banii ici în saltarul ista, ca să știi... la o împrejurare... ferească Dumnezeu !...

— Bine, bine, să vorbim de altele.

În toată vremea cit lipsise amicul său, Griguță era neliniștit, pe de o parte de grija depozitului, pe de alta de tainica părere de rău că banii sunt străini și au să iasă o dată din lada sa. În ziua în care înapoi depozitul mai, mai ar fi simțit nemulțumire, dacă prezentul ce primi de la prietenul său nu l-ar fi mîngîiat. Acesta îi adusese cîte o duzină de mănuși, cravate și batiste, toate frumoase, cumpărate la Paris. Nici că i se putea face un prezent mai nimerit, căci Chilipir nu prea făcea haz de obiecte de lux; acele prezenturi îi plac care aduc un folos real și scutesc de cheltuială.

Chilipir nu poartă niciodată tutun cu dînsul, nu doară că nu fumează, dar — după cum zice el — e distras, uită să-și umple porttabacul. La oricare din cunoscuții săi s-ar duce, el își face țigară din tutunul ce este pe masă, iar de la acel unde a petrecut sara, cere voia să-și ieie de cîteva țigări cu dînsul, căci prăvăliile ar fi închise și ar fi sfîrșit tocmai tinicheaua cu tutun ce are acasă, n-ar voi însă să se culce fără a mai fuma o țigară. De la sine se înțelege că nimeni nu-i refuză și Chilipir, după prealabila încuviințare, pîndește momentul cînd nu-l ia nimeni în seamă și își umple punga bine. Acasă apoi o deșartă în tinicheaua ce posedă în adevăr și a doua zi dimineată iese iarăși cu porttabacul gol. Precum tutunul îi pare o cheltuială de prisos, asemenea și birjele. Ca la vizite, așa și la primblare, cînd iese în trăsuri de piață din cele mai elegante, să nu se creadă că aceste sunt oprite de dînsul. Niciodată n-ar face el un asemenea păcat! Trăsura cea frumoasă, este a vreunui amic care o ține cu luna și în acea zi nu poate ieși. În loc ca birja să stea în curte fără treabă, amicul o oferă lui Chilipir

pentru primblare și asemenea propuneri el nu le refuză niciodată. Sau poate Chilipir a apucat-o pe jos după obicei și pe drum a întâlnit vreun cunoscut singur în trăsură, l-a salutat cu zîmbirea sa obicinuită și acesta s-a oprit și l-a luat cu dînsul, fiind mulțumit de a găsi un tovarăș așa de plăcut cum este Griguță. Cînd nici un prilej nu se înfățișează atunci își face primblarea pe jos până la sfîrșit.

— *Per pedes apostolorum*, Griguță? îl întrebai odată întîlnindu-l la primblare. Încotro?

— Merg și eu așa. M-am săturat de trăsură. Sănătatea cere să mai facem și mișcare. Mai ales eu ar trebui să umblu foarte mult pe jos, după cît mi-au zis doftorii.

— Chilipir, Chilipir, spune drept că nu vrei să cheltuiești cîtiva lei.

— Ba zău nu! Ce mi-ar fi să... nu mă vezi mai totdeauna în trăsură? Dar cum îți spun, m-am hotărît să mai schimb, pentru sănătate.

Eu m-am făcut că cred, dar nu m-am putut opri de a nu zîmbi.

La teatru Chilipir nu lipsește niciodată, deși nime nu ține minte să-l fi văzut plătindu-și vreodată biletul. „Un locușor în loja vreunui cunoscut, voi găsi eu doară“, își zice el cînd pleacă de acasă, și în adevăr totdeauna găsește. Mai întîi se duce la ușa parterului și se uită cu ce lojă ar putea începe. Funcționarului ce-l întreabă de bilet el răspunde cu dispreț că nu are obicei de a merge la stal, ci vra numai să vadă ceva, apoi alegîndu-și loja se suie în grabă. Cînd în cazuri foarte rare se întîmplă să nu fie nici un cunoscut de-ai lui la teatru la care s-ar pute duce, el găsește un adăpost sigur în loja rezervată pentru comi-

tetul teatral, căci cu aceste persoane el face toate chipurile să aibă legături strînse de amicie.

Cînd nu merge la teatru, Chilipir petrece serile în familii cunoscute unde e totdeauna bine primit, fiind politicos, vesel și găsind ceva de vorbit cu orișicine. Cărți are de principiu să nu joace cu damele. Căci din aceste sunt multe care au greșita idee că un cavaler ar trebui să piardă totdeauna cînd joacă cu ele, idee ce Chilipir nu împărtășește deloc. Cu bărbații Chilipir joacă mai ales cînd înlocuiește pe cineva și atunci e un mandatar foarte bun, căci joacă bine mai toate jocurile și are și noroc. Pe socoteala lui însă el se pune la cărți foarte rareori, cînd nu poate scăpa, și chiar atunci, numai dacă se primește a se juca jos de tot. Cît de mic însă ar fi prețul, emoțiunea lui e grozavă în asemenea împrejurare și cu toată osteneala ce-și dă să o ascundă, suspinurile dese și adînci îi distăinuiesc neastîmpărul sufletesc. Cînd nu joacă cărți el e vesel, petrece și face pe alții să petreacă. Ceea însă ce-i displace cu desăvîrșire este obiceiul cel rău ce-l au cîteva dame de a patrona familii sărace, sau institute de binefacere, înființînd pentru ele loterii și adresîndu-se la toți cunoscuții cu îndemnul de a subscrie și de a plăti. De asemenea liste Chilipir fuge ca de dracul. Îi este de ajuns să vadă o hîrtie strînsă în patru, în minile vreunei dame, pentru ca să i se strice tot cheful. El miroase de departe loteriile și toate contribuțiile cu scop de binefacere și se ascunde în odaia cea mai depărtată ca să nu fie văzut; acolo se ține pînă se schimbă vorba și se uită loteria. Cînd însă dă de cuconițe pe care nu le vezi niciodată fără liste de loterie în mînă, ce nu se trag niciodată, cuconițe care nu uită toată sara și apucă pe orișicine în gura mare,

față cu o lume întreagă, Chilipir nu se mulțumește de a fugi în odăi laterale ci, luându-și pălăria, se depărtează pe ascuns, *à la française*. Ieșind, el strigă trăsătura oricărui amic sau cunoscut al său ce ar fi rămas sus, căci cunoaște pe toți vezeții particularilor și pe toți birjarii.

— Procopi al lui cuconul Iancu Vlădileanu !

— Iaca trag îndată.

— A spus cuconul Iancu să mă duci acasă și apoi să te întorci îndată să-l iei.

Deși cuconul Iancu nu spusese nimic, tonul hotărât al lui Chilipir face pe vezeteu să-l creadă și să-l ducă gratis păn acasă.

Așa ar fi trăit Griguță fără schimbare — cîteodată îngrijit de cheltuieli neașteptate, cele mai deseori însă bine dispus din cauza economiilor ce a putut face — dacă o împrejurare serioasă nu ar fi schimbat într-o vreme chipul său de viață. Amorul nu alege, ci dă orbiș peste orișicine, chiar peste cei ce se păzesc mai mult și dădu astfel o dată și peste Griguță. Unui amic al său, în casa cărui mergea deseori, i se întorsese-fiica din străinătate. Din acel întâi moment fata îi plăcu mult. El stătea cu dînsa la vorbă, juca cu dînsa conțina, la baluri era dănuitorul ei cel mai neobosit, bucurîndu-se foarte mult de simpatia ce copila îi arăta fără a se gîndi la vreo urmare oărecare. Într-o dimineată însă, deșteptîndu-se, el își aduse aminte că visase toată noaptea de dînsa. Apoi îmbrăcîndu-se, băgă de seamă că coloarea cravatei sale seamănă cu acea a rochiei ce avusese fata cu o sară mai înainte. O zîmbire trecu pe buzele sale și el voi să gîndească la altele, dar imaginea copilei i se înfătoșă din nou și nu-l mai părăsi. De cîteva ori se surprinse oftînd. „Curios lucru ! își zise el, niciodată nu m-am simțit așa de... nu știu

cum, pare că sunt și trist și pare că simt și o mare fericire în suflet." Ieșind, picioarele îl duseră mai mult fără voie iarăși la amicul său dar suind scările, i se păru că inima i se bate tare și când, intrînd în casă, se uită drept în ochii ei, simți că i se suie sîngele la cap și că glasul îi amortește. Cîteva zile, cîteva săptămîni trecură și Griguță simți că-i amoretzat. De îndată și ideea căsătoriei i se înfătoșă în minte, și cu această idee îi veniră și grijile. „Cînd te însori trebuie să ai bani, își zicea el, trebuie să ai casa și masa ta, trebuie să ai cu ce ține femeia... d-apoi nunta... prezenturi, bacșișuri... d-apoi copii cu dadace, cu doftori... brrr !... Mai bine să nu mă-nsor." Cu toate acestea amorul devenea mai mare, tot mai mare.

Chilipir era distras, nu mai avea somn, nu mai minca cu poftă. Cu vremea starea sa deveni ne-suferită mai cu seamă că fata îi arăta acum o răceală neobicinuită. Îndoiala începu a-l munci, așa încît el se hotărî cu orice preț să ajungă la un rezultat, oricare ar fi. El însărcină pe un cunoscut să cerce pe departe dacă propunerea sa ar fi primită. Acesta, un om fără dibăcie, vorbi de-a dreptul cu tatăl care avu nenorocita idee să consulte pe fata lui. Aceasta deschise ochi mari de mirare și, miniată de o asemenea cutezare din partea unui om ca Chilipir, declară că refuză fără mai lungă cugetare. De atunci bietul Griguță se simți foarte nenorocit. Amorul îl muncea tot mai mult ; el fugea de oameni, se ascundea în locuri depărtate și-și plîngea soarta.

Eu îl cam pierdusem din vedere de un timp încoace, cînd îl întîlnii într-o seară singur pe uliță. Văzîndu-l palid și trist îmi adusei aminte de propunerea sa respinsă despre care aflasem, și căutai să aduc convorbirea asupra altor lucruri indife-

rente, dar el revenea nesfârșit la sentiment. Ca să-mi spuie necazurile sale în toată voia, el făcu semn unei trăsurii de piață, mă invită să mă sui cu el și ne îndreptarăm spre o grădină cam depărtată din împrejurimile orașului. În timpul primblării el îmi spuse toate împrejurările de la început ; cum a cunoscut-o, cum se arăta amabilă cu dînsul, cum după cele vorbite era în drept să creadă că este iubit, cum a fost respins, cît suferi de grozav, cît îi pare viața nesuferită, în sfârșit atît se tînguia, încît simțeam adevărată milă pentru nenorocitul meu amic. Trecură astfel mai multe ceasuri și noaptea căzuse.

— E vreme să ne întoarcem, i-am zis eu.

— Să ne întoarcem, răspunse el.

— Abia ne apropiarăm însă de locuința mea, el făcu un semn birjarului să se oprească și se dădu jos din trăsură.

— Noapte bună ! Mă duc de aici pe jos. Mai vino să mă vezi ; am nevoie de mîngîierile unui amic ! Zicînd așa, el se duse strîngîndu-mi mîna și birja chemată de dînsul, rămase pe socoteala mea. Nu m-am putut opri de a nu zîmbi, văzînd că nici suferințele sale nu-l făcuse să-și uite principiul de a nu plăti trăsura.

Un an, doi trecură ; necazurile lui Chilipir se risipiră. Focul său amoros se potoli lîngă o văduviță dintr-o mahala care-l iubea și nu-i cerea nici căsătorie, nici cheltuială. Chilipir redobîndi colorile sale vii și își reîncepu viața sa obicinuită. El tot urăște cerșitorii, bacșișurile, loteriile și tot iubește petrecerile pe socoteala amicilor, tutunul și trăsurile altora. Chilipirurile urmează ca în trecut și prieteni tot are mulți de la care bucuros primește prezenturi, fără a le face el niciodată.

SCAIEȚI

Cu săgeata-i otrăvită
A sosit ca să mă certe...

E m i n e s c u

Cetitorul unui jurnal sau unei reviste nu-și dă seamă obicinuit la cită corespondență ori discuție, între autorul unui articol și directorul foaiei, a dat loc scrierea pe care o are sub ochi. La jurnalele politice lucrul este mai ușor. Dacă articolul ce se înfățișează nu este contrar direcțiunii politice statornicite; dacă d. ex. el laudă guvernul, sau dacă el îl combate, ziarele politice guvernamentale în cazul dintăi, cele de opoziție în cazul al doile, îl vor primi și publica fără multă greutate. Nici scopul ce-și propune o foaic care apare zilnic, nici timpul ce-l are directorul nu iartă ca fiecare articol să fie studiat în toate amănuntele sale, să fie cercetat, cernut, discusut în privința stilului, limbei, ideilor.

O revistă literară din contra va fi obicinuit foarte indiferentă pentru tendența politică ce are scrierea care i se prezintă — presupuind că s-ar înțimpla să aibă o asemenea tendență. Cel care conduce o astfel de publicațiune se va uita mai întâi dacă studiul propus cuprinde idei bune; dacă aceste idei se ridică mai presus de banalitățile co-

mune; dacă — obiectul scrierii fiind științific — autorul ei năzuiește sincer la aflarea adevărului, iar cînd scrierea este de curată imaginație, fie în proză fie în versuri, dacă ea este destul de originală sau de interesantă ca concepție și destul de frumoasă ca formă; dacă în sfîrșit este scrisă într-o limbă destul de corectă și într-un stil destul de bun și limpede pentru a fi primită și publicată.

Cele mai multe din scrieri ce se înfățișează, fiind însă foarte rele, ele vor fi obicinuit respinse. Această refuzare, neplăcută pentru directorul unei reviste, este grozav de dureroasă pentru autorul respins, mai ales pentru autorul tînr care debutează. Atins în amorul său propriu, acest june care a așternut întăiele sale cugetări în proză sau poate întăiele sale simțiri în versuri, este bine încredințat că numai un motiv personal a îndemnat pe directorul jurnalului să respingă fructele imaginației și muncii sale, despre care el însuși, și adesa cîțiva prieteni binevoitori, au o părere foarte favorabilă. Această nemulțumire a autorului respins se manifestează cîteodată prin scrisori insultătoare sau ironice, adresate directorului, fie iscălite, fie anonime sau pseudonime. Alteori apare în vreun jurnal politic un articol luător în rîs pentru directorul revistei, sau o critică grozav de aspră a scrierilor acestuia; ba s-a întîmplat chiar să i se trimită vreun articol cu aparență serioasă, dar cu scopul ascuns de a-l păcăli. În tot cazul, ori se răzbună, ori nu, autorul respins simte obicinuit pe lîngă necaz și o mare descurajare. Căci un sentiment, fie cît de năbușit și de vag, tot străbate și-i șoptește la ureche că poate scrierea sa nu este tocmai așa de perfectă cum și-o închipuise el.

O lungă experiență a făcut însă pe scriitorul acestor rînduri să se convingă că toate aceste resentimente nu țin multă vreme și că, peste cu-rînd, autorul respins și descurajat reîncepe a pă-cătui în proză sau în versuri și se adresează iarăși și iarăși și încă cu destulă modestie, ba chiar cu umilire, la acel care l-a insultat.

O mîngiere mare pentru directorul unei re-viste este de a vedea că acei pe cari i-a respins, la început fără milă, au devenit după trecerea cîtorva ani, cînd mințile tinerilor s-au mai copt, colaboratorii săi cei mai satornici și poate chiar prietenii săi cei mai buni și mai recunoscători.

Aici este locul să fac o mărturisire gravă. În de-sele mele corespondențe cu deosebiții autori ce s-au adresat la mine, am răspuns de multe ori că manuscriptele refuzate și pe care autorii le ce-reau înapoi cu multă stăruință și puțină urbane-tate, au fost aruncate în foc, fiindcă am avu principiu nestrămutat „*de a arde manuscriptele nepublicate*“.

Trebuie dar să mărturisesc — căci pentru ce aș tăgădui până la sfîrșit un lucru ce tot se va des-coperi odată? — că atunci cînd dădeam acest răspuns autorilor refuzați eu le afirmam cu bună-știință un neadevăr. Nu, eu n-am ars manus-criptele respinse, ci le-am păstrat, le am încă și astăzi, legate până acum în trei mari volume care peste curînd se vor înmulți cu un al patrulea mai mare încă.

Făcut-am rău?

Autorilor respinși desigur nu, de vreme ce am împlinit una din dorințele lor cele mai mari, con-servarea fructului muncii lor; mie însumi mi-am făcut o mare îndatorire, căci adesea cînd am avut

necazuri și supărări de tot felul, am încercat să gădesc distracție în deschiderea vreunuia din aceste volume și totdeauna am izbutit. Aci văd pe un autor care-mi trimite poezii sub un nume, apoi, după respingere, mi le trimite a doua oară prea puțin schimbate, sub alt nume, doar nu voi băga de seamă; colo urmăresc pe altul sub zece pseudonime deosebite. Mai departe recunosc că epistola cea blândă și rugătoare este scrisă de „aceeași mână care a scris pe astălaltă plină de necaz, de dispreț și de insulte. Iată ici o satiră amară în versuri ce mi-a făcut un june autor care mai tirziu mi-a devenit bun prieten și mi-a mulțumit din inimă că i-am refuzat întâiele și copilăreștele sale încercări literare. Și așa mai departe fiecare pagină a acestor trei volume are interesul său.

Un amic pe care îl stimez foarte mult, mi-a dat într-o zi ideea să deschid în revista literară o rubrică intitulată „Poesii respinse“, în care aş publica specimene de versuri refuzate.

Aceasta ar avea, îmi zicea el, un mare folos și ar împăca pe toată lumea: pe directorul revistei, fiindcă n-ar fi răspunzător de absurditățile ce s-ar tipări în această parte, pe autor, fiindcă dorința lui de a se vedea publicat, s-ar împlini și el ar fi în poziție de a apela la publicul cel mare, judecătorul suprem, în procesul său cu directorul revistei; pe public în sfârșit, fiindcă acesta ar avea mulțumirea de a arunca o privire în tainicele culise unde se țin actorii înainte de a îmbrăca costumele cu cari au să apară pe scenă. Eu însă m-am împotrivit cu energie la această inovație, cu toate stăruințele amicului meu. Încercarea mi s-a părut foarte riscată, căci cetitorii

sunt ciudați. Dacă acolo unde criticul a văzut o curată absurditate, mulți cetitori, a căror nivel intelectual n-ar fi mai înalt decât acel al autorului respins, ar găsi scrierea foarte bună? Dacă scrierile respinse ar părea aceluiași public chiar cu mult mai bune decât cele primite?... Nu, lucrul mi s-a părut că e prea primejdios, și am înălțurat propunerea.

Cu toate acestea voi imita și eu pe acel călugăr care, de câte ori aluneca la fapte profane, se apăra zicînd : o dată-i iertat !

Mă voi depărta și eu astă una dată de la principiul statornicit !

Fie-mi dar iertat să arăt publicului corespondența mea cu unul din scriitorii ce dau năvală la publicare :

Ieri primesc prin poștă următoarea scrisoare în versuri :

21 martie 1887

Domnule redactor !

Cînd năpasta e să cadă
Peste vre un biet creștin,
Cade fără să-l vestească
Tronc ! din cer senin.

Deci mă vei ierta pe mine,
Că, desigur scris ți-a fost,
Ceasul rău să te surprinză
Într-o zi de post.

Căci de astăzi chiar într-una
Cu scaieți te-oi bombarda
Doar se va lipi vre una
Și de haina ta !

Această scrisoare este iscălită cu interesantul nume *Victor Fuchs*.

Ea mai are și un *Post scriptum* :

Dacă dup-atacul ăsta ai scăpat chiar neatins
Nu uita că-mi este plină tolba și vei fi învins.

Aici aş fi putut observa d-lui Victor Fuchs că în tolba se țin obicinuit *săgeți* iar nu *scaieți* ; că în strofa a treia :

Cu scaieți te-oi bombarda
Doar se va lipi vre *una*

ar trebui să se zică vre *unul*, scaiete fiind un substantiv masculin și că atunci ar lipsi rima, — dar nu fac nici o observație, fiind curios să aflu ce sunt „scaieții“ care urmează.

Sub acest nume cetesc patru epigrame pe care le transcriu întocmai, fără comentar :

PE CÎND AM FOST BOLNAV

Astăzi, cînd m-au vizitat
Medicii, s-au supărat ;
Căci de-o lună se trudesco
Și eu încă mai trăiesc.

★

SANDU ARE DREPTATE

Sandu azi pe mine cîrpaci m-a poreclit ;
Și are zău dreptate : adesea l-am cîrpit.

★

LUI NEACȘU EPIGRAMIST

Ia priviți-l cum se screme
Incît tigva-i aburește,
Știți ce face el acuma ?
Inc-un epigram clocește !

ACELUIAȘI

Ești întocmai ca și cucul
Ce, fiind de toți uitat,
Singur strigă și-și răspunde
Cucu, cucu nencetat.

E

Ce-ar fi făcut oare cetitorul în locul meu ?

Ar fi primit întâia, respingînd pe cele trei din urmă ?... Respingerea ar fi fost pură și simplă sau motivată ?... Ce ar fi răspuns autorului la amenințarea că-l va bombarda cu alte epigrame de același calibru ?... La aceste întrebări aștept răspunsuri de la public. Oricine poate să-mi comunice părerea sa cu scrisori din care una va fi desigur de la însuși d. Fuchs, ba poate d. Fuchs mi-a scrie mai multe sub deosebite iscălituri.

Până atunci însă îl rog să creadă :

Ci vor merge să-și ia locul în al patrulea volum.

Că aceste epigrame nu se vor preface-n scrum

CUCONUL PANTAZACHI

Indupedita suis fatalibus omnia vinclis.

Lucretiu

Căsuța lui Pantazachi Breazu era aşezată pe valea Bahluiului și avea de-a lungul ei un cerdac de lemn, boit cu galbăn și despărțit la mijloc prin o porțiță. Din cerdac te coborai într-o mică grădină bine îngrijită, tot așa de curată și veselă ca și casa. Proprietarul, „cuconul Pantazachi“, cum îl numea toată mahalaua, n-avea nici femeie, nici copii ci singur aici cu Mef, un prepețicar mare și frumos, el trăia o viață foarte liniștită. De cum se disprimăvăra până toamna târziu, Pantazachi petrecea toată ziua în cerdac sau în grădină căutînd de pomi și de flori sau jucîndu-se cu cîcele său de vînat. Mef era prietenul său cel mai bun și, în această calitate, avea o mulțime de drepturi: El putea prînzi împreună cu stăpînul său, își punea cînd voia capul pe genunchii lui, ba cîteodată se întindea chiar pe divanuri. Dar și ce cîne deștept! Știind că stăpînul său avea obiceiul să se scoale la șase ceasuri, nici o minută mai devreme sau mai tîr-

¹ Toate sînt stinjenite de lanțurile sale fatale (lat.)
(n. ed.)

ziu, cum auzea bătînd oara, el se ducea la patul unde dormea Pantazachi și-i lîngea încet mîna pînă îl deștepta. În grădină, cînd stăpînul sfîrșea de fumat, Mef lua ciubucul în dinți și-l ținea sau îl ducea în casă, după deosebite semne ce-i făcea Pantazachi. Cînd vedea de departe pe vreun cunoscut viind în vizită, Mef alerga iute la stăpînul său și-l înștiința lătrînd de trei ori. Iar cînd Pantazachi se gătea să meargă la vînat, nu era ființă mai fericită pe lume decît Mef care se gudura, sărea, hămăia, alerga de la trăsurica la care se inhăma calul, în casă și din casă la trăsură pînă ce stăpînul său era gata de plecare.

Afară de Mef, Pantazachi mai avea un rîndaș care totodată era și grădinar și vizitiu, o bucătărită bătrînă și pe Mărinca. Pe cînd cei doi întîi aveau însărcinări bine hotărîte, Mărinca juca un rol cam îndoiios. Frumușică, totdeauna curățel îmbrăcată, cu două cozi lungi lăsate pe spate, ea ținea cheile de la camară și de la pivniță, îngrijea de gospodărie, căuta chiar de flori. Deși tinără, Mărinca era oarecum gospodina casei. Însă prea vorbea poruncitor cu celelalte două slugi, prea vorbea Pantazachi blînd cu dînsa și prea o respecta Mef... vecinii cam cîrteau.

Casa de pe Bahlui nu era singura proprietate a cuconului Pantazachi; el mai avea și o vie la *Nebuna* unde ședea și iarna și vara muma lui, cucoana Păuna, o băbuță bătrînă și zbircită. Pe aceasta Pantazachi o iubea foarte mult, mergea regulat să o vadă cel puțin o dată pe săptămînă și îngrijea să nu-i lipsească nimic. La culesul viilor, Pantazachi se ducea în fiecare zi de petrecere cu dînsa; dar nici baba nu venea în oraș vreodată, nici pe Mărinca n-o trimitea la vie, încît

aceste două femei nu se văzuse una pe alta, ci se știa numai din auz.

Cine nu cunoștea pe cuconul Pantazachi ! Toți vinătorii îi fusese tovarăși și petrecuseră cu dînsul. O mulțime de funcționarași care sunt mulțamiți să aibă un prieten la a cărui masă să vie nepoftiți, prețuiau mult pe Pantazachi. Dar nici era om de un caracter mai plăcut, decît dînsul. Totdeauna bine dispus, cu un zîmbet liniștit pe buze, el ieșea înaintea oricărui cunoscut, îi strîngea amîndouă minile, îi mulțumea că vine să-îtie tovarășie la masă, îl ducea prin grădină, îi arăta fiecare copăcel, fiecare floare, în sfîrșit făcea orice putea mulțami pe prietenul său. În zile de sărbători, cînd se întîmpla să vie mai mulți, Pantazachi făcea un semn Mărincăi să scoată vin de cel mai vechi și dacă la masă veselia lua o întindere mai mare, el trimitea pe rîndaș după lăutari cari se așăzau la portița cerdacului și se puneau să cînte. După masă începeau să se distupe butelci de vutcă făcută de cucoana Păuna și astfel se mărea și mai mult mulțămirea generală. În asemenea împrejurări Pantazachi ieșea din liniștea sa obicinuită și se punea chiar în fruntea veseliei. Adesea se așăza turcește pe divan, cu ciubucul în mină, își tuflea fesul pe cap și striga cu glas tare : „Acum, haideți fraților să trăim bine !“ Cîteodată dădea povață lăutarilor : „Măi baragladină, să-mi cîntați cum și-a pierdut ciobanul oaia !“ Atunci lăutarii începeau un cîntec trăgănat și jalnic pe care Pantazachi îl ascultă cîteva minute, trăgînd încet fumul din ciubuc, apoi deodată întrerupîndu-i : „Destul, striga el, cîntați cum și-a găsit ciobanul oaia !“ și lăutarii treceau la un *allegro* pe care Pantazachi îl asculta cu minile în șolduri, cu fesul pe o ureche și cu tot

trupul în mișcare. Ba ades, cînd cheful era mare, el punea pe lăutari să cînte jocuri naționale și începea să joace singur prin casă. Papucii și fesul îi săreau în toate părțile și el se zbuciuma până cădea obosit pe divan în mijlocul risului zgomotos al tovarășilor. Cu toate acestea Pantazachi nu bea niciodată așa de mult încît să se ametească cu totul și nici lăsa pe alții să beie din cale afară. Îndată ce unul din meseni începea a-și pierde mințile până a se arăta prea dezmiardător cu Mărinca, Pantazachi făcea un semn ascuns și la moment dispăreau și Mărinca și butelcile și păhăruțele de vutcă.

Până la aceste petreceri mergea însă amabilitatea lui Pantazachi, mai departe nu. De cîte ori cunoscuți de-ai lui îl rugaseră să le împrumute bani la vreo nevoie, să cunune, să deie chîzășie, să boteze vreun copil ori să primească a fi episcop-vreunui orfan, Pantazachi refuza totdeauna. Negreșit politicos, căci pentru nimic în lume Pantazachi n-ar fi zis un cuvînt neplăcut cuiva, dar refuza. Ba că tocmai acum sfîrșise banii, ba că nu are mîna fericită și copiii botezați de dînsul mor cu toții, ba că tatăl său i-a lăsat cu limbă de moarte să nu fie în veci chizăș sau episcop, în sfîrșit totdeauna găsea un pretext. Cu chipul acesta avea prieteni numeroși dar nu prea intimi și nici un singur dușman, stare pe care o credea cea mai fericită pe lume.

Ceea ce caracteriza mai mult pe cuconul Pantazachi¹ era lenea și o nepăsare nemărginită pentru întreaga lume ce nu era în raport cu dînsul. A căuta să lucreze ca să cîștige și să-și mărească modesta lui stare, a lua o carte în mînă sau mă-

¹ În textul de bază: *Petrachi*; îndreptarea s-a făcut după periodic. (n. ed.)

car o gazetă ca să știe ce se mai petrece în lume, a alerga după vreo funcție, toate aceste erau lucruri foarte neplăcute pentru dînsul. De aceea și cuconul Todiraș, un boier bogat și influent, de a cărui casă fusese tatăl lui Pantazachi, care îl botezase, îl crescuse și îl iubea, era foarte supărat pe dînsul. Cîteodată îl chema și-l dojenea : „Bine, Pantazachi dragă, de aceea te-am învățat căte ca să te îngropi în bordeiul tău ca un prost ? Am să stăruiesc cu dinadînsul să intri într-o slujbă și dacă te-i purta bine vei merge înainte. Vremile în care numai boierii de neam ajungeau la ranguri mari trec văzînd cu ochii. Fii harnic și vei fi și tu om !” Aceste povețe repetîndu-se și cucoana Păuna stăruind și ea cu lacrimi în ochi, Pantazachi primi la postelnicie o slujbă care i se dădu după stăruințele nașului său. Amar îi mai venea să meargă la cîntelerie și să steie înfipt la o masă o bună parte a zilei. Cu cît trecea timpul și el, înaintînd în grad, vedea mai bine cele ce se petreceau în jurul său, cu atîta neplăcerea sa era mai adîncă. Odată onesitatea sa avu o mare încercare. Prin minile sale trecînd decretele de boierii, un boier bogat cu rangul de *spatar* care ardea de ambiția să fie *agă*, îi propuse să vîre printre celelalte decrete unul mai mult pentru dînsul și să-l înfățoseze la iscălitura ministrului care desigur nici n-ar lua sama. După multe stăruințe din partea spataramului și refuzări din partea șefului de masă, la urmă principiile sale slăbiră și Pantazachi îndeplini cererea stăruitorului. Hîrtia trecu pe dinaintea directorului care crezu că este un ordin al ministrului ; ministrul iscăli fără să bage sama ; de la ministru și hîrtia aceasta trecu pierdută într-un teanc de acte la iscălitura domnească și treaba se

făcu fără ca cineva să ştie secretul acestei înaintări. A doua zi după publicarea decretelor, Pantazachi, întorcându-se acasă, văzu la dînsul pe masă o cutie mare de catifea, pe care un necunoscut o adusese fără alt răspuns. Deschizînd-o, Pantazachi găsi un ceasornic de aur frumos, cu un lanţ gros tot de aur, iar dedesubt era o hîrtiuţă cu cuvintele : „Din partea unui recunoscător“. Pantazachi luă ceasornicul şi lanţul şi se uită la ele multă vreme, apoi puse ceasornicul în buzunarul jiletcei în locul celui vechi de argint al său. El simţea însă o mare nelinişte pe care nu şi-o putea tălmăci. Fiind primăvară el ieşi în grădină, urmat de Mef, cu gînd să caute de flori, dar era aşa de distras, încît toate le făcea pe dos ; uda drumurile şi mergea pe iarbă şi pe straturi ; tăia crenguţe verzi şi lăsa pe cele uscate ; plivea firii de iarbă în loc de buruiene. În sfîrşit văzînd că timpul trece, ceru bucate deşi nu-i era foame, sperînd că schimbarea ocupaţiei îi va schimba şi gîndurile. În vreme ce Mărinca pune masa, el o întrebă de mai multe ori dacă astăzi n-a venit nimeni şi răspunzînd aceasta că nu s-a arătat nici un musafir, era foarte supărat să mănînce singur în ziua aceea. Cînd, aşteptînd să-i aducă bucate, văzu pe Mef cum se pusese în faţa lui şi se uita ţintă la dînsul, el se întrebă în sine neliniştit : „Ce dracu se tot uită cînele ista aşa de ciudat la mine ?“ şi cercetînd ce lucru atrage băgarea de seamă a lui Mef, dădu cu ochii de lanţul ceasornicului şi tresări. Sara, cînd se dezbracă să se culce, Pantazachi puse ceasornicul la locul său obicinuit, pe o măsuţă, dar se tăvăli în pat în toate părţile, neputînd să adoarmă. Nu era în casă liniştea obicinuită şi nu-şi dădea samă ce putea să fie. Aprinzînd lumina, el văzu

pe Mef treaz la picioarele lui cu ochii ațintiți asupra sa ca și peste zi. „Cinele mă supără“ gândi el și, pentru întâia oară, dădu pe Mef afară din odaie. Dar somnul tot nu voia să vie și acum Pantazachi își dădu samă că tic-tacul ceasornicului îi turbură liniștea nopții. El se sculă deci, încuie ceasornicul într-un saltar și astfel după multă zbuciumare adormi în sfârșit într-un tîrziu. A doua zi la cîntelerie era așa de palid și de distras, încît colegii lui îl întrebau într-una ce are și dacă nu-i bolnav? A treia zi își dădu dimisia în mîinile ministrului, apoi alergînd răpede acasă, puse ceasornicul și lanțul în cutia lor și o aruncă în fundul unei lăzi, iar în loc scoase din nou vechiul său ceasornic de argint.

Aflînd de dimisia lui Pantazachi, cuconul Todiraș se supără așa de tare, încît îi trimise răspuns că nu vra să mai vadă în veci un leneș ca dînsul și că-l va da afară dacă va mai îndrăzni să-i calce în casă. Dar ce-i păsa lui Pantazachi? El nu voia să se mai ocupe de nimic și își redobîndise liniștea pierdută. Vinatul, mesele, căutarea grădinei urmau ca înainte deși cu mai puțină veselie. Odată căzînd greu bolnav, ideea morții i se înfățișă pentru întâia oară. La început se înfioră de dînsa și își făgădui de a nu mai ucide iepuri, prepelițe și alt vînat, căci ar fi păcat a ridica viața unor ființe ce au dreptul la dînsa ca și oamenii. După ce se îndreptă, negreșit el nu se ținu de cuvînt, ci urmă vîntătorile sale, dar ideea morții i se prezenta adeseori, așa că se deprinse cu dînsa; nu mai simțea nici o groază, ci numai o melancolie liniștită, mai ales cînd gîndea că nu va lăsa pe nimeni în urma lui.

„Astfel treceau anii și Pantazachi vedea înmulțindu-se perii albi în musteți și pe cap. Cucoana

Păuna care simțea că slăbește tot mai tare, era disperată că fiul său are să rămiie burlac și-l ruga în fiecare zi să se însoare cît ar mai fi vreme, dar Pantazachi nu se putea hotărî.

Într-o zi, după o masă mare ce dăduse prietenilor săi, petrecere la care Mărinca glumise neobișnuit de mult cu unul din meseni, un tînăr avocat, Pantazachi umblă cu gîndul să se despartă de dînsa, fără însă a ave curajul să facă o așa de mare schimbare în chipul său de viață. Treaba însă se făcu de la sine căci, nu mult după aceea, întorcîndu-se de la vie, el căută pe gospodina sa în toată casa. Slugile îi spuseră că Mărinca își făcuse bocceluța și plecase; ba bucătărița, care se dusesse să pîndească, adause că a văzut cu ochii ei cum la colțul hudiței, Mărinca se suise într-o trăsură în care se găsea un cuconăș, chiar acel ce mîncase dăunăzi aici la masă, cînd fusese mulți musafiri. Ea mai adause cu răutate că ar trebui cuconul Pantazachi să cerceteze dacă nu lipsește nimic din casă. Pantazachi zbîrci fruntea și aruncă o privire în jurul său. Toate păreau a fi în rînduială, o singură ladă în care se găseau lucruri vechi nu era la locul ei. Pantazachi deschise capacul și cercetă; din ladă nu lipsea nimic decît ceasornicul și lanțul de aur. Un zîmbet ușor trecu pe buzele sale:

— Toate sînt în regulă, zise el bucătăriței, poți să te duci!

Îi părea bine lui Pantazachi, îi părea rău? Poate că-i părea bine, căci de mult timp cucoana Păuna îl tot mustra, zicînd că nu șede frumos să aibă o fată tînără în casă, el care trebuia să se însoare. Cu toate acestea se primblă ceasuri întregi prin grădină adîncit în gînduri și nu dezmierdă deloc pe credinciosul Mef. La masă abia gustă din bu-

cate și înspre sară se întinse pe divanul din cerdac, își răzîmă capul pe braț și se uită lung la apusul soarelui.

Din ziua aceea prietenii lui băgară de samă că Pantazachi se făcuse mai tăcut, că lăutarii nu-i mai călcau pragul casei și că vorbele sale erau mult mai serioase. El aducea vorba adeseori despre singurătate, despre căsătorie, despre viață și moarte. În adevăr Pantazachi se simțea foarte izolat. El nu cunoștea decît societatea bărbaților, printre femei era timid și stîngaci și se tot întreba dacă trebuie 'să se însoare sau nu; dacă mulțămirea de-a ave o nevestă este destul de mare în comparație cu osteneala ce trebuie să-ți dai ca s-o cauți și cu neplăcerea de a-ți schimba obiceiurile și de a-ți înmulți grijile.

Întîmplarea însă este ciudată! Abie acum, cînd îl munceau aceste gînduri, el băgă de seamă că tot în mahalaua lui, o văduviță pe care o văzuse numai în treacăt, uitîndu-se la dînsa fără interes, este foarte frumușică și că ea are obiceiul de a se pune la fereastră cînd trecea el pe acolo. Cunoștința între vecini se face răpede și „duduca Sevastița“, tînră văduvă care era foarte veselă și vioaie și avea și avere bunișoară, îl primi cu bucurie în casa ei. Mulți se adunau la dînsa! Tot tineri și eleganți și galanți, mai de prin mahala mai și din oraș și duduca Sevastița era amabilă cu toți. Negreșit cei cu privirea mai pătrunzătoare băgau samă că unul era totdeauna preferitul, dar aceasta nu împiedeca prietenia, căci după cîtăva vreme favoritul cel vechi făcea loc altuia nou, așa încît toți erau în drept de a ave speranță. Numai cuconul Pantazachi, nedeprins cu lumea, nu vedea, nu auzea nimic, deși mergea s-o vadă pe toată ziua. El se ținea prin colțuri tăcut și admira

de departe pe duduca Sevastița, o admira într-un atît, încît pedeapsa pe Mef pentru antipatia ce inspira cînelui frumoasa văduvă, căci Mef nu voia deloc să intre în casa duducai Sevastiței. Și ciudat ! Tocmai cu Pantazachi văduvița era mai plăcută : ea ținea parcă anume să se vadă că din toți pe dînsul îl deosebește.

Lucrurile meraseră așa cîtva timp și cuconul Pantazachi simțea pentru întîia oară în viața lui că și femeile au însemnătatea lor. Ca bun vecin el trimitea văduviței cînd o balercă de vin vechi, cînd o farfurie cu brînză și smîntînă sau cu unt proaspăt, ba cîteva butelci de vutcă, ba buchete de flori și fructe frumoase din grădina și via lui ; iar duduca Sevastița părea tot mai încîntată de amabilul ei vecin — cînd era față. În lipsa lui obicinuiții casei șopteau între dînsii că văduvița rîde mult de bătrînul amorezat și de purtările sale. De la o vreme Pantazachi descrie cucoanei Păunei, care îmbătrînise și slăbise de tot, cu colori foarte frumoase pe tînăra văduvă și o întrebă de sfatul ei. Auzindu-l bătrîna plinse de bucurie și, fără a mai sta pe gînduri, îl rugă să se cunune cît mai curînd ca să aibă fericirea de a-l vedea însurat pînă a nu muri. În urma acestei conșorbiri, el merse la duduca Sevastița să-i vorbească. Începînd de departe cu multe ocoliri și aluzii, pe care văduva cu nici un chip nu voia să le înțeleagă, el ajunsese în sfîrșit a scoate cuvîntul și a-i propune căsătoria. Duduca Sevastița plecă ochii rușinată și o zîmbire tainică de mulțămire zbură pe buzele sale. Ea nu răspunse nici că primește, nici că refuză, ci lăsă treaba nehotărîtă căci „acesta ar fi un pas foarte serios pentru o femeie tînără ca dînsa și ar trebui să se

mai gîndească". Luni întregi văduva îl duse cu vorba, povestind prietenilor săi cu mult haz stîngăciile lui Pantazachi, oftările și amarurile sale. Timpul trecea, cucoana Păuna tot întreaba pe Pantazachi cînd se însoară și el suspina mereu, văzînd că nu face nici un pas înainte. În sfîrșit într-o zi, pierzînd răbdarea își luă o inimă și ceru răspunsul hotărîtor. Iar duduca Sevastița, după mai multe încercări de a mai trăgăna treaba, silită fiind să se rostească, schimbă deodată tonul și-i răspunse scurt și rece că nu-l vrea. „Nebună ar fi ea, abie scăpată de un bărbat bătrîn, să-și vîre capul sub un alt jug?”

Auzînd acest răspuns neașteptat, Pantazachi rămase împietrit. I se făcu negru dinaintea ochilor și se sprijini de o masă. Apoi, fără a zice un cuvînt, ieși din casa duducai Sevastiței, se puse iarăși pe divanul lui din cerdac și rămas nemișcat toată ziua, cu minile încrucișate pe piept, în vreme ce Mef, ascuns sub masă, nu dizlipa de pe stăpînul său ochii săi înduioșați.

Înspre sară vierul care într-o fugă venise de la vie, îi spuse că a lăsat pe cucoana Păuna foarte bolnavă și că cuconașul trebuie să vie în grabă dacă vra s-o găsească în viață. Pantazachi tresări, ridică capul său palid și, fără a mai cere lămuriri, alergă la grajd, ca să ajute a scoate calul și a-l înhăma la brișcă. În curînd totul era gata și el se găsea pe drum spre „Nebuna”, dar oricît mină calul de răpede, el nu mai putu sosi la vreme. Bătrîna murise cîteva minute înainte. Pantazachi sărută mîna moartei cu respect, apoi ieși afară, se puse pe prispă, ascunse capul în mîni, și pentru întîia oară din copilăria lui, începu a plînge cu amar. Așa petrecu toată noaptea pînă în zori.

Din ziua aceea Pantazachi se făcu alt om. Părul său albi de tot, fața lui slăbi și plecarea sa firească spre melancolie se făcu tot mai mare. Puținii prieteni ce veneau încă să-l vadă nu mai găseau plăcere în societatea lui, așa încît unul oîte unul se retrăgea pînă, peste puțin timp, Pantazachi rămase singur de tot în casa lui. El părea mulțămît de aceasta căci, chiar în oraș, cînd întâlnea pe vreunul din vechii săi cunoscuți, sau apuca pe o uliță laterală sau, cînd era prea tîrziu, pleca ochii la pămînt, făcîndu-se că nu-l vede. Mef rămase singurul său tovarăș, dar bătrîn acum și el, nici mai cerca să înveselească pe stăpînul său cu săriturile și glumele sale, ci urma liniștit pașii lui prin grădină.

În ziua cînd se împlini anul de la moartea cucoanei Păunei, Pantazachi puse să citească rugăciuni pentru sufletul ei. Apoi, după ce plăti preotul, își luă pușca din cui, cercetă dacă este în bună stare și o așază pe divan. După aceea făcu o primblare în jurul casei sale, merse în grajd, în șură ca să vadă dacă totul este în regulă și se uită cu de-amăruntul la grădinița lui. Reintrînd în casă, deschise saltarul, luă toți banii ce ținea acolo, îi puse în pungă, chemă pe Mef, îl dezmierdă, îl sărută și îl încuie în iatac. Apoi luă pălăria, o șterse de praf și o așază pe cap. Pușca o anină de umăr, încuie casa, lăsînd cheia în broască și plecă. Un moment îi tresări inima, căci trecînd sub ferestrele iatacului, auzi pe Mef urlînd jalnic; dar numai un moment, căci fața lui redeveni liniștită îndată ce trecu dincolo de pragul porții.

El apucă de-a dreptul peste cîmpie și de-acolo peste dealuri. După cîteva ceasuri, simțîndu-se obosit, el se așază pe o piatră lîngă drum; unde

venise să se odihnească și doi țărani care se întorceau de la lucru. Auzindu-i cum se plîngeau unul cătră altul de greutățile vremilor, de puținul cîștig ce-l aduce munca, el își deșertă punga, rugîndu-i să primească banii ca un dar de la dînsul. Țăranii nu îndrăzniră întîi să ieie banii, dar după multă stăruință, primiră în sfîrșit, uitîndu-se însă la dînsul cu ochi mari și nevrînd să creadă că a dat peste ei așa un noroc. El însă nu ascultă mulțămirile lor, ci se depărtă în grabă spre o pădure învecinată. Țăranii îl urmăriră cu ochii pînă se pierdu în pădure, apoi clătînînd din cap, se îndreptară spre satul lor.

Trei zile după aceea se povestea în casa duducai Sevastiței cum Pantazachi s-a găsit mort într-o pădure din apropiere. Povestitorul știa să arăte cu de-amănuntul cum Pantazachi nu s-a putut ucide altfel, decît puînd stratul puștei în pămînt, apropiînd pieptul de vîrfurile țevii și apăsînd cu varga puștei asupra cucoșului, apoi cum un cîine al său de vînat, scăpînd pe fereastră din casa unde fusese încuiat, îi găsisese urmele și era culcat lingă trupul stăpînului său, nevroînd a-l părăsi. În vremea istorisirii duduca Sevastița era serioasă și pe gînduri. Iar apoi, trecînd convorbirea la altele, veselia și glumele reîncepură ca de obicei și nimeni nu-și mai aduse aminte că fusese odată un vecin blind și plăcut, pe care mahalaua îl numea „cuconul Pantazachi“ și în casa căruia mulți prieteni petrecuse vesel ani îndelungați.

VORBE PARLAMENTARE

Words, words, words!¹...

Shakespeare, Hamlet

Cînd s-a introdus regimul constituțional la români, el era deopotrivă necunoscut de guvern, de deputați, de funcționari și de publicul cel mare. De aceea multă vreme lucrurile au mers după întâmplare, și mișcarea statului, în loc să fie înlesnită, se încurcă mai rău printr-o formă de guvern atît de complicată. Nimeni nu-și cunoștea competența și atribuțiile: chestiuni de simplă administrație erau supuse deliberării Adunării Naționale, iar chestiuni de legislație se hotărau de guvern fără concursul Camerei; miniștrii erau jicniți de controlul acestei nouă autorități atît de puternice și de supărătoare; deputații se vîrau în trebi la care n-aveau nici un amestec, iar grămada alegătorilor privea pe reprezentanții săi ca pe niște funcționari superiori și le cerea numiri, mutări, înaintări, scutiri. Limba care se vorbea în Adunare era cea vulgară, numai pe ici pe colo împies-trițată cu vreun cuvînt nou, introdus odată cu nouăle instituții. Cînd citești discursurile ce se țineau în aceste adunări la început — discursuri

¹ Vorbe, vorbe, vorbe... (engl.). (*n. ed.*)

reproduse de stenografi, care și ei își făceau întă-
iele lor încercări — găsești rareori fraze grama-
tical corecte, afară doar la oratorii cei mai buni.
Cu timpul lucrurile s-au schimbat : lumea a înce-
put să se deprindă cu această sistemă de a cîrmui
poporul. Tinerii ce învățaseră în străinătate, mai
ales în Franța, au simțit necesitatea să studieze
mai de aproape o formă introdusă și la noi ; pen-
tru studenții rămași în țară s-au înființat catedre
speciale de drept public și constituțional la școlile
noastre înalte. Și aci, ca pretutindeni, generația
de atunci a găsit în Franța de-a gata ceea ce-i
trebuia, legi, regulamente, deprinderi, până și o
limbă parlamentară, și le-a adoptat mai pe toate
fără schimbare și fără multă bătaie de cap. S-au
luat chiar cuvinte și locuțiuni franceze și s-au ră-
sădit în parlamentul nostru, fără a se băga seama
dacă erau potrivite ; cîteodată li se da chiar un
alt înțeles decît îl aveau în Franța. Pe lîngă aceasta
practica parlamentară a mai primit sau creat
și o mulțime de alte ziceri, întrebuințate mai
întîi de oratorii însemnați și trecute mai apoi în
obiceiul comun, adică în întrebuințarea tuturilor
oratorilor de rînd.

Din aceste ziceri deosebite mi-am însemnat ci-
teva pentru a le pune sub ochii publicului. Poate
că unii oratori se vor feri de ele pe viitor, iar
acei care n-au obiceiul să-și îngrijescă vorbirea
vor găsi aici „clișeuri“ parlamentare gata și se
vor folosi de ele, avîndu-le la îndemînă la caz de
trebuință.

I. Sus și tare. Fraza obicinuită în care intră
această locuțiune este : *Voi spune sus și tare !* De-
putații ce rostesc aceste cuvinte sunt mai mult
din opoziție, căci ei, prin natura lucrurilor, sunt

siliți să vorbească mai tare ca să fie auziți și de publicul de afară, neputînd spera că înăuntrul Adunării majoritatea îi va urma, ba adese chiar îi va asculta. *Sus și tare* e luat de la francezul *haut et fort*. Dintr-o nenorocită întîmplare, cel întîi care a întrebuițat această zicere a tradus-o foarte greșit. În adevăr, *haut* înseamnă *sus*, însă nu în locuțiunea aceasta. Aici *haut* are înțelesul de *puissant, retentissant*, a vorbi cu glas *plin, puternic, străbătător*. Pe românește însă *a vorbi sus* nu poate însemna aceasta niciodată. *A vorbi sus*, sau n-are nici un sens, sau înseamnă a vorbi cu glas subțire, de exemplu cu glas de contralto ori soprano. Cel mult ar mai putea însemna a vorbi *în sus* ori *de sus*, de la un loc înalt, de exemplu de la o tribună, în opunere cu altul ce ar vorbi jos, de exemplu de la locul său. Un orator francez cînd rostește cuvintele : *je dirai haut et fort*, are în gînd să zică : voi vorbi cu tărie, cu mîndrie. Din contră un orator român prin cuvintele „*voi spune sus...*“ a zis un lucru fără sens. Atît de puțîn își dau seama oratorii despre ce înseamnă „*a vorbi sus*“, că — pe cît am băgat seama — ei o rostesc obicinuit ridicînd capul și mina dreaptă, la care întind indexul pentru a sensibiliza oarecum prin gesturi adverbul *sus*, ca și cînd ar vorbi *de sus* ori *în sus* spre o înălțime, de exemplu spre tribuna publicului.

Eu unul nu spun *sus și tare*, ci jos și pe cît se poate de *încet*, că oratorii rostind fraza pomenită spun o curată prostie.

II. *Mă fac forte* : în limba franceză *je me fais fort*. *Forte* este românescul *foarte*, ce nu mai există deloc ca adiectiv în limba noastră, ci numai în forma adverbială. Această împrejurare nu

oprește pe oratorii noștri să zică : „Mă fac forte să probez...“, „Mă fac forte să vă conving“ etc. adică mă îndatoresc, mă bizuiesc, iau îndatorirea, răspunderea, dau cheazășie etc.

Un român ce nu cunoaște limba franceză bine nici poate înțelege fraza : *mă fac forte*. Mai întâi, precum am arătat mai pe larg în alt loc ¹, forma *forte* în loc de *foarte* ar dovedi că vorbește un străin : nu un român : parc-ar zice cineva *morte*, *porte*, *sorte*, în loc de *moarte*, *poarte*, *soarte*. Apoi toată zicerea este special franceză și cu neputință a se traduce literal. Ce îndemînă este să găsești frazele de-a gata la francezi și să traduci fiecare cuvînt de-a rîndul fără a-ți mai da osteneala de a reproduce ideea prin o altă frază românească ! Precum am arătat odinioară cu altă ocaziune ², de multe ori am auzit zicîndu-se : *Iți voiiesc pentru aceasta*, franțuzește *je vous en veux*, adică „sunt necăjit, supărat pe tine“ etc. De cînd mă plîngeam de acest grozav galicism, mi s-a întîmplat chiar să aud francezul : *vous avez tort* tradus prin : *ai tor*. Nu mă credeți ? *Mă fac forte* să v-o probez cînd veți vrea.

III. *Dumnezeul părinților noștri*. Această locuțiune este luată din limba noastră religioasă, în special din *Testamentul vechi*. În Corpurile legiuitoare „dumnezeul părinților noștri“ se invoacă în momente solemne obicinuit de miniștri. Cînd în Adunare se arată vreo bănuială că guvernul n-ar fi condus politica exterioară după cum ar fi trebuit și că s-ar putea ivi complicații primejdioase, ministrul răspunde adeseori prin-

¹ Vezi *Scrisori*.

² Idem.

or-un apel la „dumnezeul părinților noștri“, care în momente grele ne-ar protege. Acest apel se întovărășește de regulă cu ridicarea ambelor brațe. Subînțeles este că, deși ministrul a făcut greșeli, dumnezeul părinților n-ar încuviința ca acestea să aibă urmări rele, ci le-ar înlătura printr-o specială bunăvoință. Acest apel se primește totdeauna în Adunare cu numeroase aplauze, neputându-se presupune că dumnezeul părinților ar fi răuvoitor pentru urmași. Cu toate acestea, îmi pare că efectul se produce mai mult prin tonul solemn al rostirii decât prin înțelesul invocației. În adevăr, precum nu avem noi astăzi, așa nici părinții noștri n-au avut vreodată un dumnezeu special. Evreii, de la care am luat această frază, sunt altfel de oameni; ei aveau și au încă un dumnezeu evreiesc, tot așa de puternic ocrotitor al lor pe cât de mare dușman al celorlalte popoare. Dar noi creștinii, de orice popor și neam suntem toți fiii aceluiasi „Unul-dumnezeu“, deopotrivă bun și drept pentru noi ca și pentru dușmanii noștri. Când evreii fac vreo nedreptate altui popor, ei pot fi siguri că dumnezeul evreiesc îi va apăra dacă-l roagă în forma prescrisă; noi însă, în asemenea împrejurări, am face mai bine să tăcem, doar vom rămînea nebăgați în seamă: căci, în cazul contrar, dumnezeul creștin, ca unul ce este totdeauna drept, ne-ar da o pedeapsă binemeritată. Am auzit odată pe un prezident de Consiliu invocînd în Cameră și pe „dumnezeul românilor“. De vreme ce noi nu avem o mitologie națională, nu mi-am putut da seamă la care zeități se adresa oratorul. Fiind însă că această invocație o făcea cu ocazia unei interpelări asupra unui tratat de negoț, presupun că acest zeu corespunde cam cu Mercur al străbunilor noștri de la Roma.

IV. *A se ascunde după deget.* „De ce să ne ascundem după deget?” „Nu vă mai ascundeți după deget!” Aceste fraze foarte uzitate în parlament însemnează : „De ce mai faceți zădărnice încercări de a tăgădui scopul politic ce urmăriți ? El este așa de limpede că toată lumea îl vede ușor și lămurit !” Îmi închipuiesc că imaginea la care se face aici aluzie trebuie să fie următoarea : pe un bărbat (sau poate pe o femeie) ce s-a scăldat și a ieșit din apă gol peste tot, îl înconjoară mai mulți trecători și îl privesc ; el, simțindu-se foarte rușinat în această situație, caută în toate părțile vestimente sau alte obiecte ca să se acopere, dar nu găsește nimica ; atunci, în buimăceala sa, nu-i trece altă idee prin cap, decât de a ridica un deget — presupun indexul de la mîna dreaptă — și de a căuta prin toate chipurile să se ascundă după dînsul, se-nțelege fără nici un succes. Cînd la auzul zicerii „a ne ascunde după deget” aveam înaintea ochilor imaginea ce am descris, îmi ziceam totdeauna că persoana cea goală, care nu vrea să fie văzută, ar nimeri mult mai bine dacă s-ar ghemui cît ar putea, căutînd să se ascundă după genunchi și după brațe, căci aceste membre, deși nu l-ar acoperi de-ajuns, totuși sunt ceva mai groase decât degetele. Însă oratorii cărora le place comparația aceasta, au ales degetul tocmai pentru că le trebuia un obiect foarte mic, cu care să fie absolută imposibilitate de a-și ajunge scopul. Dacă-i așa, pentru a face o comparație și mai caracteristică, s-ar putea găsi obiecte mult mai subțiri decât degetele. Eu aș propune în interesul imaginii să se zică de exemplu : „De ce vă mai ascundeți după scobitoare ?”

V. *A da cărțile pe față*, în limba franceză *jouer cartes sur table*. În parlament locuțiunea aceasta se întrebuițează mai des cînd un orator apostrofează pe adversarul său, îndemnîndu-l să nu-și mai ascundă scopurile lui politice. Fiind însă că o asemenea propunere n-ar avea răsunet dacă acel care o face nu se îndatorește a-și descoperi și el țelul ce urmărește, apoi invitarea se face obicinuît la întăia persoană plural : *Să dăm cărțile pe față !* Negreșit, acel care propune ca jocul să se arăte face în sine rezerva de a-l descoperi numai în măsura în care se va convinge de buna-credință a adversarului său. În practică am auzit adeseori în Corpurile legiuitoare propunerea de a se da cărțile pe față ; propunerea a fost totdeauna primită de adversar, dar niciodată părțile contractante nu s-au ținut de cuvînt. De aceea, în comedia *Scrisoarea pierdută*, autorul, ca bun observator ce este, nu dă nici o urmare unei propuneri făcute în termenii aceștia. În actul II, scena 1, *Farfuridi* zice lui *Zaharia Trahanache*, de-a cărui bună credință se îndoiește : „Știi ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărțile pe față !” La această provocare, Trahanache, care-i om de treabă și nu spune minciuni, se ferește de a răspunde : „Să le dăm !”, ci zice : „Dă-le, neică, să vedem !”

VI. *Grea cumpănă*. *Timpuri, zile, ceasuri sau momente de grea cumpănă*. Expresiune luată de la cronicari și introdusă nu de mult în limba parlamentară. Dacă nu mă înșal, întăia întrebuițare a acestei locuții s-a făcut într-un mesaj de deschidere a Corpurilor legiuitoare, pe cînd d. V. A. Urechia era ministru de culte și instrucție publică. D. Urechia, vechi cunosător și iubitor al cronicarilor și în special al lui

Miron Costin, își dă o silință foarte mare să reîmprospăteze ziceri vechi sau întorsături de frază ieșite din obicei. Cele mai deseori încercările sale au rămas zadarnice dar cu „greaua cumpănă“ a izbutit, căci astăzi se aude în toate părțile vorbindu-se de dînsa. Timpurile sau zilele de „grea cumpănă“ sunt acele de nenorocire mare, de calamitate publică, d. ex. o năvălire de dușmani, o epidemie, o foamete etc. Nu mi-am putut da bine seama pentru ce bătrînii au numit asemenea timpuri „zile de grea cumpănă“. Poate că ei își închipuiau nenorocirea apăsînd pe unul din talerele cumpenei așa de tare, încît, orice greutate puneai în al doilea taler, nu puteai restatornici echilibrul ce trebuie să existe în timpuri normale. Astăzi cînd pentru măsuri și greutate am introdus sistema decimală, mai ales de cînd măsurile noastre perfecționate nici mai au două talere, imaginea cu „cumpăna cea grea“ este anevoie de păstrat. Mulți o și întrebuintează nu din cauză că-și dau seama de înțelesul ei, ci pentru că sună frumos. Cumpăna este un *dactil*, are deci accentul pe silaba antepenultimă, ceea ce dă cuvîntului un ton mai plin, mai sonor și astfel îl face mai potrivit pentru declamație. Apoi zicerea este arhaică, ea are pentru sine și prestigiul vechimii. Ce frumos sună fraza : „În zi de grea cumpănă totdeauna românii au știut să se unească !“ Dar această „Unire a tuturor românilor“ merită o mențiune specială.

VII. *În momente grele (sau în zi de grea cumpănă) totdeauna românii au știut să se unească.* Fraza aceasta se rostește cu mare patos. În parlament sau în alte întruniri publice, ea își află locul atunci cînd un bărbat politic sau un grup întreg găsește priincios

la un moment oarecare să părăsească drumul urmat și să se dea cu partidul de la putere, — fără îndoială în interesul public. Acei din opoziție, văzându-se părăsiți, se amărăsc, se supără foarte mult și atacă cu violență pe foștii lor prieteni, învinovățindu-i că ar fi nestatornici, versatili, interesați, ba chiar și trădători. Cel ce a trecut la partea adversă răspunde, găsind tot felul de cuvinte pentru care nu mai putea merge alături cu vechii lui tovarăși. Deodată, ca prin farmec, își aduce aminte de o mulțime de fapte ale acestora, ce ar fi dezaprobat la deosebite ocazii și răstimpuri, chiar foarte depărtate, și la urmă, ca motiv principal, de îndreptățire a purtării sale, zice că „*țara ar fi în momente grele, că ea trebuia scăpată, că micile pasiuni ar trebui să dispară*“ și că „*în asemenea împrejurări totdeauna românii ar fi știut să se unească*“. Acest puternic și suprem argument se primește totdeauna cu lungi și prelungite aplauze de către partidul în șirul căruia neofitul a intrat. De la o vreme încoace, momentele grele trebuie să se fi înmulțit și necesitatea de a scăpa țara trebuie să se ivească foarte des la români, căci am auzit de nenumărate ori invocându-se acest motiv — totdeauna cu același succes — pentru unirea tuturor românilor, adică pentru trecerea dintr-o partidă în alta. Într-o ocaziune asemănată, d. Alexandru Lahovari răspunse cu multă răutate unui fost coleg al său : „*Ați vrut să scăpați țara, ziceți ? Scăparea ce doresc eu țării este ca să scape odată de asemenea scăpători !*“

VIII. *A atrage atențiunea*, franțuzește „*attirer l'attention*“, o locuțiune trebuitoare în orice parlament, căci negreșit reprezentanții poporului sunt chemați să puie înaintea Adunării sau

guvernului fapte și împrejurări ce trebuie știute, studiate, îndreptate; prin urmare nu m-aș împotrivi la primirea acestei ziceri. Însă ce se întâmplă? Sunt reprezentanți puțini iubitori de regulile gramaticale care nu-și dau seamă că „*atrage*“ este un verb nou, compus din vechiul „*trage*“ și prefixul latin „*ad*“. De aceea, pe fiecare zi se aud deputați zicând: „Voi să *trag* atențiunea domnului ministru... Raportul acesta a *tras* atențiunea Camerei sau a presei asupra...“ Ei *trag* atențiunea! În adevăr asemenea oratori au *tras* atențiunea mea așa de mult, încît au rupt-o cu totul. Cînd un *trăgător* de aceștia vorbește, eu mă trag deoparte și mă ascund unde pot.

IX. *Nu, de o mie de ori nu!* franțuzește „*Non, mille fois non!*“ Această categorică și energetică declarație de refuzare, luată de la francezi, e foarte lătită în parlamentul nostru, dar nicideată n-am auzit-o în gura unui orator bun. Închipuiescă-și cineva pe un om care rostește „nu, nu, nu, nu, nu...“ de o mie de ori. Un singur *nu* e ades de ajuns ca să-ți producă cel mai mare necaz, dar încă *una mie* în șir! Și să nu se creadă că acest mare număr de negațiuni se întrebuințează numai în momente grave, solemne. Din contra, ele se obicinuiesc în chestiuni de tot neînsemnate, fiind știut că exagerațiile de formă ascund mai totdeauna o golicieune foarte mare de fond. Eu propun să părăsim această figură retorică, sau, dacă soiul de oratori căruia îi plac exagerațiile nu vrea nicidecum să se lepede de ea, măcar să-i reducă numărul. În tipicul bisericesc se arată adesea de cîte ori în șir trebuie să se rostească niște cuvinte sacramentale. Dacă nu mă înșăl, chiar „doamne miluiește, merge numai până

la patruzeci de ori, nu mai mult. Oare această cifră n-ar ajunge și oratorilor noștri iubitori de exagerație ?

X. Poarta cea mare și cea mică. După limbajul parlamentar, se intră la guvern pe una din aceste două porți. Guvernul e comparat cu o casă, ce ar avea o intrare principală pentru stăpîni și pentru musafiri — poartă largă, prin care pot trece și trăsurile cu lachei în livree, cu vuiet, cu pocniri de bici, ca norodul să bage bine seama la boierii ce-și fac intrarea lor solemnă, — și o porțiță mică, destinată servitorilor și oamenilor de rînd, care intră pe jos, fără zgomot, nebăgați în seamă. Cînd însă se intră pe poarta cea mare și cînd pe cea mică ? După cît am înțeles, poarta cea mare este voința poporului, care silește oarecum pe suveran să numească cutare miniștri cu voie fără voie ; poarta cea mică este voința personală a suveranului cînd alege consilieri ce n-ar fi indicați de opinia publică. Partidele ce rîvnesc puterea acuză obicinuît pe cele ce o au că ar fi intrat pe poarta cea mică, fiindcă nu s-ar fi bucurînd de încrederea poporului. În contra acestei acuzări, guvernăntii protestă totdeauna cu mare energie. „Cum ? Eu, pe poarta cea mică ! Nu, de o mică de ori nu !“ Ei au intrat cu mare alai în sunetul tobelor și al trîmbițelor ; caii lor aveau zurgălăi, poporul îi aclama cu entuziasm etc., etc. Cînd însă starea lucrurilor se schimbă și guvernăntii devin opozanți, ei învinovătesc pe guvernul cel nou că s-ar fi apropiat de putere tupilîndu-se pe lîngă zid și furișîndu-se în casă pe porțița cea mică. Așa-i de cînd lumea ; cel ce vrea să ajungă la putere vorbește în numele libertății, cel ce o deține în numele autorității. Dar curios este

că imaginea cu porțile mari și mici se întrebuințează numai pentru intrarea la guvern, niciodată pentru ieșire. Când ai căzut de la putere, ori pe care poartă ai ieșit tot rău este, nimeni nu te mai bagă în seamă. Poți să te fălești că ai părăsit guvernul cu zgomot mare, cu mândrie, cu demnitate, ori că ai ieșit pe nesimțite, cu modestie... totuna-i... parapanghelos !...

XI. *Ca un singur om* — în fraza : „Toți românii să se ridice *ca un singur om*“. De câte ori am ris în Cameră la auzul acestei fraze, când cercam să-mi închipuiesc imaginea confuză a mili-oanelor de români ridicându-se într-un moment toți împreună „*ca un singur om* !“ Presupun că această zicere s-a luat de la exercițiile militare. Un sergent, un caporal, înaintea căruia mai mulți recruți fac exerciții le comandă : „Arma la braț ! Dreapta-mpre...jur ! Marș ! Împreună ! Toți împreună, *ca un singur om* ! Un-do ! Un-do ! Un-do !“

XII. *Votați acum și apoi ne veți spîzura*. Este vederat că numai miniștrii rostesc această frază în parlament și anume cînd au nevoie de voturile reprezentanților din opoziție. În asemenea împrejurări, ei fac totdeauna apele la patriotismul acestora, zicînd că momentele ar fi grele, că micile pasiuni ar trebui să dispară, și că toți românii ar trebui să se unească. În schimbul sprijinului pe care îl cere acum, ministrul făgăduiește că se va supune mai tirziu la pedeapsa cea mai grozavă. Negreșit această invitație rămîne cele mai deseori nebagată în seamă, mai întăi fiindcă pedeapsa morții s-a desființat de mult în România, ba nici a existat vreodată pentru delictе po-

litice, apoi din cauză că opoziția, simțind că aici este ipocrizie, n-are de loc încredere în sinceritatea adversarilor, de vreme ce, pentru un folos real al momentului, li se trage o poliță foarte problematică asupra viitorului. Tot asemenea de multe ori miniștrii, adresându-se la opoziție, îi zic: „Dacă lucrați mai bine decât noi, poftim luați-ne locul!“ Dar cine-i crede? Un moment numai să se presupună că reprezentantul guvernului vorbește serios, și cîți ar da năvală la faimoasa bancă rămasă vacantă?

XIII. *Umilă rugare. Umilă întrebare.* „Domnule președinte, am cerut cuvîntul numai pentru ca să facă o *umilă* întrebare onorabilului guvern“. Așa sună obicinuit fraza parlamentară în care intră adiectivul *umil*. Pe cît știu, această zicere a fost introdusă de d. Mihail Kogălniceanu. În obiceiurile oratorice ale acestui ilustru bărbat de stat, intră de a întrebuița cînd vorbește despre sine, cuvintele cele mai modeste, iar adversarilor a le da epitetele de laudă cele mai umflate. Calculul este foarte nimerit, căci prin acest chip se cîștigă ușor bunavoința celor ce ascultă. Cînd un orator se face mic pe sine, auditorii cari îi cunosc valoarea, mai adaogă în minte, pe lîngă alte merite ce are, și pe acel al unei mari modestii, așa încît el apare în ochii lor împodobit cu mai multe calități încă. Dar ceea ce se potrivește omului de talent nu șede bine orișicui. *Quod licet Jovi non licet bovi.*¹ Vezi cîteodată reprezentanți simpli, simpli de tot, care stau ascunși în fundul scaunelor lor și nu au dat alt semn de viață decât numai că ridică mîna din vreme în vreme la vreun vot;

¹ Ceea ce-i este permis lui Iupiter nu-i este permis și boului (lat.). (n. ed.).

oameni care, cînd trec pe lingă banca ministerială se strîng ghem ca să apară mici de tot și iau o expresie de dragoste atît de mare și de respect așa de adînc, încît se topesc... dă ! sunt tot soiul de ființe pe lume ! Cîteodată ambiția mușcă pe vre-unul din aceștia să zică și el ceva în Adunare ; poate dorește ca să se știe la el acasă că a vorbit în parlament, poate are vreo nemulțumire, poate vrea să-și vadă numele în *Monitor*... Atunci, după multă stînjinare și luptă sufletească, cere și el cuvîntul spre mirarea tuturor ; însă, ca nu cumva stăpînul să-și închipuiască că el ar avea un gînd, oricît de depărtat, de a face opoziție, se scuizează de la început de îndrăzneala sa și, fiindcă a văzut chiar bărbați însemnați întrebuițînd cu succes cuvinte de modestie și umilire pentru sine, de ce n-ar încerca și el acest mijloc ? Iată dar că un asemenea reprezentant cere cuvîntul „pentru a face o *umilă* întrebare, o *umilă* rugare guvernului“... El nu e împins de nici un gînd de ostilitate ; din contra declară *sus și tare* că face parte dintre sprijinatorii cei mai călduroși ai ministerului, dar cu toată modestia ar dori — dacă este cu putință — să i se facă onoarea de a i se răspunde la *umila* sa rugare etc., etc. Ministrul n-a apucat bine a răspunde cîteva vorbe, și reprezentantul nostru sare îndată de pe loc pentru a declara că e „adînc recunoscător“ d-lui ministru de onoarea ce i-a făcut și că e mulțumit, deplin și absolut mulțumit ! După această izbîndă, se reazăcă pe scaunul său, roșu la față de emoția prin care a trecut și încîntat că a dus la bun sfîrșit această treabă gravă și periculoasă.

XIV. *Cartea cea mare a țării*. „Numele său (a persoanei ce lauzi) stă scris în Cartea

cea mare a țării“; sau „faptele sale sunt scrise — câteodată *cu litere de aur* — în Cartea cea mare a țării...” Nu mi-a fost cu putință să descopăr cine a fost scornitorul acestei ziceri, nici de unde a fost luată. De la francezi, nu, căci în Franța „le grand livre” se numește sau registrul care cuprinde pe creditorii statului, sau, în terminologia comercială, un registru special în care se trec socotelile pe partizi, nemțește *das Hauptbuch*; la noi asemenea, registrul, cartea, condica sau catastiful mare. Aci a domnit în capul inventatorului o adevărată confuziune, care a trecut apoi în mintea oratorilor parlamentari ce întrebuințează această zicere. Ceea ce-i amăgește este adiectivul calificativ *mare*. Auzind ei „Cartea *mare*”, se gîndesc că această carte trebuie să fie cine știe ce lucru nepomenit. Ei își închipuiesc desigur că există sau că ar trebui să existe o condică de o mărime extraordinară, în care se trec din vreme în vreme, cu o caligrafie bogată, numele unor bărbați ce au binemeritat de la patrie, sau în care se înscriu cu multe laude, în șir cronologic, faptele mărețe ale acelor bărbați. O asemenea carte nu există din nenorocire, sau poate din norocire, căci dacă ar exista, paginile ei ar rămînea cam goale mai ales de un timp încoace.

XV. *Am zis, zic și voi zice. Am susținut, susțin și voi susține.* Frazele aceste s-au întrebuințat întîi în jurnale și de-acolo, — mai ales de la *Românul* — a trecut în parlament. Verbul pus la trecut, la prezent și la viitor, dă mai multă autoritate opiniei ce ai. Un orator care zice „susțin” exprimă părerea ce are într-un moment sau într-o împrejurare oarecare — părere ce poate fi tot așa de ușor bună sau rea, căci

ea n-a fost încă bine cunoscută și studiată. Dar când adaug : „...am susținut“, ascultătorii își zic : „Taci ! el poate să aibă dreptate, căci a fost totdeauna de părerea aceasta ; opinia lui a putut fi controlată“. Când în sfârșit adaug : „...și voi susține“, atunci cei ce ascultă își zic : „Aha ! oratorul are desigur dreptate, căci aici nu e vorba de ceva trecător, ci de o părere ce va ave totdeauna, prin urmare de o convingere profundă, statornică, neschimbată“. Însă pentru a întrebuița cu oarecare efect această formulă trebuie împlinite trei condiții : 1. să ai ceva talent ; 2. să faci politică de mai multă vreme ; 3. cei ce te ascultă să fie, cel puțin în majoritate, partizanii tăi politici. Celor ce nu împlinesc aceste condiții și mai cu seamă tinerilor de curînd răsăriți, care n-au dat încă dovadă de talent, n-au un trecut ușor de controlat și nu pot avea încă partizani, această frază nu este recomandabilă : ei n-au fost încă, poate nu sunt lucru mare și ceea ce vor fi, nu se știe.

XVI. *Cu o oară mai înainte*, locuțiunea parlamentară cea mai uzitată din cîte am citat pînă acum. Nu este zi în care această frază să nu umple coloanele *Monitorului oficial*. Afară de cîteva laudabile excepții, mai toți oratorii politici o întrebuițează : „Trebuie să lucrăm în secțiuni pentru ca bugetele să se poată vota *cu o oră mai înainte*...“ „Ministeriul ține a declara *cu o oară mai înainte*...“, „*Instrucția publică obligatorie* trebuie să devie o realitate *cu o oară mai înainte*...“, „Țara trebuie să vadă *cu o oară mai înainte* în ce parte se găsesc adevărații ei amici...“ etc., etc., etc. Cu o oară înainte de ce ? La această întrebare nu este nici un răspuns. Fraza nu are sens și nu-mi explic deasa ei întrebuițare decît tocmai

din cauza aceasta. Mulți oameni sunt ciudați! Ideile lămurite, limpezi, ușor înțelese de toți le par prea comune, prea vulgare, și ei aleargă la fraze întunecoase fie ca fond, fie ca formă. Prin aceasta ei vor să-și dea o aparență de învățătură spre a se deosebi în vorbire ori scriere de cei proști și pentru a impune publicului. Cu cît o frază, chiar care nu zice nimic, are aparența de a însemna ceva mai *extra*, poți fi sigur că mulțimea mediocrităților are să se arunce cu lăcomie asupra ei. Așa s-a întîmplat și cu „o oară mai înainte“. Dar de unde a fost luată și cine a fost întăiul care și-a făcut blăstemul s-o introducă în limba parlamentară? Toate încercările mele de-a-i afla originea au fost zadarnice. *Cu o oară mai înainte* vrea să însemneze iute, degrabă. A face ceva cît se poate de răpede pentru ca întîrzierea să nu aducă vreo pagubă. Sensul gramatical nu e acesta de loc, dar obiceiul i l-a dat. Să se bage bine seama că nu-i iertat a lua alte împărțiri ale timpului : de ex., nu se poate zice cu un an mai înainte, nu cu o lună, o săptămîină, o zi mai înainte ; chiar perioada mai scurtă de ex. : o minută, o secundă, o clipeală mai înainte sunt oprite ; nu se poate zice decît o oară *mai înainte*, nici mai mult, nici mai puțin. Chiar substantivul *ceas*, sinonim cu *oară* nu se poate întrebuița în această frază — numai și numai *oară*. Cum să scăpăm de un așa non sens? Pratica dovedește că critica nu prea poate face mult și trebuie să alergăm la alte mijloace. De aceea aș propune ca să introducem zicerea contrară „*cu o oară mai pe urmă*“, dîndu-i sensul de încet, moale, fără grăbire. Poate că lipsa de înțeles din această frază ar avea efectul de a ne scăpa și de cealaltă. Dar și un asemenea mijloc poate deveni primejdios. Cu mediocritățile nu se glu-

mește. Mai știi ce se întâmplă ? Intr-o zi te po-
menești că și „o oară mai pe urmă“ a dobândit
dreptul de împămîntenire și că, în loc de a scoate
un cui cu alt cui, ai ținut o prostie mai mult în
limba noastră parlamentară.

XVII. *Cu națiunea, prin națiune, pentru națiune.* La dreptul vorbind aceste
trei ziceri sunt identice, căci nu poate fi nimeni cu
națiunea decît *prin națiune*, și în asemenea împre-
jurare este cu neputință s-o îndușmănești, deci tre-
buie neapărat să fii *pentru națiune*. Formula
aceasta s-a inventat de cel mai vechi jurnal politic
din București și de-acolo și-a făcut drumul în par-
lament. Partidul grupat în jurul acelui organ
avea pretenția, și poate și convingerea, că el
reprezenta exclusiv „națiunea“ adică totalitatea
românilor. Este în natura lucrurilor ca acel care
lucrează în numele altuia, ca mandatar sau chiar
ca „*negotiorum gestor*“¹, să identifice interesele
sale cu ale celor pe care crede că-i înfățișează.
Adesa reprezentantul împrumută chiar numele
reprezentatului. În Franța sub absolutism, cînd
suveranitatea era concentrată în mînele regelui,
nimeni nu se mira că Ludovic XV își zicea „*La*
France“. În congrese sau conferințe internațio-
nale, cînd reprezentantul vreunui stat propune
ori sprijine ceva, se zice că vorbește statul
însuși. „*Germania* a susținut cutare idee ; *Rusia*
una contrară ; *Anglia* a avut o părere interme-
diară...“, adică *reprezentanții* Germaniei, Rusiei,
Angliei. În vremea robiei, țiganii boierești se
numeau totdeauna după stăpînii lor : Ghica,
Brîncoveanu, Sturza, Cantacuzin, însemna țiga-

¹ Reprezentant, însărcinat cu afaceri (lat.) (n. ed.)

nii lui Ghica, Brincoveanu, Sturza etc. Astfel și reprezentanții „națiunii” au luat cu vremea obiceiul de a se numi pe scurt „națiunea”. Tot ce nu le plăcea lor era neplăcut „națiunii”. Cine îți poate tăgădui dreptul de a zice adversarilor tăi : „Națiunea nu vă vrea”, când nu-i mai vrei tu, reprezentantul națiunii? Aceasta este prin urmare foarte în regulă și răuvoitorii nu sunt în drept de a cîrți cîtuși de puțin. Greutatea se ivește numai în caz de contestare, când de ex. vine alt grup și zice : nu sunteți voi „cu națiunea”, ci noi suntem „cu națiunea”. Atunci chestiunea este mai gravă și vine întrebarea prin care chip trebuie să se limpezască dreptul între prigonitoarele părți? S-ar putea crede că mijlocul cel mai nemerit ar fi ca alegerile să hotărască gîlceava ; acel care dobîndește majoritatea să poată zice : „Noi suntem cu națiunea, căci suntem prin națiune și prin urmare pentru națiune”. Dar adversarii pot răspunde, și în realitate răspund totdeauna că „voința națiunii nu s-a pronunțat în libertate, că ea a fost falsificată prin presiune, violență, terorizare ; că vocea ei a fost înăbușită... etc.”, așa încît e foarte greu să-ți faci o judecată nepărtinitoare. Poate că este mai bine de a recunoaște dreptul la purtarea exclusiv a poreclei „națiunea” celui care l-a luat întâi : *jus primis occupantis*, drept ce s-ar putea transmite prin moștenire. Cei care vin în urmă cu pretenția de-a fi și ei „cu națiunea”, n-aveau decît să se trezcască mai devreme. Și-apoi n-au ei la îndemină alte cuvinte așa de bune ? Un nou partid poate de ex. să aleagă în loc de „națiunea” „poporul” ; el poate fi *cu poporul, prin popor și pentru popor*, ba poate fi încă și *din popor*. În asemenea împrejurare s-ar putea, în adevăr, în-

tîmpla ca poporul și națiunea să se lupte cu multă înviersunare, pînă cînd unul ar învinge cu totul pe celălalt. Dar aceasta nu face nimic, căci rezultatul final va fi binele general și al poporului și al națiunii.

XVIII. *Sacra sau sfînta datorie.* Cei mai mulți oratori din parlament au numai datorii *sfinte* sau *sacre*, niciodată datorii simple sau profane. Cînd fac o întrebare sau interpelare guvernului ei își împlinesc totdeauna o *scară datorie*. „Îmi împlinesc o *sacră datorie* întrebînd pe onor. guvern pentru ce nu reparaază podul peste Teleajen...” „Am o *sfîntă datorie* față cu alegătorii mei de a face umila rugare onor. ministru de lucrări publice ca trenul no. 4 să se oprească în loc de cinci minute, măcar zece la stația cutare...” „Guvernul are *sacra datorie* de a face ca porcii noștri să nu mai fie șicananți la intrarea lor în Ungaria...” etc., etc.

XIX. *Nu noi vom fi acei care...* Această frază parlamentară este foarte puțin gramaticlă. Corect este a se zice : „*Noi nu vom fi acei...*” Însă astfel rostită, fraza cuprinde în sine numai o simplă apărare, pe cînd dacă zici : „*Nu noi vom fi acei care...*”, pe lîngă apărare ea mai cuprinde și o acuzare căci ca opunere la „*nu noi*”, se subînțelege „*ci voi...*” Această dibace insinuire se poate face în parlament la orice ocazie, dar, pe cît am băgat seama, ea se obicinuiește mai ales cînd e vorba de politica exterioară, cînd, de ex., se acuză guvernul că a fost prea condescendent sau chiar servil față cu una din puterile străine. Într-o țară unde libertatea presei e nemărginită, poți să scrii în jurnale ce-ți place, poți să invi-

novătești pe cine vrei de orice delict, chiar de înaltă trădare, fără ca articulele ce publici să aibă mare consecvență. Dar în parlament unde adversarii stau față în față și au interesul comun de a păstra oarecare măsură în expresii, insinuările trebuie făcute cu dibăcie ca mai mult să se simtă decît să se deie pe față. De aceea, oratorul care a inventat întoarcerea frazei din *noi nu în nu noi* a dat dovadă de mare fineță. Odată, de exemplu, auzeam pe un orator zicînd cu răutate : „*Nu noi* vom fi acei care vom face la orice ocazie umile scuze împărăției vecine... *nu noi* vom vărsa sîngele prețios al ostașilor noștri pentru ca izbînzile lor să ne aducă pierderea unei provincii...” etc. etc. Acest orator îmi părea a fi un om foarte perfid.

XX. *Fiul operelor sale*. Odinioară era uzitat ca fiii să se mîndrească cu noblețea străbunilor lor ; numele acestora era mai mult sau mai puțin o cheazășie pentru meritele urmașilor și de aceea a se lăuda cu ei părea lucru foarte în regulă. În poemele eroice ale tuturilor popoarelor, fiii au răul nărav de a pomeni la orice ocazie de părinți ; la Omer luptătorii nu încep bătălia pînă ce mai întîi nu-și expun mai toată spița neamului lor. Astăzi însă, cînd societatea s-a democratizat, nu mai este iertat de a vorbi de părinții săi decît într-un singur caz și anume cînd ești „fiul operelor tale”. La francezi fraza : „*je suis le fils de mes oeuvres*”, la români : „sunt fiul operelor mele”, cuprinde cea mai mare laudă ce este admis ca cineva să-și facă însuși. Această vorbă parlamentară însemnează : „Deși străbunii mei n-au fost de neam vechi totuși eu, prin munca mea statornică, prin vasta mea inteligență, prin

studiile mele adînci și prin strălucitele mele talente, m-am înălțat mult mai presus de acei care-și închipuiesc că au vreun merit din cauza vechimii familiei lor“. Prea bine, așa fie. Într-o societate democratică treaba aceasta poate să meargă. Dar un lucru pare ciudat... Operele sunt făcute de autorul lor, nu autorul de operele sale, și precum nu este posibil să fii fiul fiilor tăi, așa este cu neputință să fii fiul proprielor tale fapte. Cu toată această imposibilitate, fraza merge strună înainte pe drumul bătut. Cînd nu-ți vine la socoteală să pomenești de părinții legiuitori, dai această calitate operelor tale, căci trebuie să fii fiul cuiva. Brid'oison, în *Le mariage de Figaro*, zice cu drept cuvînt: „*On est toujours fils de quelqu'un*“¹.

XXI. *Pericolul bate la porțile cetății*. În această imagine, foarte uzitată în discursurile parlamentare, țara este reprezentată ca o cetate din evul mediu, înconjurată cu ziduri înalte și cu șanțuri adînci, peste care trece o singură punte ce întreține comunicații cu lumea de afară. Pericolul s-a apropiat foarte mult de cetate căci a și trecut peste punte, a ajuns la poartă, a luat ciocanul și bate într-însa cerînd iertare. Deși nu e tocmai ușor să-ți reprezinți cu claritate această imagine dinaintea ochilor, din cauză că nu știi cum să-ți închipuiești pericolul care aici e personificat, totuși în discursuri parlamentare, comparațiile nu trebuie cercetate așa de aproape. De-ai vrea să înlături imaginile false mai că ai osîndi pe oratori să le lepede pe toate și să spuie fără de figuri oratorice sec, precis și limpede ceea ce au

¹ Ești totdeauna fiul cuiva (fr.). (n.ed.)

de zis. Aceasta ar fi o nenorocire mai ales pentru oamenii politici cu o imaginație vie cum sunt ai noștri. Nu li se poate cere alta decît să mai varieze comparațiile pentru ca ele să nu se tocească prin o întrebuințare prea deasă. De aceea pentru oratorii cari nu pot fără imagini poetice și totuși nu au o închipuire destul de bogată pentru a scorni ei înșiși altele, propun aici cîteva mai nouă. Cînd vor voi să vorbească de un pericol iminent vor putea alege din aceste imagini pe aceea ce le va părea mai plastică sau le va conveni mai mult. În loc de „pericolul bate la porțile cetății“, s-ar putea zice „pericolul ne pîndește după tufă!“ (aici s-ar vedea tupilat cu arma în mînă); „pericolul a plecat în goana cailor...“ (ca și cum ar fi în căruță de poștă); „pericolul a ridicat măciuca asupra capetelor noastre“; „pericolul a apropiat torța aprinsă de fitilul țării...“; „pericolul a și îndreptat gura tunului spre cetate“ (ca și cum ar fi din artilerie): „pericolul s-aude tunînd...“ (aici s-ar închipui ca o furtună; „pericolul se și rînjește la noi și începe a lătra...“ (ca și cînd ar fi un cîine turbat) etc., etc. Dacă din comparațiile aceste cu totul nouă și neuzitate încă nu va plăcea niciuna, declar că mai am și altele multe, pe care le pun la dispoziția oratorilor iubitori de imagini poetice.

XXII. *Nu este, nu poate fi nici un român...* frază obicinuită cînd se face apel la patriotismul românilor și rostită totdeauna cu patos. A se presupune că din atîtea milioane nu este nici un român căruia să-i lipsească simțirile patriotice, pare lucru cam riscat; dar a zice că *nici măcar poate fi vreun român...* este riscat de tot. Mi s-a întîmplat să aud pe un orator combătînd cu multă

inverșunare în partea întâia a discursului său pe adversarii politici, acuzându-i că n-au dat probe de buni patrioți; că au risipit averea statului; că au demoralizat generația tinăară; insinuînd că în politica exterioară au fost vînduți străinilor... în sfîrșit învinuirile cele mai grozave; în partea a doua a discursului însă, măgulind pe amicii săi politici, oratorul arată că faptele lor erau așa demne de laudă, încît dobîndiseră aprobarea națiunii întregi, *că nu este, că nu poate fi* vreun român care să nu împărtășească părerile sale... De acolo rezulta pentru mine, sau că oratorul nu spune adevărul de vreme ce avea adversari și prin urmare puteau fi, ba chiar erau români de altă părere; sau că acești adversari erau toți de neam străin, ceea ce venea foarte greu de crezut. La începutul epocii noastre de regenerare națională, exagerațiile erau naturale și pînă la un punct iertate: trecea să arătăm că românii au toate calitățile și nici un defect. Astăzi însă cînd epoca de entuziasm a făcut loc alteia de muncă și cugetare, diapazonul ar mai trebui coborît ceva și în realitate s-a coborît de la sine. Totuși mulți oratori au apucat-o și o țin bună că românul nu pierde, că e cu drept cuvînt mîndru, că e o ființă superioară etc. Un vecin din Cameră, auzind într-o zi pe un orator ce tot vorbea de mîndria română îmi spunea anecdota următoare:

— „De ce naționalitate ești, domnule? întrebă odată cineva pe un jidan.

— Domnule, sunt evreu și sunt mîndru de a fi evreu!

— Ești evreu? prea bine. Dar spune-mi, mă rog, pentru ce ești mîndru?

— Pentru că, răspunse jidanul, dacă n-aş fi mîndru, tot evreu aş rănînea. Prin urmare prefer să fiu şi mîndru !“

XXIII. *A denunţa abuzurile, a biciui, a strivi răul, ori din care parte ar veni.* Cele mai multe jurnale cînd apar vor să se înfăţişeze publicului ca organe nepărtinitoare, care vor spune numai adevărul şi nu vor fi influenţate de nici un spirit de partid. Este ştiut că jurnaliştii sunt oameni foarte buni, oameni superiori cari nu acopăr nedreptăţi, nu lasă să treacă vreun abuz nebiciuit, care n-ar spune o minciună, ferească Dumnezeu ! Din momentul cînd te tocmeşti scriitor la un jurnal şi iei pană în mînă, ai devenit om nepărtinitor, om lipsit de orice patimi ; poţi să denunţi abuzuri, poţi să biciuieşti, să stigmatizezi, să loveşti, să striveşti cît îţi place — tot ce faci e bine făcut. Eşti reprezentantul opiniei publice, judecătorul cel mai mare şi mai puternic. De aceea nici n-aş cuteza să mă împotrivesc vreodată la biciuirile şi strivirile jurnaliştilor. Mă ridic numai contra obiceiului ce au luat cîţiva juri deputaţi de a voi şi ei — bucurîndu-se de un privilegiu ce au exclusiv jurnaliştii — să biciuiască răul din orice parte ar veni. Aceşti juri nu vor să se compromită şi nu ştiu încă în ce parte să se dea. „Mă întrebaţi, exclamă unul din ei, din ce partid sunt ? Ei bine, vă voi răspunde : sunt din partidul oamenilor oneşti, tineri, necorupţi... Declar sus şi tare că voi denunţa abuzurile şi voi strivi răul ori din care parte ar veni !...“ etc. Vorbind aşa, junele bărbat politic zice cu alte cuvinte : „Voi care faceţi politică mai de mult şi v-aţi împărţit în partide, sunteţi toţi nişte oameni pătaţi, stri-

cați : ați făcut numai abuzuri și fărdelegi ; eu însă și noi toți junii entuziaști suntem drepti, dezinteresati, nu voim de loc binele nostru, ci numai binele țării“, etc. Toate vorbele aceste sunt frumoase, dar pe mine unul — nu știu pentru ce — m-apucă o groază de toți acei bărbați vrednici care vor să arăte cât sunt de buni și de drepti denunțînd, călcînd, dărîmînd, șfichiuind, strivînd și biciuind !

XXIV. *Un cuvînt încă și am terminat. Mă rezum și zic...* Cu aceste fraze foarte mulți oratori în loc de a sfîrși, reîncep prea lungile lor discursuri. Eu însă mă voi ține de cuvînt, rezumîndu-mă pe scurt într-o *umilă rugare* ce adresez oratorilor din parlamentul român :

Domnilor,

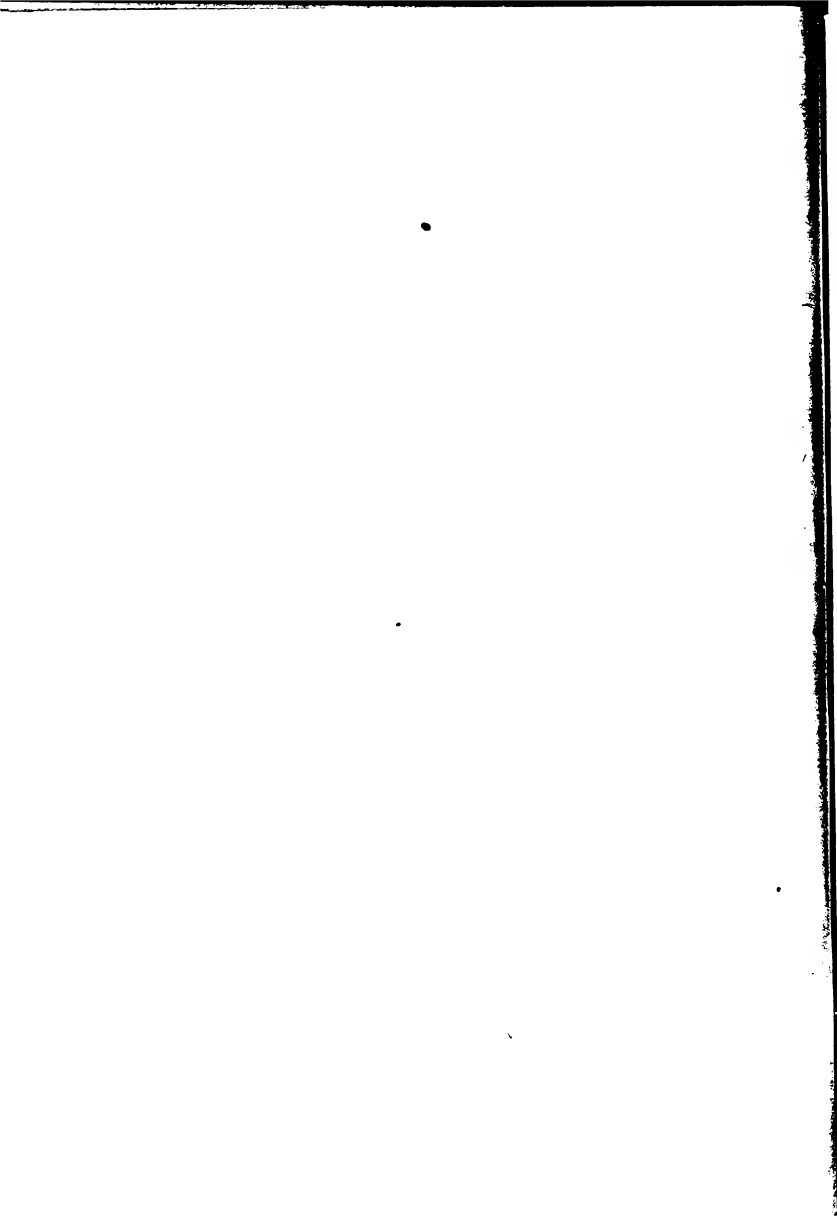
Îmi împlinesc o sacră datorie, trăgîndu-vă atențiunea că trebuie să vă schimbați vorbirea cu o oară mai nainte ! De ce vă ascundeți după deget ? Frazele acestea nu mai merg. Declar sus și tare, și mă fac forte să v-o probez, că suntem în zi de grea cumpănă, cînd miclele noastre neînțelegeri trebuie să dispară ! În asemenea momente, totdeauna românii au știut să se unească. Dacă pe viitor nu lăsați aceste vorbe, vă voi denunța opiniunii publice, voi biciui, voi strivi răul ori din care parte ar veni ! A sosit momentul să vă coboriți, să intrați în națiune pe poarta cea mare ! Cum ? Ați mai urma cu aceste abuzuri ? Nu ! de o mie de ori nu ! Susțin și voi susține, am zis, zic și voi zice : pericolul bate la porțile cetății ! Toți românii au să se scoale ca un singur om contra voas-

tră ! Fiți fiii operelor voastre ! Fiți în națiune,
prin națiune și pentru națiune ! Lăsați frazele,
primiți-mi acum propunerea și pe urmă mă veți
spânzura ! Nu este, nu poate fi nici un român care
să mai ție la asemenea vorbe ! Da, primiți-mi
propunerea și Dumnezeuul părinților voștri vă va
binecuvînta !

SCRISORI

Acum se-ncearcă cruzii în oarba lor trufie
Să ne răpească limba, dar morți numai o dăm.

Mureșan



SCRISOAREA I

Nu cred să fi trecut cinsprezece sau douăzeci de ani de cînd oarecari cuvinte românești întrebuințate de strămoșii noștri în vechea literatură, de toți autorii mai noi cei însemnați și de întregul popor pînă în ziua de astăzi, au fost deodată sau osîndite cu desăvîrșire sau așa de schimono-site încît abia le mai recunoști. Cine o fi fost cel întîi care o fi zis *răzbel* în loc de *război*, elev în loc de *școlar*, *savant* în loc de *învățat*, *moravuri* în loc de *năravuri* și care să fi fost cauzele pentru care s-au introdus aceste schimbări ?

Îmi aduc aminte că în ziua în care *răzbelul* ieși pentru întăia dată sfiicios la lumină, d. Hășdău cu spiritul său sarcastic cunoscut, își bătuse așa joc de dînsul, încît ai fi crezut că acest cuvînt ciudat nu va mai îndrăzni să se arate¹; și cu toate acestea *răzbelul* domnește și pînă astăzi; el a devenit cuvîntul oficial : Ministeriul nu mai este de *război*, ci de *răzbel*, gazetele se întreabă dacă va fi pace sau *răzbel*, legile militare vorbesc

¹ Vezi jurnalul *Lumina* a d-lui Hășdău.

numai de răzbel, în sfârșit răzbel în cărți, răzbel în gazete, răzbel în cuvintele rostite în adunările noastre politice, răzbel până și în convorbirile particulare. Însă pentru ce răzbel? Acei cîțiva profesori cari voiau cu orice chip să ne latinizeze limba, sau cu alte cuvinte să prefacă o limbă vie într-o limbă moartă, ar fi dorit desigur ca în loc de război să se zică „bel“ fără silaba răz la început; dovadă despre aceasta ne dă Simeon Bărnuț care în cartea sa *Dreptul public al românilor* zice pretutindenea *bel* simplu¹. Însă, temîndu-se poate că publicul nu va primi *belul* fără strigăte de protestare, novatorii au întrebuițat viclenia: ei au latinizat silaba din urmă a cuvîntului și au lăsat slavonă silaba întâia. Astfel sufletul lor se mai împacă puțin: străinilor și școlarilor le-ar fi arătat cuvîntul drept un cuvînt latin, zicîndu-le că acest răz de la început ar fi o prepoziție nevinovată și scopul lor ar fi fost atins. Căci să fie bine știut, că tuturor acestor latinizatori le pasă prea puțin de bogăția limbei, de tradițiile ei, de graiul viu al poporului, de neputința dezvoltării literaturii naționale prin întrebuițarea cuvîntelor și zicerilor iscodite de ei, de pieirea desăvîrșită a tuturor proverbelor, zicătoarelor, a colindelor și poveștilor populare, într-un cuvînt a întregii comori de idei, gîndiri și simțiri ce au strîns românii în șirul veacurilor, ei vor să arate lumii că suntem un popor de *gînte latină*. Cînd le zice cineva că latinitatea noastră nu o mai tăgăduiește nimeni astăzi, ei zîmbesc cu dispreț; cînd ai îndrăzni însă a le zice că, la urmă, obîrșia unui popor este un lucru neînsemnat în comparaire cu meritele ce are și vitalitatea sa; că ar fi

¹ V. d.e. p. 124 ș.a.

mai bine să te tragi din poporul cel mai neînsemnat, numai să trăiești, să fii puternic și cult, decât să te tragi dintr-un popor mare și să fii slab, prăpădit și disprețuit — ei te au de trădători ai națiunii române. Aceasta este cu atît mai ciudat, cu cît acești latinizatori sunt toți fără osebite mari democrați în părerile lor politice : ei propăvăduiesc de pe catedră egalitatea desăvîrșită între oameni, arătînd școlarilor că nu este nobleță de origine, că sîngele moștenit nu însemnează nimic și că fiul opincei este tot așa de nobil ca și fiul celei mai mari boierii. Dacă este așa, întreb de ce principiile de egalitate sunt bune pentru oameni și rele pentru popoare ? De ce fiul Romei este mai presus de fiul Mediei sau țării Arme-nești ? Cuvîntul acestei contraziceri trebuie să fie următorul : Acești învățători tremură de frică să nu le aducă cineva aminte, în chip de mustrare, că sunt ieșiți din rîndurile de jos ale poporului — prin urmare ei au interes de a sprijini principiul egalității între oameni cu toate argumentele științei. Pentru popoare însă lucrul se schimbă : interesul lor este de a fi cetățenii unei națiuni de o veche nobleță, pentru a fi mai presus de popoarele încunjurătoare și, mai cu seamă, pentru a fi mai presus de coborîtorii vechilor boieri ai țării ; de aceea pe aceștia îi arată, de cîte ori li se înfățișează prilejul, ca proveniți din familii grecești, fanariotice etc., prin urmare din sînge de rînd și mișelesc, iar pe dinșii ca provenind în linie dreaptă din adevărații coloni romani, prin urmare din sînge nobil și viteaz. Din această cauză, spre mai mare siguranță, ei își schimbă și latinizează chiar numele părintesc : D. *Turtă* se numește *Tertulian*, *Caș* se schimbă în *Cassiu*, *Vulpe* în *Ulpian* și *Cioară* în *Corneliu* sau *Cornelian*. Așa-

dar, din unul și același cuvînt se sprijine egalitatea indivizilor și inegalitatea colectivităților : interesul meschin al unei mici clase de oameni este adevărata cauză a tuturor acestor frumoase teorii. Însă, pentru a fi drepti, trebuie să mărturisim că acest fenomen ciudat își are și o altă tălmăcire : învățătorii ce au introdus aceste idei în școala noastră au fost mai toți bărbați veniți din Transilvania. Acolo, încunjurați de maghiari, adică de poporul cel mai asupritor și despot¹, ei trebuiau să caute un leac trufiei dușmănești ; pe acesta îl găsiră în buciurmarea unei origini mai nobile, mai vechi și mai vitejești decît cea a sălbaticilor huni ; asemenea, nemaiavînd în Transilvania o nobleță pămînteană ci numai străină, ura românilor împotriva claselor înalte este lesne înțeleasă prin vecinicele prigoniri la care au fost și sunt încă supuși. Veniți cu aceste simțiri dincoace de Carpați, învățătorii transilvani le-au trecut școlarilor lor deși la noi starea lucrurilor era cu totul alta. Astfel se esplică, pe de o parte, mirarea fostei noblețe de a se vedea deodată privită cu atîta ură, deși ea singură, fără nici un îndemn străin, se grăbise a jertfi toate urmele privilegiilor sale atunci cînd simțise că nu le mai merită din cauza pierderii însușirilor sale războinice pentru care dobîndise acele privilegii în alte vremi, pe de altă parte dușmănia neîmpăcată care de la o vreme încoace amenință de a învrăjbi clasele sociale la noi, unele împotriva altora.

¹ Autorul se referă, cum afirmă mai clar în volumul al doilea al lucrării de față, p. 20, nu la poporul maghiar ci la oligarhia din Ungaria care ducea cunoscuta politică de asuprire a naționalităților (*n. red.*).

Întorcîndu-ne la latinizarea limbii vedem că novatorii, pentru a izbuti, întrebuințează toate mijloacele, din care cel mai puternic este *școala*. Acolo se talmăcește copiilor lesne crezători de ce limba trebuiește prefăcută și este știut cît de greu se leapădă cineva de ideile ce i s-au dat în școală. Numai spirite neatîrnate și înalte se scutură de această povară, iar mulțimea cea mare o poartă cu sine întreaga viață chiar fără a-și da seamă că nu este o proprietate a sa. În afară din școală, aceia din ei ce au ajuns funcționari în vreun ministeri sau prefectură, latinizează pe nesimțite cuvintele unei rezoluții a șefului lor, care îndeobște este nepăsător pentru aceasta, sau prefăc terminația cuvintelor dintr-un raport ce trebuie să copieze, sau vîră asemenea vocabule în articule de jurnale la care sunt tocmiți ca scriitori; apoi bărbații politici, care se interesează puțin de forma limbii, și pentru care cetirea jurnalelor este neapărat o îndeletnicire de căpetenie, și-o însușesc fără greutate, o aduc la tribuna Adunărilor; de acolo trece în textul legilor; autorii răi o introduc în traducerile ce fac pentru teatru sau în alte scrieri; chiar autorii buni dar neîndrăzneți, de frică să nu rămîie îndărătul mișcării generale, o întrebuințează în scrieri și așa — fără de veste — cuvintele românești cele vechi și frumoase sunt izgonite cu nemilostivire și înlocuite prin cuvinte bastarde și urîte, biata limbă, proprietatea comună a tuturor, este jertfită interesului cîtorva! A zice că limba e jertfită nu e prea mult, căci în această formă nouă încă nici un autor nu a fost în stare să producă o scriere însemnată în proză sau în versuri. Cuvintele nouă sau înnoite au pierdut legătura lor spirituală cu cele vechi. Frazele în care se amestecă amîndouă

seamănă cu acele tablouri naționale, în care, printre figurile țărănești cu vechea lor îmbrăcăminte, ai vedea amestecate figuri de țigoveți cu haine moderne : frac, pantaloni negri și pălărie Gibus¹. Care este urmarea acestei ciudate schimonosiri ? Unii autori ce se ivesc și simt că ar avea idei de împărtășit publicului, în necunoștința limbei părintești pe care nu au mai învățat-o în școală, se ajută cum pot : negăsind o limbă literară potrivită, ei scriu în limbi străine, adică gîndesc în altă limbă și apoi traduc în minte cuvintele de-a rîndul în românește și aștern fraza astfel alcătuită pe hîrtie : aceasta se cheamă apoi limbă și literatură națională ! În România liberă limba franceză fiind mai răspîndită se scrie o franțuzească tradusă ; în Austria limba germană fiind mai comună, nu găsim decît fraze nemțești, traduse foarte rău, dar limbă românească nu se mai vede nicăiera. De aceea și limba scrisă de românii din Austria este așa de deosebită de cea de la noi, încît adeseori la cetit unii pe alții nu ne înțelegem, pe cînd poporul de jos din toate părțile locuite de români se înțelege în vorbă minunat de bine, ca și cum ar fi făcut totdeauna parte din același stat și ar fi învățat la aceeași școală.

D. T. Maiorescu în critica sa : *Limba română în jurnalele din Austria* a dat un șir de exemple foarte comice despre germanismele cu care se scrie românește în Transilvania, Bucovina etc. ; tot așa s-ar putea face cu galicismele ce se întrebuintează în jurnalele și cărțile române de la noi. Deosebirea este numai că limba românească, fiind în construcția ei mai asemănată limbei franceze decît celei germane, scrierile noastre par mai puțin

¹ Pălărie înaltă cu resort. Denumirea vine de la numele fabricantului (n. ed.)

pedante și greoaie, dar cuvintele sunt tot atît de străine.

Cînd sprijinim aceste păreri, ni se zice obicînuît că voim să ținem limba în loc, că împiedicăm fireasca ei propășire. Dar aceasta o spun numai acei ce nu vor să-și deie osteneala de-a învăța limba părintească ; ei își închipuiesc că ea se învață de la sine prin zilnica întrebuintare și că numai pentru limbile străine se cere muncă și studiu. Acestora le-am răspuns totdeauna și nu putem îndestul repeta : că noi primim bucuros cuvinte nouă, însă numai atunci cînd aceste înfățișează și *idei* nouă, sau cel puțin *nuanțe* nouă, oricît de palide și străvezii, numai aceste să aducă un adaos la bogăția limbei îndeobște ; dar cînd nu îmbogățesc limba deloc, ba chiar o sărăcesc, pentru ce să o îngreuiem și să o urășim, cu sunete nepotrivite și prisoselnice ? Se aduce prin aceasta vreun folos, ori se produce numai o încurcătură în gîndirea mulțimii ? De pildă, pentru ce să zicem *elev* și nu *școlar* ? Care este deosebirea înțelesului acestor două vorbe și ce cîștigă limba noastră cu primirea acestui nou cuvînt ? Aici nici măcar pretextul slavonismului nu există, căci cuvîntul *școlar* este de-o origine mai curat latină și prin urmare mai nobilă decît cuvîntul *elev*. Cu toate aceste astăzi, vechiul cuvînt este uitat, disprețuit ; el nu se mai găsește nici în legea învățămîntului public, nici se mai întrebuintează în *școală*, unde mai ales *școlarul* ar fi la locul său. Așadar repetăm, că primim cuvinte nouă cînd trebuința exprimării unei idei ce nu am avut ne silește. Nici un autor bun din nici o țară nu s-a împotrivit la aceasta. Schopenhauer zice hotărîtor (*Abhdl. über die deutsche Sprache*¹) :

¹ *Dizertație asupra limbii germane (germ.). (n. ed.)*

Man soll so wenig wie möglich neue Worte einführen, hingegen neue Gedanken so viel wie möglich. (Trebuie introduse cuvinte nouă cît se poate mai puține, iar idei nouă cît se poate mai multe.)

Asemenea și la noi bătrînii scriitori cumpăneau bine toate înțelesurile cuvintelor vechi, pînă ce se hotărau de a introduce vreunul străin. Aceasta se poate vedea din corespondența urmată între I. Eliad și Constantin Negruzzi¹, unde acești vechi autori se consultă adesea, în nedumerirea lor, înainte de a înfia vreun cuvînt oarecare. De aceea și Const. Negruzzi în una din scrisorile sale (no. XIV), arătînd că este învinovățit de a întrebuința neologisme, exclamă : „Ce o să fac cînd îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile ?“ Este drept că Eliad în partea din urmă a carierei sale literare s-a despărțit cu desăvîrșire de principiile ce avea mai înainte și, din cauza autorității ce dobîndise, este în mare parte vinovat de încurcătura de față a limbei românești.

Aceea ce am zis despre *elev* se potrivește întocmai pentru cuvîntul *savant*. Francezul numește *savant* pe acel ce cunoaște mult în materie de știință, pe omul ce are multă erudiție, învățatură : întocmai același înțeles cuvîntul *învățat* îl are la români : mintea mea se muncește în zadar spre a găsi vreo deosebire cît de mică în înțelesul acestor două ziceri. Cu toate acestea vedem că cei mai mulți scriitori moderni întrebuințează numai cuvîntul *savant* : „*Savantul* meu amic d. X în conferința sa ne-a spus...” „*Savantul* nostru confrate publică un studiu important despre...” Neapărat că acest epitet se dă obicinuît cu rezerva recipro-

¹ V. *Conv. lit.*, vol. VI, p. 177.

cității : /acel ce a fost numit *savant* de colegul său, dă și el același epitet iubitului său confrate și deodată ne pomenim cu un număr însemnat de *savanți*. Publicul cel mare aude acest cuvânt necunoscut, se întreabă ce o fi însemnând și, fiindcă orice este nou are o aparență mai strălucită, își zice că trebuie să fie lucru mare. Dacă acești *savanți* s-ar numi unii pe alții *învățați*, pe românește, mulțimea știind ce înseamnă acest cuvânt ar putea cerceta dacă persoana titluită cu acest epitet merită în adevăr atîta laudă și poate că nu ar împărtăși părerea scriitorului. Această cercetare se înlăturează prin întrebuițarea zicerii străine, lăsînd la o parte că împestrițarea frazelor cu cuvinte din alte limbi mai dă a înțelege că autorul are cunoștințe înfricoșate. De aceea sunt îndreptățit să, cu cît un autor va fi mai sărac în idei sau în închipuire, cu atît frazele sale vor fi mai bogate în cuvinte străine și mă întreb, nu fără îndoială, dacă printre toți *savanții* noștri se găsește un singur învățat ? Ba citeodată la citirea unei scrieri a *savanților* noștri fără voie îmi aduc aminte de următoarele cuvinte ale nemuritorului Molière :

je vous suis garant

*Qu'un sot savant est sot, plus qu'un sot ignorant.*¹

¹ Vă garantez, că un prost savant e mai prost decît un prost ignorant (fr.). (n. ed.)

SCRISOAREA II

Zicînd *răzbel* în loc de *război* limba noastră are încă neajunsul de a schimba o zicere puternică și bărbătească cu alta slabă și muieratică. Cînd rostești : *război*, simțеști îndată că este vorba de ceva serios, amenințător, pe cînd cuvîntul *răzbel* este departe de a-ți deștepta o asemenea gîndire. Aceasta este atît de adevărat, încît pînă acum toți poeții noștri — vorbesc de cei buni — nu au cîtuzezat să întrebuițeze cuvîntul *răzbel* în versurile lor, simțînd că toată puterea și prin urmare tot efectul versului s-ar pierde dacă s-ar aluneca pe povîrnișul acestor neologisme :

Alecsandri zice :

Crunt *război*, privire cruntă !

Fiul Romei se încruntă...

(Sentinela romană)

Bolintineanu :

De la lungi *războaie*, Mihai cu mărire

Intră-n capitală cu a lui oștire...

(Întoarcerea lui Mihai)

Gr. Alexandrescu :

Căci războiul e bici groaznic care moartea îl iubește
Și ai lui singerați dafini, neamurile împletesc.

(Umbra lui Mircea)

Const. Negruzzi :

Se întorc cu bărbăție, se înșiră iar la loc
Și războiul se-nclăștează mai ucigaș, mai cu foc.

(Aprodul Parice)

Donici :

Acolo nu sunt războaie
Toți în pace viețuiesc...

(Lupul și cucul)

Văcărescu :

Căutătura-ți vra război
Zimbirea-ți cere pace.

(Epigramă)

Beldiman :

Contenește tot războiul : îl scot afară pe mort
Cu nespusă întristare pe minile lor îl port.

(Jalnica tragedie)

În poesia populară e de prisos a mai spune că
se întrebuințează numai cuvîntul război, d.e. :

Ori la nunți, ori la război
Cînd ne-om lupta noi cu voi.

(Român Gruie-Grozovanul)

Dar chiar din tinerii poeți moderni, care adese-ori cad în greșeala de a întrebuința prea multe

neologisme prisoselnice, acei ce au cîtuși de puțin talent se împotrivesc cu bărbăție la cuvîntul *răzbel*, așa d.e. D. Scurtescu zice :

Din nou răsună arma, se nasc din nou *războaie*
Și sîngele pe cîmpuri se varsă în șiroaie.

(Odă la Hertegovina, în Calendarul
pentru toți pe anul 1877)

Foarte curios și totodată caracteristic este că novatorii vor să izgonească din limbă cuvîntul strămoșesc *război*, tocmai atunci cînd românii au pierdut obiceiul războaielor. Vechile noastre cronice arată că românii erau odinioară un popor războinic ; ce fel sunt ei astăzi ? ¹ Această întrebare ne dovedește ceea ce am zis în scrisoarea întâia că adeseori introducerea unui cuvînt nou în locul unui vechi, departe de a ne îmbogăți limba ne-o sărăcește, căci cu vechiul substantiv sunt legate multe alte ziceri care nu se pot întocmi după cel nou și astfel rămîn pierdute. Din *război* s-a făcut *războinic* și *a se război*, dar din *răzbel* putem oare face *răzbelnic* sau poate chiar *răzbelic* (terminația în *nic* fiind osîndită ca slavonă de latinizători) și *a se răzbeli* ? Oricare român ar auzi aceste ziceri deșanțate și mai cu samă pe aceea din urmă ar rîde fără voie. D. B. P. Hășdeu, pentru a arăta ridiculul acestor vorbe, au alcătuit din ele cîteva fraze ce nu voi reproduce, dar pe care ar trebui să le citească toți autorii moderni spre a se dizgusta cu desăvîrșire de aceste înnoiri. ² Prozatorii români cei buni au întrebuițat totdeauna vechile cuvinte *război*, *războinic*, *a se război*, dovadă

¹ Studiul acesta a fost scris înainte de 1877.

² Cu toate aceste — lucru ciudat — d. Hășdeu scrie astăzi *răzbel*, v.d.e. : *Columna lui Traian* pe februarie 1877, p. 88.

ne dau scrierile unor autori ca : Bălcescu, Const. Negruzzi, M. Kogălniceanu, Odobescu etc., iar poeții au avut o deosebită plăcere de a împodobi versurile lor cu adiectivul *războinic* și cu verbul *a se război*. Cirlova începe o poezie a sa foarte cunoscută prin cuvintele :

Frații mei, feciori *războinici*...

Conachi zice :

Dar toate în astă lume sunt supuse la schimbare
Se războiesc, se sfărîmă, se prefac fără-ncetare.
(Cercare de voroavă asupra omului)

Alecsandri :

Apărători ai crucii voi îi cunoașteți bine
Căci pentru-a lor risipă ați *războit* cu mine.
(Dumbrăva-Roșie)

Acolo va fi altarul zice falnicul monarc
Ce se-nehină și se pleacă pe *războinicul* său arc.
(Zidirea mînăstirii Putna)

Bolintineanu :

De maghiari *războinici* fugă-nconjurat
(Mihai scăpînd stîndardul)

N. Schiletti :

Și ai regelui *războinici* se închin la Dumnezeu
((Blăstămul cîntărețului — tr.))

Cum ar suna toate aceste frumoase versuri, dacă am înlocui vechea formă a acestor cuvinte prin cea nouă ? Încercarea este lesne de făcut și ..

osebirea se poate vedea foarte ușor. Versul lui Conachi citat mai sus ar suna așa :

Dar toate în astă lume sunt supuse la schimbare
Se răzbelesc, se sfârșimă, etc.

Acolo trebuie să ajungem cu furia neologismelor ? Eu unul nu mă îndoiesc că toți acei cari țin la frumuseța, sonoritatea și bogăția limbei noastre îmi vor împărtăși părerea și vor striga împreună cu mine : Război răzbelului !

O zicere tot așa de curioasă este *moravuri* în loc de *năravuri*. Scopul a fost și aici de a da vechiului cuvânt de origine străină o aparență de latinitate, puindu-l cu meșteșugire în legătură cu substantivul latin *mos, mores*. Și aici adevărații puriști au disprețuit orice învoială. Simeon Bărnuț d.e., cel mai pur dintre puriști, zice fără sfială *mori* pentru *mores*¹. Însă acest cuvânt pare cu atât mai ciudat, cu cât *mori* este în românește pluralul substantivului *moară*. Întrebuințarea cuvântului latin ar da loc prin urmare la vecinice neînțelegeri.

De exemplu dacă am voi a traduce în românește următoarea frază franceză : „*Chez les peuples qui ont des mœurs les filles sont faciles et les femmes sévères etc.*“, am zice „La popoarele care au *mori*, fetele sunt ușoare și femeile aspre...“

¹ V.d.e. : *Dreptul public al românilor* § 17, p. 22 și alte locuri multe. Spre marea mea mirare am mai găsit cuvântul *mori* întrebuințat și în o scriere de tot nouă, în adresa Curții de Casație din 31 dec. 1876 către m.s. domnitorul : „Sunt trecuți 18 ani, prea înălțate doamne, de când puterile cele mari ale Europei, care, prin comisari speciali studiaseră țara noastră sub raportul instituțiunilor, al culturai și al *morelor*, au înscris în Convențiunea“ etc. (vezi *Monit. ofic.*, nr. 15 din 12 ian. 1877).

de unde s-ar păre că după J. J. Rousseau, autorul acestei fraze, virtutea femeilor este în strînsă legătură cu citimea de făină ce se macină într-o țară. Așadar din aceeași cauză din care s-a zis *răzbel* și nu *bel*, s-a zis și *moravuri* și nu *mori*, dar în tot cazul pentru nimic în lume nu s-ar fi păstrat vechiul cuvînt *năravuri*, căci acesta era de obîrșie barbară și prin urmare trebuia stîrpit cu orice preț.

Iată pentru ce astăzi avem *moravuri* în loc de *naravuri* cum aveau părinții noștri ! Dar cît de mult am pierdut cu această schimbare ! Verbul *a se nărăvi*, oricît ne-am încerca, nu-l putem preface în *a se morăvi* ; un cal cu *narav* nu va fi nici odată cu *morav*, și de lup nu vom mai pute zice că pârul și-l schimbă, dar *moravul* nu, căci un glas din lăuntru ne-ar muștra pentru această schimosire a limbei. Chiar novatorii se sfiesc de a întrebuița vorba *morav* în singular și cu drept cuvînt, căci ce nume am da atunci unui locuitor din Moravia ?

Așadar pentru plăcerea naivă de a latiniza o mică silabă dintr-un vechi cuvînt, am pierde singularul unui substantiv, un adiectiv, un adverb, un verb și un șir de ziceri, zicători și proverbe frumoase și caracteristice, dînd astfel o avere reală în schimbul unei năluciri. Lucrarea noastră ar fi tot așa de deșantată ca aceea a unui boier mare din Moldova, care a dat domnitorului țării toate moșiile sale pentru ca acesta să-i sărute mîna în fața mai multor marturi și să-i hărăzească titlul de *baş-boier*. Domnitorul i-a sărutat mîna, i-a încuviințat titlul și la mazilire s-a găsit stăpîn peste cea mai însemnată avere teritorială din țară, pe cînd boierul a văzut cu amărăciune noul său titlu luat vecinic în rîs și la bătrînețe a

rămas cerșitor. Nu cred că suferințele sale se alinau atunci prin aducerea aminte că odinioară își împlinise o ridiculă și trecătoare deșertăciune.

Unii însă vor zice poate că cuvîntul *narav*, *naravuri* nu are un înțeles identic cu *mores*, *moeurs*, căci prin *naravuri* s-ar înțelege *moravuri* rele. Chiar așa de-ar fi, de unde cuvîntul *morav* care înlocuiește întocmai pe cel vechi, ar dobîndi el însușiri pe care acesta nu le-ar fi avut? Este mai presus de orice îndoială că *moravul* sau trebuie să fie înlocuitorul deplin a vechiului *narav*, precum noul *răzbel* înfățișează întocmai pe vechiul *război*, sau trebuie să aibă o cu totul altă formă, să fie adică un cuvînt cu totul nou. Însă aceasta poate fi îndoicnic numai pentru *narav* în singular și e desigur neadevărat pentru *naravuri* în plural. Dovadă ne dau tot felul de scrieri și mai vechi și mai nouă. Lăsînd la o parte cărțile bisericești și pe cronicarii noștri, în special pe Ureche care întrebuintează cuvîntul *naravuri* foarte des, aș putea cita o mulțime de alte exemple. Mă voi mărgini însă numai la cîteva :

În *Foaia pentru minte* din 1843 găsim cuvîntul *naravuri* adeseori ; la pag. 265 d. ex. se zice „legile și *naravurile*“. La pag. 44 asemenea : „...care toate adaogă la stricarea *naravurilor* bune“. La pag. 254 : „...pentru că toată lumea cea cu *naravuri* bune îi hulește“¹. Adăogirea epitetului *bun* în aceste fraze este o dovadă foarte mare, că vorba *naravuri* nu are în sine un înțeles rău, căci dacă ar fi identică cu obiceiuri *rele*, adăogirea calificativului *bun* ar fi o contrazicere și prin urmare un *nonsens*.

¹ Gr. Lazăr, *Precuvîntări la Abecedar*, 1820.

Dacă *naravuri* ar însemna o aplecare obicinuită spre rele, precum însemnează cuvîntul *viciu*, desigur că tot așa de puțin s-ar fi putut zice *naravuri bune*, pe cît se poate zice *viciuri bune* sau *virtuți rele*.

În traducerea *Descrierii Moldovei* de prințul Dimitrie Cantemir, făcută la 1806 sub îngrijirea preasfințitului Grigorie, mitropolit Ungro-Vlahiei, capitolul XVII este intitulat *Despre naravurile moldovenilor*. Cuvîntul *naravuri* se păstrează și în ediția tipărită la Mănăstirea Neamțului în 1825. Asemenea în ediția tipografiei francezo-române din Iași din anul 1851 :

„Năravurile românești încet, încet s-au părăsit. De ar învia un Radu-vodă, un Matei-vodă și un Ștefan-vodă al Moldovei să vadă legile și năravurile românilor de acum.“

Bojinca, în precuvîntarea cărții sale : *Anticele romanilor*, scrie : „Anticele sau vechimile romanilor cuprind în sine datinele și *naravurile* romanilor, precum în cele religioase așa și în cele politicești etc.“

Donici și C. Negruzzi în traducerea satirelor lui A. Cantemir întrebuintează cuvîntul adeseori :

Ar fi mai de iertare la unul ca acela
Atuncea să se plîngă cînd vede pe-un nevrednic
Tîmpit întru *naravuri*, precum și întru neam etc.

(Satira II)

Naravurile rele tu nu le-ngăduiești
Cu mare cutezare le rîzi, le înfrunți.

(Satira IV)

Asemenea cetim și în Gr. Alexandrescu :

Au trecut vremile-acelea, vremi de fapte strălucite
Însă triste și amare : legi, *naravuri* se-ndulcesc.

(Umbra lui Mircea)

După cine trebuie să ne luăm ? Avem, pe de-o parte toată literatura veche, avem din cea nouă pe scriitorii cei buni, adinci cunoscători ai geniului și formei limbei noastre, avem graiul viu al poporului și toată bogăția literaturii populare ; iar pe de alta avem cițiva pedanți ce ar voi să încuie limba în îngustele saltare ale regulelor lor și cițiva gazetari, plătiți să umple pe fiecare zi, bine sau rău mai multe coli de hirtie, muncă mecanică care prin chiar firea ei este protivnică oricărui studiu serios și oricărei cugetări adinci. Judece tinerii autori și învățători, care din aceste două cumpene trage mai mult !

SCRISOAREA III

Scriitorii *strică-limbă* se împart în trei categorii : Întăia este acea a latinizatorilor sau pedanților, cum îi numește Alecsandri. Puternici într-o vreme, cînd domneau fără mărginire asupra școlilor, ei astăzi scad din ce în ce mai mult la număr. Puținii cîți au mai rămas, privesc cu ochii plini de lacrimi la risipa clădirii lor, risipă ce nu mai pot împiedica. Cei de pe urmă reprezentanți, împresurați din toate părțile, s-au întărit ca într-o cetățuie în Societatea Academică, de unde se mai apără pe cît le este cu putință. Dicționarul academic este suprema încercare de a păstra prestigiul ce avusese, și tocmai acesta le dă lovirea de moarte, căci prin adunarea la un loc a tuturor deșanțatelor lor cuvinte și ziceri, ridiculul a ieșit la lumină cu atîta strălucire încît chiar ucenicii lor cei mai credincioși se feresc acum de dinșii.

Categoria a doua se compune din germanizatori : Aceștia, nereprezențați în România, ci numai în Austria, se deosebesc de cei întăi prin aceea că strică limba numai de nevoie, nu din principiu. Făcînd învățăturile lor în școli nemțești de la

vîrsta cea mai fragedă, ei își însușesc modul nemțesc de gîndire și în acesta scriu și grăiesc românește. La ei se vede un fenomen foarte curios : dușmani de moarte ai germanismului de a căruia întindere pîntre români tremură ca de cea mai mare primejdie ce amenință naționalitatea noastră, tocmai ei sunt acei ce-l introduc, fără voie, în mulțimea poporului. Chipul lucrării lor este acesta : Ei iau fraza nemțească și schimbă fiecare cuvînt cu unul românesc ; dar necunoscînd limba lor, parte iau cuvinte latine neîntrebuintate și necunoscute de popor, parte alcătuiesc cuvinte întortocheate care au de scop de a reproduce întocmai pe cele nemțești, dar firește nu deșteaptă în mințile românilor nici o idee limpede. Cuvintele sună ciudat și fraza întreagă, în construcția ei străină, și mai ciudat încă.

Pe lîngă numeroasele exemple despre aceasta ce ne dă d. T. Maiorescu în critica sa *Limba română în jurnalele din Austria*¹ mai adaog cîteva luate din limba lor juridică.

D-nul S. C. pornește un proces la tribunalul din Arad contra d-lui D. S., și zice între altele în petițiunea sa :

„...mă rog de onoratul tribunale comitatense, ca... să binevoiască a *enuncia* :

Că jumătate din averile notate întru cartea fund. pentru Paulisiu la nr. 132 pe baza dreptului de succesiune este proprietatea mea și ca *incatul* D.S. : este *deobligat* a preda această jumătate din *lăsămîntul* moșului meu M.S. în posesiunea mea și ca *incatul* e deobligat a-mi *solvi* în decurs de 15 zile sub *greumînt* de esecutiune spesele *specificînd* în decursul procesului, rezervîndu-mi dreptul d-a

¹ V. *Critice*, ediția din 1892, p. 135.

cerca dezdaunare pentru fructele folosite pe nedrept din această jumătate."

D-nul T. D. cheamă în judecată pe d. F. R. înaintea tribunalului de Radna și zice între altele în petițiunea sa :

„*Detorașul* a conto pretensiunii a fost lucrat mai multe cîte toate și la 1 ianuarie de est timp și-a formulat conta sa anecșă aci sub B. în suma de fl. 188 v.a. dară restul n-a solvit în *mînia mai multor provări amicabile* neci creditorului, neci *cesatariului*, neci mie celui ce în puterea *decisului* de sub C. sum curătorul de sequestru al bunurilor socrului meu I. C. care actualminte se află sub cercetare la comisariatul reg. din Seghedin."

Comparînd limba juridică română din Austria, cu cea din România, se găsește vreo asemănare ? Socotesc că cei mai mulți juriști de la noi nici vor înțelege ceea ce se cere prin petițiile citate.

Însă de lățirea acestei a doua clase nu avem a ne teme, căci limba ei e mult prea străină poporului român pentru a străbate vreodată pînă la el ; ea nu se întemeiază pe nici un principiu ca aceea a latinizatorilor pentru a putea fi sprijinită în teorie și autorii înșii au dorința de a schimba chipul lor de a scrie. O îndreptare se poate chiar vedea de cîțiva ani încoace și va fi tot mai simțitoare, cu cît vor înflori institutele românești de învățămînt în Austria și cu cît românii de acolo vor intra în o atingere mai deasă și mai intimă cu românii de dincoace de Carpați.

Categoria a treia cea mai numeroasă și mai primejdioasă se compune din acei ce vom numi *franțuziții*. Istoria lor începe pe la anii 1845-46 cînd un număr de tineri crescuți în Paris se în-

toarseră în patrie. Încântați de strălucirea civilizației franceze pe care o văzuseră de aproape, uimiți de deosebirea cea mare dintre patria lor și țara în care petrecuse un timp atât de îndelungat plini de entuziasm și cu inimi tinere și lesne crezătoare, ei începură de îndată a lucra la reformarea societății noastre. Această activitate a lor avu cea întâi urmare practică în anul 1848, când plini de încredere în principiile ce supseseră în școlile și societatea franceză, se măguliră cu speranța că vor pute întocmi țara noastră după chipul și asemănarea acelui popor mare, viteaz, generos și luminat cu care avem o depărtată înrudire prin comuna noastră origine și prin oarecare foarte puține și foarte mici asemănări de caracter. Lucrarea acestor tineri entuziaști avu urmări și bune și rele pe care le simțim mai mult acum decât atunci și care se vor judeca cu mai mare dreptate și nepărtinire încă de generațiile viitoare. În privința limbei, de care singură mi-am propus să vorbesc aici, se poate spune că la început aceia din tineri ce aveau menirea de a deveni autori, au făcut numai bine. Mai moderați în această privință decât în privința politică și socială, ei au dezvoltat limba românească pe calea apucată de scriitorii buni ce am avut la începutul veacului nostru, mai cu seamă de la 1821 încoace. Cu începerea reformelor s-au înfiat și un număr mare de cuvinte luate din limba franceză, dar mai toate trebuitoare și folositoare : ei scriu românește așa de curat, încît orice scriere a lor ne place și ne atrage pe nesimțite. Desigur că tot așa ar fi urmat mersul și propășirea limbei, dacă deodată, cam de la proclamarea Unirii Principatelor, nu ne-ar fi apucat pe toți o ameteală neînțeleasă și, cuprinși ca de un vîrtej, nu am fi început a sfă-

răma cu o grabă și o rătăcire nepreceptută tot ce ne rămăsese din trecut, binele ca și răul. Cauza acestei mișcări oarbe trebuie să fie creșterea străină ce am apucat a da celui mai mare număr al copiilor noștri. Cu introducerea deplinei egalități de drepturi, copii din toate clasele sociale se trimiteau de mici în Paris, unde înstrăinați de țară, de părinți, desfăcuți de toate amintirile naționale, și atrași de acel popor francez care, ca nici un altul, are meșteșugul de a plăce și de a contopi elemente străine în sinul său, se depărtau fără voie de legăturile patriei și se întorceau străini în mijlocul poporului lor. Plecați de mici ca români buni, ei se întorceau mari ca răi franceji.

În țară însă reformele începute îi sileau mai pe toți să intre în viața publică pentru care cunoștința limbei românești era neapărată. În saloane, în corespondență și în convorbiri private, limba franceză se introdusese, dar în viața publică aceasta era cu neputință. Deci, în graba de a se arăta, de a ajunge, de a câștiga, de a străluci, ei nu mai aveau nici timp, nici plăcere de a se munci întru învățarea limbei părintești și astfel parte de nevoie, parte din ușurință, ei vorbiră și scriseră românește așa cum le venea mai îndemână, adică cu construcția franceză și cu cuvinte franceze. Nici măcar nu-și dădeau osteneala de a înlocui în frazele lor zicerea străină cu una românească, precum se încearcă a face românii din Austria, ci puneau în pripă pe cea franceză fără mai multă cercetare. Legi nouă impunându-se poporului cu grămada, textul acestor legi ne înfățișează o icoană credincioasă a limbei lor. Pe lângă aceasta, viața noastră politică, așa precum ne-a făcut-o instituțiile de astăzi, aducînd cu sine înmulțirea școlilor, parlamentarismul cu cuvîntările sale, întin-

derea jurnalismului, a teatrului, în toate aceste se vede o neîngrijire și o necunoaștere a limbei cu atât mai mare, cu cât pripa lucrării nici le mai lasă un timp de cugetare cât de mic. Acei care nu învățase la școala străină trebuiră să urmeze pilda lor; parte de nevoie, precum advocații, judecătorii, împricinații și toată gloata micilor funcționari chemați de a pune în lucrare nămolul de legi nouă ce căzuse pe capul lor, parte de rușine că să nu fie învinovați că sunt oameni incuți și ruginiți. Chiar bătrînii, cuprinși de frigurile ce bîntuiau întreaga noastră societate, alergau orbiș înainte în această goană obștească; ba ce e mai mult autorii și poeții buni, care odinioară încîntase poporul românesc cu scrierile lor, se grăbeau în ediții nouă a-și asemăna limba după modă și stricau astfel cu o mină hulitoare frumuseța limbei cu care deșteptase printre români simțirea naționalității, cîteva zeci de ani mai înainte. D-nii G. Sion, C. Bolliac și mulți alții, pîntre care răsar mai cu samă Bolintineanu și Eliad ne dau cele mai lămurite pilde despre aceasta. Cîteva scriitori din 1848, puțini la număr, între care mai cu samă V. Alecsandri, — ei care începuse mișcarea reformelor — stăteau acum uimiți în fața faptelor ce se petreceau înaintea ochilor lor. După oarecare încercări de a opri puhoiul prin bune sfaturi, sau prin luări în rîs, văzînd că rămîn nebăgați în samă, ei se retrăsese plini de mîhnire din mișcarea generală. Poporul aluneca neoprit pe acest povirniș primejdios pentru individualitatea sa, cînd deodată mărimea răului pare a fi produs deșteptarea: Bunul simț se arată din nou, mai întăi sfios, apoi cu tot mai mult curaj pe fiecare zi cemergerge. Dar cu ce dușmani, cît de puternici și cît

de numeroși are să se lupte ! Cu mai întreagă adunare a legiuirilor, cu tot aparatul regulamentelor de administrație, cu scriitorii jurnalelor politico-literare, cu cei mai mulți oameni politici și, ce e mai primejdios, cu un foarte însemnat număr de învățători și scriitori. Însă izbînda nu poate fi îndoielnică. Limba nu poate fi scoasă cu meșteșugire și năprăsnicie din calea ei firească, căci, dacă românii au pierdut alte tradiții ale lor prin întîmplările istorice, limba a rămas de-a pururea vie și statornică ; ea nu a fost pierdută și regăsită, ci a urmat drumul ei încet și regulat. Literatura populară ce acum se adună ne dă despre aceasta cea mai bună dovadă și este cel mai puternic sprijin al bunilor scriitori. De altmintrelea ceea ce mă mîngîie este că, prin răstimpuri asemănate au trecut și alte popoare. Pe la sfîrșitul veacului al 17 mulți autori engleji, uimiți de strălucirea literaturii franceze care atunci ajunsese, în privința formei, la culmea frumuseții și atrași de înfriurirea politică și socială a Franciei asupra poporului englez, căzură în același păcat, deși nu într-un grad așa de întins. În Germania asemenea este știut, cum frumoasa limbă a lui Luther fusese schimonosită și prin latinizări nesfîrșite ale pedanților și mai cu sămă prin înfriurirea scriitorilor ce urmau cu atîrnare pe literații franceji, pînă ce un mare critic și un însemnat număr de autori geniali arătară poporului lor calea cea adevărată. La noi, deși epoca oamenilor de geniu poate nu a venit încă, totuși răul pare a fi ajuns la culme. Trebuie să mai dovedesc aceasta cu exemple ? N-aș avea decît a lua în mînă mai orice carte nouă, mai orice număr de jurnal din cele ce apar pe fiecare zi ; n-aș avea decît a cita

oricare cuvînt ținut în corpurile legiuitoare sau înaintea vrunui tribunal. Cu alt prilej, sunt acum zece ani, am mai luat în ris această străinomanie introdusă în limba noastră (v. *Gramaticale în Copii de pe natură*), astăzi mă mărginesc la cîteva exemple speciale, luate din jurnale cu totul nouă și din discursuri făcute de curînd de bărbați politici cunoscuți :

În *Fulgerul* din 23 ian. 1877 se cetește :

„În Mesopotamia a izbucnit holera, *ravagele* (stricăciunile) ce a făcut...”

În *Pressa* din 17 fevr. 1877 :

„Să vedem cînd o să *finim* o dată cu acest *compt* ? îl întrebă într-o zi unul din *creanțierii* săi, (*finir, compte, créancier* — în loc de a sfîrși, socoteală, creditor).“

În același jurnal din 13 martie citesc verbul *a suplia* (*supplier*). Cuvîntul *pantă* (*pente*) în loc de povîrniș se întrebuințează foarte des. Pe d. N. Ionescu, unul din oratorii noștri cei mai cunoscuți, l-am auzit rostind o dată în Adunarea deputaților : „Noi din această *sacrosanctă incintă* (*enceinte*) să ne ferim de a luneca pe această *pantă* periculoasă etc.“

D. G. Vernescu fost ministru de interne, în șed. Adunării din 11 martie 1877 întrebuințează verbul „*a se recria*“ (*se récrier*).

Jurnalul *Timpul* a numit multă vreme comisiunea însărcinată cu facerea instrucției miniștrilor *dați* în judecată.

„Comitetul de *salut* public.“

Un *salut*(!) masculin, te infiori cînd citești asemenea cuvînte ! ¹

D. N. Blaremborg, în o ședință memorabilă a Adunării, numește dăunăzi trupele străine intrate în România — *invahisori* ! (*envahisseurs*, năvălitori).

Din cursul de literatură generală al d-lui D. Droc-Barcianu (București, 1877), carte ce ne poate fi de povățuire cum *nu* trebuie să se scrie românește, aleg din mii de exemple numai unul de la p. 51.

„Două excese sunt de evitat în stilul epistolar : 1. ...figurile strălucitoare și pompoase, *tururile (les tours) pompoase* etc.“

D. Chițu, actual ministru de instrucție publică, în adresa din anul c. cu no. 12.298 serie :

„Funcționarii agenției române, care *depasînd (dépasant)* orice idee de competență etc.“

D. Ioan Ghica în ședința Senatului din 9 fevr. 1877, zice :

„La Hamburg nu se primește griul nostru, decît cu o *pesă (poids)* oareșicare...“

Mi s-a întimplat să citesc o carte de judecată, în care un judecător de pace condamnă pe un împricinat la „*freuri de proces*“ (*frais du procès*) ².

¹ Trebuie să mărturisesc că de o vreme încoace jurnalul *Timpu*l și-a îndreptat limba foarte mult. Asemenea și jurnalul *Românul*. Se vede că acte naționale însemnate, care mișcă adînc inima unui popor, produc efectele sale binefăcătoare în toate privințele.

² Cheltuieli de judecată (fr.). (n. ed.)

Mai cu samă două vorbe franceze nou introduse și obștește întrebuințate, sunt cu atit mai ciudate, cu cît ele există în românește din vechi, sub un cu totul alt înțeles. Aceste sunt vorbele *sol* și *cursă*. Astăzi toată lumea dă cuvîntului *sol*, după limba franceză, înțelesul de pămînt : d.e. *solul* nostru este inviolabil ; să apărăm *solul* strămoșesc... etc., pe cînd *sol* însemnează un trimis sau reprezentant al țării, agent diplomatic etc., de unde și *solie* însemnează *legațiune*, misiune diplomatică. Iar *cursă* se întrebuințează astăzi pentru cuvîntul *alergare*. În București cînd sunt alergări de cai, afișele lipite pe pereți îndeamnă publicul să vie la *cursele* de la Băneasa. Cît ar fi rîs bătrînii noștri cetind asemenea invitări ! Ei știau că în românește *cursă* însemnează un instrument sau mașină care are scopul de a prinde pe cineva pe neașteptate, o capcană, și le-ar fi părut curios de a fi poftiți la o cursă ce li s-ar întinde. În Iași afișele îndeamnă pe public să vie la *alergările* de pe șesul Bahluiului. Pentru ce acest cuvînt românesc nu se întrebuințează și la București ? Odiñoară românii nu aveau alergări de cai. La înființarea lor, urmată la Iași cam pe la anul 1850, inițiatorii acestei petreceri s-au întrebat cum trebuie să-i zică pe românește, și și-au adus aminte de o novelă a lui Constantin Negruzzi scrisă în anul 1836 și intitulată *O alergare de cai*, novelă în care intriga începe la prilejul unei asemenea alergări în Chișinău¹. Cuvîntul era bun fiindcă reproducea ideea întocmai ; era introdus de un autor cunoscut, prin urmare a fost primit și s-a păstrat. În București însă alergările, înființîndu-se abia în anul 1875, inițiatorii au făcut cum fac

¹ V. Const. Negruzzi, *Scrieri complete*, vol. I, p. 35.

mai toți românii culți de astăzi : n-au mai cercetat de avem vorbă în limbă sau nu, ci au luat cuvîntul francez fără multă bătaie de cap. De aceea jumătatea societății pentru îmbunătățirea cailor din România aflătoare în București are *curse*, iar a doua jumătate, cea de la Iași, are *alergări* !

Dar nu numai cuvinte singuratece, ci întreaga construcție a frazei este franceză, ba chiar locuțiuni sau zicători și proverbe franceze se întrebuintează, traducîndu-se din cuvînt în cuvînt. De cîte ori am auzit și cetit în scrieri moderne ziceri ca „și încă !“ pentru francezul „*et encore !*“ sau „la ce bun ?“ (*à quoi bon*), „aceasta sare în ochi“ (*cela saute aux yeux*), *îți voiesc pentru aceasta* (*je vous en veux*) etc. Am văzut chiar citat ca proverb românesc pe următorul : *la bun auzitor salute !* (*à bon entendeur salut !*).

Pînă într-atîta lumea cultă și-a identificat gîndirea și vorbirea cu cele franceze, încît se miră, dacă cineva nu pricepe această limbă a lor. Toți uită că locuțiunile și proverbele sunt proprietatea exclusivă unui popor, sunt ieșite din felul său original de a concepe lumea, că s-au alcătuit o dată cu dezvoltarea poporului în toate manifestările vieții sale și că, avînd înțeles pentru dînsul, ele nu au nici un înțeles pentru un popor străin. Dacă aș întoarce lucrurile și aș traduce un proverb românesc în franțuzește, aceasta s-ar vedea de îndată foarte lămurit, așa d.e. unul din cele mai originale și mai frumoase din proverbele noastre : *rău cu rău, dar mai rău fără de rău* are pentru noi românii un înțeles foarte limpede, pe cînd : *mal avec mal, mais pire sans mal*, este pentru franceji o frază de om smintit. Dacă noi zicem, am *mers strună* sau am *picat* de pe drum, nu dau tatarii, mort-copt, calea-valea, na-ți-o bună, caracteristicul :

apoi dă ! etc. miile aceste de locuțiuni sunt ale noastre propriu, înțelese numai de noi, și fără înțeles pentru alte popoare, precum acele străine, oricât le-am traduce nu au nici un înțeles și nici un preț pentru noi.

Toți acei care vorbesc, sau scriu sau învață pe copii în această limbă stricată fac numai rău originalității poporului nostru. Este foarte trist de a vedea că mulți tocmai din cei ce au nesfârșit cuvântul „naționalitate“ în gură și se laudă cu simțirile lor naționale, ne sfărîmă limba părintească, elementul de naționalitate cel mai puternic. A nu învăța limba poporului, a nu-ți da osteneala să pătrunzi firea ei adevărată, ci a o privi ca o jucărie pe care toți au dreptul să o sfîșie după plac, este fapta unui om ce nu respectează de loc naționalitatea sa. Ori de vom schimba limba noastră în limbă latină, ori de vom germaniza-o, ori de vom înăduși-o sub un nămol de cuvinte și ziceri franceze, fie cu voie, fie fără voie, rezultatul este același : dărimăm cel mai trainic element, cea mai puternică temelie a naționalității române !

SCRISOAREA IV

Pentru a da dovadă pipăită despre deosebirea cea mare ce este între adevărata limbă românească și aceea în care scriu germanizatorii, franțuziții și pedanții, m-am încercat să întocmesc câteva fraze după chipul cum ar scrie aceste deosebite specii de autori. Am luat de la întâmplare un pasaj din unul din cei mai buni prozatori români, din Bălcescu și — nu fără greutate — l-am tălmăcit în deosebitele limbi românești moderne. Pasajul luat din *Epoca românilor sub Mihai Viteazul* și anume din epizodul lui Răzvan-vodă, este următorul (v. *România literară* din 1 ian. 1855; p. 7) : „Dar să întoarcem mai bine ochii de la această cruntă priveliște ce răscoală inima... fărădelege uricioasă ce va rămîne o pată vecinică de necinste asupra numelui lui Ieremia Movilă, carele o porunci și asupra polonilor, care o suferiră fără împotrivire, cu atât mai mult că Răzvan era prinsul lor ! În drumul de la Suceava la Baia și până astăzi se pomenește: Movila lui Răzvan-vodă, locul unde zac oasele viteazului domn.“

Sunt încredințat că oricare autor modern ar fi voit să rostească întocmai această gîndire a lui

Bălcescu... mai întâi nu ar fi întrebuințat cuvintele : *crunt, priveriște, rășcoală, fărdelege, uricios, vecinic, necinste, porunci, împotrivire, prins, pomenește, viteaz* și poate nici *domn* și apoi ar fi dat frazei întregi o construcție cu totul alta. Iată cam în ce chip ar fi scris autorii germanizatori :

„Să ni întoarcem noi însă mai bine privirea de la acest înfiorătoriu, revoltătoriu aspect (sau chiar *aspect*), fapt criminale, care ca o eternă peată de rușine va apăsa pe numele lui Ieremia Movilă, care lăsa să se exeqeze și pe acela al polonilor care, tăcînd, asupra propriului lor captiv de resbel, lăsară să se întimplă. Pe calea între Suceava și Baia și astăzi se îndegetează încă tumulul Răzvan sub care pauzează osemintele bravului principe.“

Cum ar fi scris mai toți autorii moderni din România — franțuziții — este foarte ușor de gicit. Fraza lui Bălcescu o gîndești încă o dată în limba franceză și apoi o traduci în românește, puind fără grijă cuvinte franceze unde ale noastre îți sunt necunoscute :

„Dar să ne deturnăm mai degrabă ochii de la acest teribil spectacol care ne sulevează inima, crimă abominabilă care se va considera eternel-minte ca o pată de dezonoare pentru numele de Ieremia Movilă, care o ordonă și pentru polonezii, care nu se opuseră la execuțiunea ei, cu atît mai mult că Răzvan era prizonierul lor. Pe drumul de la Suceava la Baia se menționează pînă în zilele noastre Movila Răzvan-vodă, locul unde repăuzează osemintele acestui brav principe.“

~ Celor mai mulți din cetitori limba aceasta va păre foarte corectă, așa s-au deprins cu diînsa ! Iată acum și chipul cum ar fi scris pedanții. Toate cuvintele subliniate le-am luat din *Dicționarul*

academic, păstrînd și ortografia acestui op savant :

„Dero se ni *invertem* mai bene oculi-i de la aquestu-a *fierroce conspectu* que revuluta anim'a ...*sceleratione odiosa* que va *permane* una *maculatione eterna* de *inhonore super* nume-lui lui Geremia Monticellu¹ quarele *discernesse* si *supera* poloniloru quari-i se *sumessere* fora *oppusitione* cu *attantu* mai multu co Resvanu era *prensullu* lor de *bellu* ! In *vi'a* de la Sucev'a pone la Bai'a și pone ast'a die se face *mentione-a* : *Monticullului* Resvanu *regnatariullu*, *locatione-a* in quare *iacu ossa-le valente-lui duce*.”

Aceste sunt chipurile în care se scrie astăzi românește și încă eu, deși mi-am dat osteneală, nu am putut reproduce cu toată credința feliul de a scrie a deosebitelor categorii de autori români, căci alta este a scrie în mod firesc, și alta de a întocmi frazele cu meșteșugire în scop de a imita. Eu am *tradus*, deci am păstrat construcția frazelor lui Bălcescu, pe cînd autorii *compun*, și, prin urmare, întocmesc frazele lor proprie. Aceste însă ar fi fost, sunt sigur, mult mai străine limbei române decît acele alcătuite de mine.

Întreb pe orice român adevărat, care din aceste deosebite limbi românești este mai frumoasă, mai bună și mai originală ? Mulți autori tineri, jurnaliști și chiar învățători îmi vor zice, precum mi-au mai zis și încă cu luare în rîs, că limba lui Bălcescu este învechită, *arhaică* și că un om care se respectă nu o mai poate întrebuița astăzi, dar pe

¹ Dacă nume geografice ca *Slatina*, *Tîrgoviștea* etc. acești autori le prefac în *Stellatina*, *Tergul-Vestei* etc., pentru ce și nume istorice ca *Movilă* nu s-ar schimba în *Monticellu* ?

de altă parte nu mă îndoiesc că sunt mulți bărbați cugetători, care îmi vor da deplină dreptate. Ei vor gândi mai întâi că la același popor nu pot fi mai multe limbi culte ; că, dacă chiar la națiunile ce au feliurite dialecte populare foarte deosebite, limba literară este una și aceeași pentru toți, cu atât mai firească este unitatea la poporul nostru, care se bucură de rara fericire de a nu avea nici măcar deosebiri însemnate de dialecte populare deși românii trăiesc dispărțiți în deosebite state și au așa de puține legături între dinșii. Bărbații cugetători vor mai pătrunde îndată, că de la Bălcescu, Constantin Negruzzi, Marțian etc., încoace, nu am mai avut alți prozatori care să se poată compara cu dinșii ; că cei puțini care compun astăzi scrieri bune și bine cugetate, scriu toți în limba românească cea adevărată, luptînd împotriva șuvoiului, ce amenință să ne înecă și că niciodată, în nici o țară și în nici o epocă scriitorilor de rînd nu li s-a îngăduit să reformeze limba după placul lor și după relele lor instincte.

Dimpotrivă, totdeauna scriitorii buni au fost luați de model și limba acestora s-a generalizat în clasele culte ale societății, lucru la noi cu atât mai ușor, cu cît limba bunurilor autori este însăși limba întregului nostru popor. Bărbații cugetători vor mai înțelege că bătrînii filologi și istorici care au sprijinit în mod sistematic latinizarea limbei românești nu pot să se supere pentru părerile mele. Eu recunosc scriitorilor latinizatori -- numiți astăzi cu un cuvînt tradus din nemțește : *anteluptători* (Vorkämpfer) — toate meritele ce au avut. Lor le datorim în parte recunoașterea noastră de gînte latină, tot lor le mai datorim, întrucîtva, renașterea școalelor naționale și deșteptarea ideii de unitate a neamului românesc,

dar pe de altă parte este vederat că acești autori au fost stăpîniți, în toate scrierile lor de ideea fundamentală a sprijinirii și dovedirii latinității neamului nostru, idee exclusiv politică și prin urmare străină literaturii și științei. Pătrunși de lăudabilul, dar unicul țel ce urmăreau, anteluptătorii, ca cei ce apără o singură idee, sunt exclusivi și nemulțamiți de ideile străine lor, care se răspîndesc astăzi. Ei nu bagă samă că scopul lor a fost îndeplinit : Latinitatea noastră nu se mai tăgăduiește cu izbîndă nici în teorie, nici în politică. Ea este un punct cîștigat în viața poporului românesc. De aceea nu se mai poate lucra astăzi pe calea arătată de dînșii căci această lucrare n-ar avea de acum înainte nici un interes, ar fi cu desăvîrșire stearpă. De aceea literatura și știința nu mai pot avea scopul politic ce, cu drept cuvînt sau fără cuvînt, au avut în timpul activității lor ; literatura și știința trebuie să meargă și la noi pe calea pe care au mers la toate popoarele și în toate timpurile, una trebuie să urmărească binele și frumosul, iar cealaltă adevărul, fără alte scopuri ascunse.

După ce mi-am făcut datoria de a recunoaște meritele anteluptătorilor, întorcîndu-mă iarăși la limba noastră și măgulindu-mă cu plăcuta nălu-cire că am convins pe un mare număr de români de adevărul criticelor și părerilor mele, mă întreb ce ar fi de făcut ca să dispară aceste deoscbite limbi românești stricate și să avem cu toții numai una, cea adevărată ? Autorilor, care nu vor să înțeleagă, sau care nu-și dau samă de însemnătatea ce are pentru un popor unitatea și curăția limbei sale, negreșit că nu mai am nimic de zis. Dar pentru cei care înțeleg că drumul arătat de mine este cel adevărat, dar care nu știu cum tre-

buie să ajungă la acest țel, însemnez mai jos un șir de cugetări, ce socot bune a fi luate în samă :

1. *Cine vra să scrie românește, trebuie să și gândească românește.* Prin scris ca și prin grai noi împărtășim altora ceea ce gândim și îmi pare foarte greu, dacă nu chiar cu neputință, a gândi într-o limbă și a exprima gândirile sale în o alta. Căci mintea noastră trebuie să facă deodată două lucrări, acea a rostirii ideilor și acea a traducerii lor în altă limbă, lucrări care nu se pot împreuna în același timp. De aceea voi zice și germanizatorilor și franțužiților : Greșala voastră de căpetenie este că gândiți în limbi străine : până nu veți ști să cugetați în limba voastră părintească, nu o veți pute scrie bine. Dacă gândiți franțuzește sau nemțește, scrieți în limba acestor popoare străine, iară nu în limba poporului român. Cît de adevărat este aceasta, se poate vedea din deosebirea limbelor cînd scriu în proză, și cînd scriu în versuri. Versurile sunt mai bune peste tot — vorbesc numai în privința limbei nu și a ideilor — căci este cu neputință de a scrie românește fraze ritmice și rimate, gândite într-un ritm străin și cu rime străine. Proza din contra este peste tot inferioară căci la dînsa, nelovindu-ne de greutatea ritmului și a rimei, frazele traduse curg de la sine. Aceasta îmi pare a fi una din cauzele pentru care românii au pînă acum mult mai buni poeți decît prozatori. Asemeneze-se proza autorilor noștri, cu versurile lor și adevărul părerii mele va ieși de îndată la lumină !

2. *Limba românească, ca orișice altă limbă, nu se poate ști de la sine, ci trebuie învățată.* Foarte greșiți sunt acei care cred că știu românește fiindcă sunt născuți români. Mai greșiți sunt încă acei care, întorcîndu-se în patrie, după ce au petrecut

un şir de ani prin şcoalele din străinătate, îşi închipuiesc că vor deprinde limba, numai prin zilnica ei întrebuinţare. Ei trebuie să o înveţe şi încă cu mare sîrguinţă. Trebuie să citească scrierile vechi, cărţile bisericeşti, cronicarii şi mai cu samă literatura populară, la a cărei adunare se lucrează de o vreme încoace ; însă mai pe sus de toate trebuie să se adăpe la adevăratul izvor al limbei, să urmărească cu luare-aminte şi interes graiul poporului de jos care a ştiut să păstreze neatinsă limba ce a moştenit de la străbuni.

Vorbind şi scriind franţuzeşte prin saloane ; vorbind şi scriind fraze împestriţate cu cuvinte franceze sau nemţeşti în oraşele de universitate ale Franţei, Belgiei, Germaniei, Helveţiei, Austriei, tinerimea uită încă puţina românească ce a învăţat în casa părintească şi studiul limbei trebuie început din nou. Urmarea acestei neglijenţe se vede în întreaga noastră legislaţie, din care mulţimea cea mare a poporului nu înţelege nimic, ca şi cînd legile nu ar fi făcute pentru dînsa ci pentru cîţiva aleşi ; se vede apoi în relele produceri literare a mai întregii noastre generaţii şi în nepăsarea, adesa şi dispreţul clasei înalte pentru limba, literatura şi instituţiile naţionale. Mi se va zice, poate, că cer prea mult, că studiul acesta nu-i uşor şi că este foarte neîndămănatîc şi neplăcut de a reîncepe studiul în momentul cînd te bucuri de sfîrşitul lui şi intri în viaţa practică. Voi răspunde că cu uşurinţă niciodată nu s-a produs ceva bun. Cei care se mulţănesc cu o palidă mediocritate, urmeze calea îndemănărilor, dar cei cari au năzuinţe mai înalte, trebuie să aleagă cărarea muncii, presurată cu spini.

3. *Nu este iertat orişicărui autor de a schimba limba părinţilor după placul său, căci limba nu*

este o proprietate individuală a fiecăruia, ci este proprietatea comună a întregului popor. De aceea sunt de osîndit toate cuvintele nouă prisoselnice, introduse de juriștii cei tineri în legislația noastră în locul cuvintelor vechi, curat românești și în-trebuințate obștește de popor.

Prin aceasta nu voi să zic că nouăle așază-minte de drept, aduse de puterea întâmplărilor istorice nu trebuiesc însemnate cu cuvinte nouă, căci este firesc ca aceste să păstreze amintirea originii lor, ci vorbesc numai de cele vechi care sunt războtezate astăzi, fără nici o trebuință și fără nici un scop. De pildă, de ce să zicem : *Erede, ereditate* etc., în loc de *moștenitor, moștenire* ? Dacă voim prin această schimbare să dăm legilor o aparență mai științifică, le depărtăm, precum am zis, de popor adică tocmai de acei pentru care sunt făcute. Dacă avem însă scopul latinizării, apoi am răspuns de ajuns la acest argument în scrisorile de mai înainte. Orișicum ar fi, lepădînd vechile cuvinte ca rele, trebuie, dacă suntem logici, să lepădăm și toate cele alcătuite din aceeași rădăcină ; vom scoate prin urmare din limbă odată cu moștenirea și cuvintele : *moș, strămoș, moașă, a moși, moșie, moștean, moșneag, sărbătoarea Moșilor, moșnean* etc., adică ne vom sărăci limba și vom sfărma tradițiile ei. Juriștii români din Austria merg însă mult mai departe : ei au cuvinte așa-zise românești, iscodite numai de închipuirea lor precum *lăsămînt, a deobliga, detoraș, cesatar* etc., cuvinte cu totul fantastice, pe lîngă că sunt netrebnice. Însă în afară de jurisprudență și îndeobște de știință, care au introdus în toate limbile un mare număr de ziceri nouă, omului de litere nu i se poate îngădui de a face din limbă ceea ce vra el, ci ceea ce vra ea, afară numai dacă scrie

pentru sine și nu pentru public. Dar ce să zic ? Mai că-mi vine a crede că mulți scriu astăzi cu singurul scop ca numele lor să figureze printre autori, iar nu cu scopul de a fi cetiți, cînd văd cît de mulți scriu și cît de puțini citesc ! Repetez ceea ce am zis : cuvintele străine introduse fără trebuință și acele fantastice, iscodite din capriciu ne fac limba urită și o sărăcesc, împiedică ușurința scrierii și întunecă limpezimea gîndirii. Negreșit, omul de geniu va crea ziceri cît de multe care vor fi primite de popor, dar unde este acel om de geniu ? Un vechi autor român a zis că mulți din cei ce se cred *creatori* sunt *croitori* și încă *croitori răi* ¹.

4. *Trebuie să ne lăsăm de pretenția naivă că ne vom putea latiniza limba, așa încît să nu mai rămîie într-însa cuvinte de origine „barbară”. Ar trebui să gîndim că, pe cît limba noastră cuprinde elemente slave, maghiare sau altele, cam tot pe atît este amestecat și singele nostru cu singele acestor popoare. Din acest amestec s-a format în șirul veacurilor și limba noastră și poporul nostru. Cu pretenția unei latinități curate nu mai putem amăgi astăzi pe nimeni. Dar ce strică acest amestec de sînge, precum și acest amestec de cuvinte ? Nu s-a format tot prin amestec popoarele cele mai civilizate și mai puternice ? Provinciile prusiane de la nord și apus nu au avut odinioară locuitori slavi și nu sunt astăzi aceiași locuitori tot atît de buni germani ca cei din Turinghia, Suabia sau de pe malurile Rhinului ? Spaniolii nu au în caracterul ca și în limba lor multe urme de ale maurilor cu care au conlocuit ? Francezii sunt ei romani curați ? Ce s-ar zice de dinșii, dacă ar voi să*

¹ Const. Negruzzi.

scoată din limba lor orice urme lăsate de popoare „barbare“ ? Ce am zice mai cu samă de engleji, dacă s-ar ivi și la dinșii oameni de știință cu pretenția de a curăți limba lor de urmele ce au lăsat normanzii ? Tocmai din amestecul deosebitelor rase și a deosebitelor limbi s-au format aceste culte și puternice popoare de astăzi ; din acest amestec deplin a ieșit poporul englez atît de mare și de original. Din o asemenea contopire am ieșit și noi românii de astăzi, cu deosebirile originale ce ne dispart de popoarele ce ne încunjură, de slavi ca și de maghiari, turci, nemți și tătari. Veacuri întregi a ținut zămislirea poporului nostru, pînă au ajuns a avea limba sa, datinele și năravurile sale, caracterul său particular într-un cuvînt tot ce formează individualitatea sa proprie. Temelia noastră este romană, să ne mulțămim cu această idee și să fim *români* !

5. *Cei mai mulți scriitori trebuie să se lepede de un mare număr de idei învățate în școală asupra limbei române.* Așa precum era pînă mai ieri învățătura în școalele noastre din toate provinciile române și precum este în foarte mare parte astăzi încă, latinitatea noastră desăvîrșită se arăta copiilor în imagini atît de strălucite și măgulitoare pentru români, încît ea s-a identificat cu întreaga noastră sistemă de cugetare. A sfărîma lanțurile, care ne leagă de această parte a întîilei noastre învățături este, fără îndoială, lucrul cel mai greu. Dar aici nu se încape alegere, nici șovăire, trebuie să le sfărîmăm aceste lanțuri, altminteri primejdum întreaga noastră propășire. Sunt mulți, convinși de acest adevăr și care cu toate aceste simt o părere de rău fără margini cînd trebuie să lepede noul cuvînt latin și să întrebuințeze pe cel vechi și barbar. Îi doare inima de fiecare frază și

de aceea tot lasă pe ici pe colo să se strecoare în scrierea lor câte un cuvânt clasic căci „cel vechi sună din cale afară slavonește și cel nou tot poate va pătrunde cu vremea în popor“. Acestor autori le voi zice : aveți puțin curaj, călcați-vă pe inimă și treaba va merge bine ! Cine știe dacă acest apel la curaj nu mi l-am făcut și mie adeseori și cit de des mi l-am făcut în zadar !

6. Românilor din Austria și în special din Ardeal, le voi zice : Părăsiți cugetarea că veți putea vreodată atrage pe ceilalți români după voi. Aceasta este cu neputință, căci la voi limba „cultă“ este încă o simplă teorie, pe cînd la noi cei din România neatîrnată ea a intrat în practică și se întărește tot mai mult pe fiecare zi ce merge. Avem și noi elemente străine în mijlocul nostru, și ce e mai rău, multe elemente *înstrăinate*, dar în sfîrșit viața în întregul ei este și rămîne națională ; parlamentarismul, jurnalismul, teatrul, literatura cîtă este, știința oricît ar fi de puțină, multele noastre școli de la cele primare până la universități, tribunalele, o parte din negoț, biserica, oștire, toată mașina guvernamentală, într-un cuvînt întreaga viață este națională — în mare parte pripită, greșită și poate chiar falsificată, dar în sfîrșit națională. Acest folos nu-l aveți voi. Pe cînd la voi totul se găsește încă ascuns în negurile teoriei, la noi deosebitele elemente se simt, viețuiesc. Oricîtă dreptate ați avea în multe privințe, în teorie, trebuie să plecați capul înaintea vieții practice ce au milioanele de români, constituiți în stat național. Să-apoi unitatea limbii este de un folos așa de mare pentru întregul popor, încît, față cu această idee, dezbinările noastre trebuie să înceteze. A fost o vreme cînd voi transilvănenii ați deșteptat

în noi simțirile naționale, dar acea vreme a trecut demult, o dată cu desăvârșita stingere a fanarismului ; astăzi trebuie să ne plătim datoria către voi, și dar vă îndemnăm să primiți povățuirile ce vă dăm cu aceeași mulțumire, cu care am primit noi pe ale voastre.

Lupta pentru limbă are să fie lungă și grea, căci avem să ne lovim ici de lene, colo de îndărătnicie, dincolo de rea-voință, în multe părți de dragostea rău înțeleasă dar plină de năluciri a originii noastre și peste tot locul de nepăsare, adică de dușmanii cei mai puternici. În această luptă pentru ideea cea adevărată, critica poate face începutul, deșteptînd pe cîțiva, dar ea singură nu va îndrepta răul niciodată. Binele trebuie să-l așteptăm de la școli și de la literatură, căci precum zice Seneca : *Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla* ¹. Asupra școlilor și literaturii naționale trebuie dar să ațintim privirile noastre.

¹ Un drum lung prin sfaturi e scurt și eficace prin exemple (lat.). (n. ed.)

SCRISOAREA V

Căsesec de trebuință să mai ating și câteva întrebări limbistice care s-au înfățișat o dată cu introducerea zicerilor celor nouă și cu începerea întrebării limbii românești în scrieri științifice. Aceste întrebări sunt, și astăzi încă nedizlegate și vor fi poate multă vreme încă obiecte de controversă ale filologilor și literaților noștri. Scopul meu nu este de a face filologie, ci numai de a privi cu luare-aminte mersul lucrurilor și a căuta să aflu prin presupuneri și asemănări care va fi dizlegarea probabilă ce va da poporul român controverselor și nedumeririlor de astăzi.

I. *Constituție, constituciune, constituțiune, constituțiune, constituție, constituție, constituire*. O dată cu înființarea Regulamentului organic și chiar mai înainte s-au primit în limba noastră un număr însemnat de cuvinte latine cu terminația *io*, *gen. ionis*, pe care le au nu numai toate celelalte popoare de origine romanică dar și multe altele străine. La început s-a dat acestor cuvinte terminația în *ie*, precum se vede din vechea noastră legislație: s-a zis *direcție, nație, lecție, rezoluție* etc. De la o vreme însă câțiva filologi români,

descoperind că alte cuvinte latine analoage și foarte vechi în limba noastră, luaseră o altă terminație și anume în *ciune*, au propus ca toate cuvintele de această specie nou introduse să se formeze după aceeași analogie. De vreme ce de la *rogatio*, *tionis*, am făcut *rugăciune*, apoi trebuie negreșit să zicem și *năciune*, *rezoluciune*, *locăciune*, *terminăciune* etc., căci altfel nu am fi consecvenți. Văzind că publicul râdea mult și-si bătea joc de această ciudată înnoire, alți filologi au propus ca *ciunele* să se prefacă în *țiune*, căci această terminație ar fi cea adevărată, pe cînd *ciune* ar fi o formă coruptă¹. Trebuia dar să zicem: *direcțiune*, *națiune*, *lecțiune*, *terminațiune*, *intuițiune* etc. Pe de altă parte Eliad a propus terminația latină curată *constituțio*, *lectio*, gen. *constituțiunii*, *lecțiunii* și în sfîrșit, pe lîngă toți aceștia, s-au mai arătat cîțiva iubitori de limba italiană, care ne-au sfătuit să nu zicem nici *țio*, nici *ciune*, nici *țiune*, ci *țione*, nu prea știu pentru ce, poate numai de dragul italienilor; așadar *lecțiune*, *intuițiune*, *terminațiune*, *națiune*, *constituțiune*, *multiplicațiune* etc.

De la început literatura, adică adevărata păstrătoare a limbii, s-a ridicat cu putere împotriva tuturor acestor înnoiri. Constantin Negruzzi² și mulți alții ca și dînsul, dar mai ales V. Alecsandri au purtat un război de moarte cu filologii noștri în privința aceasta. Nu numai în revista sa *România literară* Alecsandri a lovit în *ciuniști* la orice ocazie, dar i-a luat încă în rîs în multe alte scrieri și chiar comedii de ale sale. Pentru a curma controversa, Alecsandri propune să luăm infini-

¹ Expresia „forma coruptă” joacă un rol foarte însemnat la acești învățați.

² Vezi d.e. *Scrisoarea* 32 în *Scrieri complete*, vol. I.

tivele verbelor corespunzătoare care în limba noastră au devenit precum se știe substantive¹. Vom zice dar o *constituire*, *rezolvire*, *multiplificare*, *reducere*, în loc de *multiplicațiune*, *reducțiune* etc. Reprezentanții acestor deosebite sisteme fiind cu o îndărătnicie caracteristică filologilor la terminația lor, mă întreb care va fi rezultatul final al atîtor certe și care va fi forma ce va fi primită și păstrată de poporul nostru pînă în sfîrșit ?

De pe acum vedem că *ciunele* a căzut sub povara atîtor loviri și luări în rîs. Nimeni în România nu mai zice sau scrie *constituciune*, *rezoluciune*, *incriminăciune* etc. Cîțiva profesori îmbătrîniți și răzleți nu mai însemnează nimic, căci nici ucenicii lor nu-i mai urmează pe această cale. Numai școala Pumnuleană din Bucovina mai păstrează *ciunele* sistematic, din respect cătră venerabilul ei întemeietor, dar și pîntre discipulii lui Pumnul se arată de o vreme încoace sfială și neîncredere ; rîndurile lor se răresc, credința dispare și ca mini nici ei nu vor mai ține la această regulă a răposatului lor magistru : *ciunele* este dar mort și îngropat și nu va mai învia ; de această primejdie au scăpat românii ! Tot așa s-a întîmplat și cu *țio* și cu *țione*, care pot zice că au fost copii născuți morți. Temeiuri teoretice pentru sprijinirea acestor terminații nu prea sunt, și gura românului nu le prea poate rosti curat, oricîtă osteneală și-ar da. De altminteri *țione* este adoptat de Dicționarul Academic — cea mai mare dovadă că poporul românesc l-a respins cu desăvîrșire.

¹ *Scrieri complete*, vol. VIII, p. 533.

Din toți, *țiuniștii* au fost mai norocoși. Deși luați în ris de oamenii de litere, ei lucrau în tăcere introducând *țiunele* în școală pe nesimțite. Cu teorii limbistice bune sau rele, cu o statornică întrebuintare, cu vecinice îndreptări în vorbirea și scrierea școlarilor ; mai cu exclamări indignate, mai cu carcere și cu lovituri de vergi, ei au deprins pe băieți a zice *țiune* de voie, de nevoie. Astfel *țiuniștii* s-au răspândit pîntre români, în necazul autorilor noștri celor buni. De o vreme încoace s-a ivit însă și pîntre învățători o oarecare reacție¹, așa încît astăzi românii culți, obosiți de atîtea certe, întrebuintează în discursuri și scrieri atît *ție* cît și *țiune* fără osebite, și cu deplină nepăsare. Adesa se va găsi chiar același cuvînt și în aceeași frază, sfîrșind cînd în *ție* cînd în *țiune*. Însă care terminație va fi biruitoare pînă în sfîrșit, aceasta-i întrebarea ? Căci cu vremea limba nu va putea păstra pe toate împreună, și poporul, sătul de această anarhie, va trebui să aleagă. Eu cred că vor rămîne cîtezele terminațiile. Infinitivul propus de Alecsandri se va păstra, socot, pentru cîteva cuvinte : se va zice d. ex. : *reducere*, *deducere*, *convîngere* etc., dar el nu se poate primi la acele substantive care în limba noastră nu au verbe corespunzătoare precum, *rațiune*, *moțiune*, *sanctiune* etc., și nici la cele unde infinitivul verbului are din vechi un alt înțeles decît substantivul corespunzător așa d. ex. la *frîngere*, *dregere*, care au înțelesuri cu totul deosebite de *fracțiune*, *direcție*. Infinitivul lui Alecsandri va rămîne prin urmare la un mic număr de cuvinte. În afară de aceste, urechea poporului va alege, va hotări și sta-

¹ Reagere, reacție, reacțiune, reacțiune, reacțiune, și chiar după alții *reapțiune*, *țione*, *ciune*.

tornici cu timpul cuvintele care vor trebui să se sfîrșească în *ție* și acele care au să păstreze pe *țiune*. De pe acum îmi pare a vedea că puține vor păstra terminația *țiune*, căci, precum foarte drept bagă de samă Alecsandri, versurile, chiar a poeților celor mai de rînd, nu primesc aceste cuvinte ce sună rău și sunt prea lungi ; și apoi multe sunt prea greu de rostit pentru români. *Intuițiune*, *superfetațiune*, *abominațiune*, *execrațiune*, *recriminațiune*, *indiscrețiune*, *distribuțiune*, *coalitiune* etc. sunt din cale afară străine în forma lor și lungi pentru graiul nostru. Vor rămîni poate cîteva cuvinte mai scurte precum *noțiune*, *moțiune*, *rațiune* etc., care chiar par a suna mai bine în această formă, decît în forma *noție*, *moție* și mai ales *rație*. Cel mai nimerit ar fi să înlăturăm greutatea pe cît va fi cu putință, neintroducînd cuvintele cu această terminație decît numai în cazurile unde vor fi neapărat trebuitoare adică acolo unde nu avem din vechi cuvinte cu înțeles identic.

De ce nu am zice d. ex. *întărire* sau *întăritură*, *înmulțire*, *adunare*, *învățămînt*, *așazămînt*, *ocrotire*, *încheiere*, *mîngăiere*, *pierzanie*, *apăsare*, *chemare*, *dăruire*, *compătimire*, *năvălire*, *îmbunătățire* etc. în loc de *fortificațiune*, *multiplicațiune*, *edificațiune*, *instrucțiune*, *instituțiune*, *protecțiune*, *concluziune*, *consolațiune*, *perdițiune*, *presiune*, *misiune*, *donățiune*, *compasiune*, *invaziune*, *ameliorațiune* ?

Cele vechi, pe lingă că sunt mai frumoase și mai ușor de rostit, mai au folosul de a fi bine înțelese și cunoscute de toată lumea. Celor care cred că nu se poate face știință fără ziceri străine ce par cu atît mai înalte, cu cît sunt mai necunoscute mulțimii, le voi zice : Nu pe forma cuvintelor ci pe adevărul ideilor se întemeiază ști-

înța. Cu cuvinte străine, sforăitoare și *savante* se pot spune tot atâtea prostii, minciuni și săcături, pe cît se pot spune adevărurile științifice cele mai adînci cu cuvinte simple și populare.

Așadar *ciune* și *țione* s-au dus ; infinitivele vor rămîne în cîteva cuvinte, foarte puține ; pentru a înlătura cearta între *ție* și *țiune* se vor lua oriunde este cu putință cuvintele vechi corespunzătoare, iar pentru cazuri neapărate se va zice *ție*, cum s-a zis esclusiv timp îndelungat, de la începutul veacului nostru încoace, ba chiar în veacul trecut și cum se zice și astăzi. *Țiune* în sfîrșit se va păstra numai la cîteva cuvinte scurte fiindcă sună mai bine. Cu chipul acesta aș putea împăca pe toți. Zic aș putea împăca, căci știu prea bine că toți vor fi nemulțămîți și că mi se va zice din toate părțile : unde este consecvența, unde este logica ? Ori *infinitivele* ori *ție*, ori *țiune*, alege încai una din toate ! Voi răspunde : Consecvenți au fost francezii cînd din același *tio*, *tionis* latin au făcut cînd *tion*, cînd *son*, cînd *çon* ? *Ambitio* este *ambition*, *comparatio* însă *comparaison*, iar *lectio leçon*, însă *ratio* este și *raison* și *ration* și nimeni nu strigă și protestează. Consecvenți au fost românii cînd din *o*, *onis* latin au făcut cînd *on*, cînd *une* zicînd pe de o parte *clapon*, *sopon* etc. și pe de alta *tăciune*, *cărbune* ?

Cîte alte inconsecvențe de aceste aș mai putea cita ! Ar trebui însă să ne încredințăm că alta este logica unui întreg popor care urmează instinctul său și alta logica îngustă a filologului care are numai cîteva saltare în care trebuie să încapă toate. De altminteri cine știe cum va hotări viitorul ? Eu dau numai părerea mea după ceea ce-mi pare mai probabil.

II. *Respect, respekt*. Părinții noștri români aveau, se vede, organele rostirii astfel întocmite, încît nu puteau împreuna consoanele *c* și *t*. Filologii ne arată că românii în loc de a zice *lacte, pectine, direct, coct* etc., au zis *lapte, pieptene, drept, copt* etc. Am fi negreșit foarte recunoscători filologilor noștri pentru această adîncă descoperire dacă ei s-ar fi oprit aici. Dar filologii români din școala veche — ca nealții — nu se mulțămesc cu descoperirea adevărurilor limbistice, ei vor totodată să creeze o limbă românească așa precum o cred ei mai *coreptă* și să o impună românilor. Prin aceasta ei ies cu totul din rolul lor. Filologul trebuie să descopere legile limbilor, nu să întocmească forme limbistice nouă ori să îndrepte pe cele existente. Aceasta este treaba întregului popor care va urma totdeauna calea arătată de geniile sale literare, adică de acei ce au pătruns instinctele sale, iar nu pe învățații, oricît de adînci care, departe de popor, își alcătuiesc regulile după oarecare principii apriori. Așa în toate, așa și aici. Filologii noștri au căutat să înlocuiască în toate cuvintele nou introduse pe *ct* cu *pt* după analogia cuvintelor străvechi. Ei ne învață dară să zicem *drept, redactor, corept, apțiune, aptor, aptrice*, căci așa ar fi analogia *striptă*.

Odată discutam cu un vechi adept al acestei școale care tot zicea *pandepete* în loc de *pandecte* și căutam să-i dovedesc că astăzi românii pot rosti fără cea mai mică greutate consoanele *ct* împreună și că prin urmare ar fi de prisos a schimosi toate cuvintele nouă după exemplul unei forme învechite.

— Dacă zici *lapte, drept, fript* trebuie să zici și *respept, conspept, prospept, pandepete*, îmi răspunse învățatul.

— Nu văd trebuința. Astăzi organele noastre îngăduie să rostim director, conspect, redactor. Popoarele își schimbă vorbirea lor în șirul veacurilor. O propășire firească...

— Atunci spune : *lacte, pect, pectine, coct, frict*, ori așa ori așa.

— Dar, pentru Dumnezeu, cum am să schimb după voia mea vechile cuvinte românești ?

— Atunci schimbă pe cele nouă, spune : *aspept, conspept, pandepte, carapter*.

— Dacă la sfârșitul veacului trecut și la începutul acestuia când s-au introdus aceste ziceri nouă, românii ar fi avut încă instinctele ce auvsesse la epoca formării limbei lor, de la sine ar fi zis *direptor, redaptor, conspept, carapter*. De vreme însă ce această formă nici măcar le-a trecut prin gând, nu ne putem îndoi că ei s-au schimbat în privința aceasta... urechea lor nu se mai supără la auzul acestui sunet.

— Eu nu discut cu urechea ! Zicînd așa, filologul dădu din umere, îmi mai aruncă o privire de dispreț și se depărtă. Ar fi fost o înjosire pentru dînsul de a vorbi mai mult cu un ignorant ca mine !

Deși împotriva *dreptului stript*, poporul a primit a zice, redactor, director, pandecte, respect, caracter. Forma cea ridiculă, dispare, și chiar a dispărut.

III. *Legal, legalmente, legalmente, legal*.

Numai pentru adiectivele cu terminația *esc*, limba românească are o formă deosebită la adverbe. În celelalte cazuri adverbele și adiectivele sunt identice. Românul zice „un om frumos“ și „vorbește frumos“ ; „un om rău“ și „lucrează rău“ etc. Cu toate acestea, novatorii voiesc, astăzi, să creeze o terminație specială, în *mente, minte*.

sau   pentru toate adverbele nou introduse. Dacă cugetarea lor ar fi românească, asemenea forme adverbiale nici nu le-ar fi trecut prin minte, dar precum am arătat în Scrisoarea III, av nd mulţi franţuzeasca, iar c ţiva alţii italieneasca în cap, ei nu-şi pot închipui o formă de adverbe alta, decât cea străină  i prin urmare, c lc nd în picioare fără nici o grijă una din particularităţile limbii rom neşti, ei zic : *legalmente*, *specialmente*, *directamente*. Mi-am însemnat următoarea frază ce am cetit într-o broşur  politică tipărită nu de mult :

„Specialmente în chestiunea ce ne preocupă, put -se-va pretinde că ministrul a lucrat constituţionalmente ? Evidamente nu !” Este de băgat sama că scriitorii de soiul acesta introduc în limba noastră, chiar excepţiile gramaticii franceze, căci altfel pentru ce ar zice *evidamente* (sau *minte*)  i nu *evidentement* ?  n pledoariile multor advocaţi de astăzi frazele : *evidamente da*, *evidamente nu*, se aud în tot momentul. Dacă judecătorii noştri ar vra să mă asculte, ei ar da totdeauna rămas pe advocaţi de vorbesc a a de pocit.  n acest chip, dizv ţ ndu-l de *mente* i-ar învăţa *minte* !

Alecsandri,  n *Dicţionarul grotesc* zice că numai sistema minciunilor din ziua de astăzi, face pe novatorii noştri să adauge un *minte* la sf rşitul cuvintelor. Francaminte vorbind,  i eu am mai mare încredere în ministrul care lucrează legal, constituţional, dec t în acel ce lucrează legalmente, constituţionalmente !  n această privinţă, ca în multe altele, moldovenii sunt mai buni păstrători ai limbei dec t românii de peste Milcov. *Mentele* la noi nu se prea aude în convorbiri c m se aude din păcate adeseori la Bucureşti. Am arătat în *Scrisoarea I* că în Iaşi sunt *alergări*, pe c nd în Bucureşti sunt *curse* ; fie de ajuns a adaugi că

În București, Consiliul de igienă publică pe fiecare lună numărul *deceselor* și *maladiilor*, pe cînd Consiliul din Iași vorbește de *morți* și *boale* și în sfîrșit că, pe cînd Curtea din București *pronunță deciziuni*, cea din Iași *rostește hotărîri*.

Cîțiva redactori ai legislației din 1864 au introdus adverbele în *è*: *legalè, specialè*. Această formă, străină și limbei române și celei franceze nu a pătruns de loc. Nu mă îndoiesc că tot așa vor dispăre în curînd adverbele în *mente* sau *minte*. Apoi *mente* este forma *Dicționarului academic. Sapienti sat!*

IV. *Amabil, amabile, amaver*. Controversa dacă trebuie să se zică un om *amabil* sau un om *amabile* este mai tot atît de veche ca și aceea a terminației *ciune*. Filologii au foarte mare cuvînt cînd ne spun că, din vechi, românii dădeau terminația *e* la adiectivele latine ce se sfîrșeau în *is* la masculin și femenin și *e* la neutru. Așa este, sau mai bine, așa a fost odinioară dar astăzi nu mai este. Dovadă că toată stăruința ce au pus filologii a fost aici cu desăvîrșire zadarnică. Românul nu vrea și socot că nici nu prea poate zice astăzi un om *amabile*, o femeie *amabile*, două femei *amabili* etc., ci zice *amabil*, plur. *bili, amabilă*, plur. *bile* în necazul întregii filologii. Am băgat sama că chiar cînd este scris *amabile, agreabile, sensibile, vizibile, perfectibile, durabile, civile, penale* etc., școlarul, funcționarul, actorul, preotul, oratorul rostesc *amabil, sensibil, durabil, penal* etc., fără a sta un moment măcar la îndoială. În noua noastră lege civilă, s-a primit mai mult forma savantă și cu toate acestea nici un magistrat, avocat, împrișinat etc., nu vrea să zică *codicele civile, penale; obligațiile divizibili, indivizibili*, ci totdeauna și fără excepție, *codicele civil, penal, comer-*

cial, procedura civilă, penală, obligațiile divizibile, comerciale, prescriptibile etc. Mai mult încă, am băgat sama că chiar filologii înșii care întrebuintează forma așa-numită corectă când scriu, întrebuintează pe cea vulgară și incorectă când vorbesc. Negreșit ! Când scriu ei fac monologuri sau convorbesc între dinșii, adică cu alți membri din doctul lor corp, prin urmare se înțeleg prea bine în limba lor însă când vorbesc, ei se îndreaptă către simplii muritori, și ca să fie înțeleși, trebuie să grăiască în limba cea vulgară și profană a acestora. Mi-e chiar teamă că în aceste cazuri ei vorbesc ca ceilalți și cam de rușine căci, oricât ar fi cineva filolog, tot nu-i place să fie ridicul !

Cît despre terminația *ver* d. ex. *amaver*, *sensiver*, cu care alți cîțiva învățați din Austria voiau într-o vreme să înlocuiască pe cea în *bil*, ea a rămas nebăgată în samă și o putem privi ca înlăturată cu desăvîrșire. Mai plecați-vă ceva, d-nilor filologi, căci poporul nu vi le primește toate. Zicătoarea lui este : Nici toate ale doftorului, nici toate ale duhovnicului ; astăzi adauge, nici toate ale filologului ! Și d-voastră știți prea bine : *Vox populi, vox Dei* !

V. *Curaj, curagiu*. Amîndouă aceste forme se întrebuintează : în scrieri mai mult *curagiu*, în vorbă mult mai mult *curaj*. Tocmai aceasta mă face a crede că forma din urmă are să rămîie căci omul, când scrie, avînd timp de cugetare, va fi totdeauna plecat să deie și frazei și cuvîntului forma pe care o crede mai frumoasă și mai deplină, în vreme ce când vorbește, este silit prin chiar natura improvizării, să rostească cuvintele așa precum le întocmesc mai firește organele sale. Astfel fiind, pentru ce nu am scrie aceste cuvinte așa precum le rostim ? Pentru ce am scrie *curagios*, *pagiu*, *bagagiu*,

cortegiu, *corsagiu* etc., cînd suntem predispuși să zică curajos, paj, bagaj, cortej, corsaj ? Nimeni nu îndrăznește a cere să zicem în loc de mreață, vînjos, strujan, praj, coajă, grijă, vîrtej, perjă — *mreagiă*, *vîngios*, *strugian*, *pragiu*, *coagiă*, *griqiă*, *vîrtegiu*, *pergiă* ; căci *j* este o literă foarte românească — ori de au avut-o latinii, ori de o au ori de nu o au italienii. Să se bage de samă la drumul de fier : nici un hamal sau alt funcționar inferior nu-ți va vorbi de *bagagiu* precum stă scris, ci totdeauna de *bagaj* ; la spitaluri și ambulante nici un subchirurg, bărbier sau îngrijitor nu va zice *bandagiu* precum stă scris, ci *bandaj*, fără ca acești oameni din popor să știe franțuzește. Prin urmare această formă este mai potrivită limbei noastre : în zadar scriem *curagiu*, noi rostim *curaj* !

*Naturam expelles furca tamen usque recurret.*¹

Forma *curagiu* mai are și nenorocirea de a fi afectată și prin urmare condemnabilă. Ea este afectată fiindcă printr-însa am vrea să arătăm că nu am fi luat-o de la franceji, ci că am fi primit-o după — nu știu care — analogii italienești sau poate chiar latine. Aceasta însă nu este adevărat. Am luat aceste cuvinte, precum multe alte lucruri, de la franceji și numai de la dînșii ; de la sînul acestui mare popor am supt începuturile civilizației noastre, pe franceji i-am cunoscut mai întîi din popoarele romanice apusene, de ei am fost îmbrățișați. Înfrîurirea franceză nu se va pute șterge cu totul nici din viața noastră publică și privată nici din limba noastră. Dacă m-am ridicat cu o altă ocazie împotriva unei trîndave atîrnări și unei imitări slugarnice a românilor față cu francejii pentru a nu

¹ Goniți naturalul cu furcile — de-apururi în goană se întoarce (lat.). (n. ed.)

primejdui originalitatea noastră, ar fi o nebunie a crede că vom pute vreodată șterge cu desăvîrșire orice urmă a înfrîuririi franceze de la noi — cu atît mai puțin cînd o formă franceză este, din întîmplare, cu totul asemănată unei forme vii pîntre noi și adevărat românești.

VI. *Deja, degia, gia, jam, iam*. Nu știu prin ce nenorocită întîmplare românii nu au în limba lor nici o zicere care reproduce în totul și în toate cazurile înțelesul adverbului *déjà*. Lipsa aceasta este foarte simțită și totodată foarte ciudată, căci pentru această noțiune nu se cere o dezvoltare însemnată a unei limbi; ea se găsește chiar la multe limbi primitive. Este drept că avem conjuncția și care înlocuiește pe *déjà* în unele cazuri, d. ex.: *J'ai déjà été*: am și fost. *Il m'a déjà donné*: mi-a și dat. Ce să facem însă în cazurile cînd și nu poate înlocui pe *déjà*, d. ex. în următoarea frază: *Les Romains connaissaient déjà...* Aici nu putem zice: *Românii și cunoșteau*. Cum să traducem următorul dialog:

A. *Me voilà de retour...*

B. *Déjà?*

Pe românește:

A. Iată-mă întors.

B. ?

Cuvintele *așăș* sau chiar *așiș* propuse de unii, nereproducînd deloc înțelesul adverbului *déjà*, cei mai mulți au luat după obicei și fără grijă cuvîntul francez și l-au introdus în limba noastră. Cîțiva — cei iubitori de limba italiană — au adoptat *gia* și *degia*, iar filologii din școala veche, credincioși principiilor lor, și-au zis că, dacă este nevoie să introducem un nou cuvînt, trebuie să-l împrumutăm de la străbunii noștri romani și să zicem *iam* sau *jam*. Nu mai am nevoie să zic că po-

porul român cult nu a primit propunerile filologilor și că atit *iam* cît și *jam* a rămas în rîndul curiozităților contemporane. Italienește *gia* și *degia* se mai întrebuintează pe ici, pe colo de cătră vreun tînăr de curînd întors din Italia, iar mulțimea cea mare zice *deja* și întrebuintarea acestui cuvînt străin se întinde în limba noastră pe zi ce merge. Va dobîndi oare împămîntenirea acest cuvînt străin, sau va fi numai trecător ca multe altele ?

Un actor român cu talent, din cei ce apucase limba cea bună a vchilor autori și nu putea de loc să se deprindă cu multele neologisme introduse în timpurile mai nouă, îmi zicea într-o zi că din toate cuvintele vîrîte în limbă fără trebuință „*dejaoa ceea*“ nu vra nicidecum să-i iasă din gît. Și în ade-văr, tocmai la teatru am băgat sama cît de străin și de ciudat sună un „*déjà*“ în mijlocul unei fraze românești. În versuri *dejaoa* nu se întrebuintează mai deloc, chiar de poeți răi și am mai spus că versurile păstrează mult mai bine curăția unei limbi decît proza din cauza ritmului și a rimei care silesc pe autor să gîndească în limba în care scrie. Așa fiind, părerea mea este că cuvîntul francez *déjà* trebuie izgonit din limba noastră fără a se înlocui prin un altul străin oricare ar fi.

Dar mi se va zice că prin aceasta limba ar rămîne mai săracă, căci i-ar lipsi o zicere trebuitoare. Voi răspunde că „*deja*“ nu este un termen de știință pe care îl introduce în limbă propășirea firească a unui popor, ci este o zicere ce trebuie să existe chiar la un popor incult și că românii, neavînd un cuvînt identic pentru toate cazurile, vor fi siliți să întrebuinteze conjuncțiile „și“, „chiar“, „chiar și“, „acum“ etc., sau o perifrază, pentru înlocuirea lui. Să dăm cîteva exemple :

J'ai déjà été... am și fost.

Déjà les Romains savaient... chiar și romanii știau...

Il y a déjà dix ans... Sunt acum zece ani.

— Me voilà de retour.

— Déjà ?...

— Iată-mă întors.

— Te-ai și întors ?

Negreșit că *chiar, chiar și, acum* sau o perifrază oarecare nu reproduc înțelesul întocmai, ci lasă o nuanță de deosebire. „Chiar și romanii știau“ s-ar traduce în franțuzește : *Même les Romains savaient*, nu *déjà les Romains savaient* și așa mai departe, dar băgându-se bine sama, deosebirea este așa de mică, încît ar fi păcat să ne împestrițăm și să ne stricăm limba numai pentru aceasta.

Cîte ziceri de ale noastre nu se pot traduce în franțuzește și cu toate acestea traducătorii franceji vor întrebuița în aceste cazuri totdeauna o perifrază și nu vor îndrăzni a introduce din autoritatea lor, cuvinte străine. Să urmăim și noi pilda lor ! Voi merge însă și mai departe, voi zice că acei români care întrebuițează pe *déjà* în scrierile lor originale, nu știu bine românește, căci dacă ar gîndi în limba lor nici nu le-ar veni în minte un cuvînt pe care această limbă nu-l are și nu l-a avut nici-odată, prin urmare nici nu ar simți nevoia de a-l întrebuița.

VII. *Autor, creditor, autore, creditore.* Pînă la anii 1864, 1865 nici unui român nu i-ar fi trecut prin gînd să zică un *creditore*, un *autore*, un *profesore* etc., ci toată lumea zicea și scria un *autor*, un *creditor* după analogia vechilor noastre cuvinte și după firea nestrămutată a limbei. În acci ani însă, o dată cu noua legislație care răsturnă un întreg trecut și o măreață clădire de obiceiuri naționale, furia dărămării a fost așa de nemărginită, încît

aproape nimic românesc n-ar fi rămas în picioare dacă un instinct firesc de conservare nu s-ar fi împotrivit acestei porniri pe atît oarbe, pe cît fără-delege. Atunci s-a zis întîi un *creditoare*, un *autore*, cuvinte cu terminații pe care limba unui adevărat român nu le poate rosti oricît s-ar învîrți și suci. Terminația *ore* nici nu e cunoscută în limba noastră. Noi avem *oare*, nu *ore* și acest *oare* este, cu o singură excepție, totdeauna feminin. Afară de *un soare*, noi zicem *or* (în cîteva provincii *oriu*). Avem *lucrător*, *muncitor*, *creditor*, *autor*, *actor*, *răzbuñtor*, *dator*, *judecător*; avem *ninsoare*, *moare*, *cicoare*, *lungoare*; avem *o lucrătoare*, *o muncitoare*, *o creditoare* etc., dar acel *ore* italian noi nu-l avem și nu-l vom ave, firea limbii noastre energice și bărbătești se răzvrătește împotriva acestei înnoiri străine și muieratice! De aceea, deși introdusă în textul legilor, nimceni nu ține în samă această terminație, afară de cîțiva advocați, cărora orice cuvînt străin le pare mai *savant*, mai științific și le ridică meritul în fața unor bieți împetricinați ce nu-i pricep și unor judecători tineri veniți de prin școli străine și care au pierdut obiceiul limbii, datinelor și credințelor părintești. Terminația în *oare* este atît de originală românească, încît de la rostirea ei se poate cunoaște un străin totdeauna. Oricît de bine ar vorbi cineva românește, dacă în loc de *soare* zice *sore*, în loc de *oameni* zice *omeni* etc., de îndată și fără greș se vede că nu este român. Această înstrăinare să fie scopul novatorilor noștri?

VIII. *Problem-problemă*; *sistem-sistemă*. Știința atrage după sine un întreg nămol de cuvinte, mai ales grețești pentru care se găsește un număr mare de substantive, neutre la greci și cu terminația în *a*, *atos*. Francezii le-au făcut cu foarte puține excep-

ții masculine, nemții neutre — fiecare popor după natura limbii sale. Românii sunt încă nehotărâți pînă astăzi. Unii se iau după limba franceză și le fac masculine, zicînd un *program*, un *monogram*, *epigram*, *anagram*, *paralelogram*, un *problem*, *stratagem*, *anatem* etc. Numai pentru cuvîntul *le dram*, toți au zis de la început *o dramă*, desigur din cauză că *un dram* masc. înseamnă la noi o măsură. Alții, le-au făcut feminine : *o programă*, *o problemă*, *o epigramă* ; cei mai mulți în sfîrșit dau acestor cuvinte genul ce le vine mai ușor pe limbă, fără nici o alegere sau metodă : ei zic prin urmare fără osebite cînd *un sistem*, cînd *o sistemă* ; cînd *un program*, cînd *o programă* și așa mai departe.

Mie îmi pare că cel mai nimerit este să lăsăm toate aceste substantive a fi feminine, căci ele nu sunt franceze, ci cosmopolite. Toate popoarele ce fac știință în limba lor le-au înfiat tocmai din cauză că știința nu este națională, ci universală, comună tuturor. Așa fiind, de vreme ce aceste cuvinte se sfîrșesc în limba cea grecească, adică în limba științei, cu un *a* și că la noi toate cuvintele ce au această terminație sunt feminine (afară de foarte puține excepții), propun ca să le facem pe toate feminine. Vom zice dar *o problemă*, *o sistemă*, *o programă*, *o paralelogramă* etc.

Dacă însă practica poporului nu ar vrea să urmeze propunerea mea, ci, după capriciu și fantasmă, ar face pe unele din aceste cuvinte masculine, pe altele feminine, zicînd d.e. *o dramă* și un *melodram*, *o epigramă*, și un *program*, un *sistem* și *o problemă*, facă-să voia ei ! Mă voi pleca înaintea hotărîrii poporului : nu sunt filolog, prin urmare nu sunt îndărătnic !

IX. Ingleji, franceji, polonezi, portughezi.

Substantivele masculine, cu terminația în *z*, prefac această consoană la plural într-un *j*. Harbuz,

boz, călăuz, rogoz, viteaz, dirz — fac harbuji, boji, călăuji, rogoji, viteji, dirji.

Din această cauză românii au zis în toate timpurile și zic și astăzi *ingleji, genoveji, portugheji* de la englez, genovez, portughez. Pentru ce deodată să zicem *inglezi, portughezi, olandezi* ? Nepuținând presupune că punem un *z*, pentru a rosti *j*, îmi închipuiesc că novatorii ar voi să prefacă limba românilor numai dintr-un capriciu ce le-a trecut prin cap, fără alte temeiuri. Dar rostirea poporului este prea energică pentru a-i urma pe această cale. Chiar novatorii înșii ar rîde cînd ar grăi așa precum scriu : *doi portughezi plini de vitezie s-au culcat pe o rogozină*. Cam așa vorbea lumea elegantă la noi pe vremea fanarioților, cînd limba grecească modernă era limba de salon întocmai așa precum este astăzi cea franceză. Pentru a imita pe guvernatorii din Fanar, ei se făceau că nu pot rosti o limbă așa de sălbatecă cum este cea română. *C, g, j, ș, șt*, sunete așa de barbare nu ieșeau cu nici un chip din gîngășul lor gîtlej. Ei ziceau :

„Am zis mozikului că iau o prăzină și-i dau douezeti de bețe dacă va mai batzocori cu atîta obrăznicie pe un evghenist ca mine ; mozikul tot mozik !“

De pe atunci puținii scriitori ce aveam luau în ris pe acești români greciți după cum se cuvine unor renegați.

Trebuie să ne întoarcem astăzi la aceleași vremi ?

X. *Puternic, puteric, putinte*. Și terminația în *nic* filologii noștri o găsesc prea slavonă și au hotărît să o dislavonizeze. Dar cum să facă ? Multe din cuvintele ce se sfîrșeau astfel erau de origine latină și numai terminația era barbară. Ei și-au închipuit dar că mijlocul cel mai ușor este să ștergem consoana *n* din toate aceste cuvinte, prefăcîn-

du-le astfel, fără multă bătaie de cap, în cuvinte latine curate. Așadar, zicînd *puteric* în loc de *puternic*, treaba ar fi fost pusă la cale ! Avut-au oare acești oameni îngîmfarea de a crede că-i va asculta cineva ? În loc de *vornic*, *visternic*, *postelnic*, *sfetnic*, *grabnic*, *zadarnic*, *crainic*, *amarnic*, *prădalnic*, *cainic*, *silnic*, *războinic*, *volnic*, *netrebnic* etc., să zicem *voric*, *visteric*, *sfetic*, *grabic*, *silic*, *volic*, *netrebic* ?

Ei singuri nu sperau că vor izbuti. De aceea dorința lor ascunsă era să alungăm toate cuvintele de origine străină sau cel puțin îndoielnică și să păstrăm numai pe cele latine cu a căror schimbare ne vom deprinde cu vremea. Ce lucru ușor ! Să lepădăm 50 la sută din averea limbii ca netrebnică și apoi, români curați, să ne punem pe trăit bine, învîrtind hora latinității, cu ceea ce ne-a rămas. Atunci pentru ce să nu lepădăm totul și să întocmim apoi o limbă nouă după regulile curat teoretice ? Ce galantomie ! Este de prisos a mai spune că barbarul, dar energicul *nic* a rămas neatins de lovirele purismului.

Alții au schimbat la cîteva din aceste vorbe terminația din *nic* în *inte* : În loc d. ex. de *puternic* au zis *putinte*. Acest cuvînt se mai vede cîteodată scris și se aude chiar pe teatru în comedii și tragedii traduse. „Dumnezeule putinte !” rostesc adeseori pe scena noastră eroii cei închipuiți.

Făcînd abstracție de ceea ce am repetat ades că nu este iertat nimărui a schimba limba poporului, cită slăbăciune în *putinte* și cită energie în *puternic* ! Urechea românească va deosebi aceasta de îndată și nu va deschide niciodată porțile limbii, slăbănogitului, zbîrcitului și neputinciosului *putinte*.

XI. *Onor-onoare*. Un bătrîn vecin de moșie al lui Constantin Negruzzi zicea odată acestui autor

că de cînd a ieșit onorul a lipsit cîntea¹. Ce ar zice venerabilul serdar Ion Bogonos, văzînd că astăzi nici măcar *onorul* n-a mai rămas și că și acela s-a schimbat în *onoare*? Puține cuvinte au avut nenorocirea să deștepte furia lui Alecsandri ca tocmai această *onoare*. El a osîndit această zicere ori-cînd au avut prilejul, a luat-o în ris, a batjocurit-o, a lovit-o fără cruțare. În *Dicționarul grotesc*² Alecsandri arată că la popoarele de singe sau înru-dire latină cuvîntul acesta este masculin; că chiar trebuie să fie așa fiindcă exprimă o simțire bărbă-tească; în sfîrșit că *onoare* este pluralul substanti-vului *onor* și însemnează mărirea, ranguri etc. do-bîndite adese cu disprețul onorului.

Părerea lui Alecsandri este ea dreaptă? Dacă la latini și la alte popoare romanice cuvîntul acesta este masculin, trebuie oare să fie și la noi? Latini ziceau *sal*, *salis*, masc., francezii zic *le sel*; ital. *il sale*; noi însă zicem *sarea* femin. prin un capri-ciu al poporului nostru, schimbînd genul la acest substantiv, ca și la multe altele.

Cuvîntul, zice Alexandri, exprimă o simțire bărbă-tească. Tăgăduiesc. Onoarea este tot atît de fi-rească și trebuitoare femeilor ca și bărbaților. Noi ziceam pînă mai ieri *cîntea* la fem. și să mă fe-rească Dumnezeu de-a crede că această simțire nu ar fi avut-o străbunii noștri bărbați ca și femeile lor. Dar cîte alte ziceri care exprimă, nu ca aceasta o simțire sau însușire comună ambelor sexe, ci chiar altele exclusiv bărbătești sunt cu toate aceste feminine, la noi ca la alte popoare. Bărbăția, vitejia, sumeția, puterea, voinicia, sunt feminine, deși bărbătești.

¹ V. *Opere complete, Scrisoarea* no. VIII, vol. I, p. 220.

² V. *Scrieri complete*, vol. V, p. 528.

Adevărul este că limbile statornicesc genul substantivelor după forma, iar nu după înțelesul lor. Îndeosebi la noi substantivele abstracte sunt mai toate de genul feminin.

Prin urmare pluralul nu este *onoare*, ci *onori*, precum unsoare face unsori, soare, sori, strîmtoare, strîmtori etc.

Poate prin urmare cineva foarte ușor să dobîndească *onori* și să-i lipsească *onoarea*.

Cu toată nemulțumirea lui Alexandri mulțimea cea mare păstrează *onoarea* nu *onorul* și mărturisesc că spre părerea aceasta mă plec și eu. O, poete, iartă-mă ! Acesta este unul din prea puținele cazuri în care nu urmez calea arătată de tine. Aș vra și n-aș putea. *Pe onoarea mea !*

XII. *Sezisat, desezizat*. Cugetarea că o autoritate judecătorească a intrat în cercetarea unei cereri și are îndatorirea să-i deie o dizlegare sau hotărîre, francezii o exprimă prin verbul *saisir* ; dimpotrivă, cugetarea că acea autoritate nu mai este în drept a hotărî, prin verbul *désaisir*. Ei zic dar *la cour est saisie, la cour est désaisie*. Toată economia legilor și deprinderilor judecătorești franceze introducîndu-se și la noi în urma legislației nouă, cum erau să se traducă în limba noastră aceste verbe ? Neavînd un cuvînt la îndemînă, juriștii noștri după bunul lor obicei, au și început a zice a sezisa, a desezisa : Curtea e *sezisată*, tribunalul e *desezisat*.

Grozav !!

Am cunoscut un avocat cu o ureche mai românească care, nevrînd a rosti aceste verbe, se hotărîse a le traduce prin verbul corespunzător *a apuca*. Din nenorocire participiul *apucat* luase în limba noastră, prefăcîndu-se în adiectiv, un înțeles neplăcut pentru cel calificat cu dînsul. Apucat este un om care are cugetările sale propriie, totdeauna ciu-

date și greșite asupra oricărui lucru, cam ca acel numit de franceji *maniac*. Cînd avocatul acesta zicea : „Curtea-i apucată“, se vedeau toți judecătorii cu frunțile încręțite. De aceea *apucat* nu a prins. Ce este de făcut ? Eu propun să traducem verbul *saisir* în înțelesul acesta, prin *a lega*, d. ex., *Curtea e legată*, *Curtea e dezlegată*. Sunt sigur însă că, deși a lega reproduce destul de bine ideea verbului *saisir*, totuși majorității *a sezisa* le va plăce mai mult, așa sunt de deprinși a cugeta franțuzește. Dacă însă cîtiva magistrați superiori, d. ex. de la Curtea de casație mi-ar primi propunerea, aceasta ar prinde de îndată. Cuvîntul *portărel* a fost iscodit — de nu mă înșăl — de unul din înalții noștri magistrați de astăzi, pe cînd era la răposatul Consiliu de stat. Deși fără nici o tradiție, fără nici un înțeles propriu și chiar fără a avę o formă ades obicinuită, *portărelul* așa de bine a intrat în deprinderile noastre încît îl știu, înțeleg și întrebuintează toți de la vîldică pînă la opinică — numai fiindcă a fost înscris în lege ca o instituție nouă. Mai ușor s-ar lăți și verbul *a lega*, *a dezlega* în înțelesul propus de mine, fiind un vechi cuvînt românesc. Cîtiva franțuziți ar face greutăți la început, dar cu vremea s-ar pleca dinaintea întrebuintării obștești și *sezisat* ar dispăre ca și cum n-ar fi fost.

Dar va asculta cineva ?

XIII. *Bel, belă, beleță* în loc de *frumos, frumoasă, frumuseță*. Dacă n-ar fi fost pîndite, prinse și ferecate la vreme, poate că și aceste ziceri pocite ar fi izbutit a străbate în limbă ; poate că s-ar fi zis chiar — întocmai cu aceleași temeieri — *led-ledă*, în loc de *urît-urîtă*. De ce nu ? Nu se zice *suavă, gentilă* ba chiar *jantilă* ?

Astăzi *bel*—*belă* se întrebuintează numai de stihitorii mitocani de prin mahalalele Bucureștilor sau de acei care scriu pentru dinșii. Hasdeu a scos cel întâi strigătul de deșteptare asupra *beleșei*, iar Alecsandri i-a dedicat următoarele patru versuri :

„Ah ! Doamnă ești *belă* ca roza ce crește

Și fruntea-ți divină treptat se *belește*.

Ah ! lasă-m-ați spune cât sum fericit

Văzînd dulcea-ți față c-astfel s-a *belit* !“

XIV. *Mihai Bravul*. Dacă aş mai fi în stare să mă infuriez astăzi pentru vreo înnoire smintită oareșicare, apoi desigur că, mai presus de toate, schimbarea lui *Mihai Viteazul* în *Mihai Bravul* m-ar face să-mi pierd liniștea și cumpătul. Dar nenorociți contemporani, nu precepeți că aceasta este o hulă împotriva marelui nostru domn ? Numele ce dau popoarele eroilor și geniilor lor trebuie să rămîie vecinice și neschimbate. Sub acest nume : *Mihai Viteazul*, figura marelui căpitan s-a cristalizat în memoria românilor din neam în neam ! Schimbîndu-i astăzi numele, îi ștergeți și figura și faptele din închipuirea generațiilor tinere ! Chiar cînd cuvîntul „viteaz“ ar fi dispărut din limba noastră modernă încă el ar trebui păstrat anume la *Mihai Viteazul*, cu cât mai mult cînd el este viu și puternic prin înprospătarea luptelor de astăzi. Francezii, pe cari unii îi învinovătesc de a ține mai puțin decît alte popoare la tradițiile lor istorice, nu ar îndrăzni pentru nimic în lume să schimbe astfel un nume istoric. Ei zic și vor zice totdeauna *Philippe le Bel*¹, iar nu *Philippe le beau*, deși această din urmă este forma modernă și cea dintîi

¹ *Philippe le Bel* (1268—1314), fiul lui Philippe al III-lea și al Isabellei de Aragon, din 1385 rege al Franței. (n.ed.)

învechită. Forma cuvintelor este supusă schimbărilor, iar memoria eroilor împietrită în titlul ce le-a dat istoria, trebuie să rămâie neatinsă de coasa timpului.

Dacă zicem Mihai Bravul, de ce n-am zice Ștefan Magnul sau Ioan Domnul Cel Teribil și n-am șterge astfel dintr-un condei, strănepoți nemulțumitori ce suntem, toată plasticitatea figurilor noastre istorice ?

Astăzi în cele mai multe familii *culte*, copiii nu se mai cheamă după numele lor de botez : Vasile, Dumitru, Ioan, Radu, Ștefan, Manoli, Mihai, ci li se dă — în chip de dezmiardare — numele franțuzești corespunzătoare, care sunt mai *jantile* ! Basile, Démètre, Etienne, Rodolphe, Emanuel, Jean, Michel. De aceea nu m-aș mira s-aud mâine în loc de Ioan vodă cel Cumplit, zicându-se : Jean Principele cel Teribil. Poate voi ajunge să aud chiar Mișel Bravul ! Cine mai știe ? Poate că unii pitici de astăzi vor izbuti să prefacă după chipul și asemănarea lor pe un *viteaz* într-un *mișel*.

XV. *Speranță-nădejde*. O mărturisire de păcate ! Si eu care m-am ridicat împotriva înnoirilor, am lăsat la o parte câteva cuvinte vechi românești, și le-am înlocuit cu altele nouă. Pentru a preîntîmpina critica celor care scoțind mai multe cuvinte nouă, presurate pe ici, pe colo în scrierile mele, mi-ar pute arunca mustrarea că sunt inconsecvent, voi răspunde de pe acum că nu fac parte din cei ce merg cu consecvența lor pînă la extremitate. Eu nu am statornicit regule din care nu ar fi iertat a se abate niciodată, ci am băgat sama cu luare-aminte la instinctele poporului pentru a cerceta care înnoiri, după toată probabilitatea, se vor păstra și care nu. Este vederat că astăzi nu mai putem scrie întocmai precum scriam cu 50 de ani în urmă,

căci, precum am spus, înmîurirea franceză și poate îndeobște cea occidentală vor lăsa oarecare urme în limba noastră. Deși pe de-o parte sunt încredințat că poporul nu se va dizvăta de întrebuintărea cuvintelor vechi precum d. ex. nădejde, deznădăjduire, pomenire, veac, băgare de samă, neastîmpăr, ori de-am vrea noi oamenii ziși culți ori de nu am vrea ; pe de altă parte socot că vor străbate pînă la dînsul și multe cuvinte nouă corespunzătoare precum : speranță, desperare, memorie, secul, observație, emoție etc.

Se va vedea la noi același fenomen ce s-a văzut la alte limbi. Vor fi cîteva cuvinte sinonime vechi și nouă care vor trăi paralel unele cu altele, iar la cele mai multe din aceste se va statornici cu timpul o deosebire de nuanță între zicerea veche și cea nouă. Așa d. ex. îmi pare a vedea de pe acum că *emoția* este o mișcare internă mai năprasnică și mai scurtă, decît „neastîmpărul sufletesc“ care e stătător ; *pomenirea* îmi pare a avea un înțeles mai mult religios, bisericesc, pe cînd *memoria* este mai mult lumească ; *azilul* este un loc de scăpare împotriva prigonirii omenești, pe cînd *adăpostul*, cu un înțeles mai general, un loc de siguranță și împotriva elementelor ; *amorul* însemnează mai mult iubirea sexuală, pe cînd *dragostea* exprimă această simțire îndeobște d. ex. dragostea părintească ; *demnitatea* este mai mult simțirea valorii sale individuale față cu ceilalți oameni, iar *vrednicia* cuprinde însușirile folositoare semenilor săi pe care publicul le recunoaște, *complicația* este un amestec de idei deosebite împreunate așa încît preceperea e foarte grea, pe cînd *încurcătura* mai cuprinde pe lîngă aceasta și ideea neorînduielei ; *dantela* va rămîne poate numele lucrărilor celor fine de acest soi, pe cînd *horbota* va însemna pe cele

mai de rînd. În opunere cu *exemplul*, *pilda* va avea poate un înțeles special pentru *morală* și fapte bune ș.a.m.d. Astfel poate poporul va face deosebiri subtile și fine între *nădejde* și *speranță*, *veac* și *secul*, *prilej* și *ocazie*, *delicat* și *gingaș*, *cînte* și *onoare*, *glorie* și *slavă* etc. Nu avem oare din vechi multe ziceri ce s-ar crede omonime la întia vedere, dar la care o pătrundere mai adîncă descopere numaidecît deosebiri îndestul de fine ? D. ex. *frica* însemnează o simțire căreia conștiința pare a-i lipsi cu totul, pe cînd *temerea* mai are și un amestec de grijă, adică de preceperea parțială a primejdiei ; tot așa se deosebesc mai mult sau mai puțin *chin* și *durere* ; *caznă* și *schinjiuire* ; *fală* și *mîndrie* ; *fudulie* și *trufie* ; *mulțămitor* și *recunoscător* ; *drum* și *cale* ; *vreme* și *tîmp* ; *neam* și *rudă* etc.

Așadar ziceri nouă de soiul celor arătate mai sus nu le putem izgoni din limbă, și chiar dacă am pute, fineța nuanțelor fiind o bogăție a limbei, nu ar trebui să le izgonim. Dar pe de altă parte a lăsa să urmeze domnia desăvîrșită a anarhiei care ne primejduiește frumuseța, bogăția și originalitatea limbei noastre este o crimă împotriva căreia trebuie să se ridice orice cugetător care-și iubește limba și țara.

SATIRE

În versuri rid și-n suflet plîng relele naravuri.
Antioh Cantemir



SATIRA I

LUXIȚA

La jocuri cu LuxiȚa ades mă întâlneam,
Cînd ea era copilă și eu copil eram.
Aveam în tot momentul certări și împăcare
Și-ndată după lacrimi urma o sărutare
(Ah, ce nevinovată !) și joc și nebunie
Din nou își luau cursul cu vechea veselie.
Așa mulți ani de zile cu drag s-au strecurat
Pînă tată-mio o dată deoparte m-a chemat
Și c-o figură gravă — nu voi uita în veci
Cum m-am simțit privindu-l cuprins de fiori reci —
Îmi zise că e timpul să-ncep să învăț carte
Și c-am să plec c-un dascăl în alte țări, departe
Spre mieznoapte unde la școală voi fi dus.

Plecai, sosii și cartea în mînă mi s-a pus.
Aveam nu știu cîți dascăli, dar dintre toți mai mult
Pe unul cu perucă îmi era drag s-ascult :
El ne spunea istoria poporului roman,
Cum mic întăi la număr, al lumii suveran
A izbutit s-ajungă prin jertfă, vitejie,
Naravuri oțelite, virtuți, statornicie ;
Cum au învins în luptă întregul univers

Eroi a căror nume etern va fi neșters
Cît s-a-nvîrți pămîntul ; cum tot așa de mari
Ca Brutii, Scipionii și Fabii și Cesari
Au fost ș-a lor matrone : Cornelia măreață,
Lucreția ce însăși curmă a sa viață
Spre a-și scăpa virtutea, Virginia murindă
Cu zîmbetul pe buze și Porcia cea blîndă,
Veturia superbă și Clelia vitează...
Eu ascultam aceste într-o visare trează
Și sîngele în mine fierbea știind că noi
Din aste eroine și din acești eroi
Ne tragem, primind astfel în dreaptă moștenire
Străbuna vitejie, virtute și mărire.

Ținură-aceste visuri cît viața mea școlară.
Iar cînd veni momentul ca să mă-ntorc în țară,
Nu știu de ce Luxița în minte mi-a venit
La care-atîta vreme eu n-am mai fost gîndit.
Acuma e frumoasă desigur, ziceam eu —
După-al meu plac în minte formîndu-mi
chipul seu —

E mare, învățată și... poate, ciné știe
De nu este menită s-o caut de soție ?
Abia întors mă dusei cu pas nerăbdător
S-o văd. Seda culcată pe-un jilt logănător
O tînră femeie în haină de mătasă
Bogată, iar alături deschisă sta pe masă
O carte franțuzească de *Ponson du Terrail*¹
Cu grație nespūsă mișca un *éventail*
Să-și răcorească fața, și-ntr-o oglindă mare
Ce-i reflecta tot trupul, privirea-i tinjitoare
Se-oprise mulțumită. În cel întăi moment
Ea se uită la mine c-un ochi indiferent,

¹ Ponson du Terrail, romanțier francez, autorul multor scrieri de o morală foarte ușoară.

Iar după ce mai lungă îmi dete o privire
Văzui zburîndu-i dulce pe buze o zîmbire ;
Ea mă recunoscuse, și-ndată îmi întinse
Minuța parfumată, dar de abia s-atinse
A degetelor vîrfuri de gura mea sfioasă,
Simțiri mă străbătură și dulci și fioroase.
Ea începu a spune c-un glas plăcut, subțire
De dîrul să mă vadă, de-a noastră dispărțire
Ce-a fost atît de lungă, de jocuri, nebunii
Cu care umpleam ziua pe cînd eram copii
Și alte lucruri multe ; iar eu tot ascultam,
Căci nu puteam răspunde de mult ce mă uitam
La ochii săi cci negri umbriți cu dese gene,
La gura cea micuță, la mîndrele sprîncene,
La două mici gropițe ce se forma-n obraz,
Cînd surîdea, la albul și gîngașul grumaz.
Așa stăteam pe scaun, privind cu încîntare,
Cînd auzii deodată un gemet ș-o strigare
Alături, ș-o fetiță atunci zvîrlind o ușă
Se răpezi în casă trăgînd o cățelușă
De coadă, după dînsa ; țipa de-ți era milă
Cățelul, dar mai tare striga aceea copilă.
— Cum poți pe cățelușă astfel a chinui !
Muștră Luxița aspru. — Nu face sluj Fifi,
Răspunse copilița, îi zic de două oare
Și tot nu vrea ! — Hai las-o aici și ieși afară !
Apoi ridicînd glasul strigă : — Dadaic vină
Pe Coca¹ ia-mi de-aicea și du-o în grădină !
O zdravănă muiere pe loc intră în casă
Și, ridicînd de umeri pe fata furioasă
Ce se zbătea în brațe-i cu țipete amare
Și-i zgîria obrazul, o duse-ndat-afară.
— A cui e copilița ? atunci am întrebat.
— A mea, este făcută cu-ntîiul meu bărbat,

¹ Coca, nume dezmiardător ce se dă copiilor în clasele superioare. Uzitat numai în Moldova.

Luxița îmi răspunse și gingaș pe Fifi,
 Ce se văita cu jale, pe brațe o sui.
 — Ah ! Ați fost măritată și soțul v-a murit ?
 Am zis cu simpatie. — Ba nu, m-am despărțit
 După doi ani de zile. O ! dacă mai trăiam
 Cu acel urs sălbatic desigur că muream.
 Era un drept Othelo bărbatul meu întâi...
 — Ce feli, plin de mirare atunci o întrebăi,
 De ce numiți *întăiul* pe-acel gelos bărbat ?
 După-asa scurtă vreme cumva să fi urmat
 Un altul, și-nsoțită ați fi... — Ba nu, am fost,
 Căci din nenorocire căzui peste un prost
 Ce da în gropi, sărmanul : amic intim era
 Cu omul ce-mi luasem și ca să pot scăpa
 Eu am ales în grabă un și mai rău stăpîn :
 Tot anul sta la țară, vorbea numai de fîn,
 De vite, grîu și pluguri, cît ziua e de mare,
 Încît de la o vreme simții o desperare
 În suflet și mă dusei, dar cu-ndărătnicie
 Copiii cei cu dînsul vru să mi-i lase mie,
 Încît am avut multe procesuri și nevoi
 Pîn ce îl condamnă ca el pe amîndoi
 Să-i ție și să-i crească. O ! nu-i nimic mai rău
 Decît să ai a face cu omul nătărău !
 În vreme ce Luxița încă vorbea, simții
 Un fel de ameteală, ațiți bărbați, copii
 Îmi încurcase mintea, dar ea încet plecînd
 Pe-un umăr capul gingaș și spre tavan privind,
 Îmi zise cu un zîmbet plin de melancolie :
 — Cînd va veni momentul iar o căsătorie
 Să-nchei, voi lua sama mai bine, negreșit.
 Nimica nu-i în lume așa nesuferit
 Decît să ai procesuri, căci lesne te cununi,
 Dar ca să te dispartă, pierzi două sau trei luni.
 De aceea pîn-acuma tot nu m-am hotărît,
 Deși cam mulți mă roagă, din nou să mă mărit.
 Cînd auzii cuvîntul de înc-o măritare

Si de-o mulțime nouă de miri, o-nfiorare
Îmi scutură tot trupul, încît m-am depărtat...
— O ! cît de rău îmi pare, mi-am zis, și ce păcat !
Desigur că această frumoasă rătăcită
De nimene în casă mai mult nu e primită,
Căci cine-acest exemplu ar da soției lui ?
Dar care-mi fu mirarea pe urmă, cînd văzui
Nu numai că purtarea-i nu-i discuviintată
Dar chiar că nu e altă femeie mai serbată
În lume, la petreceri — și cum s-ar fi putut
Altfel, cînd toți ca dînsa urmasse în trecut ?
Ici, într-o adunare de douăzeci părechi,
Toți soții cei de-acuma, fusese soții vechi
Nevestelor de astăzi a altor noi bărbați
Ș-aceștia nainte fusese însurați
Cu gingașele doamne a celor de întăi,
Încît în fapt făcuse schimb numai de femei.
Și cît de bine, pacînic și vesel trăiau toți !
Soțiilor trecute acuma foștii soți
Făceau aprinsă curte, ș-obștească încuscrire
Asigura succesul cu multă înlesnire.
Colo era raportul ceva mai complicat :
Văzînd c-a lui soție amicul i-a furat.
Barbatul răpi fiica ce-acest amic avuse
Din altă cununie trecută, cînd ținuse
Pe-o vară-a sa primară, așa încît uniți
Prin trei puternici lanțuri sunt ambii însoțiți :
E socru unul ; altul e ginere, cumnat
Și văr, și cel mai mult e, prieten înfocat :
Cînd se-ntîlnesc pe stradă sar iute din trăsură
Și-n dulce îmbrătoșare se pupă drept în gură,
Încît te-nduioșează să vezi cît se iubesc.
Iar dincolo trei-patru surori se dispărțesc
De soți, ș-aleg cu toate pe tot acel bărbat.
Aflînd tîrziu acesta că nu este iertat
Pe toate totdeodată să ia în cununie

Invită pe toți verii ce are, ca să vie,
Și de surori să cate : aceasta se și face
Și două luni de zile cu toți trăiesc în pace.
Copiii în atite familii încurcați,
Avind trei nume unul și altul patru tați
Iar unchi, frați, veri mulțime, sînt foarte folosiți :
Fiind cu toată lumea de-aproape înrudiți
De dulcile bomboane și jucării frumoase
Ce-aduc atite rude, văd pline a lor case.
Petrecerile astfel le sunt asigurate
Dar creșterea prezentă mai multă greutate,
Căci drept și-ndatorire prea mulți le împărtesc.
De-acea cu plăcere tați, mume se unesc
S-arunce-nsărcinarea pe-un nepărtinitor.
Acesta — îndecobște un ager servitor,
Al căruî neam se trage din țara indiană —
Copiilor insuflă virtutea cetățeană.
Cu-acest mijloc părinții n-au griji și osteneli
Și, ce e mult mai practic, puține cheltuieli.
De altă parte țara și ea e bucuroasă
Căci va avè o ginte onestă, viguroasă.
În creștere, acesta-i sistemul cel comun.
Nu vreau să-mi dau părerea de-i rău ori de e bun,
Dar ceea ce într-însul nu vra ca să-mi convină
E că păstrăm legenda cu vița cca latină.
Ce-avem noi cu romanii ? Ei cînd se însurau
Soția pe întreaga viață și-o luau.
La Roma cea străveche, avem deplină știre,
C-a fost în șase seculi o biată dispărțire,
Și numele lui Ruga ce-ntîi s-a dizunit
Ca un fatal exemplu în veci s-a pomenit ¹.
La noi ? cine nu știe că este obicei

¹ Se zice că întâia dispărțire la romani s-a făcut abia în sec. VI. a.u.c. (*ab urbe condita* — de la întemeierea Cetății. N. ed.) de către Calvisius Ruga.

Să schimbi cît poți mai grabnic vreo două-trei
femei

Și că de-am vrea bărbații cei simpli a nota,
Ce și-au păstrat soția, puțini am număra ?
Lăsînd dar înrudirea cu Fabii, Scipioni
Noi s-o cătăm aiurea : la practicii mormoni ¹
Asemănare multă cu noi aflăm ușor :
Se știe cît de lesne un stat înfloritor
Ei au format, puîndu-l pe baze de tot nouă
Exemplul lor ne poate sluji în multe nouă.
Și noi un stat puternic voînd ca să formăm,
Propun întîi de toate ca să desființăm
A cununii lege, căci pururea e bine
A lepăda o formă ce-n seamă nu se ține.
Apoi Mormona țară în urmă mult lăsînd
Să decretăm : Românii de-acumă liberi sînt
De forme conjugale și lanțuri pîrintești.
Vor fi urmate numai acele legi firești
Conform cu care, omul, bărbat cum și femeie,
Fără deosebire, putè-va ca să ieie
Cum placul îi va zice ; copiii ce vor fi
Vor fi lăsați în grija oricui va socoti.
Astfel scăpăm de multe nevoi și supărări :
Nu vor mai fi lungi forme, nici binecuvîntări
Pentru vecie date aceluiași bărbat
Chiar cînd de-a patra oară acum s-a însurat.
Nu vor mai fi dueluri, procesuri, timp pierdut,
Nici lunga îngrijire copiii de crescut,
Nici certe conjugale și, ce-i mai mult din toate,
În loc de simulare va fi sinceritate.
De-această stare astăzi nu prea ne depărtăm,
Tradiționala formă o dată s-o lăsăm

¹ Membri ai unei secte creștine întemeiate în S.U.A. în 1830 de Joseph Smith, care pînă în 1890 au practicat poli-gamia. (n. ed.)

Si vom intra în era cea nouă și dorită
Ce țara ne va face desigur fericită.
Și poate că exemplul ce-Europei noi vom da
Va face-o statul nostru să-nceap-a imita.
Curaj ne trebuie numai, puține opintiri
Ș-om fi făcut un bine întregii omeniri.

SATIȚA II

LA CÎȚIVA AUTORI CONȚIMPORANI¹

Adesa prin putere unită se-mplinește
O faptă ce pe *unal* îl sfarmă și zdrobește.
Țiind de-aceasta samă, Voi, într-o dimineată
De blindă primăvară² cînd spre o nouă viață
Renaște-ntreaga fire, v-ați zis cu înfocare :
Ce pierdem timpul nostru în stearpă izolare ?
Să ne unim cu toții, să facem să lucrăm
Ca nume și onoare și noi să cîștigăm,
Căci este trist cînd anii puterii au ajuns
Să fie-al nostru nume în negură ascuns.
De-aceea uitînd astăzi a noastre dezbinări
Și vechi neînțelegeri și lupte și ocări,

¹ Mai mulți scriitori din București întemeiară în anul 1873 o revistă științifică și literară cu numele *Revista contemporană* sub direcțiunea d-lui avocat Petru Grădișteanu. O recenziune scrisă de d. T. Maiorescu și publicată în *Convorbiri literare* sub titlul *Beția de cuvinte*, în care autorul critică cu mult spirit deosebite articule apărute în *Revista contemporană*, produse între ambele foi literare o polemică foarte aprinsă la care se interesă mai tot publicul cetitor din România. Satira aceasta se îndreaptă contra autorilor de la *Revista contemporană*.

² Numărul 1 al *Revistei contemporane* a apărut în martie 1893.

Hai, camarazi la lucru, la scrieri literare
Căci astea dintre toate par cele mai ușoare !

Așa se nascu foaia — ce nu vreau să numesc
Căci numele îl știe poporul românesc.
Dar dacă mi-ați da voie, modest aș întreba
(Nevrînd întru nimica s-ating pe cineva)
Puterile unite, oricît de numeroase
Pot în lucrarea minții s-aducă mari foloase ?
Desigur *brațe* multe ușor vor ridica
O sarcină ce *unul* n-o poate nici mișca,
Dar goale, cît de multe și fraze și cuvinte
Pot să compuie oare o pagină cu minte ?
Bărbați... naivi, în număr cît or voi de greu
(Nu fac aici aluzii, ferească Dumnezeu !
Ci fac precum mulți alții o simplă teorie
Care fiind iertată oricui, îmi e și mie),
Zic dar, cînd minți... naive mai multe s-ar uni
Comuna sărăcie ce poate întocmi ?
Mai bine e atuncea, de mii de ori mai bine
Să steie fiecare deoparte, pentru sine,
Căci poate să rămîie în samă nebăgat,
Din visul său poetic de nimeni deșteptat.
Dar cînd în număr mare cu toții întruniți,
Cu zgomot vin și strigă : Cetiți-ne, cetiți !
Și publicul s-adună, cetește și... suspină
Văzînd a lor produceri, atunci cine-i de vină ?
Căci publicul e mare, într-însul sînt bărbați
Ce, neputînd să lese pe proști necriticați,
Dau golul lor pe față, crud, fără de cruțare...
Dar simt aici nevoia a face-o comparare.
În timpuri liniștite, cînd țara e în pace
Negotîtorul harnic își vinde și disface
Din marfă pe cît poate și cu folos lucrează
O bună parte-a zilei, apoi cînd înserează

Nevasta și copiii în jurul său adună
Le spune de cîștiguri, e plin de voie bună
Și nici nu se gîndește la grije și nevoi.
Deodată însă sună un bucium de război,
Se răspîndește spaima și mii de luptători
Aleargă să respingă pe cei năvălitori.
Chiar omul cel mai pașnic încinge-atunci o
armă, —

Prin aer zboară boambe, clădirile se dărâmă
Și totul e în flăcări... iar bietul negustor
Privește-a sa ruină cu ochi lăcrămător
Și blastămă războiul grozav și stricăcios :
În chinul său nu vede că-i rău trebuincios,
Că-n focul ce orașe și oameni prăpădește
Spre o mai bună viață poporu-ntinerește.
Așa, naiv autorul prin scrieri ar dori
De nu folos, dar laudă să poată dobîndi,
S-audă că în public de dînsul se vorbește
Ș-a lui învățătură de toți se prețuiește.
Cînd iată vine-un critic, ca din senin furtună,
Și-ncepe să arate că scrierea nu-i bună,
Că chiar nu știe carte acel pretins autor
Ș-a vrut să-nșăle-un public prea lesne crezător.
Cum să nu strige-atuncea autorul furios
Că criticul acesta e om periculos
Care-și trădează țara, hulește cele sfinte !...
Căci el simțește numai durerea sa fierbinte
Nu vede că săgeata ce-n inimă-l lovește
Îndreaptă pe mulți alții și tuturor priește.

O, voi ! De ce curmat-ați tăcerea cea de aur,
De ce cu lăcomie coroanele de laur
C-o mină imprudentă a smulge ați voit
Și liniștea trecută astfel ați risipit ?

Ilustrule profesor ¹, ce demon, care toane
 Te-au îndemnat a scoate din vechile cartoane
 Acele mici notițe din mîneci scuturate
 Cînd tînăr erai încă și fără de păcate ?
 Fiind cetite numai pe băncile școlare
 Puteau să treacă încă a tale comentare,
 Căci junele din școală nu critică, ascultă
 Și ia de bună, poate, învățătura multă
 Ce pare-a-fi ascunsă în frazele-ngîmfate
 Cu o figură gravă de dascăl declamate.
 Dar și pe noi bărbații ai vrea să ne-ametești
 Cu sute de citate și nume spaniolești ? ²
 Credea-i c-asupra noastră acele fraze goale
 Și declamări tocite ș-aluzii actuale
 Vor face vreodată efectul de știință ?
 Ilustrule profesor, răspunde-n conștiință !
 Și tu, la păr albite ³, care scriai odată
 O limbă nepocită, română și curată,
 Un stil, nu-nalt și mîndru dar nepretențios.
 Cum te-au atras pe tine virtejul furios
 A cestor strică-limbă ? Cum ai alunecat
 Să te încurci, bătrîne, în stilul lor umflat,
 Cum ai putut acuma, vrînd să îndrepti, strica
 Aceea ce-nainte scris binișor era ⁴
 Încît vechiul Conachi pe care l-ai descris

¹ D.V.A. Urechia, profesor de literatură română la Universitatea din București, a publicat în *Revista contemporană* sub titlul *Comentare la Miron Costin* părți din cursul ce ținea la facultate.

² D. Urechia scrie : „Nu, repetim, Miron Costin nu este *Willeharduin*, nici *sire de Joinville*, *Froissart*, *Filip de Comines*, el nu este *Ocampo*, *Morales*, *Zurita*, *Garivay*, *Muntaner*, *Mariana*, *Moncada* etc., etc.”

³ D. George Sion.

⁴ D. G. Sion tradusese odinioară *Le Misanthrope* de Molière destul de binișor. În urmă însă, prefăcînd lucrarea și introducînd nenumărate neologisme, își strică traducerea cu totul.

Nimica n-ar pricepe din cele ce ai zis ? ¹
Și tu ce-acum în vîrsta cea matur-ai venit ²,
Ce friguri literare prin vine ai simțit
De lași avocatura cu ale ei foloase
Ca să-ntonezi pe liră cîntări melodioase ?
Mi-e frică, dar, mi-e frică să nu te-aud, o Petre !
La curți și tribunale pledînd în hexametre
Cum Dositei, bătrînul, scria obicinuit ³,
Încît judecătorul în lacrimi și uimit
După cîntarea-ți dulce dreptatea va împarte
Iar nu după cum zice a legii aspră carte.

Dar nu-i un sacrilegiu și nu-i impertinent
Să mă ating de oameni cu-asemenea talent,
De oameni ce-au zis singuri, cu ton hotărîtor
(Încît a zice altfel e prî cutezător),
C-au omorît în scrieri de cîteva mici file
A altora grea muncă de șapte ani de zile ? ⁴
Și cine sînt eu oare ? Un om ce ponegresc
Tot ce e patriotic, tot ce e românesc,
Un ignorant, un suflet pierdut și rătăcit,
Un vinzător al țării, un biet cosmopolit ⁵
Iertare dar, iertare ! Retrag tot ce am zis
Talent aveți cu toții, frumos e tot ce-ați scris.

¹ D. G. Sion a publicat în *Revista contemporană* un studiu intitulat : *Suvenir de poetul Costachi Conachi*.

² D. Petru Grădișteanu, avocat din București.

³ D. G. Sion în studiul său asupra lui Conachi, citînd cîteva versuri de șase și cinci silabe ale Mitropolitului Dositei, zice că sunt hexametre și pentametre !

⁴ D. Pantazi Ghica în răspunsul ce face d-lui Maiorescu scrie că „*Convorbirile literare* în toate numerele de șase ani încoace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur număr din *Revista contemporană*“.

⁵ Scriitorii de la *Revista contemporană* și alți amici literari de-ai lor ziceau că membrii societății „Junimea“ din Iași sunt cosmopoliți, trădători, care vor să vîndă țara nemților, austro-maghiarilor etc.

Ilustrule profesor, cu geniu-nalt și mare
Grozav sunt de profunde a tale comentare.
E drept ce-ai spus ; bătrînul boier Miron Costin
Concluzia științei moderne pe deplin,
Nu numai c-a simțit-o, dar a întrevăzut ¹
Că va veni o dată un dascăl priceput
Ce-mprumutînd un nume de cronicar vestit ²,
Va ști ca să distese Costin ce a simțit,
Ba chiar va da pe față adinci tainele sale :
Costin cum se plecase partidei liberale
Ce-abie după lungi veacuri va fi înființată ;
Cum constituțiunea de el a fost visată,
Și cum în fond istoric ³ alătura va fi
Cu Buckle, Guizot, Draper, Cantu și Thierry !
Vistiernicul Candescu ⁴ asemenea va sta
Ca un model de viața română, și Dumas
De-ar vrea încă o dată a scri pe Muschetari
Aici ar găsi tipuri de cai și armăsari.
Astfel a voastre scrieri mergînd din mînă-n mînă
Vor rămîne eterne în patria română,
Și dacă după veacuri să fie cu putință
Să părăsiți odată eterna locuință
Și să veniți în lume pe două sau trei oare,
Atunci ați vedè țara cea recunoascătoare.
Cum vouă tuturor v-a înălțat statuie
Într-un gigantic templu zidit de Cimabue ⁵.

¹ D. Urechia scrisese că Miron Costin „au ajuns la concluziunile științei, cu secole mai înainte de atîți nemuritori lucrători în ogorul științific, în ogorul istoriei, la apusul Europei“.

² D.V.A. Urechia a adoptat numele cronicarului Urechia tîrziu, cu ocaziunea mutării sale în București.

³ *În fond istoric*, textual după d. V. A. Urechia.

⁴ Marele vistiier Candescu este numele unei novele așa-zise istorice, făcută de D. Pantazi Ghica, publicată în *Revista contemporană* și criticată de d. T. Maiorescu.

⁵ D.V.A. Urechia într-una din scrierile sale anterioare cita pe Cimabue, nu ca pictor, ci ca arhitect vestit.

SATIRA IV

[POLITICALE]

Ce veste neașteptată, Leandre, am aflat,
Tu stărui să te-aleagă județul deputat,
Tu vrei, lăsînd a vieții cîmpene desfătări,
Să intri în virtejul politicei mișcări ?
O ! Cine această cale s-apuci te sfătuiește
Desigur e un dușman ce răul îți voiește :
Un fruct este mărirea ce-nșală la privit
Frumoasă-i este coaja, dar miezul putrezit.

Și mai întăi crezi poate că n-ai decît a spune,
Sunt om cu-nvățătură, onest, am gînduri bune,
În sufletul meu arde a patriei iubire,
Ca toți alegătorii să vie-ntr-o unire
Și votul lor să-ți deie ? O ! Dac-ar fi așa,
Mai, mai că ți-aș da pace, dar treaba e mai grea.
De vrei să te aleagă, mai lasă din mîndrie,
Măgulitoare, blîndă, purtarea ta să fie,
Prefectului te-nchină cu-adîncă umilire
Și-l roagă să te ieie sub nalta-i ocrotire.
Și ca să fii mai sigur de buna sa plecare
Fă să te recomande ministrul cu scrisoare.
Apoi, luînd toiagul, apuc-o la picior,

Te du din casă-n casă la orice-alegător,
Și nu uita cu dulce a tot făgădui
Că-i face orice treabă ce ei vor porunci.
Ici, unul îți promite să-ți deie al său vot
De-i stăruie să puie în slujbă pe-un nepot
Ce stă la el în casă. Proteguitul său
Nu are nici o treabă și a ieșit un rău :
E mincinos și leneș, bețiv și jucător.
De aceea vrea să-l vadă numit judecător,
Ca astfel, avînd leafă, curînd să se-ndrepteze.
Al doile îți va zice că a să te voteze
De-i vrea și tu a-i face mai multe trebușoare
Ce are-n capitală : să-i pui procesu-n stare
Ce stă pendent la curte, apoi ne-ntîrziat
Să-ncheie alcătuire cu vre un avocat
Din cei vestiți la gură ; să mergi la visterie
Să rogi să-i libereze o veche garanție ;
De titluri provizorii un sac îți pune-n spate
Ca în definitive să faci a fi schimbate.
Și cînd aceste toate la cale le vei pune
Să stăruie să-i voteze ș-o mică pensiu-ne.
Răsplată viitoare un altul nu-ți pretinde
Iubind tocmala dreaptă, el bucuros se prinde
Pe față a-ți da votul, iar tu în schimb să-i dai
Un stog de fîn, o brișcă și o păreche cai.
Al patrule, ce zilnic v-o douăzeci jurnale
Cetește și-n veci pune a lumii trebi la cale,
Cu o figură gravă de jude instructor
Vra-ntăi a te supune la interogator :
Te-ntreabă care planuri în gîndul tău gătești
Ca să-ndreptezi greșeala politicii turești,
De vraii cu arma-n mînă să faci neatîrnare
Sau tot ca pîn acuma prin foi făcînd zvon mare ? ¹

¹ *Pressa*, foaia inspirată de d. V. Boerescu, pe atunci ministru de externe, sprijinea cu stăruință proclamarea independenței române pe cale de bună înțelegere cu Turcia (1874).

Ai să-i explici pe urmă mai bine cum s-ar face
Ca lumea liberală cu papa să se-mpace ;
Și dacă între Chili și între Paraguay
Va izbucni războiul, atunci ce gânduri ai,
Cu care din aceste puteri voiești să ții
Și cui ai da atuncea un vot de simpatii ?¹
Astfel, de glasuri multe tu vrei să dobîndești
La toți alegătorii ca slugă te tocmești,
Căci cine cînd votează gîndește serios
L-al țării bine numai și nu l-al său folos ?

Dar lunga pregătire, să zicem, s-a sfîrșit
Și deputat din urnă te vezi acum ieșit
Sătul de-atîta trudă cu-adîncă răsuflare
L-ai tăi zici ziua bună și pleci la Adunare.
Acolo gîndești sigur că vei găsi bărbați
De-a patriei iubire puternic insuflați,
Bărbați fără prihană, cu minte, cu lumină
Ce fără alte scopuri voiesc obștescul bine.
Dar mai cu adîncire purtarea lor privește
Și-ndată vei pricepe oricare cît plătește.
Ici unul — este Ghiță — cu fruntea ridicată,
Cu nasu-n vînt, cu mîna pe masă apăsată.
De-ndată ce ședința deschisă se declară
A și luat cuvîntul pe cel puțin o oară,
De orișice-ar fi vorba : de căile ferate,
De avocați, oștire, de universitate,
De împrumuturi nouă, de legi financiare,
De libertatea presei, ce nu-i destul de mare...
De constituțiune, interpelări, numiri,
Politică externă, petiții, mînăstiri,

¹ Aluziune la votul dat în 1870 de Adunarea română prin care s-au exprimat simpatii pentru Franța în războiul franco-german, vot ce a făcut mult rău românilor, înstrăinîndu-le vreme îndelungată simpatiile Germaniei învingătoare.

De poduri, de șosele, abuzuri și anchete,
De curți și tribunale, de școalele de fete,
De orice s-ar atinge, El pururea vorbește
Ca riul ce tot curge și nu se mai oprește.
Și spune, spune, spune și răpede și multe :
De vor sau nu vor alții, El vrea să se asculte
Iar stenografi v-o patru din piept oftînd cu greu,
C-o mînă șterg sudoarea, cu alta scriu mereu,
Încît a lui cuvinte ce zilnic sunt rostite,
Și-n monitor pe urmă apar vai, tipărite !
Iar Vlad de altă parte pe jiltu-i așăzat
Cu mînile atîrnate, cu capu-n jos plecat,
Prin gura-ntredeschisă suflînd în ritmu rar,
În vreme ce pe frunte stropi gingași îi răsar,
Pe ochi încet coboară pleoapele-obosite
Și dulce se cufundă în visuri aurite.
Sărmanul ! să vegheze și ziua să mai poată,
Cînd fără de odihnă petrece noaptea toată ?
Pe cînd limbutul Ghiță în tot acel otel
(Stînd chiar într-o odaie alătura cu el)
Cu gesturi la oglindă discursuri pregătește,
Cu numeroși prieteni, Vlad cărțile-nvîrtește.
De aceea niciodată prin mintea lui nu trece
Să afle-n Adunare ce lucru se petrece.
Iar cînd, după discuții, la urmă votul vine
Ca om de conștiință el pururea s-abține.
Ca argintviul Mihai e-n vecinică mișcare,
E la bufet acuma, acum în Adunare.
Acuma pe la secții, ș-oriunde se găsește
De deputați mulțime în juru-i întrunește.
La toți le strînge mîna și-i roagă să s-adune
A doua zi la dînsul căci are multe-a spune :
Cum este ministerul compus, nu este bine,
Politica de astăzi întregă nu-i convine,
În-nuntru-i suferință, afară umilire :
E timp să se atragă a obștei privire

La relele acestea : el le aduce-aminte
Cît țara înflorită era mai înainte
Cînd el era ministru. Ici muștră la ureche
Pe unul cum de uită credința lui cea veche
Iar cătră altul lasă să cadă-ncet din gură
Zîmbind cu bunătate, cuvîntul : **prefectură !**
Pe-al treilea cu vorbe viclene îl stîrnește
Spuind cum oarecare ministru-l umilește :
Colo făgăduințe, dincolo o muștrare,
Ici dragoste de sine, la altul întărtare.
De ură sau de patimi, de orișice pornește
Pe oameni și-i frămîntă, de tot se folosește.
Dar el nu ia cuvîntul în veci în Adunare
Decît cînd este vorba de-un vot de răsturnare.
Atunci, curmînd tăcerea, începe prin a spune
Că scopul său nu este să fac-opozițiune.
Cu laude-a lui critici așa-s de presurate,
Încît, dacă susține guvernul, sau combate
Abia o dă pe față a vorbeii sale val :
Aceasta se numește discurs ministerial.
Iar zîmbitorul *Sache* cu ochiul urmărește
Pe orișice ministru îndată ce-l zărește.
Se-nchină fiecărui din ei pînă la pămînt
Și-i fericit de-i spune vreunul un cuvînt.
Iar cînd vre un ministru chiar mîna îi întinde
Un gîdil de mîndrie tot trupul îi cuprinde.
La vot el niciodată nu vra să nainteze,
Pînă mai întăi ministrul nu merge să voteze.
Îndată după dînsul, pășind triumfător
Aceeși bilă pune în vîzul tuturor.
Nimic pe astă lume mai mult nu-l măgulește,
Decît cînd un ministru la masă îl poștește,
Și dacă chiar la prînzul domneșc este chemat
Nu doarme-o săptămînă de mult ce-i înecîtat.
Statornic el păstrează aceast-a lui purtare
Cît vede că guvernul stă bine-n Adunare,

Dar cum un ministeriu să cadă se gătește
De-ndată a lui Sache iubire se răcește.
Atunci el stă-n rezervă pân noul cabinet
Se-nfătoșează-n formă ș-apoi încet-încet
S-apropie de-acesta și dulce îi zîmbește,
De cel de mai nainte el nici mai pomenește :
Căci astfel făcu firea pe Sache din născare
Să ție totdeauna cu cel ce e mai tare.
Iar *Dîrzu* dimpotrivă, cu aprigă figură,
Cu fruntea încrețită, cu ochii plini de ură
Și capul între umeri puternic îndesat,
În veci de un ministru nu s-a apropiat.
Cînd dintre ei pe unul în cale întilnește,
El fuge dacă poate, de nu, el îl izbește
Cu umărul sau cotul ca lumea să cunoască
Că-n pieptul său nu intră simțire ciocoiască.
El are suflet liber, independent, istet,
De aceea simte numai, pentru cei mari, dispreț.
Oricare-ar fi ministru, pe toți el îi combate,
De-ar fi al său prieten, sau însuși al său frate,
Totuna ! Omul care ministru a intrat,
În cel mai mare dușman al lui s-a și schimbat.
Cu amenințătoare, teribilă figură
Cînd ia cuvîntul strigă că toți miniștrii fură ;
Cătră popor sunt vecinic tirani împilători,
Iar față cu domnia mișei lingușitori.
Cu pumnul bate-n masă în vreme ce vorbește
Și cu scînteii de ură la minister privește,
Cînd îl auzi te-apucă fiori de groază-n spate
Văzînd pîn-unde merge umana răutate.

De sunt așa în parte, tu nu te amăgi
Că totul împreună mai mult ar prețui ;
Cînd vorba e de biruri, ce țara-mpovărează,
Vezi cum întreaga sală cu-ncet se deșertează :

Doi-trei, rămași pe jilțuri tot cască și se-ntind
Pe cînd alături vesel, cei mulți petrec glumind.
Dar vie chestiunea cea ministerială
Și-i vei vedè grămadă pe ușă dînd năvală,
Căci sau partidul liber sau cel conservator
Sau ori și cu ce nume, toți tot un lucru vor,
Cu nepăsare-n suflet de-a obșteii durere
Vor unii interesul, iar alții vor putere.

Iar tu, cu vorba dreaptă și cugetul curat
Tu, ce urăști cuvîntul cel neadevărat,
Ce nu te poți pricepe la intriga ghibace
În mijlocul acesta, Leandre, ce vei face ?
De poate reaua pildă să te ademenească
Și dorul de mărire în pieptul tău să nască
O ! cit vei fi, amice, atuncea de jălit !
În arzătoare doruri grozav înlănțuit,
De a înțelepciunii răsplată și cunună,
De liniștea de suflet, atunci ia ziua bună !
Și tu, vîrit în intrigi, ici dulce măgulești
Colo făr-de rușine pe-amic îl ponegrești.
Alergi, strigi, rogi, te zbuciumi și cînd te crezi
sosit,

Din mîni fără de veste puterea ți-a fugit.
Dar zic că ție soarta va fi mai cu priință
Și-ți va-mplini în grabă puternica dorință.
Ce faci atunci ? Amicii, cîștiguri au să-ți ceară,
De-ascuți a lor îndemnuri, amar de biata țară !
Iar cînd nu-i ții în samă, iubiții partizani
Or vrea să te răstoarne schimbîndu-se-n dușmani.
De poți să faci vreun bine, chiar cel mai mare fie,
Vei dobîndi printr-însul pizmuitori o mie,
Prietenii abia unul, ș-acesta rareori
Iar vulgul căscînd gura va sta nepăsător.
Aceasta-i răsplătirea ce pe cei mari așteaptă !

Iar dacă birui-va gândirea înțeleaptă
Și nu-i vina mărirea, vei sta în Adunare
Prea rar cu bucurie, prea des cu întristare.
Și gândurile rele voind a le uita
Petreceri vuitoare atunce vei căta
În vreme ce acasă stă gingașa soție
Și crește copilașii ș-a ta gospodărie
O face să-nflorească sub paza-i neadormită,
Tu-i risipi averea cu greu agonisită.
Și poate, cine știe ?... Leandre, pricepi bine
Că ce-am să spun acuma nu este pentru tine,
Ci numai vorbă goală... și poate, cine știe ?...
De nu de la o vreme amabila soție
Sătulă să se vadă tot singură lăsată,
Cu lunile de-a rîndul de soț nedizmierdată,
N-a mai cunoaște chipuri cum să se-mpotrivească
La un amic ce-o roagă să o dispăgubească ;
Căci mulți sunt ce momentul pîndesc cu nerăbdare
Cînd deputații țării purced la Adunare !
Dar mai repet o dată, Leandre, nu gîndi
C-alunecări de-aceste ușor se pot găsi.
Sunt rare-aceste pilde sau poate chiar nu sunt,
Eu nu cunosc nici una, ți-o spun cu jurămînt !

Dar fără de aceasta : a stării risipire,
Viața zbuciumată de palida-ngrijire,
Amarul ce deșteaptă pornirea dușmănească
Nu sunt deajuns cuvinte în cale să te-oprească ?
Cu ce durere-atuncea îți vei aduce-aminte
De viața fericită ce-aveai mai înainte !
La răsărit de soare pe cal încălecat
Mergeai, flăcăi și fete să-ndemni la secerat.
Priveai cu bucurie cum lanuri nesfîrșite
De grîu lueesc la soare în spice aurite.
Treceau pe dinainte-ți nenumărate care

S-așeze în lungi șire a cîmpului comoare.
De-amiază, să te aperi de-a soarelui căldure
Te-adăposteau la umbră în tainica pădure.
Apoi mergeai la vie să vezi butucii lați
De struguri cu dulci boabe cu greu împovărați,
Pe urmă vedeai moară, prisacă și livadă
Și stîna unde turma de oi venea grămadă
La muls, cu jalnic zbieret. Finaț cu dulci miroase,
Hambare încărcate, coșere pîntecoase,
Ogorul unde-acuma ies pluguri la arat,
Nu rămînea de tine nimic necercetat.
Și sara, cînd se-ntinde cu umbre răcoroase,
Vedeai cum boii zdraveni și vacile lăptoase,
Răgînd cu mare zgomot, veneau în grămadire
Să cate în ocoale a nopții odihnire.
Atuncea cu plăcere spre casă te-ndreptai,
Unde o bucurie mai mare așteptai.
Te-ntîmpina soția cu dulce dezmierdare,
Pe-ai tăi genunchi copii strigînd săreau călare
Și tu priveai în juru-ți cu zîmbet mulțămît
Căci totul era vesel și totul fericit !
Iar ziua de repaos treceai adescori
Cetînd vestite scrieri a marilor autori,
Ce, nu ca mulți de astăzi, prin cărți voluminoase
Au vrut să dobîndească, onoare sau foloase,
Ci insuflați de-un geniu ce mîna le-a condus
Pecetea-nțelepciunii pe pergament au pus.
Dac-aș ave puterea ți-aș oglindi în minte
Dintr-o cîntare veche frumoasele cuvinte
Cu care înțeleptul poet latin ne zice
Că dintre oameni singuri acela e ferice
Ce, depărtat de grija și vuietul lumesc,
Cu boii săi lucrează ogorul părintesc.

SATIRA V

SUPĂRĂCIOȘII

Acum cînd lungă iarnă cu geruri și ninsoare
Se duce, și în locu-î vin razele din soare
Înveselind pămîntul, cuprins de bucurie
Privesc în jur de mine natura ce învie.
Și gîndurile care prin minte-mi fulgerase
Ș-apoi de greul iernei năprasnic înghețase
Acum s-arată iarăși ; cu sufletul ușor
Revăd imagini mîndre ce-n juru-mi vin și zbor.
Eu le zîmbesc la toate și vesel le salut
Precum pe vechi prieteni de mult ce n-am văzut.
În mînă îmi iau pana și dulcea poezie
În versuri de la sine s-așterne pe hîrtie
Ș-așa e de bogată gîndirea ce dictează,
Că harnica mea pană abie-abie urmează.
Vai vouă, mii de oameni nemernici, necăjiți
Ce viața voastră toată în trebi o risipiți
Și ca să vă numească puternici sau bogați
Din grijă-n alte grije mereu vă zbuciumați
Nici gîndul nu vă vine ce naltă desfătare
În suflet ne aduce un ceas de inspirație !
Eu unul... însă cine la ușa mea bătînd
Deodată-mi taie firul puternicului gînd ?
Un om cu barba sură în casă a intrat

Și, după ce la mine adînc s-a închinat,
Începe cu-ngăimeală : — Bine nu știu... socot
Că pe Dumitru Pîrlea nu l-ați uitat de tot.
Ce-i drept, nu mai sunt astăzi cu-aceeași jună față
Precum eram odată cînd vă purtam în brațe,
Erați ia atîtica... — Erați, nu mai țin minte,
E cam demult... ce treabă?... — O mică rugăminte
Mă face să vă supăr. Am fost funcționar
Ani patruzeci și patru ; cu zel și cu amar !
Eu am slujit guvernul ; nu-i altul ca și mine
Ce-ar fi lucrat în țară atît de mult și bine.
Ajuns la bătrînețe din slujbe am ieșit
Ș-o mică pensioară ce mi s-a hotărît
Îmi este tot avutul. Am treisprezece copii
Și, slavă ție doamne ! cu toții îmi sunt vii :
Cinci băieței, opt fete ; i-am învățat, crescut
Cu cheltuială mare, pot zice c-am făcut
Mai mult decît ne-ndeamnă fireasca datorie...
— Îmi pare bine... însă de ce îmi spuneți mie
Aceste lucruri toate ? răspund cu nerăbdare,
Gîndind la poesia ce sta în așteptare,
Sunt cam grăbit, am treabă... — Vă rog să mă
iertăți

Aflînd că sunteți bine cu toți acei bărbați
Ce stau la cirna țării, în mine-am cugetat
(De vreme ce odată în brațe v-am purtat
Și mă cunoașteți bine) că vă va fi ușor
Să-mi dați pe la miniștri o mîină de-ajutor.
Nu cer v-o mare jertfă : să faceți o scrisoare
Rugînd să-mi puie două din fete profesoare,
Căci sunt prea învățate, cuminte, curățele,
Nu vreau ca să le laud, dar carte cît știu ele
Nici nu se-nvață-n țară : știu coase, știu...
— Prea bine

Nu mă-ndoiesc că toate sunt bune, sunt depline
Dar ce înrîurire pot eu avè, eu care

Trăiesc retras de-o parte... - - Vă rog dați o
scrisoare

Atita vă cer numai. Din copilașii mei
Adăugiți să deie o bursă la doi-trei.
Zău ! părintescu-mi suflet e plin de bucurie
Cînd văd cum toată ziua cu-atita hărnicie
Învăță mititeii... — Simțind că-ncepe iar
Nainte-mi să descarce al laudelor car
Și că alt chip nu este de el să mă sfîrșesc
Ieu pană și hîrtie, scriu, rog și stăruiesc
Pe toate-ale lui Pîrlea opt blînde fetișoare
Să le numească-ndată la școală profesoare.
Tot astfel la băieții cei cinci să facă parte
Din burse cît mai multe fiindcă-nvață carte.
Ministrul mă va crede lipsit, nebun, ce-mi pasă ?
Eu depărtez pe Pîrlea, rămîn stăpîn în casă
Și pot să mă pun iarăși la lucrul meu iubit.
Dar vai, unde-i gîndirea ? În capu-mi amețit
Văd cinci băieți, opt fete cu vuiet și strigare
Bătîndu-se-ntre dînșii, pîn Pîrlea-n nerăbdare
Cu bățul liniștește odrasla-i numeroasă.
Gonesc aceste gînduri, în sus și-n jos prin casă
Mă primblu și cu-ncetul prind firul prăpădit
Și pot urma a scrie. Dar cine a venit
Din nou să mă-nterupă ? Aūd pe servitor
Cum vrea ca să oprească pe-acest vizitator
Ascult a cui e glasul... Amar ! Cum am să scap
Căci recunosc pe Tachi ! Cu pălăria-n cap
Ș-un bețișor pe umăr el zvîrle ușa tare
Și plin de maiestate s-arată la intrare.
— Știam că ești acasă, îmi strigă Tachi, zău !
Îți poți schimba feciorul ; sărmanul nătărău
Voia să mă oprească, dar bine am simțit
Din vorba-i îngăimată că încă n-ai ieșit.
Ce te mai faci, amice ? Desigur au trecut
O săptămînă-două, de cînd nu te-am văzut.

Lucrezi ? Ce serii ? Faci versuri sau proză astă
dată ?

Văd c-am sosit la vreme : ai să-mi cetești îndată
Ce-ai scris acum, îmi place să aflu cel întâi
Ce proaspăt iscodiră fecunzi creierii tăi.

Numai prea lung nu fie : am treizeci de minute
De dat literaturii. Începe și zi iute !

În timp ce-i curge vorba ca un șuvoi din gură
Eu cerc pe cât se poate să schimb a mea figură
Acoperind necazul c-un zîmbet cam silit.

— Mă iartă, dragă Tachi, dar încă n-am sfîrșit,
Abie de începusem, cînd un supărăcios

Mi-a stat pe cap o oră, mă vezi, sunt furios...

— Trebuia să-l dai afară. Tu ești om ocupat
Și nu poți pierde vremea stînd zile-ntregi la sfat

Cu orișice netrebnic. Dar spune-mi ce mai știi,

Ce se petrece-n lume, ce nouă cununii

Sunt gata să se-ncheie, nevasta cine-și lasă ?

Închipuiește-ți frate c-am fost pe la cinci case

Și n-am găsit pe nimeni : așa-s de necăjit !

De ieri și până astăzi nimic n-am auzit.

Tu ce-ai aflat ? — Iubite, îmi pare foarte rău

Dar nu știu nici o veste : din toată lumea eu

Cel mai din urmă aflu din nou ce s-a-ntîmplat,

Nu știu nimic. — Nimica ? Cum încă n-ai aflat

De scandalul ce-n teatru a fost joia trecută ?

Ascultă dar : sunt sigur că-ți este cunoscută

Relația cea veche ce are Iancușor

Cu Luța Zamfirachi. Barbatu-ncrezător

N-avea nici o idee, pîn ce scrisori trimise

De-un anonim, năprasnic ochirea îi deschise.

De aceea sta cu Luța în lojă bursumflat

Cînd, după două acte, cu chip nevinovat,

Și Iancușor apare ; el ține-n a sa mîină

Cornetul cu bomboane și după ce se-nchină

Cucoanei, i-l prezintă, dar iată că deodată

Din mîni i-l smulge soțul cu fruntea-nfuriată
Îl rupe, îl disface de bănuiele pătruns
Și află prin bomboane un bilețel ascuns.
Atunci pe bietul tînăr cu fața ca de ceară
De gît îl și înșfacă și-l dă pe ușă-afară.
În leșin cade Luța, prin public se lățește
Un vuiet, tot parterul lorgnetele-ațintește
Spre dinșii, stă orchestra, pînă soțul în sfîrșit
Din leșin deșteptînd-o, să ias-au izbutit.
Ușor vei înțelege c-așa un scandal mare
Avu drept consecvență îndat-o provocare.
Dar cum sfîrși duelul ce azi avea să fie
Chiar pîn-acum, gîndește, în public nu se știe
Și poți ca să-ți închipui cît sunt de curios...
Dar ce te uiți la mine, așa de serios,
Te miri și tu desigur? — Ba nu. — Neapărat
Azi, zău, nimic nici mie nu-mi pare de mirat.
Cînd văd că lorguleanu, un om cu așa nume
Lui Șontrea își dă fata... Nu știi?... — Nu! —

În ce lume

Trăiești, iubite frate? O fată-așa bogată
Și blîndă și frumoasă să fie măritată
C-un cherapleș!... Ce-i dreptul, limbi rele

povestesc

Că-mprejurări... fatale pe tată îl silesc
El singur să grăbească această cununie.
Eu unul nu pot crede... deși cine mai știe?
Nu-i fum unde nu-i pară. Azi lumea e ciudată
Și multe bazaconii trec printr-un cap de fată.
Dar *à propos*, aflat-ai, Costică, ce noroc
Avu la Pisicescu duminică la joc?
Închipuiește-ți frate, că la ghiurdum întăi
În timp de două ore luă trei mii de lei;
La stos pontînd pe urmă ¹ o mie gălbănași

¹ Ghiurdum, stos, jocuri de noroc.

I-au dat în şir bancherul şi ceilalţi pontasi
Şi ce-i mai de mirare Costică de atunci spune
Că mîna sa pe carte în veci nu va mai pune.
Dar tu n-ascuţi pesemne... Eşti îngrijit, distras
Ce ai ? Gîndeşti la versuri ? Ei, iată că te las
Să poţi lucra în pace, fac numai o sigară
Şi plec, adio dragă ! Cînd l-am ştiut afară
Mă pusei ca bezmetic a alerga prin casă
Ameninţînd pe Tachi cu gesturi furioase :
Ce-mi pasă cît Costică la cărţi a cîştigat,
Ce-mi pasă dacă soţul în luptă-a împuşcat
Pe lăncuşor, sau dacă pistolul i-a dat greş,
Ce-mi pasă dac-o fată alege-un cherapleş,
Ce am cu Iorguleanu, cu Luţa Zamfirachi
Şi chiar cu tine însuţi, o, ticăloase Tachi !
Blăstăm asupra voastră ! Dar cel ce va veni
Azi încă să mă vadă amar se va căi ;
N-aş sfătui pe-un duşman să calce-n a mea casă !
În vreme ce eu astfel vorbeam, încet, intrase
Un tinerel pe uşă şi sta în nemişcare.
Cum l-am simţit, deodată sării drept în picioare
Strigînd : — Ce vrei ? El însă de spaimă apucat
Cercă să spuie-o vorbă, dar glasul-i închegat
N-ajunse pîn la buze. — Ce vrei la mine-n casă ?
I-am zis a doua oară cu mîna furioasă.
Abia după o vreme putu bietul băiet
Cu mîna tremurîndă să-mi deie un caiet
Ce-avea ascuns sub haină. — Aceast-a mea hîrtie;
Sopti el cu sfială, cuprinde *Poesie*.
Mici încercări... a mele... gîndeam... am cutezat...
La nimeni pînă astăzi eu nu le-am arătat...
— Ei şi... ? — Pe dumneavoastră ştiindu-vă-amator,
Vi le prezent, căci poate... ah ! compătimitor
Veţi fi cu-a mele chinuri. În vreme ce vorbea
Încet şi cu suspinuri cu jale îndrepta
Spre pod a lui privire. O tainică durere.

Apasă al meu suflet, și nu am mîngăiere
Decît în poezie... — Prea bine, foarte bine,
Aceste manuscripte lăsați-le la mine.
— Ca să discare din chinul ce-n inima mea geme
Eu v-aș ceti acum... Ba nu ? Ba nu ! N-am vreme,
Le voi ceti eu singur. Veniți peste o lună...
— Cînd ? zise el cu spaimă. — Veniți mîni, ziua
bună !

Astfel gonesc poetul și mă așază la masă
Dar iată că feciorul se și arată-n casă
Și-mi spune că rîndașul îmi face rugăminte
Acum chiar să-i dau leafa pe-o lună înainte
Fiindcă se însoară ; apoi, că s-a stricat
La ușă clopoțelul și trebuie îndreptat,
Și ca să-mi cerce-o haină așteaptă croitorul...
Eu îl împing pe ușă afară, trag zăvorul
La poarta de la scară, la ușa de intrare,
La cabinet, și astfel în plină izolare
Mă simt, ș-adînc răsufu, căci nimeni nu mai poate,
Oricînd ar vrea să cerce, la mine a străbate.
Dar ah ! neputincioasă-i umana hotărîre
Cînd nu vor cei Olimpici a ei îndeplinire.
Vecina mea din dreapta voind să m-amețască
Pe-al ei clavir începe grozav să drăngănească.
Și în aceeași vreme aud în curte jos
Pe-o orgă discordată cîntînd un zdrențaros...
Adio poezie ! De acum s-a isprăvit,
Căci oamenii cu toții în contra-mi s-au unit.
Așa a vrut ursita : Adio poezie !
Cuprins de desperare ieu băț și pălărie
Și mă răped afară ; pe ulițe gonesc
Ghiontind în dreapta-n stînga pe toți ciți întilnesc
Ș-un plan se-nfățișează măreț în gîndul meu
Cum să mă scap de-acuma de-a oamenilor rău.
În mahalaua căre va fi cea mai retrasă,
Un loc eu am să caut ca să clădesc o casă,

Cu zidul lat ca vuiet prin el să nu străbată,
Cu poarta încuiată c-o groaznică lăcată
Iar în păreți fereste ea nici nu va ave,
Căci prin tavan lumina din soare va căde.
Așa voi fi desigur ferice, liniștit,
De toți supărăcioșii știindu-mă scutit.

SATIRA VI

ADVOCATUL

Admir pe înțeleptul ce din singurătate
Voiește-n taina lumii cu gîndul a străbate ;
Iubesc fără de margini și pun chiar mai presus
Pe-acel cărui Apolon la naștere i-a pus
În mină dulcea liră, căci el are menirea
Spre rai, chiar în viață, să-nalțe omenirea.
Dar nu numai pe aceia ce-n visuri s-adîncesc
Spre binele obștimii, îi laud și iubesc.
Îmi place și plugarul ce cîmpul său lucrează,
Ostașul ce înciște o sabie vitează ;
Neguțitorul care spre mări îndepărtate
Pornește-a lui corăbii cu mărfuri încărcate.
Într-un cuvînt, îmi place oricare meserie
Cînd este stăpînită de cinste, hărnicie.
Din toți acela numai de mine-i condamnat
Ce și-a ales din bresle pe-aceea de avocat.
„Cum ? vād că mă întrebă oricine cu uimire
Tu osîndești pe omul, a căruia menire
Țintește ca să scape pe cel nenorocit
Din gheara nedreptății de care-i prigonit ?
Ce fel ? Barbatul vrednic, ce văduva sărmană,
Moșneagul slab și gîrbov, copila cea orfană

De-asupritori puternici cu glasul-i ocrotește
Oări în loc de slavă la tine întilnește ?“
Dar eu această breaslă urî-voi totdeauna
Căci scopul său e banul și mijlocul minciuna.

Cînd doi-trei ani pe bancă un tînăr a șezut
Ș-apoi un biet examen rău, bine a trecut
În urma cărui școală în diplomă îi scrie
Că orice paragrafe din condică le știe,
De-ndată, fie doctor sau numai licențiat
Aleargă ca să-și scoată o carte de-advocat.
Pe drum un portofoliu își ia din prăvălie
Îl umple cu tot felul de cărți și de hîrtie
Și-așa prin tribunale îl și vedem purces
Doar-doar va pune mîna și el pe vreun proces.
Cu cite mîndre visuri, cu cită încîntare
Gîndește domnul doctor la-ntăia-i apărare ?
Cît roagă, cît îndeamnă, pe văr sau unchi sau tată
Să-nceapă împetriva oricui vro judecată !
La membrul curții care jurații prezidează
Cu cită umilire mai, mai nu-ngânchează
Rugînd ca din oficiu să-l facă-apărător
Într-un proces mai mare, de presă sau de-omor.
Și dacă prezidentul vreun ucigaș vestit
Cu multă bunătate îi dă pînă în sfîrșit,
Cu cită sîrguință cetește prin dosare
Cu cită mulțămire aleargă la-nchisoare
Să vadă pe amicul ce calea-i va deschide
Spre slavă — căci ce-i pasă de pradă sau ucide ?
Cu blînd îi strînge mîna, îi dă povățuire
Cum trebui să prefacă a sa mărturisire,
Spuind la judecată că numai prin tortură
I-a smuls așa cuvinte poliția din gură ;
Cum trebuiește chipul schimbat și potrivit
Ca nevinovăția să iasă lămurit ;

Cum marturi prin tovarăși el trebui să găsească
Un alibi printr-înșii să se statornicească
Sau, cînd nu se găsește alt mijloc de scăpat,
Cum să-nvinovățească pe vrun nevinovat.
Astfel după ce bine pe-amic îl dăscălește
Și cu-ngrijire multă cuvîntu-și pregătește
În ziua judecății ce vine în sfîrșit
S-așează pe-a lui bancă cu chipul strălucit.
În toată vremea-n care urmează cercetări
Pe marturi îi încurcă cu fel de întrebări
Doar dintr-o biată vorbă ce ar ieși pe dos
Să poată mai pe urmă să tragă vrun folos.
Acuma la un martur cu chipul mai isteț
Din cap pînă la călcăie privește cu dispreț,
Acum lovește-n masă, grozav se îndignează
Și, îndreptat spre curte, energic protestează.
Iar la sfîrșit cînd vine acel dorit moment
Să-și facă apărarea, atunci cu ce talent
Prin păr purtîndu-și mîna începe-a declama
Cu scop pe cei din juriu să poată-nduioșa.
Cînd îl ascuți ai crede că toți sunt niște răi,
Poliția-i compusă din zbiri și din călăi,
Toți marturii sunt dușmani ce au depus din ură,
Venin chiar procurorul a revărsat din gură,
Acel ucis, de-o moarte prea blindă a răposat
Căci merita, tîlharul, să moară spînzurat.
Într-un cuvînt, cu toții sunt plini de viclenie
Și numai ucigașul e om de omenie !
O ! Cînd pe bietul juriu așa l-a încălцит
Încît omorîtorul e dezvinovățit.
Cine-ar putè descrie figura triumfală
Cu care-aruncă ochiul în jurul său prin sală ?
Mai mîndră are fața decît un împărat
Căci vede viitorul de acum asigurat.

De-a rîndul însă anii tot trec și se înșiră
A lui izbînzi prin public s-aud și se admiră
Și iată-l dimineața într-un frumos halat
În cabinet cum șede gătit să deie sfat.
La orișicine-ar cere. Vedem în jurul său
Pe canapea, pe mese, pe scînduri, pe biurou
Cărți mari și mici mulțime deschise, răspîndite
Ce zi și noapte astfel să stea sunt hotărîte.
El, făr-a le atinge fumcăză o țigară
Și-ntins pe jîlt se uită la fumul care zboară.
Dar cînd feciorul vine și pe-un client vestește
De-ndată ia o carte, oricare și cetește
Ș-atîta în lectură el pare adîncit,
Încît întâi nici vede pe cel ce a venit.
Apoi, ridicînd ochii ca și din întîmplare,
„A ! Nici nu vă văzusem, exclamă cu mirare,
Am azi atîta treabă, ședeți, pe loc sunt gata“.
Și tot cetînd, cu mîna un scaun îi arată,
Pe cînd deasupra cărții ocheste nesimțit
De i-a căzut vreunul mai darnic la plătit.
Azi e o cuconiță sfioasă ce-l întrebă
Cum ar pute să-și lase bărbatul mai în grabă,
Nu doar c-ar fi cu dînsa rău, aprig sau gelos
„Dar pentru că... șoptește cu chipul rușinos
El nu mai e simpatic.“ „Prea bine, foarte bine,
Trimiteți — el răspunde — pe cel știut la mine
Să punem tot la cale : ce-i drept, procesu-i greu
Dar treabă-n aste cazuri știu face numai eu !“
În treacăt o întrebă ce zestre i-a fost dată
— Deși puțin îi pasă de e sau nu, bogată —,
Și cînd o reconduce nu uită-a o jăli
C-un soț i-a fost dat soarta ce n-a putut iubi,
Încît cucoana iese cu fața încîntată,
De-o inimă-așa bună și dezinteresată.
Cînd însă amorezul a douazi se ivește
Cu-acesta-ntăi de toate pe față lămurește

Cîți bani să i se deie, căci fără de sfială
De zestrea ce-o să aibă îi face socoteală,
Ș-abia cînd este prețul pe masă numărat,
Începe să lucreze cu pană și cu sfat.
Alt-dată, plin de grijă, un biet epitrop vine
Să afle cu ce mijloc el ar scăpa mai bine
De darea socotelei la epitropisit,
Ce-n vîrsta legiuită acuma a venit ;
Sau un bărbat ce spune cît e lovit de soarte
Căci pe soția-i blîndă, chiar ieri, grozava moarte
Precum și totodată pe singura-i copilă
Din brațe iubitoare le-a smuls fără de milă
Ș-ar vrea ca avocatul să-i dea povățuire
Cum ar păstra el zestrea drept scumpă amintire.
În altă zi nepotul de soi cam galantom
Al unui unchi cu stare dar mult prea econom,
Juristului propune frumoasa-n sarcinare
Sub interdicțiune pe moșu-i să-l declare,
Căci cetățenii, sigur, sunt toți interesați
Să circuleze banii, în loc de-a sta-ncuiați,
Propunere la care îndată se-nvoiește
Și avocatul nostru, de i se hotărăște
Lui patruzeci la sută și pentru viitor
Familia să-l facă pe dînsul curator.
Apoi un tată gîngăș, un văduvoi, ar vrea
Unei copile june ce stă în mahala,
Orfană, precum zice, să lase tot ce are
Iar fiul său să-nvețe a face singur stare.
Deci pe-advocat tocmește să-i toarne-un
testament...

Un negustor alt-dată gătît de faliment
Pe avocat consultă prin cam ce fel de căi
Din cît activ rămîne, la creditorii săi
Ar face-o cît se poate mai ne-nsemnată parte,
Făgăduind prisosul cu dînsul a-împarte.
Cu sfătuirii de-aceste petrece dimineața

Zicînd la toți clienții cu serioasă față
(Cînd a sosit momentul salariul a-l fixa)
Că pricina desigur el o va cîștiga.
Cu-această condițiune ca de pe-acuma chiar
Peșin să i se deie întregul onorar :
Că-i superstițiune aceasta, n-o ascunde
Dar altfel de izbîndă el nu poate răspunde.
După dejun, pe urmă, la legiuita oară
Se suie în careta ce-au tras de mult la scară.
În urmă-i secretarul c-un portofoliu mare
Ticsit de documente, de cărți și de dosare
S-așază lingă dinsul, căci vremile-s schimbate
Cînd singur portofoliul pe jos ducea în spate.
Cu toate-aceste mîndră nu este a lui mină
Prin curți și tribunale, din contra el se-nchină
Adînc la orice membru din judecătorie
Acesta fie tînăr, sărac, obraznic fie :
Cu toți funcționarii îi place-a fi amic
De la cel nalt în graduri și pîn la cel mai mic,
Căci la nevoie mare adesa mult plătește
Aprodul cel din urmă ce ușele păzește.
De aceea cercetează prin feliurite căi
Cum să îndatorească judecătorii săi.
De are și dintr-înșii vreunul un proces
Cu cea mai mare grabă și fără interes
Stăruitor se roagă și cere ca favoare
Lui să-i încredințeze această apărare.
Pe-acei cu punga goală la masă și dejun
Oricînd el îi pofteste și vinul său e bun.
Pe cei deșerți sau mîndri, cînd ziua își serbează
Chiar ningă, ploaie, tune, de-a rînd îi vizitează ;
Unde-s copii nu uită cornetul cu bomboane
Și mai ales aduce buchete la cucoane.
O judecătoreasă la bal cînd înlemnește
Pe-un jilt uitat, prin colțuri, el sare ș-o pofteste;
Chiar dacă e greoaie, încît mai îl oboară,

El o complimentează cât este de ușoară.
Stileit, abia cu suflet, el tot o-nvîrte-n joc
Pînă singură se roagă s-o ducă iar la loc ;
Îi cară limonadă, bomboane, înghețată,
Îi caută batista prin colțuri aruncată,
În scurt, orice dorință cu grabă îi previne
Căci mult poate femeia cînd i-ai făcut un bine !
Astfel pieziș, de-a dreptul principiu-i domnitor
E să îndatorească pe-al său judecător,
Căci slabi sîntem din fire : bărbatul cel mai drept
Pe lingă minte are ș-o inimă în piept
S-aceasta, cînd dreptatea nu-i lămurită bine
În cumpănă se pune ș-o pleacă înspre tine.

O ! omenire oarbă, sărmani împricinați
Ce credeți că procesul aveți să-l cîștigați
Fiind c-aveți dreptate, aflați cuvîntul mare
Că dreptul nu-i cum este, ci este precum *pare*.
De aceea avocatul în pricini de-orice soi
Să fie totdeauna alături cu voi !
Și dintre ei nu mîrgeți la cel mai iscusit,
Ci drept la cel ce-n cîrte mai mult va fi iubit.
Procesul vi-l cîștigă ? Aceasta se întrebă
Iar nu de-i avocatul cu minte și de treabă.
Ce este-nțelepciune, știință sau morală ?
Cuvînte ce se-nvață băieților în școală.
Ce este chiar dreptatea ? O frază scrisă-n lege
Ce și-ntr-un chip și-n altul se poate înțelege.
Din avocați acela-i mai însemnat, mai mare
Ce află meșteșuguri în orice-mprejurare,
Ce astăzi, cînd salariul cel hotărît primește,
Din lege paragraful drept alb îl tălmăcește
Și minc cînd de-un altul a fost tocmît cu plată
Cu multă siguranță drept negru îl arată.
Aice îndrăzneală și frunte trebuie se ;

Sfială, stînjinare ce des în drum opresc
Pe alții, sunt la dînșii cusururi vederate
Ce trebuiesc din suflet, de istov alungate.
De aceea avocatul, orice știință fie,
În veci trebuie să pară că pînă în fund o știe.
Economie, artă, politică, morală
Istorie, chimie, știință medicală,
Filosofie, totul ce mintea omenească
Dînd viața-ntreagă poate abie s-o adîncească,
El lesne le dezleagă prin cîteva cuvinte
Ce au cetit în carte c-o sară mai nainte,
Astfel că avocatul, posedă-n mod fatal
Din cauza meseriei, un cap universal.
Sunt oameni — dar aceștia sunt vrednici de jălit —
Ce aste adevăruri deplin nu le admit,
Ce zic că advocații de fire-s condamnați
A fi în veci în minte și suflet încurcați,
C-a lor entuziasmuri de-mpricinați plătite
Ș-a lor principii astăzi restrînse, mîni lărgite
Cu-ncetul le tîmpește a dreptului simțire
Ce are fără studiu chiar cea mai simplă fire ;
Ei zic că avocatul cînd a ajuns bogat
Și după obiceiuri s-alege deputat
Deprîns să știe vorba-i parale că produce
Și-n Cameră aceste năravuri le aduce,
Și că pentru o țară nu-i lucru mai fatal
Decît ca el s-ajungă pe-un jilt ministerial.
Căci rău ar fi de statul ce este cîrmuit
De-un cap în paragrafe pierdut și zdrențuit
În loc de-o minte largă ș-un simțimînt firesc...
Dar eu cu-aceste gînduri nu pot să mă unesc,
Nu, nu ! Eu nu voi crede c-această meserie,
Atît de căutată, netrebnică să fie ;
N-o duce bine-o țară în veci fără-advocați
Căci poate atunci, o, groază, n-ar fi împricinați :
Și omul cel mai simplu va judeca ușor

Ce rău aceasta poate s-aducă-ntr-un popor.
Ș-apoi a mele versuri cu ce s-ar mai hrăni
Cînd ei și alți ca dînșii din oameni ar lipsi ?
N-ar mai avè satira nemărginitul preț —
De-a spune adevărul în tonul ei glumeț.
Dar nu mă tem de-aceasta : pămîntul cît nu pierce
E stofa nesfirșită, dar slab-*a mea* putere :
Precum ciuperci pe cîmpuri : au fost, vor fi și sînt
Figurile cîntate în veselul meu cînt.

SATIRA VII

AMICUL SANDU

Se zice că nimica mai mult nu-i de dorit
Decît să ai prieteni de care ești iubit,
Căci ei în zile negre durerea cea mai vie
Din suflet, ți-o alină cu dulce simpatie.
Și cînd momente bune în viață se ivesc
Plăcerea, bucuria le-nalță și măresc.
De aceea și odată poeții cei antici
Pe Phyntias și Damon, vestiții doi amici,
Pe-Orest și pe Pylade și alții ca și ei
În cînturi ridicară la rang de semizei ;
De aceea Aristote despre amici a spus
Că au un singur suflet în două trupuri pus,
Iar Ciceron, de-această simțire încîntat,
A scris despre-amicie un prea frumos tractat.

Cetind, cînd eram tînăr, prin vechii scriitori
(Cum fac cu mulțămire și azi adeseori)
Mi s-au aprins dorința să pot și eu avea
Un bun amic cu care să-mpart inima mea.
Făcui mult timp încoace și-ncolo încercări
Legări pe cît de multe, pe-atîtea dizlegări,
Zadarnice cu toate ; cînd însă împlinii

Ani douăzeci și patru pe Sandu îl găsii :
De-o vîrstă cam cu mine, mai mare la statură
Dar gingaș, blond și palid cu zîmbetul pe gură,
Cu ochi vioi, albastru, adînc pătrunzător,
Avea o-nfățișare plăcută tuturor.
Caracterul lui Sandu părea cum e mai bine :
Nejudecînd prea aspru pe alții, nici pe sine
N-avea mînie, patimi sau ură ne-mpăcată
Ci-o voce chibzuită și bine cumpătată.
În scrieri literare știa să osebească
De seaca umplutură, pornirea cea firească.
Și, cînd lăsasem pînă în voce să alerge,
Des'îmi curma cetirea, zicîndu-mi : șterge, șterge,
Mai scoate ici din mijloc, scurtează sus și jos —
Încît simțeam în spate un tremur fioros.
Dar cînd gîndeam pe urmă la cele îndreptate
Vedeam că eu greșisem și el avea dreptate.
În șir de ani de zile noi nu am fost certați
Trăind în armonie întocmai ca doi frați :
Aveam o pungă numai, ce-n drept era a mea
Dar Sandu ca și mine dintr-însa culegea.
Căci dacă n-a vrut soarta ca să mă nasc bogat
Nici pofta de-altă parte prea multe nu mi-a dat,
Așa încît din suta ce munca mea a scos
Dînd douăzeci și nouă, pun unul la prisos.
Mulți îmi ziceau, ce-i dreptul, c-amicul Sandu ține
L-acest prisos din pungă, mai mult decît la mine,
C-a lui prietenie ar fi din interes
Că-n lipsă-mi cătră alții m-ar ponegri ades,
Dar eu zîmbeam l-aceste cuvînte de venin
Și îmi urmam cărarea cu sufletul senin.

Odată, cetățenii din nou fiind chemați
La cameră s-aleagă alt șir de deputați,
Mulți, pîntre care Sandu, s-au pus pe capul meu

În interesul cauzei să mă aleg și eu.
Și dreapta-mi judecată așa-mi fu amestită
Încît, jertfind deodată odihna mea iubită,
Cu-nfierbîntată minte mă răpezii orbiș
Pe-al patimelor zilei grozavul povîrniș :
Intram în lungi discuții cu orice-alegători
Ceteam foi veninoase, cu-ai plebei oratori
Luptam de pe tribună, în scurt și eu, căzînd
În jălnica orbire a lumii cei de rînd.
Luam drept lucru mare a patimei ciocnire
La care înțeleptul privește cu zîmbire.
În ziua cînd mulțimea se duce ca să scrie
Un nume oarecare pe-un petic de hîrtie
Pe care-l pune în urnă, în sală discutînd
Eu stam cu partizanii, cînd iată văd intrînd
Pe Sandu : el da brațul unui cinovnic mare
Cu care împreună venise la votare.
De-ndată înspre dînsul mă și răped pripit
Și-i zic, strîngîndu-i mîna : — Mă bucur c-ai venit
Grăbește, ia-ți biletul și du-te de votează,
Căci sunt mai mulți de-ai noștri ce-n taină
dezertează.

Mergi iute, eu sunt sigur că pilda ce vei da
La unii din cei timizi curaj va re-nsufla,
Dar du-te astăzi !... Sandu stînd țepăn ca un par
Și apăsîndu-și brațul pe-naltul funcționar
(Dușman al meu politic) privea-n sus la podele
Părinđ că nici n-aude îndemnurile mele.
Dup-o tăcere lungă, cu glasul liniștit :
— Tu stărui să te-aleagă ? îmi zise în sfîrșit.
— Ce fel de vorbă-i asta, am exclamat aprins
Uitat-ai că tu singur spre aceasta m-ai împins ?
Iar Sandu cu blindetă atuncea : — Drept să-ți
spun;

Tu pentru trebi politici, iubite, nu ești bun ;
Nu ești făcut ca alții să te interesezi

La lupte de partidă, tu trebui să lucrezi
La scrieri literare de-o parte, liniștit...
— Acesta e momentul, strigai tot mai pornit,
Să-mi dai aceste sfaturi? de-acei prieteni ești?
Acuma la nevoie vrei să mă părăsești?
— Și dacă-ți sunt prieten crezi tu că dătoresc
Politica-ți greșită și eu să-mpărtășesc?
— Trădare, viclenie sub vorba-ți se ascunde!
Strigai cu-nfuriare, dar el făr-a răspunde
Întoar-se-a sale spate, se duse la biurou
Și scrise pe hirtie pe adversarul meu.
Apoi, pe lingă mine ce stam încremenit,
Trecînd cu nepăsare, din sală a ieșit.
Nu știu cît timp, în creieri cuprins de ameteală
Vedeam cum toate-n juru-mi se învîrtesc în sală.
Știu numai că o mîină străină m-a condus
Afară la trăsură și-acasă m-a depus.
Abia peste trei zile din visu-mi deșteptat
Aflai c-al meu protivnic, ieșise deputat
Și că amicul Sandu drept plată dobîndise
O funcție pe care de mult timp o rîvnise.

Așa-s făcut eu însă, la oameni ce iubesc
Să tălmăcesc în bine chiar răul ce-mi vroiesc.
De aceea după-o vreme tot cugetam în mine
De nu urmase Sandu astfel spre al meu bine.
De astă îndoială muncit fără răgaz,
Mergeam mai des atuncea să uit al meu năcaz
La gingașa fetiță ce dragă îmi era
Lector, plin de pudoare, nu te scandaliza,
Aceasta în juneță ți se părea firesc
Deși tu azi taci molcom, și eu mărturisesc.
Mergeam deci la drăguța, ca în a ei iubire
Să aflu pentru chinuri o contra cumpănire.
Din întîmplare-odată mergînd tirziu de noapte

Și vrînd să intru-n casă, mi se păru că șoapte
Aud în odăiță ; deși nu-nțelegeam
Ce se vorbea-nlăuntru, adesa auzeam
Rostindu-se-al meu nume, ș-atuncea la un loc
Și ea și-al ei tovarăș rideau și-și băteau joc.
Ascult, cunosc pe Sandu, cu patimă turbată
Voind să-i dau îndată pedeapsa meritată
Mă și răped, dar iată, cum nu pot tălmăci,
Simțesc ca prin minune că liniștea-mi veni ;
Pe-a mele buze trece un zîmbet amărit
Și mă întorc acasă cu pasul liniștit.

De-atuncea un prieten pe viață ca-n trecut
N-am mai dorit să capăt și nici am mai avut.
Scăpat din împotrivă de-această nălucire
Privii în juru-mi liber și fără părtinire.
Dar ce-am văzut ? E oare de rîs sau e de plîns ?
Din doi amici pe care ~~un~~ ~~lanț~~ îi ține strîns
O mie contra una te prinde ne-ngrijat
Că-nșelător e unul și altul înșălat :
Ici vezi un om puternic, cu fală, cu mîndrie
Care-a-ncheiat c-un altul o strînsă amicie,
C-un om bun, blînd și gingaș, cu-atîta devotare
Încît pe lume seamăn cu dînsul nu mai are.
În veci făr-de voință și fără de gîndire
Pe-al său amic îl are ca pe-o dumnezeire :
Acesta-i poruncește ce trebuie să facă
De trebui să vorbească, ori trebuie să tacă ;
De trebuie să creadă aceea ce-a văzut
Ori dacă e mai bine contrarul de crezut ;
El face, drege-aleargă, asudă zi cu zi
Pe scumpul său prieten să poată-ndatori :
Pentru atîte jertfe primind drept răsplătire
Răceală, nepăsare, dispreț și umilire.
Colo e unul soțul femeii frumoșele

Cu care-al său prieten s-a dat în drăgănele.
Barbatul fără grijă în casă îl primește
Și dintre toți pe lume pe dînsul îl iubește.
Nevasta, cînd de alții voiește a-i da pază
Amicului pe samă o dă și-ncredințează.
Și cînd secretul, lumea îl știe și îl vede
Cînd toți chiar i l-ar spune, bărbatul tot nu crede;
O mie de proverbe din orice timp și țară
Și comedii ce vede pe teatru-n orice sară
Vorbesc de dînsul numai, pe dînsul îl arată
Și el în sine rîde de lumea înșălată.
De vezi doi alții iarăși legați de amicie
Să știi că ici e stare și colo calicie.
Cînd cel ce-i tufă-n pungă cu *minte* s-a născut
De-ndată pe avere stăpîn s-a și făcut.
El cheia de la sipet o ține-n mîna sa,
(Dînd poate cîteodată ș-amicului ceva)
El face, el disface, el dă porunci în casă
Pe mîni la bal poștește, pe poimîne la masă
Azi cai sau vînătoare, apoi călătorie
Joc de noroc, amoruri, petreceri de beție
Pîn ce pe-al său prieten îl lasă cerșetor.
Ș-atunci făr de muștrare îi dă și un picior.
Cînd însă dimpotrivă acel sărac lipit
Mai este și de minte în capul său lipsit;
Atunci amar de dînsul ! Cît rabdă-acest sărman
Pîn ce al său prieten îi dă un biet ciolan,
În cită înjosire el trebui să se ție
Cea mai ghibace pană nu poate să descrie :
Căci vai, pe astă lume nu e nimic mai rău
Decît a fi deodată sărac și nătărău !
Prea pesimist eu însă nu vreau să fiu crezut :
La regulele-aceste escepții s-au văzut.
Dar, poate cîteodată prieteni se găsesc
Ce unul pentru altul în adevăr simțesc.
Dar astă amicie pîn-unde se întinde ?

O jertfă-adevărată într-însa ea cuprinde ?
Dă unul libertatea, dă poate a lui stare
Sau chiar o părticică, dintr-o nevoie mare
Pe-al său amic să scape ? Chiar obiceiuri mici
Le tulbură vreodată s-ajute pe amici ?
Mai mult, acești prieteni văzutu-s-au dînd piept
Cînd dușmanii în lipsă ne-nvinuiesc nedrept ?
O ! Ei hrănesc mai tare a lumii calomnie
Luîndu-ne apărarea cu vorbe d-ironie
Și cei mai buni o jertfă socot că au făcut
Cînd nu ne-au rupt ei înșii, ci numai au tăcut.
De aceea de-ar vrea lumea pe mine să m-asculte
Copiilor din școală n-ar da exemple multe
De oameni mari și nobili, eroici, generoși,
Ci tot de răi și mîrșavi, vicleni și veninoși,
Ca tînărul în ziua cînd intră-n lumea mare
Încrederea în oameni să știe s-o măsoare.
Și nu în mintea-i crudă de fantasii orbit,
Crezînd că este lumea așa cum a cetit
Să dea din amăgire, în altă amăgire
Păn îi deschide ochii tîrzia ispitire.
Eu unul aș da vecinic de-ar fi copii să cresc
Drept maximă în viață, un vechi proverb turcesc:
Allah ! pe-ai mei prieteni, o, iai de pe-al meu cap,
Căci de dușmani eu singur ușor voi ști să scap !

SATIRA VIII

ARISTIP¹

Cu mintea amețită de-a lumii gălăgie
De mult nu mai cetisem cărți de filosofie.
Dar ieri, avînd o oară de liniște mai mare,
De-o scriere elină dădui din întîmplare
Ce cuprindea expuse sistemele mai toate
Prin care înțelepții cei din antichitate
În tainele naturei să intre încercînd,
Fantastici universuri clădeau în al lor gînd.
Ce vastă-nchipuire ! Ce-adîncă-nțelepciune !
Cetesc de moarte, viață ș-a ei deșertăciune,
De zei, de nemurire, de chipul nimerit
În scurtul zbor prin viață să treci mai fericit,
De orice taine firii îi place să le-ascundă
Și-n care minții noastre nu-i dat ca să pătrundă !
Lăsînd pe filosofii cu prea aspră morală
M-opresc la Aristippus și vesela sa școală.
Amabilă doctrină ! N-ai altă datorie,
Nici are-nțelepciunea o altă temelie
Decît numai plăcere și numai voluptate ;

¹ *Aristip din Cirene* (c. 435—c. 360 î.e.n.), filozof grec, întemeietor al școlii Cirenaice, care, între altele, preconiza cultivarea plăcerilor senzuale, de moment, drept cale pentru dobîndirea fericirii. (*n. ed.*)

Nu trebui cu măsură puterile cruțate,
Nici la ziua de mîine cumva să te gîndești,
Ci numai desfătării de astăzi să trăiești.
Oprindu-mă-n lectură, gîndesc ce-ar deveni
O țară-n care-aceste principii ar domni :
Cum ar fi școală, oaste, familie, dreptate,
Religie, pe-această doctrină-ntemeiate...

Dar iată că năprasnic plăcuta mea visare
O tulbură de-afară un zvon, un zgomot mare.
Vai, clopotele toate de la biserici vin
Să-mi spuie că din lume se duse un creștin.
Aștept să înceteze, dar ele cu-ndîrjire
Nici într-un chip nu lasă răgaz l-a mea gîndire ;
Suspîn adînc și cartea frumoasă din vechie
O-nchid la Aristippus și școala lui hazlie,
O pun la loc, căciula pe frunte mi-o îndes...
Dar nu apuc din curte în uliță să ies
Și dau de-nmormîntare : Vreo zece zdrențăroși
Discuți, cu nări umflate și cu obraji roși
De multă băutură, duc prapuri și fânare ;
În urma lor merg alții, purtînd colacul mare
Cu lumînări în juru-i ; apoi vine-un vlădică
Cu doi băieți ce poala la spate îi ridică
Și patru sau cinci preoți ; aceștia zîmbesc
Cînd la colacii proaspeți și prescuri se gîndesc
Tînd nasul să miroase cum dulce aburează
Și plini de mulțămire lungi barbele-și netează.
Iar cînd ridică brațul spre binecuvîntare
Se vîd la testemele ascunse-n buzunare.
Sicriul îl urmează : fiind descoperit
Ușor pot recunoaște pe un bătrîn zgîrcit
Care, vecin cu mine, trăise-un veac de ani,
Muncind ca să-și adune grămezi de pungi de bani.
Pe masă zilnic toate întinse să le vadă

Și sara la culcare să le încuie-n ladă.
Acum la două rude, un văr și o nepoată
Va trece neatinsă averea asta toată.
Ia vezi-i cum urmează sicriul de voios,
Chiar aparența tristă le este de prisos :
Plin de-neîntare-i vărul, iar dulcea nepoțică
Din vreme-n vreme galiș privirile ridică
Spre-un tînăr ce alături mergînd, îi tot zîmbește
Și nu știu ce-n ureche cu dragoste-i șoptește...
Ce însemnează-aceasta ? Și preoți și vlădici
Și rudele de-aproape și public și calici,
Toți veseli ?... Mi se pare — mă ierte Dumnezeu !
Că serioși sunt numai cel din sicriu și eu !
Cum voi, mireni și clerici ce-așa voios pașiți
Văzînd alături mortul, la moarte nu gîndiți ?
Cu zîmbetul pe buze, cu nesărate glume
Priviți la pasul mare din asta-n ceea lume ?
Cum, oamenii de astăzi prin care mă găsesc,
Așa sînt ? Însă iute pe frunte mă lovesc
Și-mi zic că Aristippus la noi putea să știe
În practică cum iese a sa filosofie :
„Petrecerea de astăzi să fie cît de mare
Iar pentru ce-a fi mîine deplină nepăsare“.

Sau poate nu e astfel ? Un june-abie trezit
Ce-odată sau de două pe-o fată a zărit,
Vorbînd un sfert de oară cu ea într-un salon,
Sau într-un bal spre ziuă jucînd un cotilion,
Nici vrea s-aștepte bine musteața să-i răsară
Ci fără de zăbavă se duce să o ceară.
Iar dînsa grabnic, grabnic primește bucuroasă,
Visînd cum o să-i șadă cununa de mireasă
Și cum or să-i admire bogata ei beteală
Și rochia cea albă și-ntreaga sa găteală.
Dar dacă tinereii cu mințile ușoare

Iau drept simțiri profunde capriciuri trecătoare,
Gîndesc oare bătrînii mai mult, ei ce știu bine
Ce-i o gospodărie și cît de greu se ține ;
Ei ce cunosc că viața căsătorească toată
De-o parte-i și de alta o jertfă necurmată ?
Nimica ! Și părinții ca fiii, mulțămii
Că de-a-și ține duduca în casă sunt scutiți,
Zic *da* cu voce bună și hai la cununie
Cu scripcă și cu cobză, ce-o fi în urmă, fie !
Iar dacă Isaia cu bine au jucat
Ș-o lună, două, patru au rîs și s-au primblat
Și-n birja cea mai bună c-un rus bălan și gros
Au vizitat tot tîrgul, gonind în sus și-n jos,
Deodată-nsurățeli vād cu nemulțămire
Că, pe lingă plăcere, mai e și-ndatorire :
Că dragostea ce-atîta de-adîncă au crezut
Tot astfel cum venise, în grabă a trecut ;
Curînd mai bagă seamă că în căsătorii
Se-ntimplă neplăcerea să vie și copii,
Ce ziua-noapte țipă și urlă îndrăciți
Și trebuie cu grijă păziți și dădăciți,
Ba chiar chemat un doftor cînd este vreo boală,
Că trebile aceste se fac cu cheltuială...
Cum să nu se căiască atunce amîndoi
Că s-a-ncărcat cu-atîte mizerii și nevoi ?
Ce-i de făcut ? De o parte și alta ficcare
Pentru necazul vieții își cată compensare
Și o găsesc deplină pe lingă juni și junc
Ce le aduc plăcere făr' de amărăciune.
Dar ei, trăind în ceartă, muștrări și în scandal
Se înțeleg o dată să dea la tribunal
Hirtie ca să curme această legătură
Ce dragostea cea veche a prefăcut în ură.
Un an de văduvie de trece, fiecare
Încheie-n altă parte o nouă-nsurătoare
Cu aceeași voce bună ca și la început

Și parcă cununia ei n-ar fi cunoscut.
Ca-n viața conjugală, așa-n orice privință
Aceeși fluturare, aceeași ușurință !
Moșia ce părinții păzise cu durere
În grabă se topește în flăcări de plăcere.
De-i mustri : „Ai dreptate, ei îți răspund într-una,
Dar ce să fac, iubite, să n-am birjă cu luna ?
Îți jur că am dorință să fac economie
Dar spune, n-am nevoie de cai de călărie ?
Acum cînd vine vara și pleacă toți, se poate
Să nu mă duc ca alții să-mi cat de sănătate ?
Îmi zici că n-am bani, însă găsesc să mă-mprumut.
Eu am un tînăr jidov, băiat discret, tăcut
Care, dacă mă-ntîrzii, nu strigă că-i scandal
Ca alții, ci amabil, el pune-n capital
Dobînda neplătită și dîndu-mi bună pace
Din vreme-n vreme numai sinetul îl preface.
Dar cînd ziua fatală prea răpede sosește
Și cămătarul spune : destul, de-acum plătește,
Dă-mi capete, dobîndă, procentul pe procent
Și taxele și timbrul, n-aștept nici un moment !
De tot, până la birje, făcîndu-ți socoteală
Ba încă te și muștră că n-ai pic de morală,...
Ce groaznică schimbare ! Cum stai de umilit !
Iar fostul bun prieten ce mult s-a fudulit !“
Noroc c-al nostru june cu sprintena sa fire
Nu merge cu căință la diznădejduire.
Cînd într-o zi se vede vîndut și ruinat
El își cunoaște drumul : se duce drept la stat
Și plin de sumeție îi cere-o funcțiune
Distinsă, ca să aibă emolumente bune,
Să fie cît se poate mai naltă-n ierarhie
Ca vază și onoruri din orice părți să-i vie.
Abie dac-ar admite a fi prefect, primar
Căci el ar vrea ministru plenipotențiar.

Curînd-curînd — nu-i vorbă — dă nasul mult
mai jos

Și-i mulțămît, la urmă, c-un osișor de ros.

Așa pentru o scurtă și sarbădă plăcere

S-aruncă tot în rîpă : poziție, avere,

Ba încă și onoare ades, și sănătate.

Aceste obiceiuri din viețile private

Trec negreșit întocmai prea lesne și firește

La modul cum întregul popor se cîrmuiește.

Ministrul dacă simte nevoie de o lege

Pe-un scriitor îl cheamă, zicîndu-i : fă și dreg

Ce poți și până poimîni dă-mi gata un proiect

Despre cutare lucru, bun, practic și complet.

Cinövnicul se pune atunci pe cercetat

Acest obiect în Franța cum este regulat

Și dînd de-o legiuire oricare, bună, rea

De astăzi sau din veacuri trecute, el o ia

Și tălmăcind-o-ntocmai cum mintea îl ajută

La ziua hotărîtă o dă gata făcută.

Ministrul îndeobște la ea nici mai privește,

Ci astfel precum este în Cameră-o trîntește,

Ce-or vrea din ea să facă mîtoșii deputați.

Alunecînd prin secții și pe la delegați

De este complicată sau numai de-i cam lungă

Chiar fără a fi cetită se-ntîmplă să ajungă

În plină Adunare unde o și votează

Cei mulți fără a ști bine măcar de ce tratează.

Așa-ntr-o dimineață, dup-un fantastic zbor

Vezi promulgată-o lege întreagă-n Monitor

Ce poate-n altă țară e foarte potrivită

La noi însă e numai hîrtie mîzgălită.

Dar în această treabă e nostim și ciudat

C-acei ce-au făcut legea, votat și promulgat,

Petrec și rîd cu toții de lucrul ce-a ieșit

Parcă pe-un bun prieten ei ar fi pîcălit.
 Tot astfel procurorul, cînd pe vrîun condamnat
 Nu-l are la-ndemînă să-l puie la păstrat
 Și scrie prefecturii pe larg și pe întins
 Cum e la chip fugitul ce trebuiește prins.
 Prefectul, drept urmare l-ascemenea hîrtie,
 Ordon-o circulară la subprefecți să scrie,
 Ca ei, de află-n plasă, persoana vinovată
 S-o prindă și sub pază pe loc să o trimată.
 După vreo lună-două acești funcționari
 Cetind porunca-naltă și ei scriu la primari
 Ca să urmeze-ntocmai ș-apoi se liniștesc.
 Într-un tirziu primarii, adresa de-o citesc
 Cu liniște deplină dau ordin la notar
 Să puie apostilul că n-au dat de tîlhar.
 Cu-aceasta în arhivă lucrarea se înfundă
 Iar hoțul nici nu are nevoie să s-ascundă.
 Ba deseori se-ntîmplă că chiar acel ce scrie
 Că în comună nu e tîlharul — el să fie,
 Acel la închisoare de Curte condamnat
 Și pentru care-atîta cerneală s-a stricat.
 Iar de cumva se află accastă întîmplare,
 Prefectul, subprefectul, primarul fac haz mare,
 Ministrul, procurorul și toată lumea ride
 Și fără vreo urmare dosarul se închide.
 Cu-această rînduială merg trebile obștește
 Căci nici o trebuință slujbașul nu simțește
 Să-și dea vro osteneală, să puie vreun zel
 Pentru afaceri care nici nu-l privesc pe el.
 Nepăsător de toate, cinovnicul oricare
 Mai mic sau mai de seamă, chiar pînă la cel mai
 mare,
 În timpul cît slujește nu rumegă alt gînd
 Decît să puie mîna pe leafă mai curînd :
 O leafă presurată c-o glumă-două bune
 Apoi la bătrînețe să între-n pensiune

Să spuie cum odată a ris ș-a picălit,
Iată principiul mare de care-i stăpînit.

E neplăcut, desigur, să fii morocănos
Dar oare nu e bine și nu e de folos.
Ce-i serios în sine de glume a disparte
Și pentru amîndouă a face dreaptă parte,
Căci sunt simțiri pe lume și sunt idei mărețe
Ce jertfe-ți cer pe drumul întregii tale vieți !
Așa ziceau bătrînii, — dar cine știe, poate
Că filosofii practici de astăzi au dreptate.
O zi e mare lucru cu bine să trăiești...
Deci trebile încolo, private și obștești !
Ce-atîta cugetare ? Boli, moarte, sărăcie
Și muncă și durere și griji și datorie,
Orice nu e plăcere, orice cuvînt amar
Fiind netrebnic trebui șters din vocabular.
Morală-i, din junie și pînă la bătrînețe
Să te înjugi cu-ăceste noroade șugubețe,
Alcătuind cu dinșii un mare cerc de-amici
Toți ai lui Aristippus voioșii ucenici !

SATIRA IX

FĂȚARNICII

Acum cînd tinereța în urma mea o las
Și iau pentru vecie de dînsa bun rămas,
Nu-mi pare rău că trupul nu-i sprinten ca-nainte,
Că sîngele în pieptu-mi nu curge-așa fierbinte,
Nici că prea des, vai ! astăzi mă plîng cu glas
de jale
Că roata se smintește mai sus ori mai la vale.
Din toate ce mă umple mai tare cu amar
E c-am pierdut din suflet copilărescul dar
De-a crede că tot omul așa e cum apare
Și vorba ce rostește e dreapta-i cugetare.

Cînd stai pe banca școlai și vezi că a intrat
Profesorul în clasă cu pasul măsurat
Sub braț c-un vraf de scrieri, în mînă c-un băț gros
Cu barba cărunțită, cu chipul serios,
Și grav sus pe catedră urcîndu-se, încet
Își șterge ochelarii, deschide-al său caiet
Și-ncepe cu glas tare un ceas întreg a spune,
Îți pare a lui gură izvor de-înțelepciune ;
Bastonul, ochelarii și barba lui surie
Sunt semne osebite de mare cumînție,

Respectul te pătrunde de-un om așa-nvățat
Ce-atît de multă carte în cap și-a îndesat,
Ce veacuri după veacuri înșiră ca pe ață
Spuind ce-a fost la Memfis, par-c-ar fi fost de față.
Tu crezi c-aceste toate el însuși le-a găsit,
Lucrînd și zi și noapte cu zel neobosit.
Păn i-a slăbit vederea, păn i-a albit chiar părul,
Împins numai de rîvna să afle adevărul !
Dar cînd pășești nainte în viață, cu mîhnire
Vezi că a ta credință a fost o nălucire
Și că știința toată ce-atît te spăimîntase
De-a dreptul dintr-o carte străină copiase.
Și dacă ar comite asemenea păcate
Bieți dăscălașii numai cei mici de pe la sate !
Dar cînd încredințarea deplină-ai dobîndit
C-acest obicei practic e mai ales lățit
La marii domni profesori ce-n universitate
Își plimbă-a lor trufie și mediocritate,
Că tocmai acci care mai sus nasul ridică,
Și-n inimă și-n minte sînt seci și de nimică,
Atunci ce deșteptare !

Sau cînd cu gînd senin

Intrai cu-al tău părinte în templul cel creștin
Și cînd vedeai din ușa altarului ieșind
Pe un bătrîn vlădică slab, palid, suferînd,
Cu trupul în veșmînte bogate-nfășurat ;
Spre cer nălțînd privirea, poporul adunat
Cu mîna sa cea dreaptă îl binecuvînta
Și cartea mîntuirii cu stînga-i arăta,
Iar vulgul cel fanatic spre dînsul da năvală
Cu gura sau cu fruntea s-atingă sfînta-i poală,
Fiori de venerare îți furnicau prin piept
Și-l socoteai din oameni cel mai smerit și drept.
Tirziu, avînd cu dînsul mai strînsă-apropiere

Poți tu să păstrezi încă naiva ta părere ?
Mai crezi că el petrece viața-i creștinește
Că de orice plăcere profană se ferește,
De bani și de petreceri, de-ambiițe lumescă
Și mai ales — o, groază ! — de partea femeiască ?
Fii mulțumit atunci de nu-l vezi prea supus
La orișicine mîna pe-a țării cîrmă-a pus,
La toți zîmbind de-a rîndul cu dulce și cu drag
Năimindu-le pe plată și cruce și toiag
Și trecerea sa toată ce are pe mulțime !
Ferice încă dacă pe proastă preoțime
N-o stoarce fără milă de orișice para,
Ce cu sudori cîștigă în biata slujba sa
Ca să îngărmădească avere și onori
Pe cuconași obraznici, copii ai săi din flori !

Dar dacă pasu-ți tînăr, condus de întîmplare
Se-ndreaptă vreodată spre-a țării Adunare
Ș-ascuți, dintr-o tribună, cu foc copilăresc
Cuvintele frumoase ce-acolo se rostesc,
Cît de măreți și vrednici apar în vorba lor
Ei suveranii mîndri, ieșiții din popor !
E drept că unii pe-alții se tot împotrivesc,
Ba chiar și de trădare se învinovătesc.
Dar tu, ascuns de-o parte, îi ierți fiind convins
Că ei nu sunt pricina, ci zelul lor aprins :
Pe dînșii îi dezbină principii generale...
Dar că vreunul poate profituri personale
Rîvnește pe ascunse, nici a gîndi nu-ți vine .
Nu, toți de laolaltă voiesc al țării bine !
Ai cu deosebire adîncă admirare
Pentru acei apostoli, pătrunși de abnegare
Ce-n ale lor discursuri și-n scrierile lor
Tot strig : Dați libertate sărmanului popor !
O ! Ce măreț răsună cuvîntul : libertate !

Cu el ce farmec dulce în inimă străbate !
Cînd numai se rostește acest cuvînt sonor
Tu vezi cum fericirea se varsă pe popor !
Prea grabnic însă afli c-o vorbă-așa pompoasă
De muls e minunată ca vaca cea lăptoasă
Și că ușor cîștiguri bănești dintr-însa scoți
Sau pensii pentru sine, fii, fiice și nepoți,
Ba chiar la bieți cinovnici din leafă le oprești
Răsplata nu știu căror virtuți cetățenești ! ¹

Sau cînd întâia oară tu intri prin saloane
Și-n jurul tău s-alintă gătitelul cucoane
Cu horbote, brilianturi și rochii de mătăasă
Atît de zîmbitoare, atît de grațioase,
Încît încîntă dulce aprinsa-ți fantasmă,
Tu vezi pe-acele zîne care-n mitologie
Le învățai la școală, așa sunt de mărețe !
Cînd cineva atunce cu vorbe îndrăznețe,
Răutăcios de tine rîzînd, ți-ar arăta
Că ele nu-s cum vede închipuirea ta,
Și mai cu samă una, frumoasa vrăjitoare
Ce farmecă-al tău suflet, ades răzvrătitoare
La proastele percepțe ce se numesc morale
Cu unul sau cu altul se-ncurcă-n mahalale,
Uitînd că are-acasă un drag de bărbățel...
Tu-l chemi cu indignare atunce la duel
Pe viață și pe moarte să-nvețe altă dată
A nu se mai atinge de-o zîină-așa curată !
Dar mai tîrziu nu cauți la vorba orișicui

¹ În anul 1881 mai mulți membri ai partidului de la putere organizaseră în țară o subscriere de un milion în profitul prezidentului consiliului de miniștri, d-lui Ioan Brătianu. Listele de subscriere care circulau aveau următorul titlu : „Listă de subscriere pentru formarea unui fond destinat pentru încurajarea și recompensa virtuților cetățenești“.

Ș-al tău cavalerismu îl pui frumos în cui,
Căci treaba prea riscată îți pare și prea grea
Să aperi pe oricine de-a lumii vorbă rea.

D-apoi odinioară când îți cădea în mină
O carte proaspăt-proaspăt ieșită la lumină
Și când vedeai în față, cu slove mari și late
Scriș cine-i autorul cu-a sale titluri toate :
„Doctor în medicină, drept sau filosofie,
Decan al facultății, membru-n Academie,
Părinte-al altor scrieri mai multe, aprobate
De-nalta cîrmuire, chiar poate premiate,
Și cavaler de-atîte bogate decorații
Din țară și din alte deosebite nații,
Precum și membru-multor societăți străine...”
Uimit până la suflet, tu te gîndești în sine
Că nu-i natura dreaptă, că-i lege nefirească
Atît de multe daruri pe-un om să grămădească !
Din toate mai cu seamă privirile-ți orbesc
Acele cruci și stele ce-n gîtu-i strălucesc
Și care par la alții a zice îngîmfat :
Na, proștilor, dovadă că sunt om însemnat !

Dar poate îmi va zice vreun aspru cetitor
De ce te legi de oameni și de cusurul lor ?
Acum cînd vîrsta coaptă sosește, tot nu vrei
O dată să te lepezi de vechiul obicei
De-a zice rău de lume ? Ci las-o-n ale sale,
Căci tot nu vei schimba-o cu versurile tale !
Ei, nu pot ! Făr' de voie un nu știu ce mă-mbie
S-arăt a lumii rele, a ei fățarnicie.
Nu-s vinovat, natura îmi dăte acest rol
Să rup o coajă mîndră cînd miezul este gol.
Cînd vād deșertăciune, minciună, îngîmfare,
Iau pana și în versuri zburdalnice, ușoare

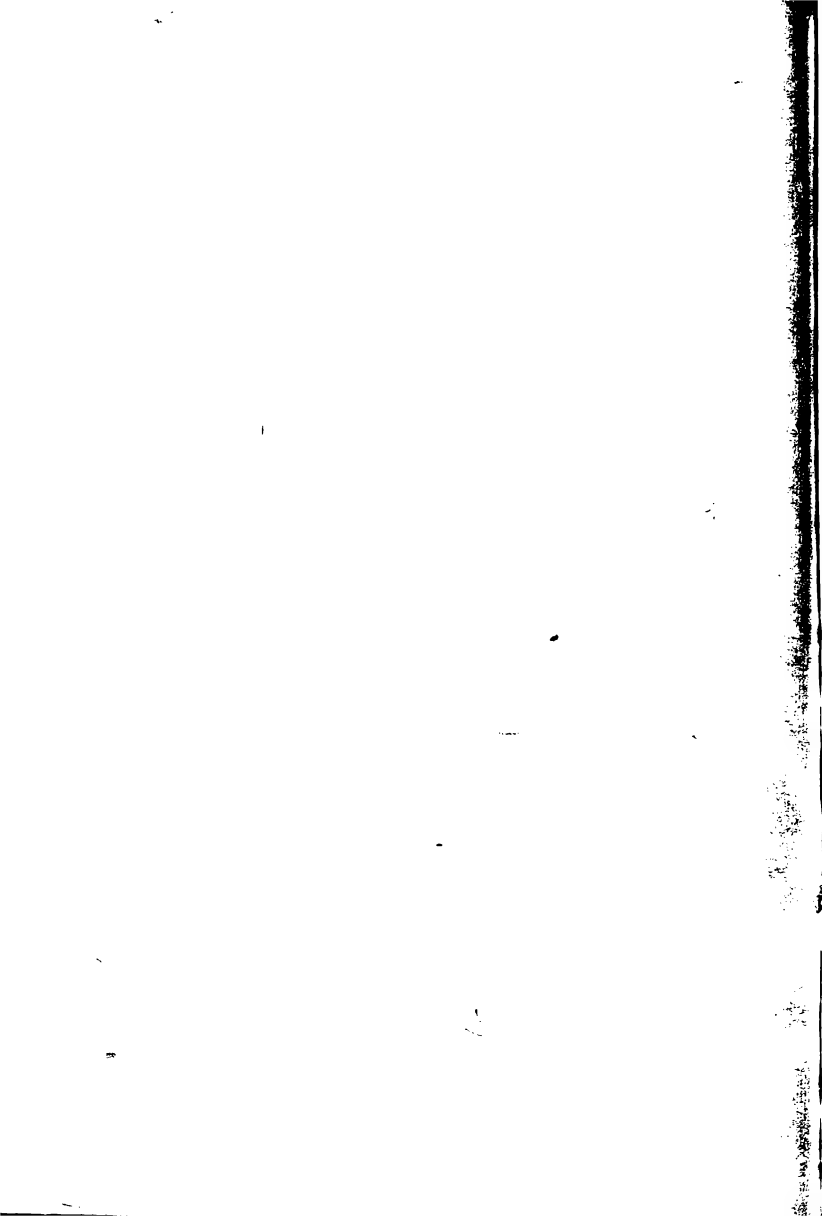
Înghimp, lovesc oriunde mă prinde bănuiala
Că alta este fața și alta căptușeala.
Cînd văd pe demagogul, pocitul orator
Cum are scopul numai să-nșăle pe popor
Cu fraza lui cea goală, umflată și pompoasă,
Sau văd că un călugăr cu masca evlavioasă,
Acoperindu-și fața de patime mînjită,
Simțesc că mă pătrunde o furie cumplită,
Eu mă răped la dînșii și strig cu glas amarnic :
Și tu, și tu ești numai un rău și un fățarnic !
Iar celui care strică condeie și hîrtie,
Nu-mpins de o pornire puternică și vie,
Ci numai ca s-arăte poet sau învățat,
Îi smulg din mîină ghemul, i-l iau la depănat
Și dacă-n miez dau numai de-o hîrtiuță goală,
Atunci în gura mare și fără de sfială
I-am zis și îi voi zice în orișice moment :
În lături de la Muze, nu ai nici un talent !
Nu, nu se potrivește natura-mi necioplită
C-o lume egoistă, deșartă, ipocrită !
Urăsc pe-acei nemernici care-și prefac figura
S-arăte că au daruri ce nu le-a dat natura,
Sau pe aceia care în față îți zîmbesc
Ș-abia întors, la spate te sapă și-nnegresc.
De aceea pentru mine sunt desfătări mai vii
Să stau, decît cu oameni, mai bine cu copii,
A lor nevinovate petreceri să privesc
Și de-a lor veselie să mă împărtășesc.
Eu știu -- o, tinereță ! -- c-ascunzi sămînța-n tine
De ură, răutate, invidie ; știu bine
Că poți ades fi crudă, dar, — vîrsta aurită ! —
Tu de ipocrizie în veci ai fost ferită !
Copilul la prieten dă dreaptă mărturie
Că el este mai leneș și că nimic nu știe
Și cînd are un dușman aprins care-l combate
El nu-i zîmbește-n față, mușcîndu-l pe la spate,

Ci răpezit spre dinsul cu pumnul îl lovește
Și în bătaie dreaptă mînia-și răcorește.
Așa îmi place mie, așa-i lucru firesc !
De aceea dintre oameni pe-acela-l fericesc
Care-a păstrat în suflet, pe toat-a vieții cale
Simțirile naive ale juniei sale
Și până cînd ajunge bătrîn și gîrbovit
De lume, drept ocară, copil e poreclit.

EPISTOLE

Nous ne vivons que deux moments
Qu'il en soit un pour la sagesse.¹
Voltaire

¹ Trăim doar două clipe... Una măcar s-o dăruim în-
țelepciunii (fr.). (n. ed.)



EPISTOLA II

CATRA ALECSANDRI

Cînd Tu, Bolintineanu și Cel care-a cîntat
Războiul ce la Scheia români au purtat ¹,
Și Negri și Bălcescu și toți acei bătrîni
Ce faptele viteze a vechilor români
Ați scris cu măiestrie — cînd tineri voi erați
Cu cîtă nălucire la viitor priveați,
Crezînd că se îndreaptă în grabă și ușor
Răni vechi în șir de veacuri, primite de-un popor !
Căci tinerimea crede în gîndu-i amăgit,
Că ceea ce dorește e lesne de-mplinit,
Și numai bătrîneța, ce mintea nu înșeală,
Desparte-nchipuirea de lumea cea reală !

Noi însă ce pe-atuncea eram abia copii
Ne îngînam în leagăn cu-a-voastre melodii,
Amestecînd trecutul, prezent și viitor
Într-un tablou fantastic, măreț, încîntător.
Dar răpede trec anii : cînd ne-am trezit bărbați,
Din al copilăriei vis dulce deșteptați,
Și am privit la lumea ce-acum ne-ncunjura

¹ Constantin Negruzzi în poema sa *Aprodul Purice*

Tablourile voastre, vai, unde mai era ?
În loc de jertfe, lupte, înaltă aspirare
Văzurăm pretutindeni răceală, nepăsare.
În loc de mîndra fală și vechea vitejie,
Văzurăm înjosire, dizgust și mișelie.
Mai mult, văzurăm încă pitici fără chemare
Pe-atîta goi și sarbezi, pe cît plini de-ngîmfare
Cum înșălau poporul cu vorbe mincinoase
Și-l depărtau de-a muncii cărare sănătoasă,
Făcîndu-l ca să creadă cu joase măguliri
Că el au atins culmea oricărei propășiri.

Atunci eu — căci și mie o Muză mi-a zîmbit —
A lirei mele coarde am strîns și pregătit
Ș-un cîntec fără seamăn la noi am început :
Nu de străbuna slavă și falnicul trecut
Ci-a timpului de astăzi ridicule-ngîmfări,
Năravuri ticăloase și goale declamări,
Cu-a satirei ghimpi aspri m-am pus să biciuiesc
Cercînd astfel puhoiul în cale să-l opresc.
Aici, de-a cununiei lanț dulce sfărămat,
De copilașul fraged în voia lui lăsat ;
Colo, de amicia ce minte și înșală,
Și de-a advocaturii înfricoșată boală
Ce, improșcînd la vorbe și multe și pompoase,
De-al țării bine zice, și cat-a ei foloase ;
Apoi, voinđ să vîntur nămolul de cuvinte
Ce-autorii cei de astăzi au stors din a lor minte
Ș-au tot înscris în tomuri păn-au nălțat un munte,
Am dat de pleavă numai, dar vai, nici de-un
grăunte !
De-aceste și de alte în versuri am cîntat

Cu zîmbetul pe buze și-n suflet întristat.¹
Adesa, văzînd răul cu laude primit
Iar binele oriunde atins și prigonit,
Văzînd domnind minciuna în falsa-i maiestate
Iar adevărul vecinic hulit cu răutate,
Mă întrebam în mine cu jale și amar
Cei mari bărbați ai noștri lucrat-au în zadar ?
Și tu, Poete mîndre ce-ai pus atîta foc
Ș-o viață-așa bogată ca să urnești din loc
A țării noastre piatră, înalta-ți inspirație
A fost ea oare numai a lui Sisif lucrare ?²

Așa-ntrebam, cînd iată ai țării noastre fii³
Lăsînd acasă-n lacrimi părinți, femei, copii
Din vechiul cui desprinse un paloș ruginit
Și după veacuri iarăși la luptă au pornit.
Atunci simții în pieptu-mi că inima tresare
Și așteptam cu grijă și lungă nerăbdare
Să aflu dacă astăzi mai este încă vie
Precum a fost odată româna vitejie.
Și am văzut, o, Doamne, cu ochi lăcrămător
Că nu-i pierită viața din acest bun popor !
Eu nu voiesc acuma să aflu de-a fost bine
Să ne-azvîrlim copiii în țările păgîne ;
Nu vreau să-ntreb de este cuminte, priceput
Ca să hrănim cu sînge un scop necunoscut ;
Războiul, știu, el este al relelor izvor
Și pentru cel ce cade și pentru-nvingător,
Dar vreau să uit cu totul ce-mi spune recea minte
Și astăzi s-ascult numai a inimii cuvinte.

¹ *In versuri rid și-n suflet plîng relele năravuri.* (Antioh Cantemir.)

² Sisyphos din mitologia greacă, condamnat să ridice vecinic în Hades o piatră care se rostogolește iarăși în jos.

³ Războiul contra turcilor purtat de români în alianță cu rușii în anii 1877—1878.

O ! Cînd ostașii țării, chiar fără scop vădit
Și fără ca să știe de ce le-a poruncit
Să verse a lor sînge — viori, voinici, viteji
Privesc drept joc și glumă al luptelor vîrtej
Și-nfruntă, zîbind vesel, a morții crude gheare
Pentru-o idee numai : a steagului onoare ;
Cînd văd nevasta blîndă, uitînd de al ei dor,
Cum părăsește-n leagăn pe dragul pruncușor
Și-n slabele ei brațe culege și ridică
Din cîmpul de bătaie pe bravul care pică ;
Cînd gingașa fetiță din minte depărtează
Imaginea iubită la care blînd visează,
Ș-aduce zi și noapte cerească mîngăiere
Rănitului ce zace pe patul de durere ;
Atuncea îndoiala din pieptul meu gonesc
Și-n viitorul țării cu-ncredere privesc !

O ! Dus e de-acum timpul de rece nepăsare,
De pacinică viață și moale-ndămănare,
Istoria română de veacuri întreruptă
Acum re-ncepe iarăși prin astă cruntă luptă.
Re-ntrat poporul este pe-a luptelor cărare
Și trebui s-o urmeze de-acum fără cruțare !
Căci peste munți ori șesuri de-ndrept eu ochii mei
Zăresc în orice parte vecini pizmași și răi
Ce, plini de ură-n suflet și cu cruzime-n față,
Nevrînd ca să ne ierte al nostru semn de viață,
Ne vor chema la luptă mai cruntă, mai grozavă
Ș-om bea până la drojdii a relelor otravă.
Dar fie ! Aste cumpeni le-aștept cu mîngîiere
Căci unde-i vitejie, acolo-i și putere !

Din toți bătrînii care cu tine au lucrat
Ș-a patriei iubire cîntînd ați deșteptat,

Cîți încă mai sunt marturi la timpul oțelit
 Cînd vorbele-s trecute și faptele-au sosit ?
 Cîțiva în tinereță s-au dus c-un trist suspin : ¹
 Gonit din țară unul doarme-n pămînt străin ² ;
 Iar altul fără milă pe paie aruncat
 Muri-n ticăloșie și în amar uitat ³.
 În urmă-acum și Negri prietenul iubit,
 Cu care-o viață-ntreagă dulci lanțuri te-au unit
 În grădina-ți verde, plăcută, zîmbitoare ⁴,
 Se stinse cum se stinge un blînd apus de soare.
 Din simburele fraged ce-odat-ați răsădit
 Alecsandri, tu singur vezi pomul înflorit,
 Tu, o Poete, care ne-ai dat îmbărbățire
 Cînd noi, acei mai tineri, jăleam plini de mîhnire,
 Și care-n orice pășuri prin care am trecut
 Încrederea din suflet în veci nu ai pierdut !

Ca tine, o, Poete, de-așa frumoasă soartă,
 În șir de multe veacuri, puțini au avut parte,
 Căci geniul, încă-n viață, dup-o nedreaptă lege,
 A muncii sale roduri arareori culege.

¹ Hrisoverghi, Alecu Russu, Dimitrie Dăscălescu, Sihleanu și alții.

² Nicolae Bălcescu mort la Napoli în timpul exilului. Delegatul însărcinat de guvernul român să-i aducă trupul în țară n-a putut descoperi locul unde fusese înmormîntat. Se presupune că oasele lui Bălcescu au fost îngropate în groapa comună a săracilor.

³ Dimitrie Bolintineanu, murind în spital în desăvîrșită mizerie, a fost înmormîntat cu cheltuiala statului.

⁴ Casa lui Costache Negri din Tîrgul Ocnei se găsea în mijlocul unei grădini pe malul Troțușului. Negri a murit în octomvrie 1876.

Întoamnă deci pe liră cîntări nemuritoare
În verdea-ți bătrîneță ș-atît de roditoare
Și-n pieptul tuturoră deșteaptă bărbăție
Pe vremile de luptă ce iarăși au să vie !

1877

EPISTOLA IV.

CATRĂ MAIORESCU

Ce însemnează oare tăcerea ta adîncă,
Această nepăsare cît timp va ține încă ?
Crezi tu că-i împlinită de-acum a ta menire
Și poate a ta pană tînji în amortire ?
Sau relele pe care atît le prigoneai,
Minciuna, îngîmfarea ce cu fier roș ardeai
Și goale, uricioase poporului uimit
Le arătai odată — acum au pierit ?
O, nu ! Departe-i încă frumosul timp de aur,
Cînd fără-mpotrivire cununa cea de laur
Pe fruntea va fi pusă a Geniului măreț,
Iar plata vicleniei va fi numai dispreț !

Amice, totdeauna pe-a Dunării cîmpie
Nu-mpărățea Urîtul și cruda-i tiranie.
Cînd veacul cel de astăzi abia era născut,
Din soare raze blînde pe leagăn i-au căzut,
Și rumăna ltei față, lucind de bucurie,
Vestea că va da lumii dreptate și frăție.
La noi, după o lungă și jalnică robire,
Zîmbește iar speranța cu mîndra-i nălucire,

Lumina se ivește prin neguri și prin ceață
Și inimile noastre se bat cu nouă viață.
Poeții încep iarăși să-ncoarde dulcea liră :
Ici unul vitejia străbună o admiră,
Un altul povestește cu limbă de-armonie
A noastră strălucită și veche obîrșie ;
Cîțiva Amorul cîntă, divina lui plăcere
Sau verdea primăvară, a Firii înviere,
Dar cei mai mulți cu voce departe sunătoare
Ne strigă : Libertate, Unire, Deșteptare !
De nu păzesc bătrînii frumosul cu asprime
Ș-a lor gîndiri n-au încă putere, adîncime,
Naiva lor cîntare ne place s-ascultăm,
Precum c-un prunc șagalnic cu drag noi ne jucăm.

Curînd o boare lină ce vine din apus
Înălță-nchipuirea mai sus și tot mai sus.
Pe șesurile-ntinse și verzi, acolo unde
Se-ntrec și se alungă răcoritoare unde
Ce varsă-n vîrf de munte Siretul din ulcior ¹,
Răsună într-o luncă un cînt așa sonor,
Cu-atîta foc, cu-atîta puternică pornire,
Că pretutindeni unde a Daciei vorbire
Un singur neam unește, prin tîrguri și prin sate,
Prin munți, prin văi, prin codri în inime străbate;
Ba chiar, trecînd hotarul, departe se lățește,
În Galia uimită pătrunde și răpește
A gloriei cunună, pe frunte o așază,
Și nimeni cu el prețul să-mpartă nu cutează ! ²

¹ Moșia Mirceștii, proprietatea lui Vasile Alecsandri, e situată pe malurile Siretului.

² Societatea din Montpellier pentru studiul limbilor romane prescrie ca temă de poezie, compusă în orice limbă romanică „Cîntul latin“ sau „Al gînteii latine“. În primăvara anului 1878 societatea, cercetînd numeroasele

Un pas mai aveam încă, pas mare și sumeț,
S-atingă-a noastră Muză chiar Geniul măreț.
Cînd vai, fără de veste pe-acest pămînt răsare
Un neam îngust la suflet, dar plin de îngîmfare,
Și, precum primăvara omida stricăcioasă
S-acată, se tîrăște pe creanga cea frunzoasă
Și roade tot ce-i verde, păn gol și dizbrăcat
Stă pomul cu flori mîndre ieri încă coronat,
Tot astfel Ei, frumoasa-a fantasiei floare,
O smulg din rădăcină cu mîină hulitoare
Ș-o calcă cu piciorul; chiar bărbăteasca limbă
Ce ne-au lăsat bătrînii o taie și o strîmbă,
Și-n vreme ce dărîmă, cu voce răgușită
Ei cîntă de mărire pe-o drîmbă hîrbuită !
Un Rău așa de mare și primejduiitor
Avea să întîlnească un bici pedepsitor :
Cînd Roata rătăcirii în vale răpezeită
Rostogolea cu zgomot în goana ei cumplită
Orice-ntîlnea în cale, atunci Tu, hotărit
Să pui, chiar de-ai fi singur, potopului sfîrșit,
Te-ai răpezit în urmă-i cu mîineci suflecate,
Și cu vînjoase brațe de spițe încheștate
Puteri în pieptu-ți zdravăn de mii ai întrunit
Ș-a Roții fugă oarbă în loc o ai oprit !

Dar dacă din juneță ani zece ai furat
În drum s-oprești Uritul, alți zece de barbat
Tu ai să pierzi acuma în muncă și mai mare
Ca să-nsemnezi Frumosul și dreptele-i hotare.

scrieri ce-i fusese trimise, recunosc că poesia cea mai bună e cea română a lui Vasile Alecsandri și îi dădu premiul hotărit. În România ca și în toate provinciile române această izbîndă a poetului nostru făcu cea mai adîncă impresiune.

Căci unde suntem astăzi, ce-i viu, ce-i roditor,
Și ce sămînță bună s-aruncă-n viitor ?

.

Văd strămoșescul leagăn, acest odor bogat,
De-a-nstrăinării valuri aproape înecat.
Apoi de-nalț privirea spre piscuri de Carpați
Cu inimă amară eu văd pe-ai noștri frați
Cum pierd juneță, muncă, talent, putere, minte
Într-o deșartă luptă de semne și cuvinte,
Uitînd în astă oarbă și stranie beție
Că formele omoară, iar spiritul învie !
Și noi ? De cînd ne-aduse bătaia cea grozavă
În loc de răsplătire paharul de otravă
Ce-n gura descleștată ne deșertează-n silă
Uniți cu-ai noștri dușmani, chiar frații fără milă ¹.
Descurajați și palizi, pierzînd orice avînt,
Plecăm a noastră frunte cu jale spre pămînt.

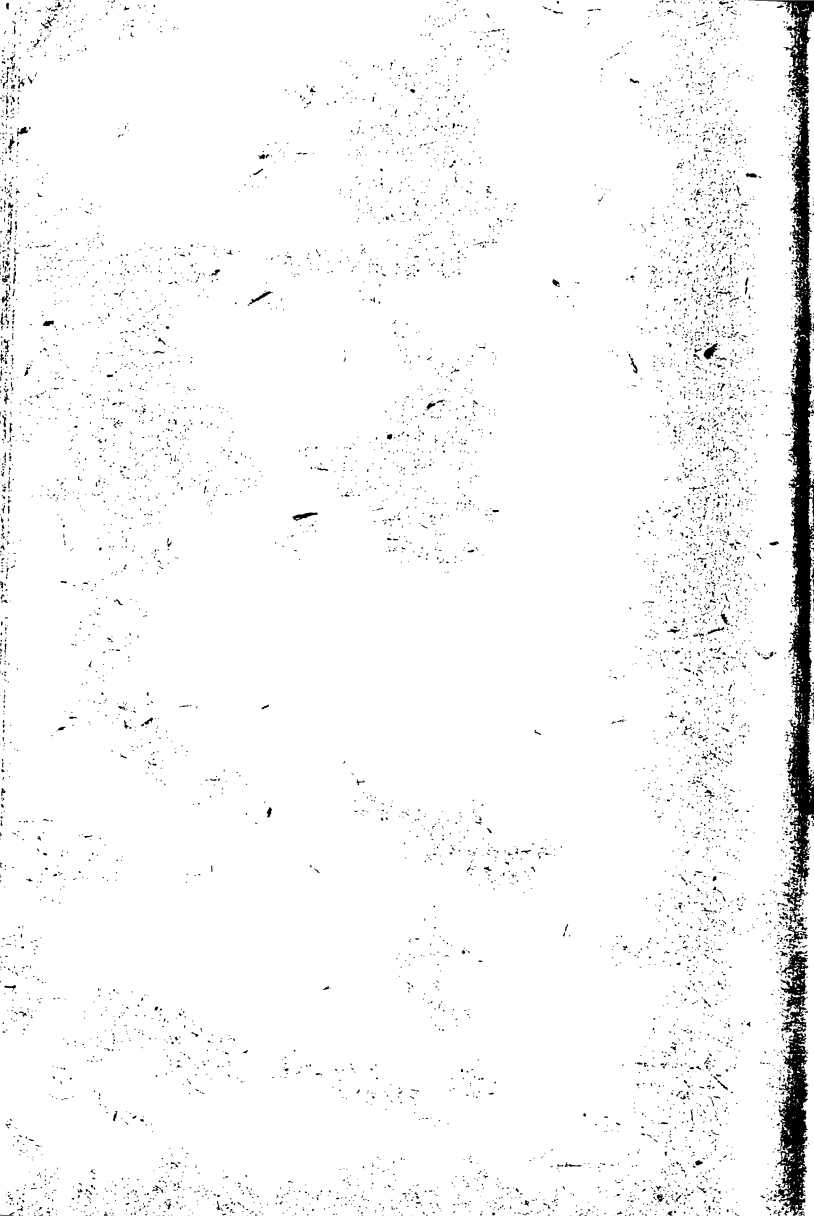
Amice, sosi ceasul ! În noaptea ce întinde
Nestrăbătuta-i ceață, făclia ta aprinde !
Popoarele se-nalță și cad, se-nalță iară,
Dar steaua cugetării nu trebuie să piară !
Nevrednice de tine sunt fapte trecătoare :
Pe pergament cu semne în veci nepieritoare
Preumblă a ta pană, și gîndul cel bogat
Din neam în neam, cu grijă și dor va fi păstrat !

¹ Războiul victorios ce am purtat cu turcii în 1877 ne-au atras ura aliaților noștri [...] și umilirea de a vedea Europa amestecîndu-se în legislația noastră internă, umilire cu atît mai dureroasă, că propunerea pentru schimbarea constituției noastre a fost făcută la congresul din Berlin de reprezentanții Franței și sprijinită de reprezentanții Italiei.

Cînd făr a ne da samă, pe piscul ascuțit
— A vicții jumătate — vedem că am sosit,
În acci ani în care gîndirea înțelcaptă
Ciudat se împreună cu nebuneasca faptă,
Și, în momente limpezi atunci, cu-ntreaga minte
La drumul cel din urmă privim, și înainte,
Nu ne-ntrebăm adesa cu-adîncă minunare :
Ce însemnează-a yieții fantastică visare ?
Pătruși de îndoială, de spaimă și durere,
Pe ce întemeia-vom a noastră mîngăiere ?
Atunci un suflet mîndru, o nobilă simțire
Din numele ce lasă va face-a sa menire.
Speranța nemuririi e cel mai mare dar !
Cînd Lessing era-n umbră un biet bibliotecar ¹,
Deasupra-i cîți miniștri și domni plini de mărire
Nici nu-njoseau spre dînsul trufașa lor privire,
Și astăzi cine știe nemernicul lor nume,
Cînd El pe-al său îl poartă strălucitor în lume,
Ș-un veac îl va transmite la veacul următor,
Cît va avè Frumosul un singur iubitor !

1879

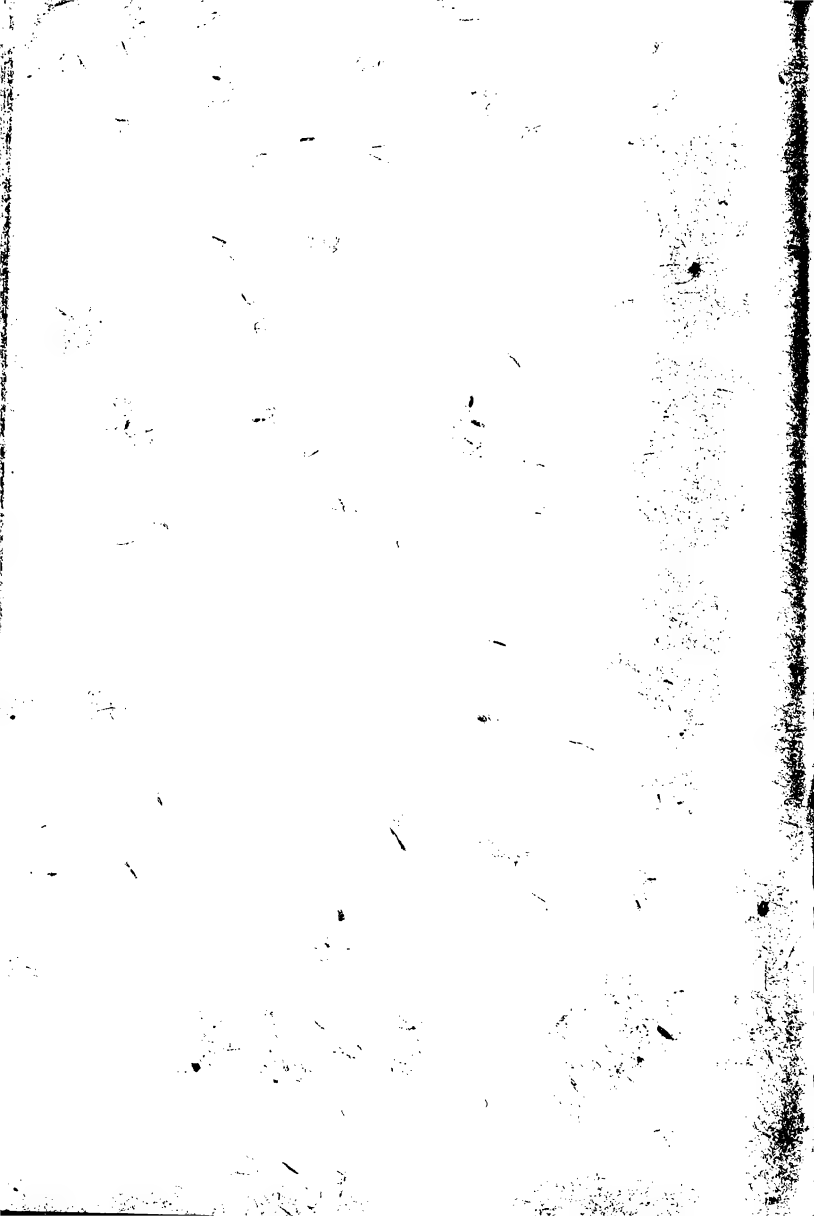
¹ Gotthold Ephraim Lessing a ocupat în anii 1770—1775, locul neînsemnat de bibliotecar în orășelul Wolfenbüttel din ducatul Brunswick.



• IDEI ȘI MAXIME

Avant donc que d'écrire, apprenez à penser.¹
Boileau

¹ Înainte de a scrie, obișnuiți-vă să gândiți (fr.). (n. ed.)



I

Un vis e fericirea : visăm neîncetat
Cînd vom ajunge scopul pe care l-am sperat,
C-atuncea vom găsi-o ; *avînd* ce am dorit
Vedem că ea acolo n-a fost de întîlnit
Și cu melancolie ne-ntoarcem în trecut
Visînd la fericirea ce-odat-am fi avut.
Căci palid e prezentul : trecut și viitor,
Le colorăm în visuri cu verde-nfloritor
Și cînd atingem malul eternului abis
Vedem că fericirea și viața-au fost un vis.

II

Fruntea împovărată de veacuri și de furtune
Trist în jos spre pămînt pleacă bătrînul stejar
Dar de jur împrejur, păzite de largile ramuri,
Mii de mlădițe răsar, vesel spre ceruri privind.

VI

DOMNUL X

Te lauzi cu trufie și crezi că ești bogat,
Căci mii de pungi de aur în lăzi ai îndesat !
Tu ești sărac, sărmane ! Dac-ai avea din lume
Tot aurul ce-n funduri ascund a mării spume
Și arde sub pământuri, el *tot* n-ar compensa
Inima ta săracă și goală mintea ta !

VIII

Zadarnic cu putere ții ochiul tău închis
De te-ai trezit din somnu-ți s-a dus frumosul vis,
Zadarnic doruri stinse recheamă vocea ta
Amorul din cenușă nu poate re-nvia.

X

De simți vro *bucurie*, la nime să n-o spui,
Ci cu lăcăți de-aramă în suflet s-o încui
Căci fără de pășare, de nu cu pizmuire
Privește reaua lume înalta-ți fericire.

De simți vreo *durere*, tu iarăși să n-o spui,
Ci tot așa puternic în suflet s-o încui
Căci fără de îndurare, de nu cu mulțămire
Privește reaua lume, a ta nefericire.

XII

Cum privește spectatorul
Căre șede-n depărtare
Comedia și decorul
Ca o lume de-ncântare.

Astfel în copilărie
Cînd privim în viitor
Visăm numai feerie,
Poesie și amor.

Dar *actorul* precum știe
Că palaturi aurite
Sunt în loc de feerie
Pînzi și scînduri zugrăvite,

Așa noi la bătrînețe
Cînd actori am devenit
Vedem scena tristei viețe
Ca decor rău zugrăvit.

XIII

CĂTRA AMICI

Unu-i clădește fantastice lumi Melpomena măreață
Se desfătează un altul în brațele Venerii dulce
Mîndră coroană încinge pe fruntea ta Calliope,
Eu melancolic visez cu Erato simțitoarea.

XV

De ai o idee, în scris s-o pui îndată
De ai o iubită, condu-o la altar,
Căci lesne trecînd timpul iubita e uitată,
Căci lesne zburînd gîndul ideile dispar.

XVIII

Pe al vieții munte
Se suie ușor
Cel fără de știință
Și fără de dor,

El n-are povară
De griji și de chin
Spre culme el zboară
Ca paserea lin,

Ș-aproape e culmea
Spre care-a țintit
Dar valea-i departe
De unde a pornit.

Dar ah ! precum bătrînul slăbit, fără de putere,
Acel ce de știință și dor e apăsător
Cu pasul mic, nesigur, cu grijă, cu durere
Abia în sus se urcă cu trupul încujbat :
Din pieptu-i grea povara, povara grea din minte

Incet și greu o duce pe umeri, obosit
Și nesfârșit departe e culmea dinainte
Ș-aproape tot rămîne de unde a pornit.

XIX

Privesc cum luciul mării reflectă chipul meu
Privesc cum mă oglindă seninul ochi al tău,

Dar mai adînc în funduri 'ce-ascund a mării unde,
Dar mai adînc în suflet o, spune-mi ce s-ascunde ?

XX

Iubitul cu răceală tu vrei să pedepsești,
Copilă fără minte !
În pieptul tău pedeapsa cum arde, nu simțеști
Ca para de fierbinte ?

XXI

Și oamenii și soarta de-or fi să te lovească
Mindria, demnitatea să nu te părăsească :
Mai bună e mizeria cu fruntea înălțată
Decît cu înjosire mărirea cîștigată
Și chiar de-ar fi să-ți deie a vieții fericire
Nu merită ea toată o singură-njosire.

Ca slabele furnice ce făr' de încetare
 Lucrează-n neoprire și vecinică mișcare
 Ca în curînd să vadă cum fructul muncii lor
 E spulberat deodată de vîntul trecător,
 Astfel a omenimii mulțime rătăcită
 La trudă și orbire e vecinic osîndită.

Dar mîndru ca un vultur ce mai presus de nori
 Se-nalță cătră ceruri în liberul său zbor
 Și sus pe virf de munte cu liniște se pune,
 Privind sub el a lumii mișcatele furtune :
 Astfel e înțeleptul al cărui gînd întins
 De trudă și orbire rămîne necuprins.

Ferice care poate — de mii de ori ferice —
 L-a-nțelepciunii culme în zbor să se ridice
 Și din nălțimea-i mîndră să vadă-n nepăsare
 A omenimii oarbă și mizeră mișcare.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	LI
<i>Notă asupra ediției</i>	LXXI

COPII DE PE NATURA

Prolog	3
„Părintele Gavril	7
Eroul fără voie	16
Vespasian și Papinian	31
Stărostii	42
Poeticele	53
Lei paralei	65
• Christachi Văicărescu	76
Ștefan și Mihai	88
Cucoana Nastasiica	95
Electorale	112
Tribulațiile unui redactor	124
Don Juan de la Arhivă	129
Foi căzute	146
Ioniță Cocovei	156
Artistul dramatic	168
Gramaticale	178

Tachi Zîmbilă om politic	192
Curiozități contemporane	212
Chilipir	219
Scaieți	235
Cuconul Pantazachi	242
Vorbe parlamentare	255

SCRISORI

Scrisoarea I	285
Scrisoarea II	294
Scrisoarea III	303
Scrisoarea IV	315
Scrisoarea V	327

SATIRE

Satira I. <i>Luxișă</i>	355
Satira II. <i>La cîțiva autori contemporani</i>	363
Satira IV. <i>Politicale</i>	369
Satira V. <i>Supărăcioșii</i>	378
Satira VI. <i>Advocatul</i>	386
Satira VII. <i>Amicul Sandu</i>	395
Satira VIII. <i>Aristip</i>	402
Satira IX. <i>Fățarnicii</i>	410

EPISTOLE

Epistola II. Cătră Alecsandri	419
Epistola IV. Cătră Maiorescu	425

IDEI ȘI MAXIME

I	433
II	433
VI. <i>Domnul X</i>	434
VIII	434

[illegible]





Redactor : TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor : ELENA CALUGARU

Apărut 1970. Hirtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 20,98. Coli tipar 16,25. A. nr. 12 270/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.



**Tiparul executat sub comanda nr. 648
la Combinatul Poligrafic „Casa Scin-
teii”, Piața Scintei nr. 1, București,
Republica Socialistă România**



Scanare și prelucrare digitală



de

Anonim



și

CAT Graur



Antwerpen

2025

